

A TÓT KÉRDÉS.

I.

Nyomatott Steier Izidor könyvnyomdájában Liptószentmiklós 1912.

A TÓT NEMZETISÉGI MOZGALOM FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE.

ÍRTA: STEIER LAJOS.

»... ha az ország egysége melletti lelkesedés jelenleg főképp e hon magyar ajkú lakosai között nyilatkozik is: az egységnek fenntartása minden nemzetiségnek egyiránt érdekében fekszik, s hogy ezen egység felbontása által e hon minden nemzeti-ségei szabad kifejlődésök legfőbb garanciájától fosz-
tatnának meg.«

Br. Eötvös József: A nemzetiségi kérdés.
29. lap.

A SZERZŐ KIADÁSA.

A FORDÍTÁS JOGA A SZERZŐÉ.

Ez a munka nem kíván és nem is akar vészkiáltás lenni, mely rikoltva hangzik fel néha-néha a magyar politikai irodalomban és megelegszik azzal, hogy ügyesen tudja variálni és kombinálni ezt a valójában megrázó, de a sok szószátyárkodás által minden hitelét vesztett és majdnem már puha frázissá átgyúrt gondolatot: *veszélyben a haza, a magyar hegemonia, a nemzeti egység!* Ez a munka nem egy riportutazásnak gyümölcse; nem utaztam fel vagy le, ide, a nemzetiségi területre, kapkodva magyar politikai irodalmat gyártani, melynek ilyfajta termékei azok a szegényes broszúrák, melyekben nagyon sok van a vészkiáltásból, de kevés a nemzetiségi kérdés anyagából, tartalmából és a melyek a közvélemény irritálására szolgálnak. Hiszen nem az a fontos, ha veszedelem van, hogy kiáltozzunk, hanem hogy a veszedelmet megismerjük, szemébe nézzünk és minden részlettel, mely a veszedelemre vonatkozik, behatóan foglalkozzunk – és azután ítélkezzünk és esetleg útnak bocsássuk *a vészkiáltást*.

A Felvidék szülöttje vagyok. Boldogult atyám Vasmegyéből került fel Liptóba harminc esztendővel ezelőtt *magyar* tanítónak és lett belőle itt *magyar könyvnyomdász*. Szegény, dolgozó ember volt, ki sokat küzdött. A küzdelemnek egyik végzetes oka, -

a Felvidéken uralkodó nemzetiségi viszonyok, - természetesen érett ifjúkoromtól kezdve érdekelték engemet. Mikor 1903-ban kezembe került *Dugovich Titusz* könyve, „*A tót nemzetiségi mozgalom története,*” arra a meggyőződésre jutottam, hogy ezt a nemzet életébe vágó kérdést behatóbb tanulmány tárgyává érdemes tenni. Ennek a derék és egyeneslelkű felvidéki hírlapírónak könyve vezetett be engemet a *tót* kérdés tanulmányozásába. Azóta ebben a kérdésben nagy utat tettem meg, s erről a kérdéstről a fővárosi sajtóban sokat írtam, hogy azt a magyarságnak igaz megvilágításban bemutassam. Ez a munkám is tisztán ezt a célt szolgálja.

Nem bocsátkoztam túlságos részletezésekbe és inkább az eseményeket vezető eszmék ismertetésére fektettem fősúlyt, – ezért csalódik az, ki ebben a könyvben kronológiát sejt. A részletek a második kötetben foglaltatnak, mely még ez év folyamán fog megjelenni és a melynek fejezetei a *tót* nemzetiségi kérdés gazdasági és kulturális vonatkozásaival foglalkoznak.

E kötet némely része folyóiratokban és napilapokban már napvilágot látott.

Liptószentmiklós, 1912. november havában.

Steier Lajos.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
Bevezetés.....	I
I. fejezet. 1718-1801. (A tót kérdés kezdete. – A nyitrai tót irodalmi egyesület.)....	9
II. fejezet. 1801-1846. (A Bernolák iskola. – Hurbán és az ev. unió.)	16
III. fejezet. 1846-1850. (Stúr visszatérése. – A Bach-korszak.).....	25
IV. fejezet. 1850-1880. (A staroslováci. – Hurbán Svetozár Vajansky.)	39
V. fejezet. 1880-1890. (A turóczszentmártoni csoport szervezkedése. – Új csil- lag Prága felől.).....	53
VI. fejezet. 1890-1900. (A turóczszentmártoniak elbizottsága. – Propaganda az ifjú tótok ellen.)	91
VII. fejezet. 1900-1910. (A Csekoslovenská Jednota első éve. – Válasz Khuen- nek és csalódások.).....	158
VIII. fejezet. (Szakadás a tót pártban. – A jövő.)	344

HIBAIGAZÍTÁSOK:

86. lapon. 1. jegyzet: A tót az ember, helyett olvasandó: Mihelyt tót, már ember.
92. lapon. 1. jegyzet 5-6. sor: pusztá magányban, helyett olvasandó: pusztá vízmosásban.
97. lapon. 18 sor: nemzetiség helyett, olvasandó: nemzetegység.
154. lapon. 1. sor: 1968. helyett olvasandó: 1868.

BEVEZETÉS.

Magyarország politikai életének utolsó évtizedében a nemzetiségi kérdés a legjelentőségtejjesebb politikai témává izmosodott és a köztudatban gyökeret vert az a felfogás, hogy ezt a kérdést a közelmúlt időszak politikai nyugtalanságai, különösen nemzeti vívmányok és reformok sürgetése tették kiváltképen aktuálissá. Tagadhatatlan, hogy ezeket a tényezőket is figyelemre kell méltatnunk a nemzetiségi kérdés előtérbe nyomulásának vizsgálatánál, azonban a lelkiismeretes oknyomozás bennök nem láthat okokat, csupán egy olyan politikai keretet, melyben a már megerősödött nemzetiségi kérdés türelmetlenül sürgette és sürgeti jogos, vagy jogtalan követeléseinek kielégítését és a nemzetiségi kérdés méltányos, de a magyar nemzeti állam egységét megszilárdító megoldásának nehézségét épen abban ismerhetjük meg, hogy úgy politikai, mint társadalmi közvéleményünk ezekben az említett tényezőkben okokat lát, melyek révén ébredt fel csak figyelme a nemzetiségi kérdés iránt. Ez a veszedelmes félreértés pedig azt jelenti, hogy e kérdésre vonatkozó működésünknek gyökeres és teljes vál-

tozásra van szüksége, amit érthetővé tesz az az akadémiasság is, mely az egész magyar politikai életben, az összes politikai pártoknál, a magyarság és a nemzetiségek sajtójában, erről az életbe vágó kérdéstről elmélkedik és amelynek felületessége a magyar nemzetre nézve veszedelmes is lehet. Mindenütt és mindenki elmélkedik a nemzetiségi kérdéstről, általános igazságokat és hazugságokat hangoztatnak, tételeket szerkesztenek, némelyek politikai súllyal elhamarkodott véleményeket dobnak a tömeg közé, mások viszont csupán a taktikázás követelményei szerint e kérdéstről felületesen szerkesztett nézeteikkel hajhásznak politikai súlyt, – és a nemzetiségi kérdést és ennek részleteit nem ismerik, holott az akadémiasságnak egy reformokkal foglalkozó politikai életben csakis akkor van jogosultsága, ha ez a kérdésre vonatkozó összes részletek alapos megismeréséből alakult és olyan végfoglalata az egész kérdésnek, melyet mint a könyvek írásánál szokás, az összes fejezetek munkája után lehet csak lelkiismeretesen megalkotni.

Végigböngészve a magyarországi bibliográfiát, alig akadunk néhány komoly munkára, melyek a magyarországi nemzetiségi kérdést a gyakorlati élet szempontjai szerint részletesen tárgyalják. Efemer hírlapi cikkekben és röpiratokban gazdagok vagyunk, – csak hogy ezeknek tartalma sohasem változik, csak variálódik, különösen a tót kérdésben tapasztalhatjuk ezt és ami ötven vagy harminc esztendővel ezelőtt érveléseinkben és küzdelmeinkben igaz fegyver volt, az a mai varációban olyan haszontalanság lehet, melynek semmiféle reális alapja már

nincsen A közvélemény tájékoztatlanságára vall az, ha ezeket a variációkat mindig újaknak és eredetieknek hiszi és ha a megtévesztett, hamis információkkal félrevezetett külföld felvilágosítására, az ellenségeinkkel küzdendő szellemi tornába ilyen régi, már rozsdáette fegyvereket küld. A komoly forrásmunkák hiányának tulajdonítom leginkább azt, hogy a hazai nemzetiségi kérdéstről nem fejlődött olyan igazságos és egészséges közvélemény, melyet a nagy reformkérdések nem találnának készületlenül és a melyre a reformok megalkotását bátran reá lehetne bízni, mert minden tekintetben az államfőntartás igényeit törekednék kielégíteni. Ez az egészséges közvélemény az egyik oldalon ledöntötte volna azokat a hamis bálványisteneket, melyeket a nemzeti túlzás, államunk és nemzetünk egységének földjében nem gyökerező eszmék hirdetésére és népszerűsítésére emelt, a másik oldalon pedig arra buzdított volna, hogy ismerjük meg a honi nemzetiségeket, tanulmányozzuk kultúrájukat, törekvéseiket és tisztítsuk meg az egész nemzetiségi kérdést a tartalmát meghamisító illetéktelen jelszavaktól, melyek a kérdés megoldását megnehezítik.

Kétségtelen az, hogy honi nemzetiségeink mozgalmában is visszatükröződik a kor hangulata, mert politikai érvényesülésükért folytatott küzdelmük terét mindig erre alapították. A tót kérdés fejlődésének fázisai is erről tanúskodnak; a pozsonyi cseh iskola a nyugodt Palkovics György vezetése alatt a Cseh protektorátusban kereste a tótok boldogulását, Kollárt már elragadta az akkor kezdődő nagyszláv áramlás, Stúr Hegelnek ideáitól lelkesítve hirdeti a

tót nemzetiségi öntudatot és Hurbán, valamint Hodzsa lázadást, fegyveres felkelést szerveznek már ez öntudattól hajtvá. Ez az utóbbi időszak a tót nemzetiségi öntudat kulmináns pontja, mert ettől kezdve, ha a régi cseh-tót iskola álláspontjától távolodott is a tót nemzetiségi öntudat, az állandósuló cseh befolyás súlya következtében mégis sülyedést mutat. A múlt század ötvenes éveiben kezdődik ez a folyton fokozódó elerőtlenedése a tót nemzetiségi öntudatnak, mert akkor nyitották meg a tót nemzetiség nyelvi, kultúrai önállóságának hívei az irodalmi tót nyelvről szóló megegyezésben azokat a zsilipeket, melyek a csehesítéstől a tót nemzetiséget megmentették. Ezt a cseh befolyást sem a Matica, sem pedig egyéb intézményeik, politikai és társadalmi működésük nem gyengítette és mikor 1880-ban a tótok irodalmának újabb fellendülése megkezdődött, bekövetkezett egyúttal a cseh-tót egységesítés legutolsó fejezete, mely visszavezet a tót nemzetiségi mozgalom kiindulási pontjához, a pozsonyi cseh iskolához, azonban most nemcsak a tót irodalom használandja a cseh nyelvet, de az egész tót nép, melyet tehát nemzetisége védelmének ürügye alatt fosztanak meg nemzetiségi egyéniségétől. A tót nemzetiségi mozgalom lépésről-lépésre megtagadja saját nemzetiségi individualitását, mert abszorbeálja egy külföldi szláv törzs aspirációit és hódítási energiáját. Hazánk nemzetiségi mozgalmi között a tót kérdés a legutolsó *évtizedig* nem rejtett magában erőteljes, a nemzet egységének megbontására törekvő veszedelmet és sokkal alárendeltebb jelentőségű volt, mint a román kérdés, mert nem állott mögötte egy

nemzetiségében vele egyenlő külföldi néptömb, azonban a jelen időben a tót kérdésnek cseh kérdéssé való radikális átformálódása, amit fajváltozásnak is nevezhetünk, a tót kérdés jelentőségét a belőle kibontakozó magasabb rendű nemzeti veszedelem miatt, szerintem a román kérdés elébe helyezte, mert a csehek könnyen és akadálytalanul valósíthatják meg a Bohemia irredentának nevezett tót területnek úgy kulturális, mint különösen gazdasági fegyverekkel való meghódítását és ez a hódítás az ujabbkori cseh agresszív gazdasági politikának legfontosabb, elsőrendű feladata, mert nem más, mint hídépítés a t keleti gazdasági területhez és azokhoz a nagyszabású gazdasági tervekhez, melyekkel a csehek a monarchiában és azon kívül szláv tendenciájú terveiket óhajtják megvalósítani. A tót kérdés mai állapotában korántsem *tót* nemzetiségi törekvései miatt veszedelmes, hanem ellenkezőleg, veszedelmes azért, mert az önálló és független nemzetiségi tendencia és önérzet kipurcsul belőle; mert szellemi és politikai vezetői a tót nemzetiség egyéniségét a cseh terjeszkedési politika prédájául dobták és segédkezet nyújtottak az ország egy részének meghamisított faji jelszavak védelme alatt való gazdasági leigázásához. Súlyosan érezzük, hogy hazánk gazdasági ereje nem nagy terjedelmű és ezért szívesen kell fogadnunk minden olyan idegen segítséget, mely a gazdasági megerősödésünket célzó nemzeti munkában résztvesz, azonban aggódva és féltékeny szemmel kell kisérnünk minden olyan gazdasági beavatkozást, mely a fajrokonság és a fajbeolvasztás fegyvereivel országunkból tervei számára egy keletre vezető ké-

nyelmes gazdasági országot akar építeni. Nyilvánvaló, hogy ilyen nagyarányú, a nemzet jövőjét erősen érdeklő gazdasági motívumok nem rejlenek a román kérdésben és maga a faji mérkőzés, mely jelen időben kiváltképen gazdasági fegyverzetű és a fajelimináció segítségével területről területre a fajelkülönítést hajszolja és sürgeti, – nem olyan nemzetbontó és veszedelmes.

A tót kérdés jelentőségét a nemzetiségi kérdésnek mai elmélkedő stádiumában elfoglalt szerepétől meg kell különböztetnünk és távolról sem ezen alárendelt szerep alapján szabad a tót kérdés jelentőségét megítélni. Hajdan a tót nemzetiségi mozgalom első évtizedeiben, az országos nyelvkérdés korszakában, a tót kérdés elsőrendű nemzetiségi mozgalom volt, mely szerepének okát abban találok, hogy a nemzetiségek között akkor és azután is jó ideig a legnagyobb számú és a legtartalmasabb intelligenciával rendelkezett és bizonyos mértékben volt már középosztálya, melynek megteremtésén a többi nemzetiség csak később fáradozott és fáradozik most is. Nagy és híres férfiai voltak, mint Sáfárik, Kollár, Stúr, harcos temperamentumai mint Hurbán, Hodzsa és Daxner, alkalmazkodó talentumai, mint Franciscy, lelkes patrónusa mint Moyses, és csodálatos, amint a *tót* nemzetiség lelke és tartalma, a vezető tót középosztály kvalitásában csökkent és el-laposodott, épen oly rohamosan emelkedett a cseh hátvédnek a tót nemzetiséget sorvasztó szerepe és tekintélye.

A tót renaissance idejében Europa összes népei között a szent szövetségben megerősödött pánszlá-

vizmus tervei és szándékai miatt érthető idegesség keletkezett. Ez a nyugtalanság úgy a szláv néptörzsek, mint a nem szlávok irodalmában megnyilatkozott. A szlávok a pánszlávizmus ideáját feltétlenül elfogadták, bár nem kutatták behatóan tartalmát. Ezt tették a tótok is, kik maguk sem voltak tisztában a pánszlávizmus fogalmával és a legkülönösebb elméleteket gyártották róla. A szlávizmus abban az időben, – az öntudatos orosz pánszláv tervek kivételével, – erős érzelmi mozgalom volt, mely a szláv népeket nemzetiségük alapos megismerésére és ápolására ösztökélte és ezért a szláv nemzetiségeket megfojtani akaró pánszlávizmustól éppen ellentétes irányba divergált. Ennek a korszaknak tulajdonítom a hazai »pánszláv« elnevezést, mely ma bizony legtöbbszörre indokolatlan ¹ és így nem jelöli meg helyesen a tót kérdés jelenlegi tartalmát, melyet a hamis közvélemény két tényezőben lát, - pánszlávizmusból és az izgatásban. Ezeknek az izgatóknak munkáját a közvélemény túlbecsüli, sokkal

¹ A tót nemzetiségi mozgalom ezen elnevezés alapján »pánszláv« mozgalom és emberei *pánszlávok*. A tót kérdés számos keserűen szomorú fejezete hangos ettől a jelszótól, melynek mai használatán senki, különösen pedig a tót nemzetiség vezető osztálya, meg nem üdődhet, mert a magyarországi pánszláv elnevezésnek valóságos történeti alapja van. Abban az időben és az utána következő korszakok néhány eseményében a pánszlávizmus vádja indokolt volt. Az elnevezés a nyilvánosságban, a közvéleményben, a közérdeklődéstől kísért események révén gyökeret vert és az pedig köztudomású, hogy egy elnevezés még akkor is él a nép száján, ha maga a fogalom megváltozott. Ilyen jelzőket nem lehet néhány évtized alatt a nép emlékezetéből kitörölni, kivált ha a gyanú néhány meggondolatlanul, túlzás és nyughatatlanul miatt ismét tápot nyert. Ezt tudhatják maguk a tót vezető elemek is és azok a magyar »szociológusok«, kik segítenek nekik a pánszláv név miatt érzékenykedni. Különben az ifjú tótok» kik pedig szimpatizálnak ezzel a szociológus csoporttal, szintén pánszlávnak nevezik a régi turóczzsentszmártoni iskolát,

nagyobb fontosságot és messzire ható erőt tulajdonít nekik. Miért? Mert nem múlt el teljesen az ideális politizálás korszaka, melyben nem a tettek, de a beszédek, az eszmék vitatkoztak és mérkőztek, melyben a sok közjogi vitatkozás miatt nem igen vizsgálgtuk gazdasági erősödésünket, közgazdasági életünket faji szempontok szerint nem kísértük figyelemmel és így nem láttuk, hogy a nemzetiségi kérdés nem más, mint faji mérkőzés, melynek az izgatók csak attributív elemei. A faji mérkőzést korántsem az izgatók okozták és legszentebb kötelességünk a magyar nemzeti állam egységének megóvása iránti munkánkban mindenekelőtt az, hogy a faji mérkőzés elmérgesedését megakadályozzuk és mindazt ellene immunizáljuk, aminek esetleges pusztulása nemzetünk tekintélyét és erejét csökkentené. A tót kérdés súlypontja sincsen az izgató elemek működésében, hanem abban a rohamos és széles terjedelmű átalakulásban, melynek színhelye Felső-magyarország és a déli tót szigetek és amely a tót népet nemzetiségéből lassankint kivetkőzteti. Az izgatók csupán hangos és türelmetlen elemei ennek az átalakulásnak. Nem az izgatókban és az izgatók által oldhatja meg a magyarság a tót kérdést, hanem azzal, ha erős gátakat siet emelni a tót néppel egyetemben, a tót nemzetiség megmentésére a csehítő invázió ellen.

A tót nemzetiségi kérdés fejlődésének ismertetése.

I.

1718-1801.

A tót kérdés kezdete. – Mácsay Sándor pálrendi szerzetes és a nyarai jezsuiták kiadványai. – A cseh nyelv elterjedésének okai. – Dobrowsky és Saffarik véleményei. – A cseh házaló könyvkereskedés. – Presperské slovenské noviny. – S taré noviny literního ineni. – Bajza Ignác imakönyve és dolgozatai. – Bernolák Antal értekezései és grammalica slavica-ja. – A nyitrai tót irodalmi egyesület.

A tót kérdés nyomát már a tizennyolcadik században fedezhetjük fel, de ez nem a magyarságtól, hanem a csehektől való elszakadási kísérlet. *Mácsay Sándor* pálrendi szerzetes 1718-ban egyházi prédikációit tót nyelven mondotta és tótul is adta ki Nyitrán ezzel a megjegyzéssel: w slowenském gazyku poneyprw na swetlo wydané (tót nyelven először adatott közre).¹ Ugyanebben a városban ekkor a jezsuiták énekes könyvei is nem cseh, hanem cseh-

¹ *Paul Joseph Schaffarik*: Qeschichte der slawischen Sprache und Literatur, 391. 1. Mácsay könyvéről mondja, hogy azért adta ki, mert csakis a tótok nem adtak ki saját anyanyelvükön (vo vlastnej svojej domácej feci) hasonló munkát.

Julius Bottló: Uhorsko v. dobé pragmatickej sankcie. (Slovenské Pohlady 1906. 306. 1.)

tót vegyülék nyelven jelentek meg.¹ Ez a két szerény esemény kezdete volt annak az önálló mozgalomnak, mely a katolikus egyház tót papságából a tót nyelv kiműveléséért és a cseh nyelv nyomása alól való felszabadításáért később megindult. A tót nyelv eddig az időszakig rendkívül mostoha bánásmódban részesült. *Vulgáris* nyelv volt, melyet kultúra teremtésére használni nem akart senki és senki sem gondolt arra, hogy ebben a nyelvben, melyet a huszita beözönlés, a cseh telepítések óta elhanyagoltak, van életrevalóság és egészséges erő. A cseh nyelv a XVI. és XVII. században terjedt el Felsőmagyarországon és az erőszakos husziták nagyon is értették módját, hogy úgy az egyházi, mint a politikai életben a saját cseh nyelvüket divatossá tegyék.² Nem óhajtom itt, e tanulmányomban taglalni azokat az okokat, melyek a cseh nyelvnek olyan vehemens térfoglalását előidézték, csupán megemlítem, hogy hosszú ideig a csehekkel való érintkezésünk, később pedig a vallásmozgalmak kedveztek a cseh nyelv Felsőmagyarországon közhasználatban való megmaradásának.³ Ezek a történeti

¹ P. J. Schaffarik: U. a. 388. 1.

² E korszakról bővebb fejtegetéseket tartalmaznak *Czambel Samu dr.* munkái: »Prispevky k dejinám jazyka slovenského« és »A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője.«

³ Czambel, a ki a tót nyelv történetének egyik legalaposabb és legkiválóbb ismerője volt, a cseh-tót nemzetegységről írt tanulmányának 13-dik lapján a következőket mondja: »De főleg a vallás-reformáció erősítette a cseh nyelv pozícióját a tót felvidéken. A lutheránus mozgalom szorosan egybe van kapcsolva a cseh nyelvvel és a cseh egyházzal. A lutheránus egyház valóságos melegágya lett a cseh nyelvnek s a cseh bibliát és cseh énekeskönyvet egyformán nagyra becsülte a felvidéken a lutheránus tót paraszt ember és a lutheránus magyar nemes ember.«

események később, a tót irodalmi nyelv megalapozásának éveiben, azokhoz a csehek által használt érvekhez vezettek, hogy a tót nyelv és a cseh nyelv tulajdonképpen egy nyelv és a tót a csehnek csupán nyelvjárása, holott a tót nyelv csakugyan különálló nyelv, melyről a kitűnő szláv nyelvtudós *Dobrowsky* is azt állította, hogy önálló nyelv és nem ócseh variáció, mint azt eleinte gondolta.¹ *Saffarik* a tót nyelvről azt tanította, hogy a cseh és vendhorvát nyelvek közötti átmenet és hogy eredeti anyaga az ószláv egyházi nyelvhez legközelebb áll. A csehek, e nagy nyelvtudósok véleményeit mindazonáltal később elfelejtették és legerősebb érveik azok voltak, melyek a cseh kultúrának tót születésű nagyjait sorolták fel. Csakugyan *Benedikti*, *Tranovszky*, *Saffarik*, később *Kpllár* büszkeségei is a cseh szellemnek, de a tót nemzetiségi öntudat teremtésében semmi, vagy nagyon kicsiny közvetlen részük volt. A tót nemzetiség fiai részint latinul, mint *Bél Mátyás*, részint csehül írtak, de azért mindegyikben benne él az anyanyelve iránti szeretete, ami a szlávokat különben is jellemzi. *Krmán Dániel*, Rákóczy Ferenc lelkes híve, sőt követe is, ev. superintendens, disztichonjaiban hálát mond az Isten kegyeért, hogy szláv nyelvét használhatja, *Bél Mátyás* pedig *Dolezal Pál* cseh nyelvtanához irt előszavában a szláv nyelv szépségét dicséri.³

¹ *Schaffarik*: Qesch. d. slaw. Sprache uud Literatur 375. 1. Dobrowskyt félrevezette az a körülmény, hogy a huszita mozgalom és a reformáció óta a cseh nyelv irodalmi nyelv lett a Felvidéken. Később a Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur és az Instit. lit. slav. című munkáiban a tót nyelv önállóságát elismerte.

² Grammatica slavo-bohemica. 1746.

³ *Jaroslav Vlcek*: Dejiny literatúry slovenskej. 15 16. l.

A szláv nyelv nyilvánvalóan a cseh nyelv, de ezekkel a nyilatkozatokkal tanúbizonyságát adják szláv érzelmeiknek, tótságuknak, mely önérzetét ebben a korszakban szintén azzal erősítette, hogy a nagy szláv család terjedelmében gyönyörködött.

A cseh házaló könyvkereskedés látta el Felső-magyarország könyvszükségletét nagyobbára evangélikus könyvekkel¹ és maguk a felsőmagyarországi földesurak is nagy támogatói voltak ennek a csehtót irodalomnak, mint ezt Bél Mátyás is említi a fenti cseh nyelvten bevezetésében.²

1783. július elsején jelent meg Pozsonyban, „*Prespurské slovenské noviny*” címmel az első cseh nyelvű tót lap, melyről kiadója *Tállyai Dániel* városi jegyző azt írta, mikor már 1787-ben megszűnt, hogy »már születése után mindjárt vért hányt, míg végre sorvadásban kiszervenedett.«³ Besztercebányán is keletkezik egy tót lap, mely hónaponként jelent meg. A „*Staré noviny literniho umení*,” műveltséget terjesztő népszerű folyóirat óhajtott volna lenni, azonban keletkezésének évében, 1785-ben megszűnt, bár elég számos munkatársa volt kiadójának és szerkesz-

¹ A cseh könyvkereskedők között legserényebb volt a 18-ik században *Vaclav Kleych. Bottá*: Uhorsko v dobé pragm. sankcie.

² . . . non modo eruditi in Hungária viri; sed magnates etiam, et ex nobilitate eorum comitatum, in quibus lingua Slavica vernacula est eorum linguae Slavo-Bohemicae, cultumque, ad se pertinere existimaverint. In his censemus: Szunyoghios, Illésházios, Thurzones, Ostrosithios, Zayos, ceteros: atque ex equestri ordine: Szulyowszkios, Szerdahelyos, Revaios, Justhios, Ottlikios, Beniczkyos, Platthyos, Podturnyaios, reliquos (XII.) – *Záborszky Jónás*: Kedy Slováci pocali citif sa národom. (Pestbudinske Vedomosti 1867, 99 sz.) – *Skuttéy Jozef*: Slováci pred Bernolákom a Sturom. (Slov.-Pohlady 1909, 12 sz.)

³ *Szinnyey József*: Hírlapirodalmunk a 19. században (Vasárnapi Újság 1862,33-34. sz.) és/. *Vlcek*: Dej. lit. slov, 30 1,

tőjének, *Plachy Andrásnak*. Ebben a kezdetleges hírlapban visszatükröződik a vezető tót evangélikus papság gondolkozása, mert hiszen ők írták ezt a Tápot. Erős és meglepő lelkesedés a szlávságért és tiszleletteljes respektálása a német kultúrának beszél cikkeikből. Az utóbbi valószínűleg II. József németesítő politikájának hízeleg és ennek kedvéért írták, mintsem igaz őszinteségből. A tót irodalom szükséges és a német nyelv ismeretének terjesztését szolgálja, – írják, – mert a tót írások olvasása előkészületet nyújt a németek írásainak olvasásához. De használnak komolyabb indokokat is: » . . . igen, ez az intézmény a német nyelv terjesztését elősegíti. . . Jobb a forrásból inni, mint a pohárból, dulcius ex ipso fonte bibuntur aquae. Ezért mindenki, aki ezeket a dolgokat saját nyelvén itt olvassa, félretesz mindent és németül tanúi, hogy ezen a nyelven maga is könyveket olvashasson s ez az, amit ez az intézmény (a *Staré noviny*) kíván és leginkább sürget.«¹

II. József uralkodása alatt a cseh-tót írók száma feltűnően gyarapodott, azonban a róm. katolikus tót papság tagjai között a cseh irodalmi nyelv elleni reakciót kezdték szervezni, mert belátták azt, hogy ez nem a tót nemzetiség nyelve, ezzel nem lehet a népre tartós és komolyabb befolyást gyakorolni. *Bajza Ignác József* pozsonyi kanonok katolikus imakönyvet ad ki Nyitrán tót nyelven 1789-ben, azonkívül egyéb kisebb dolgozatot, melynek tót nyelve még a régi bibliai cseh nyelvvel vegyített ugyan, de fonetikus ortográfiája és tót kifejezései nagy haladást

¹ *Skultéty*: Bemolák-Kopitár (Slov. Pohl. 1907, 118. l.)

jelentenek a tót irodalmi nyelv megteremtése felé. Legfőbb ideje, – úgymond, – hogy a tótok százados szellemi tétlenség után elérjék azt, amivel az ember a néma ábrázattól különbözik és hogy saját anyanyelvükkel műveljék a tudományt és a művészetet. Bajza felhívása nem maradt hatás nélkül. *Bernolák Antal* még mint nyitrai klerikus 1787-ben két latin értekezésében a tót irodalmi nyelv princípiumairól és megteremtésének módjairól közli eszméit és 1790-ben már meg is írta és kiadta ennek a nyelvnek tankönyvét: *Grammatica slavica ad systema scholarum nationalium inditionibus caesareo-regiis introductum accomodata*. – Azonban Bernolák nyelve korántsem tiszta tót, mert ő a nyugati csehes tót nyelvjárást akarta irodalmi nyelvvé emelni és tisztán fonetikus helyesírást használt. Bernolák egész életét a tót irodalmi nyelv megteremtésének szentelte és egy hatalmas, csak 1825-7-ben kiadott munkájában, egy hat kötetes tót-cseh-latin-magyar szótárban² gyűjtötte össze ezt az új irodalmi nyelvet, mely nem igen vált népszerűvé. Ez az óriási munka érdekes a bevezetés révén, mert a tót irodalmi nyelv első művelője nyilatkozik benne a magyar nyelv tudásának szükségéről.³

¹ *Julius Botto*: Slováci I. 36. 1./1. *Vlcek*: Dej. lit. slov. 21. 1.

² Slowár Slowenski-Cesko-Latinsko-Nemecko-Uherski, seu Lexikon slavicum-bohemico-latino-germanico-ungaricum.

³ Secundo, quod vigore Articuli VII. Diaetae Anni 1792. Lingua Ungerica velut principalis ad obtinenda publica munia intra fines huius Regni sit praescripta, ideoque caeteras Nationes Ungariam incolentes necessario discenda. Cum itaque facillime quis condiscere possit idioma Ungaricum, si eidem nativae linguae vocabula, constructionesque hungarice explanentur; cum item post Ungaros plurimi sint numero in Pannonia Slavi in concinnando Dictionario meo partis maioris rationem me habere

A magyar nyelvet meg kell tanulni, vallotta Bernolák, mely meggyőződéséért még ma is nehez-
telnek reá a tót túlzók.¹

A katolikus egyház számúzta könyveiből a cseh nyelvet, melynek hívei most erélyesebben kez-
dettek szervezkedni. Ezek látták ugyanis, hogy az
irodalmi tót nyelv hívei és ápolói arra törekedtek,
hogy minél szélesebb körben terjeszthessék a tót
nyelv iránti szeretetet. Erre a célra Nyitrán még
1793-ban tót irodalmi egyesületet alapítottak.²

vel invitum oportuit; ut sic beneficium, quod in propagationem quoque Hun-
garicae Linguae praesenti opere praestare pergō, uberes fructus in plures
dimanent. Si cunctis Pannoniis Slavis noīum fuerit idioma Ungaricum,
maxima ex parte Ungaram mox conspiciere licebit Hungáriam. (Pae-
fatio V-VI.)

¹ Említésre érdemes *Juro Fándly* r. k. plébános, ki tót nyelven
igen népszerű gazdasági munkákat adott ki.

² Az egyesület címe: »Učené slovenské Towarisstvo«. *Ambro Pieior*:
Nápor-odpor 13 1.

II.

1801-1846.

A Bernolák iskola és Radnay Sándor. – A cseh iskola. – A pozsonyi tót irodalmi egyesület és a lót tanszék. – Palkovic György Tydennik-ja. – A Tatranka. – Kollár János fellépte. – A Slávy dcera és a vzájemnost. – Kollár és Saffarik. – Holly János kplészete. – Chalupka János működése. – Kuzmány Hronka-ja. – Erős cseh agitáció. – Csaplovics János gyűlölete. – Palacky Ferenc értekezése. – Német röpiratok. – A Tudományos Gyűjtemény tiltakozása. – A pozsonyi lyceum tót irodalmi egyesülete. – Stúr Lajos iskolája. – Tót ifjusági egyesületek és azok feloszlata. – Zay Károly gróf evangélikus főfelügyelősége. – A lőcsei Jitrenka. – Hurbán az Unió ellen.

A Bernolák-féle iskola nagy támogatást lelt *Radnay Sándor* hercegprímásban, ki állítólag büszkén mondta a magyar mágnásoknak: »Slavus sum, et si in cathedra Petri forem, Slavus ero!«¹ A Bernolák híveivel szemben a cseh iskola tekintélyes erővel gyarapodott, kik között *Tablic*, *Palkovic* említésre legérdemesebbek. Az utóbbi nevelte erőssé és szláv érzelmeiben szívóssá azt a tót generációt, melyből kikerült *Kuzmány*, *Jozeffy*, *Stúr*, *Hurbán*, *Hodzsa* és a tót nemzetiségi mozgalomnak még számos más bajnoka. De *Palkovic* nevelte a cseh nemzet számára

¹ *Ambro Pietor*: Nápor-odpor 13. 1.

palacky Ferenczet és Kollár Jánost. Ennek a férfiúnak a pozsonyi ág. ev. lyceum tót tanszékébe való beiktatásával kezdődik a tulajdonképeni tót nemzeti-ségi mozgalom fejezete és bár működését az utána következő nyugtalanabb generációk kicsinyelték, a lót nemzetiségi mozgalomban nagy érdemei vannak, mert ő alapította 1801-ben *Tabliccal és Hamaliarral* együtt a pozsonyi tót irodalmi egyesületet, melyből 1803-ban az ev. lyceumon alapított tót tanszék lett egy tót önképző körrel kapcsolatban.¹ Pozsony sokáig a tót mozgalomnak centruma volt. A második tót hírlap is itt jelent meg Palkovic szerkesztésében. A „*Tydennik aneb císařské královské národn(noviny)*”. Eredeti címében a *slovenské* szó is előfordult, de ezt el kellett hagynia. Palkovicot később tanítványai túlszárnyalták, úgy hogy irodalmi folyóiratával a „*Tatranka*”-val magára maradt elavultán. Tanítványai közül nagy hirre emelkedett *Kollár János* budapesti ev. lelkész, kinek Prágában kiadott első verskötetete nem keltett különös feltűnést 77 szonettjével. Négy évvel később „*Slávy dcera*” (Dicsőség leánya) című munkája, melyet maga a szerző lírai-epikai költeménynek nevez, nem várt hatást ébresztett a szlávok között.

A Slávy dcerát a szent szövetségben megerősödött és félelmetes tekintélyre emelkedett Oroszország pánszláv agitációja szülte tulajdonképen. Különös volt ennek a kornak szláv hangulata. A német gyűlölet a legizzóbb és az orosz hatalomban a ke-

¹ „*Spolek literatury slovenské*”, volt az egyesületi címe. Később 1812-ben Besztercebányán is alakult egy ilyen tót társaság „*Societas slavica montana*” címmel. Alapítói: *Rybay, Tablic és Lovich.*

resztény szláv népek a testvéri szeretet legkeresztényibb képviselőjét látták, a felszabadító testvért hitték benne. Kollár költeményének tartalma közismert. A 600 szonettű munkának egyetlen igaz költői része az előhang. A többi a legféktelenebb német és magyar gyűlöletnek versbeszedése, A hatalmas Pánszláviáért való lelkes rajongás az egész költemény, melynek költői értékéhez sok kétség fér és jelentősége abban rejlik, hogy a szláv szolidaritásnak és kölcsönösségnek (*vzajemnost*) első erőteljes kifejezése, mely idea Kollárnak (1836-ban) egy másik munkájában talált részletes taglalást.²

Kollár mint már egyszer kifejtettem, nem volt híve az önálló tót irodalomnak, míg kortársa a kitűnő nyelvtudós *Saffarik Pál* kifejtette volt egyik könyvében, hogy igenis kívánatos a tót irodalmi nyelv.² Később a vitatkozások hevében ezt a véleményét megmásította.

Kollár és *Saffarik* általános hatású szláv tendenciájú munkái úgy mozdították elő a tót nemzeti öntudat erősítését, mint a többi szláv népekéit, mert ők a nagy *Szlávia* apostolai voltak. A tót nemzetiség renaissancea az eddig fejtegetett előzmények után annak a férfúnak költeményeiben kezdődik, ki nem pánszláv, de tót témákkal igyekezett lelket önteni

¹ *Kuzmány Károly* »Hronka« c. folyóiratában »O literájnej vzajemnosti mezi kmeny a nárecimi slavskymi.« A dolgozat később 1844-ben német nyelven is napvilágot látott.

² »Es wäre zu wünschen, dass ... mit der Zeit eine, alle billige Forderungen aufgeklärter Nationalen befriedigende, slowakische Schriftsprache hervorgehen möchte, bei der zwar in der Regel die böhmische Grammatik als Grundnorm angenommen . . .« (389. lap. Qesch. der slaw. Spr. u. Liter.)

néptörzsének ébredező önérzetébe. *Holly János-ban* a tótok első igazi „nemzeti” költőjüket tisztelik, kinek erős és komoly hangja felrázta őket tespedésükből.

»Esce Slováci zyju a budú zit vezdy se slavie,
bar i prodnes hrozny vzdý cina jim susedí nátisk«.¹

Ezt énekelte a búrszentmiklósi katolikus plébános, kinek költeményeiben erős tót érzés lüktet. A tót nemzetiségi öntudat első igaz apostola a hősi költészet eszközeivel igyekezett a népre hatni. – „*Svätopluk*”, „*Cyryllo-Methodlada*” és „*Slav*” – három terjedelmes hősi költemény klasszikus (hexameter) formában. Kisebbségi költeményei is nagyrészt a tót néppel foglalkoznak. Ő volt az első, ki munkáiban a tótokat tudatosan művészi eszközökkel rajzolta és szemléltetvé tette a tót életet, a tót nemzetiséget, a tót történetet, a tót népet és a tót fantáziát.²

Míg Holly a komoly műzsának hódolt, addig *Chalapka János* breznói ág. ev. jüÉtá^hoa bohózatokkal és vígjátékaival kacagtatta meg népét. Darabjai rendszerint izgató és maró szatírák voltak kevés művészetté^ de telve gyűlölettel az *odrodilecek* (renegátok) iránt, kiket nevetségessé tett. *Kocarkovo* című munkájával és a Kpcurkovon lejátszódó egyéb darabjaival nagy és hangos hatást keltett. A tót nemzetiségi mozgalom egyik kiváló embere *Kuzmány Károly* besztercebányai ág. ev. lelkész, aki *Hronka* című folyóiratában a felserdülő fiatal tót író nemzedéket

¹ Magyarul: Még élnek a tótok és dicsőséggel fognak mindig élni, mai napság is szomszédai rettenetesen nyomják őket.

² Nálady a Vyhlady. 14. 1.

egyesítette. Már akkor (1836.) a tót irodalmi nyelv és a csehek nyelve közötti megegyezést akarta. Ez a megegyezés azonban csak jóval később és erős harcok után jött létre.

Csehország történetében a múlt század harmincas és negyvenes évei döntő eseményeket tartalmaznak. A németség kiszorítása akkor kezdődik. Erős cseh érzelmű férfiak állottak a nemzeti mozgalom élére és ennek a mozgalomnak hatása meglátászik a magyarországi tót nemzetiség akkori vezető osztályán is, mely a magyar nyelvkérdés időszakában (1830-40) és azután is a leghevesebb agitációt fejtette ki a magyarság ellen. *Csaplovics János* etnográfiai munkájában „*Gemälde von Ungarn*” rosszakaratú, kicsinyes gyűlöletét érezteti a magyarsággal szemben 1829-ben és mikor *Palacky Ferencz* e munka alapján „*Magyarország népeiről, különösen tótjairól*” értekezett a prágai múzeumi közlönyben, a magyar *Tudományos Gyűjtemény* (1830) felháborodva tiltakozik a hamis adatok ellen. Ebben az időben már megindul a tót eredetű német röpiratok áradata,¹ melyekben a magyar nyelv elleni gyűlöletüknek ad-

¹ Így: Sollen wir Magyaren werden? (1833), – Pia desideria für Ungarn (1833), – Der Magyarismus in Ungarn (1834), – Neue historisch-kritische Ansicht über das asiatische Seyn und das erste europäische Thatenleben der Ungarn (1837), – Über Ungarns Magyarisierung (1841), – Slavismus und Pseudomagyarismus (1842), – Szózat a szláv nyelv érdekében (1842), – Was lernten die Slaven und Magyaren von einander (1841), – Mirabilia (1841), – Schreiben des Grafen Carl Zay (1841), – Der Sprachkampf in Ungarn (1841), – Apologie des ungarischen Slavismus (1843), – Verteidigung der Deutschen und Slaven in Ungarn (1843), – Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn (1843) – Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus (1845) és még sok más röpirat.

nak kifejezést. Ezeknek tartalma a magyarság le-
kicsinylése a külföld előtt és a pánszlávizmus dicsé-
rete, bár tiltakoznak a *politikai* pánszlávizmus vádja
ellen. A németországi lapok vádaskodó közleményei
ellen alig tiltakozik magyar hang, csupán a Tudo-
mányos Gyűjteményben olvashatni néhány cáfolatot,
de mit használt ez, ha a német lapok csak ímmel-
ámmal közölték a magyar helyreigazító és felvilá-
gosító cikkeket. Az egész tót röpirodalomra csak-
ugyan ráillik a régi *Tudományos Gyűjtemény* kritikája
egy magyarellenes német cikkről: »... 's az is
bizonyosan eszébe fog egyszersmind jutni, (az olva-
sónak) – hogy az légyen az igazán elvetemedett
character, mely saját Hazáját nemcsak maga, mar-
tzangolni nem irtózik, sőt honfitársainak keresve
keresett gyengéit tele torokkal kürtölvén a' különben
is eleget agyarkodó külföldnek, azt mintegy készleti
az ellenünk leendő támadásra; a'kik nem különböz-
tetvén meg azután a távolságból az igazat az ala-
acsony rágalmaszásoktól 's így kétes szürkületben lát-
ván Hazánkat 's cselekvéseinket valóban menthetők,
– ha – azon hiedelemben, hogy: hiszen a' ma-
gáét minden józan, elég kímélve ítéli meg 's az e'
féle Értekezők legbizonyosabban, 's legigazábban
közölhetik véle azokat, melyek körülöttük történnek,
– édes hazánkról, Nemzeti műveltségünkről és er-
kölsi állapotunkról balgatag ítéleteket hoznak, vagy
épen megvetőleg, sőt undorodással emlékeznek a'
magyarokról, 's Hazájoknak belső szerkeztetéséről,
mert: quid non miraculo est cum primum in noti-
tiam venit?«

A pozsonyi ág. ev. lyceum tót ifjúsága 1828-

ban irodalmi egyesületet alapított.¹ Ez magja volt annak a nagyarányú szervezkedésnek, melyet a tót nemzetiségi mozgalom története *Stúr iskolájának* nevez. *Star Lajos* még pozsonyi diák korában egyéniségének kiváló tehetségeivel maga köré gyűjtötte a tót ifjúságot és az irodalmi egyesületet annyira fellendítette, hogy tagjainak száma harmincről százhuszra emelkedett, Hasonlóképen ilyen ifjúsági tót egyesületek keletkeztek *Lócsén, Késmárkon, Eperjesen*. Működésük határozottan pánszláv irányú volt, mint azt munkáikból ma is olvashatni. Stúr mint teológus még mindig Pozsonyban maradt, hol *Palkovic György helyettese* volt a cseh-tót nyelvi előadásoknál. Érdekes tót irodalmi serénykedésnek színhelye a pozsonyi tót önképzőkör. Cseh-horvát-szerb irodalommal foglalkoztak, utazási egyletet szerveztek, melynek tagjai felkeresték a szláv testvéreket és útközről beszámoltak munkáikkal. (1838.) Stúrral kirándulásokat rendeztek és tót dalokat énekeltek. Cseh folyóiratoknak küldözgették szláv érzelmű verseiket, majd *Kuzmány* említett lapjának. Stúr hirdette az ifjúságnak Kollár tanítását: Az élet és a jövő nemzete vagyunk.² Majd pedig búslakodó verseivel izgatta:

»V rumich Slovensko! Zadny ho nekvili,
Osiralá vlasf, hynes kazdu chvili!
Mat nam zemirá ode smutku, strasti,
Kde te najdeme, drahá máti, vlasti?«³

¹ Címe: Jednota literárna.

² *Dr. Hnrbán M. !:* Viliam Pauliny Tóth a jeho dóba. Nitra VII. 349. 1.

³ Magyarul: Romokban a Tótság! senki sem siratja, árva szülőföldünk minden pillanatban pusztulsz! Haldoklik búbánat és viszontagságok

Az ifjúsági önképzőköröket 1838-ban kormányutasításra feloszlatták, mindazonáltal a tótok köre egy másik formában fennmaradt *Cervták Benjámín* fiatal theológus vezetése alatt, mert Stúr *Haliéba* ment tanulmányai folytatása végett, ahonnan 1840-ben tért vissza, ugyanebben az évben foglalta el *Zay Károly* gróf az ág. ev. egyházban főfelügyelői hivatalát, ki látván a Felvidéken folyton elharapódzó pánszlávizmus káros hatását, erélyes kézzel fogott annak visszaszorításához. A lőcsei kör almanachja a „*Jitrenka*” miatt erélyesen figyelmeztette a lőcsei tanári kart, hogy a kör pánszláv irányát túrni nem óhajtja. Ez volt a hadüzenet¹ melyre a tótok válaszoltak is. A *Jurenka* csakugyan pánszláv szellemű, ezt most elfogulatlanul megállapíthatjuk, elolvasván tartalmát. Gróf Zay ellen a két protestáns egyház uniójának terve miatt is intéztek kíméletlen támadásokat a tótok, kik közül *Hurbán* „*Unia cili spojeni*

miatt anyánk, hol is találunk majd téged édes anyánk, hazánk? – *Dr. Hurbán M. J.*: Ludovit Stúr. (Slov. Pohl. 1881. 308. 1.) – Itt megakarom jegyezni, hogy a haza fogalma alatt *Kollár* definíciója óta nem a valóságos hazát, hanem a nemzetiséget, a nyelvet értették. *Kollár* a szláv irodalmi kölcsönhatásról irt művében ezt részletesen fejtegeti, költeményeiben is ezt állítja, de sokkal egyenesebben:

»Nepripisuj svatě jměno vlasti
Kraji tomu, okterém bydlěme,
Pravou vlasť jen v srdci nosime . . .«

(Magyarul: Ne nevezd a haza szent nevével azt az országot, melyben lakunk, az igazi hazát csak szívünkben hordozzuk.) Később *Hodzsá M. M.* Humboldt Vilmosnak következő mondásával erősítette ezt a felfogást: Die wahre Heimath ist eigentlich die Sprache. (Vetin o slovenCine 1848.) Ennek a nézetnek későbbi Jót variációja: »Mi nem a nyelvben de a szellemben ösmerjük a hazafiságot.« (*Dr. Madrofi Mihály*: A felvidék 1878. 34. lap.)

¹ Az almanach címe: „*Jurenka cili vibornejsi práce ucencu cesko-*

Lutherana s Kalviny v Uhrách” (1846) címe alatt írt az Unió ellen egy tót röpiratot. Ugyanis attól féltek, hogy a magyar kálvinistákkal való egyesülés a tót evangélikusok arányszámát mélyen leszállítja.

slovenskijch a. v. levocskijch«. Qr. Zaynak *Chalupka János* válaszolt egy német röpiratban: Schreiben des Qrafen Carl Zay an die Professoren zu Leutschau. 1841. Leipzig.

III.

1846-1850.

Stúr visszatérése és felfüggesztése. – A Jozeffy-féle küldöttség Metternichnél. – Hurbán és Hodzsa. – A Nitra és Hurbán felhívása a tót nyelv és irodalom művelésére. – A csehek ellenkezése. – Thun és Pulszky. – A Tatin. – A cseh múzeumi társaság könyve. – A tót vezérek válasza. – A Slovenskje Národnje Noviny. – S túr az országgyűlésen. – A tót költészet és Sladkovic. – Hurbán harci kedve. – Daxner István szerepe. – A tót elszakadási agitáció. – A két lipótszentmiklósi gyűlés. – Programm. – A lót vezérek Prágában. – A szláv kongresszus. – Jellasicznál. – A Hurbán lázadás. – Kétszínű politika, sikertelenség és levertség. – Bach korszak. – Kollár tervezete és Bécs feledékenysége.

Stúr Lajos új eszmékkal tért vissza Haliéból, ahol *Hegel* filozófiáját magába szívta. Stúr költő, nyelvész, hírlapíró, tanár, politikus volt, ki a hegeli eszméket tót nemzetiségi tanításaihoz idomította és őt mindenképpen az ortodox nacionalizmusból önként következő túlzó ideáлизmus jellemzi. Nagyobb-szerű egységes munkát ezért nem is alkotott, mert sokat markolt és keveset fogott. Nézeteit cikkeiben, rövid tanulmányaiban fejtette ki és ezek ma alig lelhetők fel, mert az idő folyamán szétszóródtak, elvesztek. Ismét elfoglalta pozsonyi hivatalát és még buzgóbban tanította a tót ifjúságot a csakugyan

nemzetbontó eszmékre, melyeknek csakhamar veszedelmes következményei voltak, mert ezekkel az eszmékkel a tót ifjúságot politikai célokra is felhasználta.

A tiszolczi ág ev. lelkész *Jozeffy Pál* ugyanis az 1841-ik évi egyházi gyűlés után, állítólag szerb ösztönzésre¹ a király elé vezetendő küldöttség és egy átadandó tót kérvény tervét propagálta. A terv várakozáson felül sikerült, mert a mindenható *Metternich* nagyon szívélyesen fogadta a küldöttséget, mely *Jozeffyn* kívül *Hodzsa*, *Chalupka* és *Ferjencik* lelkészekből alakult. Ez a küldöttség volt az a kíméletlen kigyófog, mely belehatolt a tót nemzetiségi mozgalomba és olyan mérget csepegtetett beléje, melytől az teljesen deformálódott. A kérvény a magyar nyelv elleni kifogásaikat, egy egyetemi szláv tanszék felállítását, több tót cenzor alkalmazását, az egyházi és anyakönyvi ügyekben a latin nyelv visszaállítását tartalmazta. A kérvény elintézetlen maradt, minden válasz nélkül, mert *József nádor* a tótok magatartását nem helyeselte és ezt több ízben értésükre is adta.² A *Jozeffy*-féle kérvény aláírásait pozsonyi tót diákok gyűjtötték a tót vidéken, ezért közülök *Francisco Jánost* (írói nevén *Ján Rimavszky*) és *Kalincak Jánost* az intézetből kizárták, Stúrt felfüggesztették, a tót kört és tanszéket beszüntették (1843. júniusban). *Franciscy* Lőcsére sietett, hol a lyceumban tárt karokkal fogadták és itt átvette a tót kör vezetését, melyet azután, mikor ezt is feloszlatták, titokban

¹ *Hodzsa M. M.* »Der Slovak« című röpiratában ezt állítja.

² Erről bővebb részleteket *Hodzsa* »Der Slovak« c. röpiratában. A kérvényt azután Bécsben ismételen, de hasztalanul megsűrgették.

újjászervezett.¹ Stúr visszahelyezéseért minden követ megmozgattak a tót vezetőik, de ügyük nem járt sikerrel és ezért a pozsonyi tót tanulók legnagyobb része még ugyanebben az évben Lőcsére távozott. A tót mozgalom ekkor már tekintélyes harcos sereggel rendelkezett, dacára annak, hogy a tót nép vezető osztályának túlnyomó része távol tartotta magát. Stúr tulajdonképpen későn jött, annyiban későn, hogy munkáját a magyarságnak a főbb kérdésekben való szervezkedése megelőzte.¹ Ez természetesen a magyar államegység javára szolgált.

Egy új írói gárda harcolt a tót nemzetiség érvényesüléseért Stúr vezetése alatt, kinek kezéből csakhamar kivette a vezetői szerepet a fiatal hlubokai ev. lelkész, *Hurbán József*, de a lipótszentmiklósi *Hodzsa Mihálynak* is voltak vezéri allűrjei. Hurbán még pozsonyi tanuló korában bejárta Morva és Csehországot.³ Ekkor történt vele Prágában, hogy egy cseh ember gögösen szemei közé vágta: »Mi nélkületek, tótok, csak megélhetünk, ti nélkülünk soha.« Ez valószínűleg mélyen bántotta a nemzetiségét imádó Hurbánt, ki nemsokára azután megindította a csehek elleni nyelvharcot. 1842-ben kiadott irodalmi almanachjában („*Nitra*”) még cseh nyelven írt. A könyv valamennyi közleménye a nagymorva birodalom székvárosának, Nyitrának dicsőítése, melyben romba hullásán keseregnek és feltámadását jósolják.

¹ *Franciscy* önéletrajza (Slov. Pohl. 1910.).

² *Jozef Skultéty*: Národné znovozrodenie slovenské. (Slov. Pohl 1881. 197. 1.)

³ Beszámoló útleírása: *Cesta Slovákova ku bratrum slovenskym na Morave a v Cechách* (1841).

»Nitra milá Nitra, ty vysoká Nitra!
 Kdeže sú tie easy, v ktorych si ty kvitla?
 Nitra, milá Nitra, ty slovenská mati,
 Co pozrem na teba, musim zaplakati.«¹

Ez a régi tót ének alaphangja az egész könyvnek. A következő kötet már teljesen elűt hangulat tekintetében, mert ez tiszta tót nyelven jelent meg és szerkesztője nem ajánlotta már a cseheknek, morváknak és tótoknak, hanem csupán a tótoknak. A könyvnek főrésze most is a „*Hlasik Nitre*” (Hangok a Nyitrához), melyben az akkori fiatal tót költők versei foglaltatnak. Ezekben a költeményekben már azt hirdetik, hogy a tótság álmából felébredt.

»Ta ja bezim, milí,
 Do sireho sveta
 Hlásat ze Slovensko
 V növi kvet vikvetá.

le Slovenskije kraje
 Znova vikvetaju,
le Slováci z mrtvich
 K zivotu stávaju«²

Maga Hurbán pedig kiadta a jelszót: »Tótok vagyunk, Tótok akarunk maradni, az Istenért, ne hagyjuk el magunkat; íróink, íratok számunkra is valamit, hogy tudjuk, mi történik ezen a világon.« Szerinte, a szegénységnek és a szégyennek terhe

¹ Magyarul: Nyitra, kedves Nyitra, Te magas Nyitra, hol vannak az idők, mikor virágoztál, Nyitra, kedves Nyitra, a tótoknak anyja, ha reád nézek, úgy sirva kell fakadnom.

² *Jan Rimavszky* költeményéből: A szláv sas és a tót galamb párbeszéde. Magyarul: Messzire repülök, a széles világba, hirdetni, hogy a tót vidékek újra felélednek és hogy a tótok halottaikból életre kelnek.

abból a hanyagságból szakadt a tótságra, mely miatt a tótok inkább más, ha nem is idegen törzsekhez futottak a kész boglya mellé, ahelyett, hogy a sajátjukat ápolták és csinálták volna. Minden, ami tót, az csiszolatlan, vastag és esetlen volt előttük és ebből származott az a, még a szláv rokonok részéről is elszenvedett megvetés. »Eddig, – úgymond, nem segíthettünk magunkon és a cseh irodalomnak csak reáadása, a cseh literátoroknak csupán accidense voltunk.« A cseh irodalomban elvesztek, eltűntek a tótok. A szláv kölcsönösség nem akarhatja a kis törzsek eltűnését a nagyobb törzsekben, hanem valamennyinek létezését a nagy szlávságban. A Kollár-féle szláv kölcsönösséget új értelmezésekkel kell ellátni. ' Tehát H urban irodalmi téren a szó valódi értelmében tót nacionalista volt és nem akarta *akkor* a tótságot feláldozni sem a cseheknek, sem a pánszlávizmusnak, – *legalább irodalmi téren nem.*

Ezt a csehek nem szívesen látták, mert a tót népet minél szorosabban óhajtották Csehországhoz láncolni, mint ezt *Thun Leo gróf* és *Pulszky Ferenc* levélváltásában is olvashatni.¹² A tótokban a németiség ellen küzdő csehek erőtartalékot láttak és épen a válságos időben szakadtak el tőlük és ezért nem csodálkozhatunk afelett, hogy a csehek minden eszközzel arra törekedtek, hogy a kulturális elkülönü-

¹ *Hurbán J. M.* Prechadzka po Povaskom svete. (Nitra 1843.)

² *Leo Thun:* Die Stellung der Slovaken in Ungarn. 1843. – A németiség és egyáltalában az egész külföld felvilágosítására adta ki *Henselmann Imre* és *Pulszky Ferenc* »Vierteljahrschrift aus u. für Ungarn« c. folyóiratot, mely tót nemzetiségi ügyekkel behatóan foglalkozott. Ennek és *Pulszky*nak az *Augsburger Allgemeine Zeitung*ban megjelent cikkei révén keletkezett az idézett levélváltás.

lést megakadályozzák, ami akkor nekik nem sikerült, mert a tót irodalmi nyelv tábora erőben és tekintélyben túlszárnyalta már a cseh nyelv híveit. *Hodzsa Mihály* lipcsei lelkész 1844-ben »*Tatrin*« névvel irodalmi és könyvkiadó egyesületet alapított, melynek segítségével akarta most már a három pártra szakadt tótságot egyesíteni. A cseh nyelv híveit, a nyugati tót nyelvjárás híveit, vagyis *Bernolák* követőit és a középtót nyelvjárás híveit, *Stúr* és *Hurbán* csoportját. Egyik gyűlésén találkoztak is az utolsó két tábornak vezetői és elfogadták a középtót írásmódot, amelyen *Stúr* írt, ki 1845-ben megindult hírlapját a szépirodalmi mellékletével együtt ezen a nyelven szerkesztette. *Stúr* a következő évben kiadott könyvében¹ a tót nyelv érdekében lelkesen agitált és ismét a középtót nyelvet ajánlja irodalmi nyelvnek, mert ez a legtisztább. »Életünket – úgymond, – »tökéletesen csakis saját nyelvünk segítségével építjük és építhetjük fel, mert hozzánk legközelebb áll, mert előttünk a legérthetőbb nyelv, mert legkönnyebben fér szívünkhöz és lelkünkhöz és mert benne úgy szívünk, mint gondolkozásunk a legnyíltabb.« Könyvére, mely a tót törzs kulturális önállóságát hirdeti, a cseh múzeumi társaság egy 240 oldalas munkával válaszolt,² melyben a cseh-tót nyelvegység hívei a tót nyelvi elkülönülés elleni nézeteiket írták le.

Mindkét részen politikai okok voltak tulajdonképpen az alapmotívumok. A tótságot vezetői nemzeti-

¹ *Narecja slovenskua alebo potreba pisanja v tomto náreči.* (1846.)

² *Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechi, Moravany a Slováky.* (1846.)

ségük politikai érvényesülését az önálló nyelv és önálló kultúra segítségével gondolták előmozdítani, ami alapján véve helyes és becsülésre méltó politikai vezető-eszme, ha következetesen és tiszteletre méltó eszközökkel hajtják végre. A csehek viszont nem akarták kultúrájuk állandó befolyása alól kienedni a tót területet, melyet félig-meddig cseh földnek tartottak. A cseh hangokra a tót vezetők siettek választ irni és a vita szenvedélyes hangúvá fajult, *Stúr* egy szakszerű és objektív tanulmányban¹ összefoglalta az új tót nyelv törvényeit, *Hurbán* új folyóiratában a *Slovenské Pohľadyban* a cseh véleményekre külön-külön felel,² *Hodzsa* pedig három munkában is erősíti a tót nemzetiségi öntudatot, a tót irodalmi nyelv használatának jogosságát és szükségét.³ Az ő fejtegetései azonban csak úgy tarkállanak a magyarság elleni kifakadásoktól. Mindenesetre figyelemre méltó jelenség, hogy az akkori magyarság a cseh nyelvet pártolta, amely tette és magatartása rövidlátó és hibás volt. A harcot nem fejezték be, részint mert az önálló tót nyelv táborában is ellentétek keletkeztek, mint például *Hodzsa* és *Stúr* között, mert az előbbi nem volt hive a teljes fonetikus írásmódnak és *Stúr* helyesírásáról meg is írta, hogy monstrum informe, cui lumen slavicum ademptum est.⁴ Részint pedig, mert új politikai események felé fordult minden figyelmük.

¹ Nauka reci slovenskej. (1846.)

² Slovenskje Pohľadi (1846.) Českje Hlasi proti Slovencine posudenje od M. J. Hurbána.

³ Dobruo Slovo Slovákom. (1846.) – Vetin o Slovenine. (1848).

– Epigenes Slovenicus. (1847.)

⁴ Vetin o slovencine.

Stúr Lajos a tót tanszék megszüntetése után, mint említettem, hírlapot adott ki, melyben a tót nemzetiség szempontjából minden kérdéshez hozzászólt. El kell ismernünk, hogy ez a férfiú, ki az írás és szónoklás művészetének ritka adományaival rendelkezett, *megértette a kor szellemét*. A „*Slovenské Národnje Noviny*”-be irt cikkeiben a tót nemzetiség politikai programját állapította meg és mikor 1847-ben Zólyom város képviselőjében megjelent az országgyűlésen, el nem mulasztotta, hogy e program érdekében fel ne szólaljon. Ez a program pedig szabadelvű pontokat nem nélkülözött és csupán a Metternich-politikának, a tót vezetők állhatatlanságának lehet tulajdonítani azt a szomorú és valóban szégyenteljes lázadást, mely *Hurbán-lazadás* címmel van bejegyezve történetkönyvünkbe. Kétségtelen, hogy ebben a felkelésben a cseh aspirációk is nagy szerepet játszottak.

Az új pozsonyi tót lap szépirodalmi melléklete a fiatal tót írók és költők szellemi egyesítője volt. Közülök kimagaslik *Sládkovic (Braxatoris) András*, a tótok egyik legkiválóbb költője, akinek munkáin Puskin hatását lehet megérezni.¹ Mellette sok, fajsúlyra jóval könnyebb költő énekelt, kiknek legtöbbje

¹ *J. Vlcek* könyvében (97. 1.) következőképen jellemzi a kiváló tót költő működését: »... *Sládkovic* költészetünkben legelső, aki meri kimondani, mit érez. Ezer tót lélek helyett eldalolta a fiatal szív örömét és bánatát, kibontván szárnyait magas repülésre, papírra vetette az első szerelem aggodását forró áradatban, a lélek nyugtalanságát megragadóan örökítette meg, szeretetteljesen keblére ölelvén az egész világot, legelső volt, aki a tót mozgalmat, a tót fajt és a tót embert szép fényben megvilágította.«

népszerű szellemben írta verseit.¹ A „*bacovcina*” (kanásznyelv), ahogyan a csehek akkor a tót nyelvet csúfolták, mindinkább csiszolódott és ha a tót irodalmi nyelv tábora következetesen megmaradt volna céljai mellett, akkor 1850 után nem következett volna be a tót nemzetiségi öntudat lassú meghamisításának folyamata. A tót költészet akkori termékei, természetesen szintén szabadságról, a tót nép múltjáról, az elnyomásról dalolnak. Azonban úgy ezekben, mint egyéb írásaikban meg lehet ismerni azt a bécsi szellemet, melyet Metternich csásos ígéretei bennök felkeltettek. Ennek legklasszikusabb példája Hodzsa könyve² melyben elbizakodottan hirdeti, hogy az osztrák kormány nem akarja azt, hogy a tótok elismerjék a magyar nyelvet államnyelvnek. Türelmetlenség és harci kedv szólal meg dalaikban. Hurbán már 1844-ben írta: »Hej, viharok, gyűljetek minél előbb a Tátra fölé és szítsátok az ősi szellem ezen tüzeit, hogy lángra gyűjtsák a világot.«³ Csakhamar elérkezett az ideje annak, hogy nemcsak a Tátra tót népe, de az egész magyar nemzet fölé viharfelhők gyűltek.

A nemzet örömujjongásában az 1848-iki márciusi események után a tót nemzetiség is részt vett és Stúr joggal írhatta március 31-én, hogy »népünk szabad, végre ember és az ország polgára lesz.«⁴

¹ *Chalupka, Kral, Star L., Rimavszky, Matuska, Dobsinsky, Boito, Janõo, Nosák, Kellner-Hostinszky, Kalincák, Pauliny L., Skultéty, Daxner, Hurbán, Qreichmann, Star K., Hrobon, Dohnányi, Paulinyi V., Maróthy-Maskovsky, Tomásik*, – az említésre érdemes tót költők. *Vlcek*: 103-1521.

² Dobruo slovo Slovákom. (IV. fejezet.)

³ fitra III. kötet.

⁴ *Vlcek*: Dej. lit. slov. 155 1.

Azonban ez az öröm forrása volt a tót nemzetiség politikai elkülönülését tervező mozgalomnak. Még a nagy és ünnepélyes törvénykiadások alkalmával fogant meg *Daxner István Márkus* tiszolci ügyvéd fejében egy az országgyűlésnek átadandó tót petíciónak eszméje, melyről Stúr is említést tesz lapjában. » A közoktatásügyi minisztériumnak és az egybeülő országgyűlésnek feliratot fogunk átnyújtani a tótokat megillető jogokról és azok az urak tudják meg, hogy az igazságot keressük, hogy semmi rosszat és károsat nem akarunk, hogy elhanyagolt nemzetünk részére is akarjuk a felvilágosodást és a műveltséget, hogy mi is csak azt kívánjuk, ami után a szabadság és felvilágosodásnak ezen korszakában mindenki vágyódik. Hogy azonban a küszöbön levő országgyűlésen kérésünket illően támogassák, törekednünk kell a következő országgyűlésre olyan képviselőket küldeni, kik úgy az országgal, mint velünk jót akarnak tenni, kik nemzetünket nem szégyenlik, hanem látván nagy elmaradottságát, művelődésének szükségét elismerik.«¹ Ezekre a békés szándékokra csakhamar reácáfoltak azok az események melyek a Felvidék néhány helyén lejátszódtak és a melyek arról tanúskodtak, hogy a tót nemzetiség vezetői az ország etnográfiai és politikai felosztását követelik és leghevesebben agitáltak a magyarság ellen, a népet lázadásra izgatták, ahelyett, hogy a magyarsággal követeléseik tárgyában megegyezni, vagy tárgyalni igyekeztek volna. A programjukat kikiáltották, anélkül, hogy megkérdezték volna a magyar nemzetet, koncedálja-e, vagy nem, követeléseiket, fegyverre

¹*Boito*: Slováci I. 74 1.

szólították a tót népet, mely között kommunisztikus és zsidóüldözési mozgalmak kezdettek fellépni. Ezekről kiderült, hogy a tót nemzetiségi mozgalommal szoros összefüggésben állanak.

Március 21 -én *Hodzsa Mihály* vezetése alatt Liptószentmiklóson a vármegye közgyűlésén kérvényt nyújtottak át a főispánnak, melyben a tót nemzet követeléseit összefoglalták.¹ Hasonló esetek játszódtak le a többi felvidéki megyében és *Hurbán, Hodzsa, Stár* május 10-ikére Liptószentmiklóson egy nagy nemzeti gyűlést hívtak egybe,² melyen egy tizennégy pontból álló kérvényt szerkesztettek. A kérvényt elküldték az országgyűlésnek, a nádornak és a kormánynak.

Kívánták: 1. Az országgyűlésen anyanyelvüket használhassák. 2. Külön nemzetgyűléseket és az etnográfiai határok megállapítását. 3. A képviselők kötelesek legyenek választóik megbízása értelmében működni. 4. A tót nyelv a tárgyalások és gyűlések nyelve legyen a tót etnográfiai kerületben. 5. Tót iskolák és tót egyetem alapítását. 6. A tót nyelv, más etnográfiai kerületekben is taníttassék és viszont. 7. Tót nemzeti zászlók használatát és a tót nemzet-örségnek tót vezényletét 8. Minden 20 éves egyén képviselőválasztó és minden 21 évnél idősebb választható legyen. 9. Sajtószabadságot, hírlapkauciók eltörlését, gyülekezési és gyűlési szabadságot. 10. A

¹ *Hodzsa M.*: Der Slovak. – Dicsekedve ifja itt le Hodzsa, mint terrorizálták a közgyűlést.

² *Dohnány*: História Povstanja Slovenskjeho z roku 1848. (13

fej.)

³ Hurbán és Stúr kíméletlen izgatásai a liptószentmiklósi népgyűlés egybehívása előtt, szolgáltattak okot arra, hogy a különben is zavaros időben elfogatási parancsot adott ki ellenük a kormány. Ezekről az izgatásokról bővebbet ebben az említett könyvben.

földbirtok- és agrár-kérdés rendezését. A robot megszüntetését szélesebb terjedelemben. 11. *Kral János* és *Rotarides* szabadonbocsátását.¹ 12. A lengyel elnyomás megszüntetését.²

Ez a program bizonyítja, hogy a tót vezetők olyan követeléseket és feltételeket szabtak, melyeket a magyarság el nem fogadhatott, ezt tudták a vezetők, kik a májusi gyűlésen már karddal és tollas kalapokban jelentek meg. Stúr, Hurbán és Hodzsa innen Prágába siettek, mely akkor már a szláv mozgalmak központja volt, hol a „*Slovanská Lipa*” (szláv hárs) nevű egyesület bontotta ki a szláv szervezkedés zászlaját. Ez az egyesület támogatta később pénzzel és a prágai *Svornost* (polgárórség) régi fegyvereivel a hurbánistákat. Az osztrákok azonban már 1849-ben csukták tömlöcbe főbb embereit, míg pénz és egyéb támogatásával játszott szabadságharc komédiát a „*tót nemzeti tanács*” az osztrákok hasznára.

Prágába szláv kongresszust hívtak egybe a csehek, melynek történetére kiterjeszkedni nem óhajtok. A kongresszus kiáltványa és egyéb manifesztációja a tótoknak a magyar uralom alól való felszabadítását ígerte, sőt mint Hurbán írja, a kongresszus adakozott is a tótok fegyveres felkelésének céljaira.³ A kongresszusnak a prágai zavargások vetettek veget és Prága barrikádjairól sietett Hurbán, Stúr, Hodzsa Bécsbe, hol szolgálataikat felajánlották a magyarok ollen. Akkor a Jellasich betörésének terve elkészült, tehát Hurbánt *Jellasichhoz* utasították. El is ment

¹ Ezek izgatás miatt Ipolyságra vizsgálati fogságba kerültek.

² *Hodzsa M.*; »Der Slovak« függeléke: Petitionen der slov. Nation.

³ *Hurban J. M. dr.*: Ludovit Stúr.

Zágrábba, hol megbeszélték a haditervet, mely azonban úgy délen, mint északon nem sikerült.

A Hurbán-lázadás eseményeit nem kísérem e rövid tanulmányomban figyelemmel és csak arra a megjegyzésre szorítkozom, mely szerint ennek a lázadásnak komoly kezdete és forrása egy alacsonyrendű, visszataszító epizódokban gazdag kalandra vezetett. A Hurbán-lázadás erkölcstelen vállalkozás volt, mert a csehek előtt azt hirdették Prágában és utóbb Kremsierben, hogy az ő céljaikat szolgálják a *német* kamarilla ellen, a kamarilla előtt pedig azt vallották, hogy céljuk nem egyéb, mint a magyarok legyőzése és a császár védelme, a nép előtt pedig Tótország feltámasztásáról szónokoltak. De azt nem sejtették, hogy a bécsi kormány tisztában volt cseh terveikkel cs ezért került a szabadságharcz szomorú befejezése után Hurbán és Stúr rendőri felügyelet alá. És vájjon mit értek el? A kinevezett magyar kormánybiztosok még 1849-ben megsemmisítették megyei intézkedéseiket, a Bach-korszak még reményeiket is összetiporta. *Dohnány* könyvében rezignáltán írta 1850-ben: »Igaz, hogy életünk csak akkor fejlődne, ha a tótságot elválasztanák a magyarságtól és a tót vidékeket a Tátrától a Tiszáig és Dunáig a mi tulajdonunknak mondhatnók, melyen a császár ő felségén és kinevezettein, nemzetünkön és az osztrák birodalom egységén kívül, senkit urunknak nem kell elismernünk.«¹ Ez volt a vágyuk és Kollár tervezetét,² melyet a tót tartomány szervezése

¹ *Dohnány*: História povstanja Slovenskjeho č roku 1848. (44 fej.)

² Erről említést tesz *Rieger Fr. L.* is »Les Slaves cf Autriche et les Magyars« című röpiratában (1861.)

céljából készített 1849-ben a császári kormány részére, csakhamar feledés borította, úgyszintén azokat a kérvényeket, melyeket Daxner és Hurbán ezen célból Bécsben átnyújtottak. Bécs elfelejtette a tót szolgálatokat és a tót ábrándokat. Mindössze néhány alsóbb hivatali állást juttatott nekik és csakis a régi cseh párti tótokkal járt el kegyesen. *Kuzmányt* és *Kollárt* bécsi egyetemi tanárokká nevezte ki és Kollár befolyására a kormány tót lapját cseh nyelven rendelte szerkeszteni. Ez a lap a magyar gyalázásában próbálta az osztrák kormány kegyét magának örökre biztosítani.¹

¹ Gmel község, Érsekújvár mellett, következő levél kíséretében küldte vissza a bécsi *Slovenské Novinyt*: »Kéretik ő szerkesztősége, kimélyjen meg ettől egyedül azért, mert é számba is vétkezik az egyenlőség ellen, – óvja magát a türelmetlenségtől és mondjuk: Ne bánts a Magyar, mert jó barátod.« L; Die Umtriebe Hurbáns u. Compagnie (1850).

IV.

1850-1880.

A staroslovaci a B ach-korszakban. – A pozsonyi tót értekezlet – Hattala nyelvtana. – Cambel és Vlcek véleményei. – Levertség az irodalomban. – A Slovenské Pohľady és Cyrill a Method¹ – Moyses fellépése és szerepe. – A protestáns pátens. – Daxner felhívása. – A turócszentmártoni programm. – A Matica megalapítása. – Küldöttség Bécsben. – A Matica szel­leme és a tót történetírás. – A kiegyezés után. – Hurbán a cseh-tót nyelvi dualizmus mellett. – A Matica működése. – Zsilinszky Mihály érdeme. – Grünwald Béla tevékenysége. – Tisza Kál­mán erélye. – Tótok és csehek ismét egy táborban. – Hurbán Szvetozár Vajansky szerepe. – A turócszentmártoni fiatal tót gárda. – Masaryk neveltjei.

A tót lázadás férfiai reményszegetten búslakodtak és haragudtak a „S'tatoslováci”-kra (ó-tótok), kik természetesen nem a Stúr és Hurbán párt intenciói alapján működtek, mint erről panaszkodik Stúr is egyik levelében, melyből kitűnik, hogy Hurbánnal együtt hírlapot akart indítani, ' de valószínűleg nem kapták meg a hírlapkoncessziót. A bécsi ó-tótok büszkélkedve írták haza, hogy a tót nyelv, a tót nemzetiség a magyarral egyenrangú, de hozzátették^{az} is, hogy a tót irodalmi nyelv (*a slovincina*) nem

¹ Stúr levele Chrástekhez 1850. (Slov. Pohl. 1901.)

felelt meg feladatának és ezért továbbra is a cseh nyelvet használják. A két tábor kiegyenlítése céljából az 1851-ben Pozsonyban tartott értekezlet megbízta *Hattala Mártont* az önálló tót irodalmi nyelv szabályainak kidolgozásával.¹ Hattala nyelvтанát az önálló irodalmi nyelv hívei is elfogadták, holott Hattala a másik párt tagja volt. »A dolgok lényegére nézre ők veszítették el a csatát a csehbarátokkal szemben. Mert hát mi is az ára az 1851. évi nyelvi meg egyezésnek, a mely a jelen irodalmi tót nyelv alapjait rakta le? A tót irodalmi nyelvet cseh nyelv szabályokból szőtt kényszerzubbonyba bujtatták. Elvág ták a tót népnyelv alapján való fejlődésének az útját, elvonták sajátképi feladatától, hogy a tót néppel való szellemi érintkezés s a tót nép művelődésének eszköze legyen, mert egy missziót szántak neki, azt t. i. hogy a tótokat nyelvileg közelebb hozza a csehekhez.«² Ez *Cambelnek* véleménye a Hattala-féle nyelvтанról, melyről még *Vlcek* is azt állította, hogy célja nem más, minthogy hidat verjen a cseh nyelvhez való visszatérésnek. És csakugyan azóta a tót nyelv folytonos átalakulásban van a cseh nyelv felé. A *Bach-korszakban* a tót nemzetiségi mozgalom stagnált. Levertség és lehangoltság honolt a tótság soraiban, – mert keserűen csalódtak. Az irodalmi élet ismét feléledt ugyan, a régi költők ismét daloltak, de senkisésem hallgatott rájuk. Legjobban jellemzi e kort *Sládkovic* ebben a versszakban:

»To je tá kľiatba násho zivota,
To netopierstvo osudov,

¹»Grammatica linguae slovenicae« és »Krátka mluvnica slovenská.«

² *Cambel*; A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője. (19 1.)

V ktorých sa k nebu od zeme mota
 Mizeráctvo násich blúdiv!
 Tá podlost medzi duchom, prirodou.
 Medzi otroctvom, medzi slobodou,
 Medzi spatou, medzi krásou;
 Ked nevies čo si? nemries, nezijes,
 Len sa od skaly ku skale bijes
 Po jazere bledych casov!»¹

Hurbán ismét kiadta lapját a *Slovenské-Pohladyt*, melynek rovatait nagyobb részét a lázadás védelmének szenteli. „*Cyryll a Method*” néven *Palánk János* r. kath. káplán egy új tót folyóiratot alapított,² azonkívül még néhány tót lap és almanach keletkezik. Ebben az időben (1851.) foglalja el a besztercebányai püspöki széket *Moyses István*, ki bár tót születésű, de egész életét Horvátországban töltötte.

Moyses neve új korszakot jelent a tói nemzeti-ségi mozgalom történetében. Eleinte távol tartotta magát a tót mozgalom vezetésétől és csupán püspöksége területén istápolta a tót kultúrát. Magával hozta a Felvidékre az illyrizmusért való lelkesedését és a magyarság elleni alaptalan gyűlöletét. A megszűnt »Cyryll a Method« lapot újra kiadatja és úgy látszik a szláv egyházak egyesítése lebeghetett szeme előtt, mert Hurbán így írt akkor e lapokról: »Cyryll és Method neveinél egyet gondol minden önérzetes szláv keresztény: hogy ezektől az apostoloktól nyerte

¹ *Detvan (Nitra V.)* Magyarul: Az az átka életünknek, az a végzetek denevérsége, melyben a földtől az égig kóvályog tévedéseink nyomorultba, az a lélek, a faj, a szolgaság, a szabadság, a szépség és rútság hitványsága, hogy nem tudod mi vagy? Nem élsz és nem haldokolsz, csupán kőről-kőbe ütközöl a sápadt idők vize mellett.

² 1851-ben felsőbb egyházi utasításra megszűnt. Később *Moyses* Püspök ismét megindította a lapot tetemes anyagi áldozatokkal.

nemzete ezer évvel ezelőtt a keresztségét. Aki a szlávtság egyházi egységére gondol, annak ezekre az első apostolokra is kell gondolnia. Tehát működj szerencsével szláv »Cyrill és Method,« légy boldog, mihelyt a nagy szlávtság egyházi egységének templomához csak egy követ is hozol.«¹ Ez a lap cseh nyelven jelent meg, mert Moyses ezt ismerte el még akkor *tót* irodalmi nyelvnek, később 1857-ben ez is Hattala nyelvén íródott. A pozsonyi megegyezést ebben az időben alig respektálták. Mindenki úgy irt még akkor, ahogyan tudott. Moyses a fennhatósága alatt levő iskolákat mind elszlávosította, nem eltótosította. A felvidéki katolikus gimnáziumokban Kollár befolyására elrendelték a cseh nyelv tanítását. Moysesnek pedig megígérték Bécsben, hogy az összes felvidéki iskolát átreformálják az ő intenciói szerint, azonban ez csak néhány a tótok által alapított iskolára terjedt, úgy hogy egyik levelében írja: »Ja, in Wien, sowohl als auch in Ofen hatte man nur förmlich versprochen, sämmtliche in slavischen Gegenden befindlichen Anstalten gleichmässig zu reformieren. Der Erfolg entspricht der Zusage nicht.«² Moyses közvetítésével a tót nemzetiségi mozgalom Béccsel ismét forgalmas érintkezésbe került és a régi ábrándok felébredtek. A protestáns pátens alkalmával a tótok mind a magyarság ellen agitáltak, bár már akkor érezték, hogy a bécsi politika erősen keresi a magyarsággal való megegyezést, amint ez az októberi diplomában jelentkezett. A tót vezetők kellemetlenül csalódtak és amint az 1861-ben

¹ *Svetozár Hurbán V.: Život Stefana Moysesca. (15. I.)*

2 U. o. (56. 1.)

alapított politikai lapjukban keserűséggel írták »egy évi időtartama alatt kitűnt az, hogy a német kormány kiengedett bennünket a magyar és magyaron, alkotmányoskodó basauralom kezeibe.«¹ *Daxner István* e tót hírlapban közölt cikkeiben felhívta a tót népet egy nagyobb tüntetésre nemzeti önállósága mellett. A tót nemzet önállóságának elismerését hirdette első követelésüknek, majd pedig a magyar *diplomáciai* nyelv használatának kereteit szabta meg.

Kezdeményezésére 1861-ben június 6-án Turócszentmártonban »tót nemzeti gyűlés«-t hívtak egybe, melyen a következő programot fogadták el: 1. A tót nemzet egyénisége és a tót nyelv jogosultsága pozitív törvényekkel és diplomákkal elismeressék. 2. Az ország etnográfiai felosztását és így a tót megyékből egy felsőmagyarországi tót kerület (okolia) alakítását kívánják. 3. A tót nyelv a kerület hivatalos nyelve legyen. A legfelsőbb hivataloknál a tót nyelv is használatos legyen. Egy tót felebbviteli bíróság, egy tót váltóbíróság szervezését kérik. 4. A magyar diplomáciai nyelv használatának határai állapíttassanak meg. 5. Az 1791 – 16, 1792-7, 1805-4, 1836-3, 1840-6, 1844-2, 1848-5, 1848-16 Üt. e. törvénycikkek új törvényekkel függesztessenek fel. 6. A törvények tót szövegben is az országgyűlésen kidolgoztassanak. 7. Egy tót jogakadémia, egy tót egyetemi tanszék szervezését és ^irodalmi egyesületeik állami támogatását kérik. 8. A tótoknak mindenkor szabad legyen egyesületeket alapítani és azok részére gyűjteni. 9. A tót nyelvsvi-

¹ *Pestbudinske Vedomosti* I. év. 66 sz. (U. o. 65 l.) ?

² *Botto*: Slováci I. (153-156. l.)

getek nyelve is tót legyen. 10. A felsőtábla szervezésekor a tót nemzetiség igényeit méltányolják. 11. Minden nemzetiség ugyanazokat a jogokat kapja, amelyeket a magyarok élveznek.

E program mon meglátszik, hogy ugyanazok készítették, kik mesterei voltak az 1848-iki lipcsei kérvénynek. A két program között csupán a kifejezésekben van különbség és hogy a különálló nemzeti gyűlések szervezését ez alkalommal későbbre hagyták. A programot egy memorandumba foglalták és átnyújtották a magyar képviselőház elnökének. Ugyanazon a gyűlésen elhatározták a tót „*Matica*” alapítását is, mely tervük hozta össze a tót vezetőket tulajdonképpen Moyses-sel, ki a magyar országgyűlés feloszlatása után vezette a tótok küldöttségét a császár elé, kinek átnyújtották a *túróczi memorandumot*.¹ A bécsi kormány akkor ismét kegyeibe fogadta őket és a *Matica* alapítását jóváhagyta, sőt Moyses közvetítésével *Pálffy helytartó* enyhítette magyarosító intézkedéseit. A tót férfiak közül néhány, előkelő megyei hivatalba neveztetett ki, mint például *Franciscy* lipcsei főispán, *Daxner* pedig gömői alispán lett.²

A tót nemzetiségi mozgalom ekkor csakugyan azt hitte, hogy céljához közeledik. A *Matica* első gyűlései nagy nemzetiségi tüntetéssé fajultak. Az első gyűlésre tót zászlók alatt vonult Moyses³ Turóc-szentmártonba és az egész irodalmi mozgalomnak akkor egyáltalában alig volt »irodalmi« jellege, amint

¹ 1861. december 12.

² 1864. december 26.

³ *Franciscy*: Crty z doby Moysesovskej.

csakugyan *sohasem* volt. Ebben az időben nyitják meg a tótok középiskoláikat. Úgy a Matica, mint ezeknek sorsát eldöntötte a születésük korában uralkodó *pánszláv* szellem, melyet sohasem tudtak magukról lerázni és megtagadni. A következő korszak legnagyobb hibája az volt, hogy a béke idejében, mikor a magyar nemzettel való megegyezés minden esetre valószínűbb és akadálytalanabb volt, szintén azok álltak a tót mozgalom élén, kik szervezték régen a lázadást, kiknek szelleme a bécsi ígéretések révén meg volt mételyezve és akik ezek kedvéért nemzetiségük egyedüli biztosítékát, nyelvük önálló fejlődését áldozták fel.

A tót költészet ebben az időben, – dacára annak, hogy ezt az újjáéledés korának nevezik, – nagyon sovány volt, csupán *Sládkovic* emelkedett ki a régi gárda és a fiatal sereg tömegéből. ¹

A kiegyezés után a tót mozgalom a kezében levő alkalmas agitacionális eszközökkel, az iskolával, sajtóval, irodalmi egyesülettel, serény munkához lát, hogy a népre befolyást szerezzen. Közgazdasági tevékenységet nem fejtettek ki, a gyakorlati élet iránt alig volt érzékük, hanem annál türelmetlenebbül írtak a tót nemzetiség politikai érvényesülésének jogosságáról és szükségéről. Erős nemzeti-ségi önérzetet akartak nevelni kulturális és politikai téren, de ez alig sikerült nekik, mert csupán gyűlöletet hirdettek a magyar nemzet ellen. Említésre érdekes, hogy a tót társadalom egy része, valamint

¹ A fiatalok közül említésre érdemesek: *Zello, Kubáni, Cajak, Lojko, „dchai-Dumny, Feriétidk, Zechenter, Palánk, Záborský, Poúhradsky, Ortnis.* – *Week; Dej. 1. 1. lov. (203-39. 1.)*

a felvidéki magyarság nem látták szívesen a tót mozgalomnak ezen kiélesedését és a tótság és magyarság kölcsönös megértését, közeledését sürgették és óhajtották. A nemzetiségi törvény elhamarkodott megalkotásának idejébe esik ez a nemes célú szervezkedés, mely a magyar-tót testvériséget meg akarta erősíteni. Ez a hangulat szülte a „*Minerva*” könyvkiadó részvénytársaságot, mely kiadta a „*Slovenské Noviny*”-t. Ez a lap fennáll most is, bár kiadóinak célja szétfutott a homokba gyenge csermelyként. ¹ Hasztalan énekelte *Ludovit Kubáni*:

»Minerva ... to spolok tvojich synov
Ruka v ruke s chrabrymi madari
Sladkozvukou naáou slovincinou
Zivot novy, slavny ti vycari! . . .«

A tót mozgalom erősen bigott vezetői azonban belevetették magukat a pánszláv eszmeáradatba és bár erősítették, hogy tótok, nem voltak azok, sem eszmevilágukat, sem nyelvüket illetőleg, mert a Matica és a tót középiskolák feloszlátása után Hurbán volt az, ki a cseh-tót nyelvi dualizmust megindította és ezzel megkezdődött a cseh-tót egység új korszaka, melynek első évtizedében egy fiatal tót csoport meg-

¹ A mozgalom vezetői voltak: Bobula János, Szent-Ivány Márton, Szent-Ivány Adolf, Cherven Flóris, Zaretzky József, Pozdech József, Kralik Samu, Jeszenszky László, Riedl M., Thúry János, StrakoviC József, Koller József, Stratimirovic György. A csoporthoz csatlakoztak Kubáni és Qreichman tót költők is, kikre természetesen a turóci programm hívei reátámadtak és maguktartásukat árulásnak bélyegezték. L. „*Minerva*,” Národni Zábavnik. (1869.)

² Magyarul: »Minerva . . . kéz-kézben a vitéz magyarokkal, édes hangú tót anyanyelvünkkel, fiaid egyesületének új és dicső élet fog felde-rülni.« L. „*Minerva*.” (1869.)

értvén a nemzetiségét fenyegető cseh veszedelmet, nagy ambícióval, szorgalommal és tehetséggel tót irodalmat, kultúrát igyekezett teremteni és művészi alkotásait bátran a tót irodalom legklaszikusabb termékeinek nevezhetjük. Azonban sajnos, ezt a turóczsztentmártoni fiatal gárdát leverte, háttérbe szorította, fegyvereitől megfosztotta a cseh-tót nemzetegység fiatal pártja.

A tót nemzetiségi mozgalom a múlt század hetvenes éveiben a Matica működésében összpontosult. Ez az egyesület visszaélt a magyar nemzet és a tót nemzetiség bizalmával. Terméketlenségét jellemzi, hogy bár 65,758 koronát költött irodalmi célokra, kiadványainak száma olyan kicsiny volt, hogy egy hetven lapra terjedő füzetért 2190 koronát fizethettek a számadások alapján. Az egyesület irodalmi működése egy tót nyelvtan és olvasókönyv¹ egy szimutár, Holly és Sládkovic költeményeinek, tizenhat évkönyv és néhány apró népfüzet kiadására terjedt. A Matica pénzkezelése sem volt rendes és épen ez szolgáltatott okot az egyesület felfüggesztésére. Az egyesület »tudományos« ténykedése különösen arra irányult, hogy a tót nép és a magyarság közös történeti öntudatát megbontsa és szétszakítsa. Történeti tanulmányaik rendszerint a honfoglalás kérdésével foglalkoztak és *Zsilinszky Mihály* érdeme az, hogy a magyar történettudósok figyelmét már 1868-ban felhívta³ a tótok ez irányú történethamisításaira. Ő írta azt akkor róluk, hogy a tudományt lerántják felsé-

¹ Ezeket *Eötvös br. pánszláv* tendenciájuk miatt elkoboztatta.

² *Grünwald B.*: A félvidék.

³ *Századok* 1868. (Szláv történeti szemle.)

ges trónusáról s nemzetiségi izgatás hitvány eszközévé alacsonyítják.¹ A Matica működésére *Grünwald Béla* hívta fel a kormány figyelmét.² Felfüggesztése után akadtak magyar hangok, melyek amellet szölk, hogy ne töröljék el, hanem kényszerítsék eredeti hivatására, mert egy nemzetiségnek, mely bir írökkal és tudósokkal, okvetlen szüksége van olyan intézetre, mely szellemi mozgalmait vezesse s tényezőit magába egyesítse. Egy töt irodalmi egyesületnek, – szó sincs róla, – van létjogosultsága, azonban működésének első alapfeltétele csak az lehet, hogy a tudomány ápolását és nem a politika művelését tekinti főfeladatának és saját nemzetiségének megbecsülését alá nem rendeli akár a cseh-töt egységesítési, akár más szláv szolidaritási és kölcsönösségi mozgalomnak.

Grünwald Béla zólyomi alispán, később ország-

1 U. o. 1869. – »A tudomány igaz barátjának csak örülni lehet azon, ha látja, hogy a haza sorsának jobbra fordultával, mind a szellemi, mind az anyagi téren új életpezsgés mutatkozik. De mily öröm fogja el lelkét különösen a sokoldalú szellemi előre haladás szemléleténél, ép oly sajnálkozással, söt botránkozással veendi azt, ha látja, hogy némely áltudósok által a tudomány lerántatik felséges trónusáról s nemzetiségi izgatás hitvány eszközévé alacsonyítatik le. Testvéri örömmel szemléltük, hogy a felvidéken lakó tót nyelvű hazánkfiai tudományos társulatot alapítottak s e mellett külön közlönyöket indítottak meg a töt nép műveltségének előmozdítására; de az öröm csakhamar eltűnt, mert mindinkább világossá kezd válni, hogy »némely« tudományos folyóirataik a tudomány helyett idegen célok felé törekszenek s nem is annyira a nép felvilágosítására, mint inkább félrevezetésére valók.«

2 Felvidék (11. 1.). – Grünwaldnak a tötök részéről *dr. Mudron Mihály* felelt egy ugyanolyan című broszúrában, de ez a felelet nem volt szerencsés, mert a szláv kölcsönösséget, a fajegységet védi makacsul és egyéb tekintetben is rendkívül erőltetett. – A Felvidékhez hasonló feltűnést keltett az 1882-ben megjelent „*Protestántizmus és Pánszlávizmus*” c. röpirat, mely az ág. ev. egyház kebelében pánszláv üzelmekkel foglalkozó papság ellen támadt.

gyűlési képviselő hívta fel a közvélemény figyelmét a tót-pánszláv tevékenységre és bár Írásaiban túlzás volt, egészséges politikai érzék vezette, mikor hangsúlyozta azt, hogy »nekünk tudnunk kell, hogy a zordon Kárpátoknak fenyesekkel vadregényes táján lakó nép, mint a magyar állam tagja, hogy érez és gondolkodik? Tudnunk kell valahára, hogy a tótság mi reánk nézve az erő, vagy veszély kútforrása-e?« A tótság elkeseredve látta, hová vezette szellemi vezetőinek rossz és magyarellenes politikája és *Tisza Kálmán* erélyes szava »összetiporni«, ezeket a lelkiismeretlen és könnyelmű vezetőket a csehek táborába kergette. *Hurbán M. József*, ki a negyvenes években vezette a csehek elleni harcot, most 1876-ban kiadott „*Nitra*” almanachjában a cseh-tót nyelvi dualizmust propagálja. Az évkönyvbe cseh-tót-morva költők írtak és *Tisza* pálmán nyilatkozatát (nincsen tót nemzet!) cáfolni akaró cikkében *Hurbán* a tót nemzetiséget már a cseh-morva nemzet tagjának mondja.¹ A cseh-tót egységesítés törekvése újjá kezd éledni, amint ez *Heyduk Adolf* következő cseh verse is mutatja:

»Krásna jsi Slováci, aie posud licha,
Hoj já ti vyhledal sumného zenicha . . .
Ty a cesky jonák musite se vziíi ...
Jedno srdce mámé, jednu sladkau reť,
Mejme jednu vuli, budme jeden rek:
Zaroste nám stestim kazdy chotárek.«²

¹ »Néni slovenského národu.« (Nitra VI.)

² »Obrazy z pritomnosti.« (Nitra VI.) Magyarul: Szép vagy Te Tótság, azonban eddig nincsen párod, hej találtam számodra szép vőlegényt.
*^e és a cseh legény vegyéték el egymást. Egy szívünk van, egy édes
^ayelvünk, legyen egy akaratumk, legyünk egy vitéz: akkor minden határ szerencsénkkel lesz tele.

Az egységesítés kérdését a csehek mindgyakrabban kezdik tárgyalni. Nyilvánvalóan őket politikai célok vezették és vezetik. A magyarországi tótságban olyan tartalékot hisznek, melyből mindig új erőt meríthetnek. Az egész kérdést az erő kérdése gyánánt kezelték és ilyen alapon indították meg azt a harcot, mely a tótság rohamosabb csehesítését eredményezte.¹

A kapkodás és terméketlenség napjaiban egy kiváló költői talentum új életet hoz a tótok közé. *Hurbán Szvetozár Vajansky* a Slovenské Pohľady köré gyűjti mindazokat, kik a tót nemzetiség szellemi emelkedését óhajtották munkájukkal előmozdítani és a nemzetiség egyéniségét nem akarták a cseh kultúrának kiszolgáltatni. Ez a csoport tizenöt évre vetette vissza a cseh-tót egységesítés mozgalmát, de végre engedni volt kénytelen azért, mert politikai sikerei nem voltak, holott a cseh-tót párt demagógiájával, idegen jelszavaknak lelkiismeretlen hangoztatásával ilyen sikereket kiereszakolt és végzetes tévedése a magyar politikának, hogy ennek a sokkal higgadtabb, tartalmasabb és a magyar nemzeti államra veszélytelenebb csoportnak nem sietett segítségére. *Vajansky* látta nemzetisége tehetetlenségét:

»Do hluchoty posielam slabu pieseňi,

Beda nám! Mocni spevci mlčia v hrobe
alebo v zítia fazobnej porobe.«²

¹ *Holecek J.*: Podejme ruku Slováku. (1880.) – *Pokorný Rudolf*: Literárny shoda ceskoslovenská. (1880.)

² *Tatry a more.* (1880.) Magyarul: A némaságba küldöm gyenge énekemet. Jaj nekünk i Erős dalnokaink hallgatnak a sírban, vagy a megélhetés nehéz szolgátságában.

A régi apostolok kidőltek, munkájuk eredménye kicsiny volt. Miért? Erre az akkor még fiatal turócz-szentmártoniak következőképpen adták meg a választ: »Atyáink ideálisan, fiatalosan, majdnem – mondhatjuk, – optimisztikusan néztek magukra és a világra, úgy hogy megijedünk nézeteik merészsége felett, ha tudjuk, hogy majdnem az ürességig hiábavalók voltak. Alkotniok kellett volna és alkotásokról beszéltek, a halottat fel kellett támasztaniuk és életéről regélnek, az írás kezdetei voltak kezeikben és tót irodalomról beszélnek, eszméket kellett volna ébreszteniök és ők filozofálnak, a nyomor sújtotta őket és ők gazdagságról beszélnek, a nagy vereség letiporta őket és győzelemről beszélnek.«¹ Majd tovább: »Ki akarjuk küzdeni azt, amit elvett tőlünk, egy gyenge nemzedék marázmusa, a nemesség árulása, a polgárság öntudatlansága és a parasztság elhanyagoltsága, el akarjuk jegyezni a lelkeket nemzeti igazságunkkal, mely habár árva is, de nagy és élt, élni fog nemzetünkben. Harcolni akarunk a hétköznapi életben erősödő hamisság ellen és szent igazságunk villámaival akarjuk kódét és homályát szétszakítani. Legyen a tótság tetteiben tót és irodalmi élete készítse elő a dicső politikai élethez vezető széles utat, mely élet a közel jövőből felénk integet.«² Tehát ez a fiatal csoport sem volt kevésbé optimisztikus, mint elődjei, azonban serényen dolgoznak azon, hogy nemzetiségük kultúráját gazdagítsák, a politikai élet terén jelszavuk az, hogy »kitartani a mai kritikus időszakon keresztül, ez legyen a jelen

¹ Slov Pohl. 1881. Slovensko a jeho zivot literámy.

² U. o.

körülmények között a legnagyobb és legszentebb törvényünk.«¹ Irodalmi alkotásaikkal a tót nemzetiséget óhajtották önérzetében és műveltségében erősíteni, közgazdasági tevékenységet is kezdenek és úgy látszott, hogy a cseh-tót egységesítés erejét veszíté, holott parazsa a hamu alatt izzott.

A turócszentmártoni csoport egész sereg tót írók nevelt, kikből később kikerültek a cseh-tót egység hivei. *Vajansky*, *Hviezdosláv* legkiválóbb költői ennek az 1880-ban alakult iskolának,² mely ellen *Masaryk* cseh egyetemi tanár szervezte már 1897-ben a cseh-párti ifjú tótok táborát.³

¹Nálady a vyhlady. (56. 1.)

²Említésre érdemes költőinek és íróinak névsora: *Skultéty*, *Elena Soltész*, *Bielek*, *Kukucin*, *Uram-Podtatransky*, *Braxatoris-Slúdkovic M.*, *Ludmilla Podjavorinská*, *Tereza Vansová*, *Somolocky* stb.

³Sbomik slovenské mládeze. 1909. – *Srobár Lőrinc* cikke.

V.

1880-1890.

A turócszentmártoni csoport szervezkedése. – A csoport vezetői. – Véleményük elődeikről. – Az európai szláv hangulat. – A tótok nagy szláv büszkesége. – XIII. Leo. – Az orosz politika. – Dobransky Adolf és a tótok. – Thébusz röpirata. – A Národny Noviny tiltakozása. – Az ifjúság közötti agitáció és nevelési politikájuk. – A tót diákok kizáratása. – Trefort rendeletei. – A prágai De tv an. – Heyduk Adolf költészete. – Holecek és Pokorny röpiratai. – Knihovná ceskoslovenská. – A korszak jellemzése Vlcek által. – Cseh-tót nyelvi dualizmus. – Cambel működése. – A csehek agitációja. – A FMKE. alapítása. – A törvényhatóságok mozgalmi. – A nagy desil-Juzió. – Az elnyomás korszaka és a tót költészet. – Passzivitás. – Zsidókérdés. – Tüntetések. – A Zivena. – Mocsáry programja. – Hurbán J. M. jellemzése. – A tót központ: Turócszentmárton. – Küldöttség a Matica ügyében. – A kiewi gyűlés. – A tótok Kiewben. – Orosz röpirat. – Szalva Károly naptára. – A törvényhatóságok feliratai a tót sajtó ellen. – Az új csillag.

Az 1880-tól 1890-ig terjedő évtized a tót nemzetiségi mozgalom történetében egy olyan korszakot jelent, mely a tót nemzetiségi politikai tervek Megközelítéséért nagy és elismerésre méltó erőt pazarolt, de a mely időszak, úgy saját magában, Mint következményeiben, sikerben igen, de igen szegény volt. Ezt az időszakot tekinthetjük leginkább

a tót nemzetiségi mozgalom letragikusabb évtizedének, mert benne olyan tót férfiak vették kezükbe a politika intézését, kik tehetségeik tudatában a tót nemzetiséget az önálló, teljesen egyéni tót nyelven felépített tót kultúrával akarták megerősíteni, felemelni. Ez a nemzedék azonban mégis az erejét felülmúló munkába fogott, mert míg egyrészt saját tót nemzetiségét kellett az épen 1880-ban ismét kezdődő cseh-tót egységesítő mozgalommal szemben megóvnia és egy életképes kultúrát teremtenie, másrészt intenzív politikai működést is kellett kifejtenie és a tót nemzetiség bizalmát és politikai vezetését megnyerve a túlzó tót nemzetiségi propagandát szerveznie. Ennek a sok feladatnak a kevés és inkább elméleti politizálásra hajló tót férfiú nem tudott megfelelni, mindenben csak félmunkát végzett. A sok munka és az izgatott kapkodás volt a tragikumuk, mert a küzdelemben elbuktak. A cseh-tót egységesítés a leghevesebb ostromok árán befészkelődött a tótságba, politikai eredményeik nem lettek, új és csehbarát nemzedék szorította le őket a vezéri pozícióról és a népre ható befolyásuk a minimumra redukálódott, de még tót kulturmunkálkodásuk sem találja ma a tót népnél azt a becsülést és elismerést, mely méltán megilletné. Nagy ambíció és erős munkakedv szólal meg ez évtized kezdetén írásaikból.

A turócszentmártoni *Slovenské Pohľady* köré csoportosult tót férfiak közül *Hurbán Vajansky Sveiozár* a legértelmesebb tót író, míg *Skultéty József* a legtudományosabb, *Mudron Pál* a legpolitikussabb és *Dula Máté* a leghevesebb. Munkához fogtak, a mint ezt *Hurbán Vajansky* regényeiben hirdette. Ezek a

regények, melyeket a nyolcvanas években a termékeny tót író alkotott, mind megannyi buzdítója és serkentője a tót nemzetiségi regeneráló munkának és nem-e csodálatos jelenség az, hogy míg ez az új és fiatal turóczsentszmártoni iskola úgy szépirodalmi mint politikai írásműveiben a reális, gyakorlati politikát és munkálkodást javasolta és hirdette, addig a valóságban cseppet sem tudott reális és életrevaló lenni.

»A munkát meg kell kezdenünk« – mondja Hurbán Vajansky regényhőse,¹ – »Elődeink reánk hagyták teljes tisztaságában a nagy tót és szláv eszmét, – ez igaz. Ok a múltba néztek és Rastislávokról, Mojmirokról szavaltak . . . Mindent szépen és jól! Ők galambjaikkal a szomorú Duna fölé repültek, – mindent szépen. Pártharcok áradatába vetették magukat sajnosán és gyakran megsemmisültek legjobb erőik! Odadobott nekik Bécs valamilyen hamis csontot, – ők a nemzet *gyilkosaival*² verekedtek és kiontották szívük legforróbb véréit! Egy szóval szakadékba vezettek . . . benne vagyunk erősen és megmozdíthatatlanul. Régi évek efemer »érdemei« minden élénk mozgalom nehéz nyúgei í Testvér, ismerd be, hogy ezt tovább túrni nem lehet. A magas ideál, melyért egész létünkkel égünk, a mi időnkben lejjebb szállott; szemébe kell nézni és törekedni arra, hogy legalább az árnyékát is

¹Hurbán Vajansky S.: Podrost. 1881.

²A magyarokat érte alattok. Ezen nem lehet fennakadni, mert a tót földalmi termékek, különösen ebből az időszakból, nyüzsgönek az ilyen ostobaságoctól. Az ügyészek minden bizonnyal megtorolták volna ezeket az ízléstelenségeket, de vájjon ki olvasta el a magyarság közül a tót regényeket, mikor maguk a tótok se vették igen kezökbe ezeket.

tettekkel leszögezzük ezen a szent, de a mellett reális földön. Tót, valóságos, köves vagy fekete talajon élünk, mely felénk kiáltozza: csináljatok már valamit, a mi rajtam épüljön! Álljatok meg a magas repülésben! Bennünket nem kell emelni a magas szférákba . . . Minden igaz tót tiszta idealista . . . Azonban a tót idealizmusnak konkrét és tényleges tettekké kell megélnie és átalakulnia. Már elég volt a fantazmagóriából! Félre a frázisokkal, melyek már kiéltek.« – Egyik másik regényében¹ pedig így beszél a magvar nemesből tót nemessé átglyúrt regényhóst: »Kezdjük meg a tót ügyet gyökereitől kezdve ápolni . . . Atyáink a nehéz időkben vállalkon hordták a közélet terheit és örömeit, kiontották vérüket, megvédték az országot. Azonban utódaik megváltoztak, elbutultak, a nemzettől és szülőföldtől elidegenedtek és pusztulnak. . . . Nem is fogható fel, hogy mennyire megfordult a »nehéz idők« történeti áradata! A faj, ész és a nép érzelmei elleni harc mindig beteges jelenség.« Ezekből az idézetekből is kiolvashatni, hogy gyakorlati céljaik voltak, de azt is kiérezhetni a sorokból, hogy önérzetük fiatal, kemény és hogy az atyák politikájával, mely *Bécs ígéretésein*, ezen a futó homokon épült, szakítani akarnak. Erősen szláv, pánszláv politikát akartak a tót politikából formálni úgy, hogy a tót nemzetiség ne legyen a csehek tartozéka, hanem mint bármely balkáni délszláv nemzetiség, az orosz hatalomban keresték politikai működésük távoli céljait.

A nyolcvanas évek az orosz pánszlávizmus izgatásai következtében bővelkednek a szláv népek

¹ *Hurbán Vajansky: Suchá ratolesf. 1884.*

mozgolódásaiban. Az orosz hatalmi tervek ugyan az erélyes germán fellépésen megghiúsultak, de épen ezért annál serényebben igyekezett az orosz pánszlávizmus törtető szándékainak eszközeivé Ausztria-Magyarország szláv népeit megnyerni. A nyolcvanas évek közhangulata át volt hatva azon meggyőződéstől, hogy Oroszország cselekedni akar és azokat a győzelmi feltételeket, melyeket tőle a berlini kongresszus elvett, vissza fogja hódítani, mert a boszniai okkupáció is sietteti balkáni politikájának radikális megoldását. Egy nagy szláv-germán összeütközés előérzete szállta meg a népeket és nem csoda, ha azok a szláv népek türelmetlenségtől nyughatatlanok voltak, melyek államunk tagjai és viszont azon sem lehet és nem is szabad csodálkoznunk, ha a magyar nemzet védekezésében ebben az időszakban túlzást és gyakorta türelmetlenséget látunk ma. Akkor a közhangulat más volt. Erélyesen útját kellett vágni minden olyan mozgalomnak, mely pánszláv eredetű volt, vagy azzá fajúit volna. Az új tót iskolát is megszállta az oroszokért való rajongás. Lapjaik gyászkeretben jelentették 1880-ban a „szabadító cár,” II. Sándor halálát. Úgy gyászolták, mint legfőbb urukat. Szlávoknak hirdették magukat, kik tagjai a száz milliónyi nemzetnek:

»Ja som pysny, ze som Slovak:
 Mojé plemä ladné
 Sto millionov dusi öitá,
 Nad pol svetom vládne.
 So slovenskou recou prejdeá
 átyri ciastky sveta:
 Jeden brat mõj palmy sadí,

Druhy vecné vidi l'ady,
Treti mórom lieta!«¹

Vagy pedig:

»Som Slován, Slavián! cujte, vedzte teda,
Ked nevidite známky na cele!«²

Ezt a szláv önérzetet legyezgette még *XIII. Leó* pápa szlávbarát magatartása, szentté avató enciklikája az ó-szláv szentekről, (1880.) Cyrill és Methodusról és a magyarországi szláv nemzetiségekről, melyet azonban Magyarországon senki sem vett tudomásul. Róma és Szentpétervár kibékülését sürgették Ausztria-Magyarország szláv népei és a délszlávok nagy zarándoklásokban járultak a szentszék elé.

A *Katkov*, *Aksakov*, *Ignatiev* befolyása alatt álló orosz politika a tótok között is keresett propagandára alkalmas embereket, mely lépése a magyar kormány tudomására került, mint ez egy indiszkréción folytán nyilvánosságra jutott kormányrendelet tartalmából kiderült. A főispánokhoz intézett rendelet szerint nagy mennyiségű orosz pénz került a délvidéki szerbek kezébe pánszláv célokra, melyek szerint a felvidéki tótok között is fiókbizottságok voltak létesítendőek.³ Természetesen ezt nem lehetett megállapítani, vájjon ebből az orosz pénzből csakugyan

¹ *Hurbán Vajansky Sv.*: Povedomie. Hitvallás. – Magyarul: Büszke ívagyok, hogy tót vagyok: gyönyörű fajom száz millió lelket számlál és a ja fél világon uralkodik. A szláv nyelvvvel bejárhatod a világ négytáját: egy testvérem pálmát ültet, a másik örökké jeget lát, a harmadik a tengeren hajózik.

² *Hviezdoslav*: Som Slavián! – Magyarul: Szláv vagyok, szláv! halljátok és tudjátok meg ezt, ha homlokomon nem látjátok ennek jeleit.

³ *Neues Pester Journal* közölte az 55217. sz. rendeletet 1881. augusztus 22-iki számában.

került-e néhány rubel a felvidékre. Azonban a hírhedt leMBERGI pörben, melynek főszereplője a hazaárulás vádja alatt *Dobransky Adolf* volt, kiderült, hogy a pánszláv orosz üzelmek a rutének közötti orosz-pánszláv akcióval kapcsolatban a tót felvidékre is kiterjedtek.

A tót vezérek a gyakorlati politika terén is óhajtottak érvényesülni és ezért pártjuk az 1881-iki képviselőválasztásokon részt vett, – azonban mindenütt csúfos kudarcot vallott.¹ A tulajdonképeni agitációt az új vezetők az egyházak és iskolák segítségével szervezték és folytatták. Ezekre az üzelmekre rámutatott a zólyomi hazafias ág. ev. lelkész *Thébusz János* őszinte hangú röpiratában, mely 1882-ben »Protestantizmus és pánszlávizmus« címmel jelent meg és nagy feltűnést keltett. Ennek a röpiratnak hatását nagyarányúnak kell elismernünk, látván azt a szorgos szervezkedést a pánszlávizmus ellen, mely az ág. ev. egyház kebelén belül azután megkezdődött. Ezúttal csupán egy megjegyzésre terjeszkedem ki. Az ev. egyház összes kerületei, valamint az egyetemes gyűlés tiltakozott a pánszlávizmus vádja ellen és a pánszláv lelkészek és tanítók ellen szigorú szabályokat léptettek életbe, ami a dolgon alig segített.

Abban az időben, mint már említettem, határozottan pánszláv tendenciák uralkodtak a tót nemzeti-ségi politikában, bár ezt a *Národny Novinyban Trefort Ágost* közoktatásügyi miniszter egyik rendeletével szemben erélyesen tagadták. A tiltakozás önértetes, de őszinteségében hinni nem lehet, mert

¹ A szucsányi kerületben *Mudron Pál*, a stubnyaiban *Dula Máié*, a baziniban *Mudron Mihály*.

maguk a tények cáfolták meg. A nyilatkozat egy része így szólt:

»Legközelebb ő nagyméltósága a közoktatásügyi miniszter lapunkról egy rendeletben¹ oly értelemben emlékezett meg, hogy mi a pánszláv agitáció szolgálatában állunk s mint ilyen hazaelles vállalat a belügyminiszter ur figyelmébe is lettünk ajánlva; ez arra késztet bennünket, hogy a következő nyilatkozatot tegyük: Látván, miként minden iskolás, ha tótul beszél, vagy olvas, pánszlávnak tartatik, miként, minden egylet, ha a tót nyelv művelését tűzi ki céljául hazaelles törekvésekkel gyanúsítatik, látván, hogy mindenre, a mi tót, a pánszlávizmus bélyege nyomatik reá: nem csodálkozunk, ha nekünk is, mint olyanoknak, kik a tót nemzetiségi közlöny vezérei vagyunk, a pánszlávizmus vétkét vetik szemünkre. Amennyiben pánszlávizmus alatt a tót nyelvhez és nemzetiséghez való hű és tántoríthatatlan ragaszkodás értetik, vagy a kettőért való küzdelem, vagy az ezek ellen történő támadások visszautasítása, vagy végre a tót nép szellemei és anyagi érdekei emelésén való munkálkodás: úgy mi nyíltan valljuk az ilyen pánszlávizmust. Ha pánszlávizmus alatt annak a tudata és érzete értetik, hogy a tót nyelv és faj rokonságban áll a többi szláv nyelvekkel és fajokkal: úgy az ilyen pánszlávizmust is nyíltan valljuk. Ha továbbá pánszlávizmus alatt annak

¹ Ezt a rendeletet *Trefort Ágoston* a tiszai ág. kerülethez intézte 1882. április 21-én 11518. sz. a” az eperjesi ág. h. ev. főiskola kebelében, jelesül a tanítóképezde növendékei között szított pánszláv irányú államellenes üzelmek tárgyában,

a tudata és érzete értetik, hogy a tót nép külön szellemi sajátságokkal bír, külön jellemmel, mely a más nemzetektől külön fejlesztendő: úgy ezen pánszlávizmust is valljuk. Ha pánszlávizmus alatt az arra való törekvés értetik, hogy a tót nép saját nyelve fenntartása és művelése mellett mint *tót nép* existálhasson s mint egyenjogósított polgára magyar hazánknak a többi polgárral együtt gyarapodjék: az ilyen pánszlávizmust is aláírjuk. És végre, ha pánszlávizmusnak mondatik azon hitünk, hogy a tót nép, mint tót, ha szenved is, az összes ellenes törekvések dacára ki nem vész, hanem, hogy az összes elnemzetlenedésére irányzott csalétkeket túléli s hogy megéri a kedvező jövőt: úgy ezt a pánszlávizmust is valljuk.«

A nyilatkozat különben hivatkozik a tótok jogaira, melyek őket mint Magyarország *öslakóit* megilletik. – »...őszintén, nyíltan és ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk, hogy a mi pánszlávizmusunk sem nem felségáruló, sem nem hazaáruló, mert az nem megy tovább magyar hazánk határainál« – Ezekkel a komoly szavakkal fejeződik be ez az érdekes vallomás, mely a legkirívóbb ellentétben áll azzal a féktelen és gyűlöletteljes izgatással, melyet a turóczsentszmártoni csoport a magyar nemzet ellen kifejtett. Lapjai telve voltak a magyarság elleni kirohanásokkal és ez az izgató aknamunka kiterjedt még a bácsi esperesség alföldi tót falvaiba is.

Titkos tót társulatok keletkeznek, melyeknek tagjai különösen lelkészek és tanítók. Ez meg is termi szomorú gyümölcseit, a példa átragadt a tót ifjúságra, melynek lelkét megmételyezték a pánszláv

tendenciájú magyarellenes tót hírlapok és egyéb írásművek. A legnagyobb megdöbbenést keltette 1882-ben a pozsonyi ev. theologiai alakított titkos tót egyesület, melynek tagjai II. Sándor cár emlékére gyászünnepet rendeztek.¹ A turóczsentszentmártoni vezetők szorgosan kezdték ifjúságnevelési politikát űzni. Tankönyveket íratnak, melyek a magyar történelmet meghamisítják és a legmerészebb ferdítéseket tartalmazták, a tanítót, ki amúgy is a lelkes önkénykedésének volt kiszolgáltatva céljaik szolgálatába kényszerítik. És ebben a tekintetben cseppet sem voltak válogatók. Ők tulajdonképpen a népnevelésért nem tettek semmit, és nem is áldoztak semmit, csupán propagandájuk számára szereztek embereket és ezeknek az embereknek nyomorúságos kenyeret. A felsőmagyarországi tót iskolák a legborzasztóbb helyzetben leledztek. Ennél az egy tárgynál nem lehet túlzással beszélni, mert az emberi szó szegény a falu legpiszkosabb, legrégebb viskójának, az »iskolának« leírásánál. Ideálokról, nagypolitikáról, az orosz hatalom megváltó tehetségéről beszéltek és írtak hol tudományossággal, hol pedig tudományos nagyképűsködéssel, – de a nép szociális bajaival nem törődtek, azoknak enyhítésére nem áldoztak semmit. És ebben egy nagy lelkiismeretlenség nyilvánul, mert mikor odaállították a nagyszájú »agitátort« az iskolába, hogy tanítson, holott az maga is alig tudott olvasni és írni, kiszolgáltatták saját nemzetiségük gyermekeit a mótelynek és a műveletlenség butításainak és ezzel politikájuk alatt vágta a fát, a mi a következő évtizedben meg is bosszulta magát. Az

¹ Az egyesület címe »Zora«: »Hajnal« volt.

iskolaügyi kérdésről egy külön fejezetben munkám második kötetében fogok megemlékezni, – e helyütt csupán reámutattam a turóczszentmártoni iskola később bekövetkezett bukásának egyik fontos okára. A tót diákok kizáratása magyar intézetekből napirenden volt és a rendkívüli szigorúságnak oka minden esetre az, hogy útját akarták állani a tót ifjúság pánszláv irányban való nevelésének és a műtökést gondolták a legbiztosabb orvosló eszköznek, mellyel a sebes részt ki lehet vágni az egészséges testből. A turóczszentmártoni vezetők a kicsapott diákokban mártírokat ünnepeltek és ez az eljárás az olcsó mártíromság termő talaja lett. Egy évtizedben sem volt annyi tót mártír, mint ebben az időszakban és nem véletlenség az, hogy ezek mind ifjú emberek voltak, kiket elszédítettek azok a hangzatos tirádák, melyeket a turóczszentmártoni írók a szláv és tót eszméről papírra vetettek. Egy sovíniszta tót történetíró erről a korszakról következőképen emlékezik meg: »A tót nemzet vérét ellenségei elsősorban a tót ifjúságból ontották ki. Azzal, hogy a nemzetiségéhez hű ifjúságnak a tót nemzet tanulmányozását lehetetlenné tették, a tót nemzetet a magyar sovíniszták erkölcsi halálra akarták ítélni, hogy az éiö nemzetek sorából ki legyen törölve.«¹ Azonban óvatosan kerüli azoknak az okoknak igazi megvilágítását, melyek miatt a tót középiskolákat be kellett zárni és melyek miatt később néhány nyugtalankodó és igazán könnyelmű tót diákot a magyar intézetekből eltávolítottak. Könnyű és hatásos jajongani és az elnyomott hálás szerepében tetsze-

¹ *Botto Jan*: Slováci. II. k. 76. 1.

legni, de nehéz és ahhoz igazán erkölcsi bátorság szükségeltetik, hogy a hibákat, mulasztásokat belássuk. Ez az erkölcsi bátorság természetesen hiányzott ebből a tót történetíróból is. A kicsapott tót diákok érdekében interpellációt intézett Treforthoz *Polit Mihály* nemzetiségi képviselő,² azonban eredménytelenül.

Trefort miniszter különös figyelemmel kísérte a tót mozgalmat és mikor arról értesült, hogy a Prágában tanuló tót ifjúság „*Detvan*” címmel egyesületet alapított, a legszigorúbban megtiltotta, hogy a „*Detvan*”-nal a magyarországi tót ifjúság érintkezésbe kerüljön. Ennek az egyesületnek megalapításával kezdődik a cseh-tót egységesítési mozgalom legújabb és sikereiben gazdag fejezete. A prágai egyesület tót diákjai eleinte a turóczszentmártoniak befolyása alatt álltak, de a csehekkel való állandó érintkezésük, cseh tanulmányaik, a cseh anyagi támogatás annyira elcsehesítette őket, hogy szakítottak a turóczi iskolával, mely a csehesítésnek ellensége volt és kiforrott bennök későbbi működésük egyetlen célja: a tót népet közelebb hozni a csehekhez, elcsehesíteni.

Ez a csehesítési propaganda 1880. óta két részre oszlik. Az egyik rész a nyolcvanas évekre és a kilencvenes évek első felére esik, mikor a csehek és a csehbarát tótok nem méltatták még figyelemre azokat a gazdasági fegyvereket és erőket, melyekkel a tótságot meg lehetne hódítani és mikor csak kulturális erőkről, műveltségi fölényről beszéltek a csehek. A második részben, az utolsó évtizedben a cseh-tót egység hívei túlnyomóan gazdasági erőkkal

² 1882. május 15.

igyekeznek a csehek és tótok között szorosabb kapcsolatot teremteni. Az előbbi fejezetben említettem, hogy az öreg *Hurbán József Miloszláv* a *Nitra* almanach utolsó két kötetét cseh-tót nyelven adta ki és bár ő volt az 1844-ben, ki a csehesítés elleni kíméletlen harcot megkezdte, most nemcsak hogy letette a fegyvert, hanem a cseh-tót egységesítést elősegítette, – azonban az almanachnak egyáltalában nem volt hatása, mert a tótság idegenkedéssel fogadta a merész kísérletet, mely nemzetiségének önállósága ellen tört. A példa megvolt és a csehek most fokozott mértékben kezdtek érdeklődni a tótság iránt.

Nagy érdemei vannak a cseh érdeklődés felkeltése körül *Heyduk Adolf* cseh költőnek, ki költeményeinek jó részét tót témára építette és a ki kiváló lírikus. »A cseh erdő pacsirtája« nemzetére nagy hatást gyakorolt és természetes az, hogy mikor kedves és gördülékeny versei a tótokról énekeltek, a cseh érdeklődés a tótság felé fordult. Az ő hatása alatt írta meg *Holecek József*, a »Národny Listy« szerkesztője és a kitűnő cseh író, ki a szlávofilizmus csehországi hive, híres röpiratát a cseh-tót egységesítésről¹ és azóta a tót kérdést a csehek cseh nemzeti kérdés gyanánt kezelik.

Holecek is abból az alapelvől indult ki, mint 1842-ben Thun gróf és ő is azt állította, hogy a cseh nemzetnek a németek elleni nagy harcban egy egészséges és romlatlan tartalékra van szüksége, helyből új erő ömöljék a cseh nemzetbe. »Vetköz-

¹ A röpirat címe: *Podějme ruku Slovákum.* – Nyújtsunk kezét a tótoknak. 1880.

zünk ki a semmi jóra nem vezető önhittségből s valljuk meg egymásnak az igazat, hogy egymás nélkül nem élhetünk meg, hogy a cseh nép a tót nép nélkül épp oly semmi, mint a milyen semmi a tót nép a cseh nép nélkül. És ha mi csehek százszorta érelyesebben védekeznénk a német nyelv terjedése és befolyása ellen, végre is beadnók a derekunkat. Tartalékra van szükségünk, a melyből folyton új erőt merítünk. Ilyen tartalékunk csak a magyarországi tótság lehet.«¹ Fejtegetéseinek végeredménye az, hogy a tót nyelvet ne küszöböljék ki mindennünen, hanem tőrjék meg ott, a hol az a cseh érdekekkel összefér s »bizonyos mértékig megtúrve a tót nyelvet, hassanak oda, hogy a cseh nyelv és a cseh irodalom szükségessé és elkerülhetetlenné válják a tótokra nézve.«

Holecek röpiratát követte még ugyanabban az évben *Pokorny Rudolf* cseh költő röpirata, mely azonban a cseh-tót egységesítést nem tekinti a cseh nemzet létkérdésének, hanem mint maga mondja a tótokkal való irodalmi egység már csak erejük kérdése. Ez a két cseh író azt az elvet hirdette, hogy a tótok a tót nyelv mellett a cseh nyelvet is ápolják. Csakugyan egy olyan kölcsönösség fejlődött ki, melynek nyomait Hurbán almanachjának említett legutolsó köteteiben látjuk. Könyvek jelentek meg a tót piacon, melyek részben cseh, részben tót nyelven voltak megírva. Pokorny könyvsorozatát adott ki, melynek címe: „*Knihovná ceskoslovenská*” – »Cseh-tót könyvtár« volt. A sorozat első kötete *Botto János*

¹ 8. lap. *Cambel*: A cseh-tót nemzeteg-ység múltja, jelene és jövője. 33-40 l.

tót költő verseit foglalta magában. Érdekesen jellemzi *Vlcek Jaroslav* cseh irodalomtörténettudós ezt a korszakot:¹

»Mikor az 1878. év őszén a Tótságról a prágai egyetemre kerültem, alkalmas talajt és barátságos hangulatot találtam Prágában a rendszeres és őszinte cseh-tót érintkezés irányában. *Heyduk Adolf* nemzetünk legkeletibb ágának régi barátja, ki már évekkel előbb a tótokat szívélyesen énekelte meg a „*Vágmelléki rózsák*”-ban, lélekkel énekelte szép üdvözlését „*Tótság, még alszol?*”, a melyet annak idején 1876-ban a tótságot dicsőítő és védelmező költeményei közé sorozott, a „*Cimbalom és hegedű*” ciklusába, és *Pauliny Tóth Vilmos*, a ki akkor az újonnan alakult nemzeti központot szervezte Turócszentmártonban irodalmi, egyesületi és agitacionális eszközökkel, a cseh költőnek nem kevésbé meleg érzelmű költeménnyel válaszolt. *Holecek József* szeretettel és figyelemmel járta be a Kárpátok alatti földet és rögtön Heyduk után közölte a cseh-tót közös művelődés fejlesztéséről vallott nézeteit „*Nyújtsunk kezet a tótoknak*” című röpiratában. És *Holecek* hatására szeretett bele, a szó igaz értelmében, *Pokorny Rudolf* a Tótságba. Mindent, a mi a kölcsönös közeledést megakadályozta, szerette volna eltávolítani egy éjszaka alatt. *Pokorny* nyári turistaútjainak célja és programja a Tótság volt, megfigyelte és tanulmányozta a vidéket és a népet, múltját és jelenét, a személyes érintkezést sikeresen megerősítette és megalapozta, pártfogolta az irodalmat, terjesztette a tót

¹ *Den* prágai napilap 1909. július 25 sz. – *Slov. Pohľady*. 1909. 8. f. 509. I.

dalokat, ismertetésekkel adott ki a két testvértörzs régi korabeli egyenetlenségeiről és azokról a módokról és utakról, melyek révén a meg nem értést ki lehetne küszöbölni, irt egy terjedelmes vezetőt a Tótságon keresztül, melyben összegyűjtötte mindazt, a mit akkor szükséges és ajánlatos volt tudni erről a földről és saját költészetét tót képekkel és formákkal oly gazdagon telehintette, hogy erre a cseh költészet történetében Heydukon kívül nincsen példa. És midőn a fiatal cseh nemzedék példájára a fiatal Moravia is hozzáfogott a közeledési és megértési munkához, akkor a másik oldalról is odanyújtotta jobbját a fiatal főt generáció és a jövőre nézve az egészséges cseh-tót érintkezés biztosítva volt. Ma, egy negyedszázad elmúltával, egyesek mindenféle félreértéseit és ellenkező véleményeit kivéve, lehet mondani, hogy úgy a tótság Cseh- és Morvaországban, mint a csehek és morvák a Tótságon otthon érzik magukat.

A boldogult *Pokorny Rudolf* azon vállalatának egyike, melyekkel ezt az új köteléket megerősítette, volt a *Kflichovná Ceskoslovenská* (Cseh-tót könyvtár). Új és régi válogatott munkákat kellett volna közölnie: költeményeket, tót nyelven írottakat, cseh nyelvű ismertetésekkel. Sem a szerkesztőség, sem a közönség, de még a kiadás tevékenységi része sem voltak okai annak, hogy ez a vállalat a második kötettel megszűnt.«

Vlcek volt egyike azoknak, kik a cseh tudományos és irodalmi világ figyelmét a tót irodalmi viszonyokra terelték. Értekezései és később nagyobb tót irodalomtörténeti munkája szeretetteljes gyengéd-

seggel foglalkoznak a kicsiny tót irodalommal. Már 1881-ben jelent meg az említett Pokorny-féle vállalatban, mint második és utolsó kötet egy 252 oldalas tanulmánya a tót irodalomról.¹ Bz a munka orosz nyelven is megjelent *Florinskij* tanár előszavával 1889-ben.² Az irodalmi kölcsönösség tehát a legjobb fejlődési folyamatban volt. A kölcsönösség alapelvei, mint ezt *Cambel* rövid tanulmányában olvassuk,³ a következők voltak: »A csehek a tót könyvet és hírlapot a magukénak tekintik s azt olyan elbánásban részesítik, mintha cseh volna. A tótok hasonlóképp magukénak tekintik a cseh könyvet és hírlapot s e szerint bánnak el vele.«

»A tót nyelv csak a népnek szánt közhasznú olvasmányokban és a költészetben jogosult; ellenben a tudományos tárgyú vagy színezetű könyv cseh nyelven írandó. Az elfogadott kölcsönösségi elv alapján tehát a tót nyelvű könyv csak addig jogosult, a míg a tótok *házi szükségletét* elégíti ki. A csehek ez elvet szigorúan betartják s arra törekedtek, hogy még az olyan tudományos színezetű könyvek is cseh nyelven adassanak ki, a melyek magának a tót nyelvnek az anyagára, vagy feldolgozására, vagy a tót külön irodalom történetire vonatkoznak.«

Ezt a dualisztikus elvet követték azóta és mindjárt kezdetben sokat, átalakító hatást reméltek tőle, mert maga *Hurbán Vajansky* is kinyilatkoztatta 1881-

¹ »Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, vřznam a úspechy« - v Prahe 1881.

² »Istoria slovackej literatury« - Kiev 1889,

³ Cambel már idézett munkája 41 1.

ben, hogy a tótoknak nincsen ambíciójuk egy külön tudományos tót irodalom alapítására, hanem szívesen befogadják a cseh tudományos könyveket.¹ Ennek a cseh-tót irodalmi kölcsönösségnek *politikai jelentőségét* felismerte *Cambel Samu dr.*, a m. kir. belügyminisztérium fordító osztályának tagja, kiváló nyelvtudós és azonkívül tót író is. A nyolcvanas években kezdte hirdetni, hogy a tót nyelvet meg kell védeni a csehesítéstől és egész életét annak az egy célnak szentelte, hogy beható, alapos tudományossággal a tiszta és csehmentes tót nyelv tanát rendszerbe foglalja. Ő volt az, ki kimutatta, hogy a tót nyelv nem nyelvjárása a csehnek, hanem délszláv nyelv. Ezt az elméletét erős okfejtéssel és számtalan nyelvtudományi bizonyítékkal támogatta, a miért a csehek és a csehbarát tótok részéről kíméletlen támadásokban volt része. Behatóan kezdett ebben az időben foglalkozni a cseh-tót kérdéssel és ez irányú cikkei figyelmet érdemelnek.² Még ebben az évben írta meg rendkívül értékes tanulmányát a cseh nyelvnek a tótok között való elterjedéséről, mely széles feltűnést keltett³ és első nagyobb terméke volt annak a tekintélyes tudományos irodalmi munkálkodásnak, melyet Cambel dr. később a tót nyelv megoltalmazása érdekében kifejtett.

A csehek azonban nemcsak irodalmi, de politikai téren is maguknak kezdik ebben az időszakban vindikálni a tótok feletti tutorsági jogot. Kétes

¹*Nase Slovensko* 1909. 383. 1. – Ceskoslovenské snahy.

²*Ellenőr* 1880. 361-3 sz.: A csehek és tótok irodalmi egysége. – *Ellenőr* 429 sz.: A cseh hírlapirodalom. – *Nemzet* 1885-6.: Az irodalmi tót nyelv stb.

³*Prispevky k dejinám jazyka slovenského*. Bpest. 1887.

cseh vállalatok, mint például a *Slávia* biztosító társaság ügynökei járták be a Felvidéket és a cseh-tót egység érdekében való magyarelles izgatásaikkal igyekeztek üzleteik számára alkalmas talajt teremteni. A cseh politikai közvélemény pedig azt hirdette, hogy a cseh-tót egység legbiztosabb orvosszer az orosz pánszlávizmus ellen, melynek karjaiba kergeti őket a magyar elnyomás. »A tótok kétségtelenül a cseh néptörzshöz tartoznak, de ez nem átmenet a pánszlávizmushoz,« – írta egy tekintélyes prágai lap,¹ »hanem épen ellenkezőleg a leghatásosabb védelem ez ellen. Mikor fogják a magyar államférfiak azon igazságot felfogni, hogy az orosz pánszlávizmus sokkal inkább reklamálhatja a tótokat, mint a szláv népelem egyik töredékét a maga számára, ha nem iparkodnak a csehekhez közeledni, mintha a cseh nemzetnek, melynek kulturái és politikai létjoga van, kiegészítő részét képezik.« – Ez az érvelés, mint látjuk, csak aktuális jellegű volt, mert az orosz pánszlávizmus szarvai régen letöredeztek már, mikor a cseh-tót egységesítési mozgalom a leghevesebb volt, s az most is a jelen időben. Ez a nyilatkozat egyúttal bizonyítéka annak is, hogy a cseheknek tudomásuk volt az orosz pánszlávizmus terjedéséről a Felvidéken és mint szláv nép ismerték e propaganda részleteit és valószínűleg jogosult volt az a magyar panasz, melyet úton-útfélen ebben az időben lehetett hallani, hogy az orosz propaganda Prágából intézi felsőmagyarországi akcióját. A tót nemzetiségi mozgalom túlzásai csakhamar életre keltették az ellenhatást. A Felsőmagyarorszá-

¹ A prágai *Politik* 1882. szept. 2.

gon elszigetelt magyarságban már *Grünwald Béla* röpirata óta élt az a gondolat, hogy egy nagyarányú magyar kulturegyesületet kell alapítani, melynek célja a felvidéki tótság között a magyar kultúra iránti szeretet és ragaszkodás terjesztése és hirdetése. A „*Felvidéki Nemzetőr*,” egy galgóci magyar hírlap lelkes szerkesztőinek, *Libertiny Gusztáv* és *Orbók Mór* érdeme, hogy a *Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület* 1882-ben megalakult. *Libertiny Gusztáv* szemére veti a felsőmagyarországi „magyarságnak a mozgalmat megindító cikkében, hogy »nemzetisége és nyelve iránt hideg közönyt tanúsít s ama fatalizmusnak hódol, hogy hazánk alkotmánya elég biztosítékot nyújt nemzetiségünk fennmaradására is, – holott észlelhetjük, hogy a pánszlávizmus veszedelme szabad levegőhöz szokott hegyeinket és völgyeinket elborítja, hogy Szakolcza és Turócszentmárton nyomdái olyan szellemi táplálékkal árasztják el tót népünket, a mely vérévé válva, benne a Szent István birodalmához való tartozandóság érzületét megöli.«¹ Az új magyar egyesületet a turócszentmártoni vezető tót politikusok a legkíméletlenebb módon támadták, így maga *Hurbán Vajansky* is egy „*Tátránk védelme és dicsősége*” című broszúrában.² A későbbi években is roppant erőlködtek azon, hogy az egyesületre, mely munkáját nemes és komoly szellemben végezte, kompromitáló dolgokat eszeljenek ki és csupán a FMK.E. azon mozgalmába tudtak beleakaszkodni 1887-ben hogy tót gyermekeket helyezett el az Alföldön.

¹ A FMKE. évkönyve. 1906-7. – *Clair Vilmos*: A FMKE. huszonötéves története. 5 1.

² U. o.

Azonban nemcsak a társadalom, hanem a törvényhatóságok is orvoslást kértek a Turóczenében megjelenő, vagy onnan redigált tót túlzó lapok féktelen izgatásai ellen. Az ev. egyház kebelében dülő pánszláv viták alkalmával többször szóba került a tót lapok féktelen magyarellenessége, melyben különösen egyházi férfiak, lelkészek és tanítók excelláltak. Az ev. egyház megtette a maga rendszabályait ebben az irányban. A felvidéki törvényhatóságok Gömör-Kis-Hontvármegye kezdeményezésére a tót túlzó sajtó izgatásai elleni orvoslás ügyében feliratot intéztek a belügyminiszterhez. A magyarság összeáll, némely helyen, mint épen Turóczenében szervezkedik és a tót párttal szemben megalakítja a magyar pártot, mely sikerrel küzdött a tót központ ellen és a legnyugtalanabb desillusió töltötte el a magyar szíveket. A közvélemény hangulata a nemzetiségek mozgalmi következtében ebben az egy kérdésben fejeződött ki: Hát ezért voltunk mi liberálisok 1868-ban? – Ezt a hangulatot mesteri módon ecsetelte *Beksics Gusztáv* a Tisza-kormány igazolására írt tanulmányában.¹ »Velünk a törvény, velünk az igazság, velünk az erő,« – kiáltott fel. A hangsúly kétségkívül ebben az időben az „*ető*”-n volt, de azért »nem hirdetünk elnyomást senki ellen, nemzetisége elvételével nem fenyegetünk senkit. Csak az alkotmányos úton nyilatkozó, a népsouverainitás által megtestesített állam jogai respektálását kívánjuk; s az ebből folyó helyzet exigenciáival számolunk.« – S számoltak is, különösen a tótoknál, kiknek csak kis százaléka nem akart bele-

¹ Tíz esztendő. Írta *Memor.* 1885. 165 l.

nyugodni az adott helyzetbe, hanem csalóka célok után futott.

Az „*elnyomás korszaka*”-nak keresztelték el a tót történetírók ezt az időszakot, melyben csupán a tót irodalom tartotta ébren a tót nemzetiség lelkét. Azonban ez az irodalom nem volt népirodalom. A tót írók, kik kezökbe ragadták a vezetést, leginkább a tót középosztály, intelligencia hiányát érezték és annak szervezésére, teremtésére gondoltak. Említettem, hogy kifejtett működésük hiányos, kapkodó volt. A munkarészeket nem kapcsolta össze egy széles és egységes terv. így például serényen kultiválták a tót írást, megtermékenyítették a tót irodalmat, de nem írtak a nép számára és mikor később, bukásuk idején, ezt szemökre vetették, keserűen mondták, hogy nem ők hanyagolták el a népet, hanem a tót nép hagyta el őket és nem támogatta céljaikat. Természetesen ez a védekezés már csak egy kétségbeesett kísérlet nagy munkájú, de célt tévesztett működésük igazolására. Át voltak hatva attól az igazságtól, hogy az irodalom ébreszti önérzetesebb mozgalomra a tót erőt, de azt elfelejtették, hogy az irodalomnak alkalmazkodnia kell a néphez és annak műveltségi fokához. A tót nép nem olvasta sem *Hurbán Vajansky Svetozâr* regényeit, sem *Hviezdosláv* fenséges költeményeit, sem *Kukacin*¹ remek rajzait.

Ez a három férfiú minden esetre a legjobbat alkotta, amit a tót irodalom eddig teremtett, de jó-

¹ *Martin Kukucin*, (családi neve *Bencúr Mátvás dr.*) orvos, ki legjobb megfigyelője a tót népléleknek. Egészséges és aranyos humora emlékeztet Mikszáth Kálmánra. 1904. óta Amerikában tartózkodik s azóta nem ír, ami nagy veszteséget jelent a tót irodalomra nézve,

val magasabban állottak, mint tót kortársaik és mint a nép. Megelőzték korukat, a mit annál súlyosabb módon is kellett érezniök, mert kezökbe került az intéző hatalom és mégsem tudtak érvényesülni. *Vajansky* unalmas, *Hviezdosláv* nehézkes és *Kukucin* mindig paraszti, – ez volt a tót közvélemény kritikája akkor első embereiről. Ez a kritika megváltozott később, az unalmasból nagy koncepciójú, a nehézkesből fenséges és a paraszti jelzőből kitűnő megfigyelésű lett, – csak hogy akkor már egy másik korszak köszöntött be, más vezető elemekkel, míg a régi fiatal gárda megöregedett.

»Az irodalom, ha feltámad, mindenekelőtt elfoglalja a szabad területeket és idővel el hatol a sötét zugokba is. A gyenge irodalom is működhet rejtve, aláássa a vakság hegyét, mint a hogyan a csendes víz alámossa a partokat. Az elnyomottaknak különösen nagy vagyona ó és az elnyomók részéről érthetetlen az, hogy becsukják az egyesületeket, megszüntetik az alapítványokat, megbüntetik az embereket nemzeti érzelmeikért és működésükért – és megsemmisítik gyökerestül és gyökérszálastól az irodalmat. Ha már egyszer ki akarják írtani az élő tót nemzetiséget, akkor a Tótságban szerteszt száz hatalmas máglyát kellene emelniök és azokon mindent elégetniök, a mit *Dadán*, *Jelinka*, *Machold*, *Skarnicl*² nyomtak, még a tót könyvkötő-nyomdász »taposó«² kigépét is. De még ez az autodafé sem használna nekik, mert volna irott literatúra és így el kellene törniök a tollat és elégetniök a papirost.«²

¹ Tót könyvnyomdatulajdonosok.

² *Hurbán Vajansky*: Kotlin 1901,

Ezeket mondja erről a korszakról és annak tót irodalmáról *Hurbán Vajansky* épen abban a regényben, melyet a turóczszenzmártoni csoport politikájának igazolására írt a későbbi erős pozícióba jutott radikális csehbarát elemek agitációjával szemben. Az irodalomra fordították legnagyobb figyelmüket, reá pazarolták legnagyobb erőiket. Az irodalomtörténetben maradandó nyomokat véstek be neveik, de a politikának nem mindig szerencsés fegyvertársa az irodalom, különösen, ha nem idomul hozzá.

A turóczszenzmártoni vezetőség mindenütt kudarcát látván, azt az egészségtelen és reájuk, nemzetiségükre nézve minden kilátást elzáró gondolatot kezdték ápolni, hogy politikai passzivitásba lépnek. Magatartásukat azután csakugyan annak *keresztelték*, bár tulajdonképen nem volt passzivitás a szó valódi értelmében, mert majdnem ugyanazt cselekedték, mint azelőtt, de annál gyakrabban rendeztek tüntetéseket és ez a magatartásuk volt az az elzáró fal, mely ezt a passzivitást jellemezte. Ezek a tüntetések arra szolgáltak, hogy minden oldalon türelmetlenséget szítsanak. A magyar közvéleményt irritálták ezek a lármás jelenetek azért, mert mindegyikük a magyar nemzet elleni kifakadásoktól és izgatásoktól tarkállott, a tót közvéleményt pedig azért, mert a magyarsággal való békés együttműködés lehetőségét abszurdumnak hirdették. És ez a passzivitás volt az a szerencsétlen korszak, mikor a tót nemzetiségi mozgalom vezetősége építeni kezdte azt a nagy kínai falat, melynek rendeltetése az volt, hogy nemcsak a politika, de a társas élet, a gazdasági élet minden részletében a tót nemzetiséget elválassza a magyar-

ságtói, vagy a tót politikát nem helyeslő elemektől. Az emberek Felsőmagyarországon kerülni kezdték egymást és megkezdődött az a szerencsétlen elidegenítés, melynek vége az lett, hogy polgár a polgártársának már szemébe sem tudott nézni.

A társadalmi mozgalmuk egyik főrészt képezi a *zsidókérdés*. Mi sem természetesebb, hogy az antiszemitizmus legerősebb hivei. A tót mozgalom mindig zsidóellenes volt és a nyolcvanas években, amikor az ország a felekezeti kérdések miatt nyugtalan volt, a turóczsenthmártoni tótok szorgosan hintették széjjel zsidógyűlöletük magjait. Ennek a zsidógyűlöletnek okairól azonban bővebben egy másik fejezetben.

Az 1884-iki országgyűlést megnyitó trónbeszéd-ből a tót nemzetiségi mozgalom vezetői is megértették azt, hogy a nemzetiségi és felekezeti izgatás elleni bölcs, de energikus eljárás a trón helyesléssel találkozhat. Ez a tudat nagy lehangoltságot kellett soraikban, – de azért folytatták munkájukat. A „*Hej Slováci*” című tót »nemzeti« dal születésének ötvenedik évfordulóját ünnepelték ebben az évben. *Tomásik Sámuel* tót költő írta ezt a költeményt 1834-ben és eredeti címe *Hej Slovâny* volt. Tehát nem tót, hanem szláv himnusznak készült, melyet azután átalakítottak. A himnusz általános elterjedtségnek örvend a szlávok között. Tartalma nagyon fiatalos és épen ezért a szlávok ellenségei, eredetileg a németek¹ ellen bosszúért kiált. Első versszaka még legsikerültebb:

¹ *Tomásik* a költeményt Prágában írta a cseh nemzeti lelkesedés láttára.

»Hej, Slováci! este nasa slovenská rec zije,
 Dokial' nase verné srdce za nás národ bije:
 ztije, zije duch slovensky, bude zit naveky,
 Hrom a peklo! márne vase proti nám sú vzteky.«¹

Tót tüntetéseken rendszerint a Hej Slovácit énekelték és a melancholikus zenéjű énektől egy időben szövege miatt nagy felbuzdulást reméltek mindig. Azonban ez a fegyver is lassankint kicsorbult. Az 1884-iki ünnepségnek folytatása Csehországban volt, hová az öreg költő elment és a hol nagy ünneplésben részesítették, sőt cseh nemzeti ajándékot is nyújtottak át neki.²

Ez az év még arról is nevezetes, hogy a turócszentmártoni ág. ev. szeniorátus elhatározta, hogy az összes egyházi középiskolákban a tót nyelv és irodalom tanítását fogja követelni, a mely követelésének eredménye nem volt.³

Tüntetések voltak *Holly János* tót költő születésének századik évfordulóján és a turócszentmártoni memorandum negyedszázados jubileumán. Az utóbbi ünnepséget a hatóság nem engedélyezte, bár már a vendégek Turócszentmártonban voltak, hol az öreg *Hurbán József* délelőtt ünnepi istentiszteletet tartott és egy rendkívül izgató beszédet mondott, melyhez a következő jelmondatot választotta: »Mikor pedig eljövend ama vigasztaló, kit én bocsátok néktek az Atyától, az Igazságnak Lelke, ki az Atyától származik, az bizonyosságot téssen én rólam. De ti is bi-

¹ Oh lótok! még él a mi tót nyelvünk, a meddig hű szívünk nemzetünkért dobog: Él, él a tót szellem és örökké élni íog, mennykő és pokol! hiábavaló ellenünk minden dühötök.

² *Botto*: Slováci II. 109-110. 1.

³ *Ambro Pieior*: Napor-Odpor 76 1.

zonyságot tesznek: mert eleitől fogva én velem vagyok. Ezeket szoltam nektek, hogy meg ne botránkozzatok. *A gyülekezetekből kivetnek titeket: sőt eljő az idő, mikor valaki titeket megölel, állítja, hogy isteni tiszteletet cselekszik.* És ezeket cselekszik veletek: mert nem ismerik az Atyát . . . « A turóczszenzmártoni memorandumban foglaltatnak a tótok politikai és kulturális ábrándjai, melyeknek legmerészebbike a tót »Okolia« szervezése. A memorandum későbbi évfordulóin a tót nemzetiségi vezetők ugyan erélyesen tiltakoztak mindig az ellen, mintha ez az Okolia az ország szétszakítását célozná, hanem csupán a nemzetiség szerinti »elválasztást«, a mi természetesen egy és ugyanaz a szétszakítással. Ilyen szórászhasogatóssal igyekeztek ezen nemzetbontó követelésnek merészségén szelídíteni.¹ A memorandum tartalmáról érdemlegesen már az előbbi fejezetben szoltam.

A következő évben a turóczszenzmártoni „Zivena”, tót nők egyesülete, tót hímzésekből nagyobb-szerű kiállítást rendezett,² melyen *VesinJaroslav* cseh festőművész tót tárgyú képeit is kiállították. A kiállítás a cseh-tót fraternizálásnak kitűnő alkalmat nyújtott. A turóczszenzmártoniak bár éberem védekeztek a cseh invázió ellen, mégis szívesem ragadtak meg minden alkalmat, hogy a csehekkal való testvériségükkel tüntessenek. Így volt ez ezekben az években is. Cseh vendégeket fogadtak és ünne-

¹ Nemrég az 50 éves jubileumon is *Mudroh, Skultéty*.

² Az egyesület 1870-ben alakúit *Eötvös br.* minisztersége alatt. Mos-tani elnöke *Soltész Heléna*, alelnökei *Stodola Vincentia* és *Vanső Therézia*, Titkára pedig *Hurbán Vajansky Svetozár*,

peltek, csehországi kirándulásokat szerveztek, cseh árukat vásároltak és gyermekeiket cseh iskolákba küldötték, a mi meg is bosszulta magát később.

Ebben az időben hallatta ismét szavát *Mocsáry Lajos* függetlenségi politikus, ki már az *Eötvös báróval* folytatott polémiájakor tanújelét adta annak, hogy nem hisz a nemzetiségek nemzetbontó törekvéseiben. A tót nemzetiség érdekében szólalt fel 1887 február 15-én az országgyűlésen. Ez a felszólalása még saját pártjában is érthető izgalmat keltett, mert *Mocsáry* a nemzetiségek álláspontjára helyezkedett. A tót nemzetiségi törekvések férfiai *Mocsáryban* tisztelik természetesen a magyar politikus ideálját, mert hiszen ő volt az, ki a nemzetiségek tudatos elkülönülési szándékait néhány magyar politikus fejében élő „*eszmekísértet*”¹-nek nevezte és a túlzó engedékenységet a magyarságban óhajtotta látni és azt kívánta, hogy a magyarság közeledjék a nemzetiségekhez. Az ő nemzetiségi programja valószínűleg sirját ásta volna az állami egységnek, ha megvalósulásra került volna.

Az öreg *Hurbán* halála (1886-ban) kellemetlen jeleneteket hozott magával. A vidéki közigazgatás túlságosan félt a temetésén esetleg lejátszódó tünetésektől és szigorú óvintézkedéseket tett, a mi a gyászolók kegyeletét érthetően sértette. *Hurbán Miloslávval* sirba szállt a tót nemzetiség legnyugtalanabb vérű, legharcosabb, de épen ezért politikájában is legmostohább sikerű vezére. Egyéniségét jellemzi az a vallomás, melyet az első tót irodalmi nyelvű könyvben, huszonhét éves korában írt:¹

¹ Nitra 1844.

»Csillagom, vezess engem mindig és idejekorán jó áramlatok felett, bár az egyéni szerencse sírja felett is, csak ha elvezetsz a nép üdvözülésének partjaihoz. Viharoktól nem félek, mert hozzánöttem az örökké élő hajóhoz, mely az Istennek kedvesebb, mint a vihar elemei, melyek csupán a hajó megmozgatásához rendelvek.«¹ A harcot kereste és azok a viharok, melyektől nagy önbizalommal nem rettegett, pozdorjává törték hajóját, terveit. Hurbánban a tót elkülönülési törekvésnek legelszántabb képviselőjét tiszteli a tót nemzetiség, a ki megindította a csehektől való kulturális elszakadási mozgalmat és vezette tót részen azt az elkeseredett polémiát, mely a csehpárti tótokat visszaszorította, de viszont ő volt az, ki Prágában a csehek segítségét kérte a magyarság ellen és K/emsierbe deputációt küldött *Palacky* pártjához. A csalódások idején pedig még azt az irodalmi nyelvet is cserben akarta hagyni, melyért annyit küzdött és fáradozott. A hetvenes évek végén ő volt legszenvedélyesebb hirdetője a cseh-tót egységesítési mozgalomnak. Tehát nem volt következetes ebben a kérdésben, de annál következetesebb volt a folytonos harcban és támadásokban, melyeket a magyar nemzet ellen intézett. Ezt az ő alaptermészetét utánozta a fiatal turócszentmártoni csoport, melynek egyik vezetője fia volt. A tettekben meggondolatlanság és a beszédben túlzó szenvedélyesség, – ez jellemezte Hurbánt. Ezek a tulajdonságok alkalmasak arra, hogy zavaros és harcias időkben hatást, népszerűséget szerezzenek, de a béke

¹ *Jozef Skultéty: Pamiatka dr. Jozefa M. Hurbána. 23 1.*

idején, amikor építeni és alkotni kellene, e két tulajdonság inkább hiba, mint erény.

Turócszentmárton, mint már említettem, a tót nemzetiségi törekvések székvárosa az 1860-ik év óta. Itt telepedett le a tót nemzetiség táborkara és idővel természetesen az a fonáság keletkezett, hogy a ki turócszentmártoni tót, ott született, az a táborkarba került. A tót Felvidék fővárosának Turócszentmártont tekintette mindenki és néha büszkén mondogatták e kis és piszkos mezővároskára, hogy ép olyan számukra, mint a cseheknek Prága, az oroszoknak Moszkva. Igyekeztek is nagy áldozatokkal nagyszabású épületeket emelni, így 1889-ben 106,600 koronáért egy a tót nemzetiség céljainak szánt házat, „Dom”-ot építettek.¹

A *Matica* épülete állami kezelés alá került az egyesület feloszlata után. Az egész vagyon később (1885.) a Budapesten alakult „Magyarországi tót közművelődési egyesület” tulajdonába jutott. A turócszentmártoniak ebbe a változásba sehogyse akartak belenyugodni és még ugyanebben az évben audienciára jelentkeztek Budapesten a királynál a *Matica* visszaállítása ügyében. Ugyanekkor voltak *Tisza Kálmán* miniszterelnöknél is, ki a küldöttség előtt kijelentette, hogy a kérést maga részéről nem támogatja. A miniszterelnöknél való tisztelgésüknek egy kínos jelenet is rossz eredményt jósolhatott. Ugyanis mikor a miniszterelnök a *Matica* magyarelles működését szemükre vetette, – a küldöttség egyik tagja, *Gerometta János* közbeszólt: »Az rágalom.«²

¹ *Botto János*: Slováci II. 114 l.

² *Pietor A.*: Nápor-Odpor: 77 l.

De már a híres *kiewi gyűlésen* való képviseltesük is megmutatta, hogy e közbeszólásnak vajmi kevés jogosultsága volt. Kjewben az 1888-ik évben ünnepelték az oroszok 900-ik évfordulóját annak, hogy az orosz nemzet felvette a keresztségét. Ez az ünnepség, bár egyházi ünnepnek hirdették, pánszláv tüntetés volt, mely iránt Magyarországon alig érdeklődtek volna, ha *Strossmayer* diakovári püspök nem küld üdvözlő táviratot Kjewbe. A katolikus püspök tüntető távirata révén tudta meg a magyar közvélemény, hogy a turóczszentmártoni ág. ev. tótok *Mudron Pál* vezetése alatt küldöttségileg résztvettek a kiewi ünnepen.

Az európai hangulat harcias volt és *Bismarck* kijelentése, mely szerint végkép elmúlt az az idő, midőn Európa meghunyászkodott Oroszország előtt, – nagyon is fájt azoknak, kik a muszkában megváltójukat hitték. A szláv-germán viszony napról-napra feszültebb lett és a cári környezet csupa olyan férfiból alakult, ki az alakítandó orosz-francia szövetségnek hive és ekkor bátran el lehetett mondani, hogy a pánszlávizmus erősebb, mint maga a cár. Akkor különben a bolgár események miatt az oroszok egy újabb balkáni expedícióra készültek. A hármasszövetség keményen szemébe nézett a pánszláv nyugtalankodásnak. Erre válaszoltak a pánszlávok a kiewi gyűléssel, mely azonban nem sikerült, bár a *szláv jótékonyági egyesület* minden erejével azon volt, hogy minél több szláv küldött jelenjék meg Kjewben. Kevesen zarándokoltak Kjewbe, – e kevés között voltak tótok is. Az ünnepélybe hársányan belekiáltott a kisoroszok tiltakozása és Európa

szlávjai láthatták, hogy minő sors vár rájuk az orosz sas szárnyai alatt. Ukrajna lakosai, e tiszta szláv nemzet könnyes szemmel magyarázta Európának, hogy milyen is az a híres pánszláv kölesönöség, mert a brutális russzifikáció Ukrainát sanyargatja és lakói nagyon érzik a nagyoroszok súlyos jármát. A kisorosz nacionalisták kiáltványa tiltakozott a Tolstoj-féle rémuralom tettei ellen, melyek a kisorosz nemzeti mozgalmakat pánszlávizmussal fojtották meg és reménylik, – úgymond a kiáltvány, hogy a nemzetek azon humanitástól áthatva, mely a Balkán szlávjait az ortodox mozlimek rabigája alól felszabadította, őket is arra fogják segíteni, hogy megtörjék az *ortodox tatárok* jármát, kik *nagy-oroszoknak* nevezik magukat.

A szent Wladimir napján rendezett szláv gyűlés ellen tiltakoztak a lengyel rutének is. A *Lemberg* *Djilo* felszólította a ruténeket, hogy ne vegyenek részt az ünnepen, mert azoknak a ruténeknek, akik ismerik történetüket és nemzetiségüket, azoknak számadásuk van az orosz állammal. A lengyelség is távol maradt. Minthogy tehát a politikai tüntetés nem sikerült, arra törekedtek, hogy az ünnepség egyházi jellegét hangsúlyozzák. A hangadó beszédet a szláv *jótekonysági egyesület elnöke Ignatiev Nikolaj Pavlovics* tábornok *főhadsegéd* mondotta, kinek *Pobjedonoscev* assisztált. Az említett egyesület középpontja volt az orosz pánszláv propagandának. Mindenütt ágensei voltak, így Bécsben is, hol orosz pénzzel német lapot alapítottak, melynek szerkesztője *Zivny Károly* a kiewi gyűlésen hosszú előadást tartott a pánszlávizmus mibenlétéről. Az egész beszéd dicső-

ítése volt az orosz nyelvnek, vallásnak és kultúrának és végkövetkeztetése azt sürgette, hogy a csehek, tótok és horvátok térjenek vissza az ó-szláv nyelvű istentisztelethez és törekedjenek arra, hogy az orosz nyelvet vallják irodalmi szláv nyelvnek. Az ott megjelent tótok is tapsoltak valószínűleg ezeknek a pánszláv fejtegetéseknek, melyek minden pánszláv gyűlésen el szoktak hangzani. *Mudich Pálnak* kiewi szereplése révén az evangélikus egyházban viselt tiszte miatt kellemetlenségei voltak ugyan, de ezeket csakhamar sikerült elsimítania.

Orosz részről a tótok iránti érdeklődés egy francia röpiratban jelentkezett.¹ A röpirat a legképtelenebb rágalmakat szórja a magyarságra. A FMKL. ugyanis a kolera pusztításai miatt elárvult gyermekekről gondoskodni kívánt és a gyermekeket igyekezett magyar iparosoknál és kereskedőknél elhelyezni. A humánus mozgalom ellen a tót nemzetiségi párt minden követ megmozgatott és a legsötétebb, de a legvalótlanabb híreket terjesztette a FMKJE. ezen működéséről.

A nyolcvanas évek végén egy új tót nemzetiségi agitátor működésére lett figyelmessé az ország közvéleménye. *Salva Károly* klenóczi (Qömör-m.) evangélikus tanító az általa szerkesztett „*Domovy Kalendár*” c. naptárban terjesztette a tót nemzetiségi túlzás eszméit.² A naptárakat *Kubinyi Géza* rozsnyói főszol-

¹ *Alexandre Papkoff*: L' esclavage au centre L'Europe. St. Petersburg 1889.

² Érdekes, hogy a naptár kiadója, bold, atyám, nem tudta, hogy mit tartalmaznak a naptár közleményei, mert nem tudott tótul és megbízott falvában, minthogy a naptár előbbi köteteit kifogástalanul szerkesztette. A naptár példányainak legnagyobb részét Amerikába küldték.

gabiró kobozta el legelőször és mikor a kiadás helyére, Liptószentmiklóstra ért az elkobzást elrendelő végzés, a naptárak mind megrendelőikhez expediáltattak. Salva Károly volt tulajdon képen előfutárja a később oly vehemensen kifejlődött cseh-tót egységesítési pártnak. Megsejtette azt, hogy a csehek segítségével lehetne Magyarországon leginkább egy nagy tót nemzetiségi pártot alakítani és midőn később a naptár miatt az esperességi gyűlés állásától megfosztotta, Rózsahegyen könyvnyomdát állított fel, melyet modern gépekkel szerelt fel, de dacára annak, hogy nagy kiterjedésű üzletet szervezett, mégis tönkre ment, mert vagyont, erejét, üzletét ez az agilis ember egy célnak szentelte és áldozta, a cseh-tót egységesítésnek. Lapokat alapít, eleinte havilapokat, majd hetilapokat, cseh könyveket adott ki, beutazza Csehországot, hathatós részt vesz a „*Ceskoslovenská Jednota*” alapításában és kíméletlen harcba keveredik a turóczzsentsmártoniakkal, kik minden erejükkel el akarták nyomni az új embert, ki a cseh tót egység eszméjének propagálásában ez újabb korszakban az úttörő érdemeit szerezte, azonban vagyoniilag tönkre mentén, Amerikába költözött, hol folytatja agitáló munkálkodását az amerikai tótok között.

A „*Domovy Kalendár*”-nak különösen egy közleménye keltett feltűnést: „*Co Slovak, to clovek.*”¹ A naptár még néhány tót vezető férfiú életrajzát tartalmazta és igazán nem volt érdemes arra, hogy annyit törődjenek vele.

Salvát állásától felfüggesztették, a mi Kjénoczon nagy tüntetéseket okozott, melyeknek rendezésével

¹ A tót az ember,

Daxner M. Istvánt okolták, ki a klénóczi ev. egyház felügyelője volt. Daxner e miatt egyházi tiszteiről kénytelen volt lemondani. Mindezek a jelenetek arra vallottak, hogy a nemzetben nagyfokú volt az izgatottság a tót sajtó provokáló magatartása miatt. Már 1882-ben kérték a felvidéki megyék feliratilag a kormányt, hogy a turócszentmártoni tót sajtó ellen rendszabályozó intézkedéseket tegyen. Ezt a mozgalmat Gömör-vármegye kezdeményezte és ugyanez a vármegye fogadta el a következő indítványt a tót naptár esete alkalmából 1887-ben:

»Tekintve, hogy a sajtó, mint a szellemi és politikai képzés leghathatósabb művelődési eszköze, fontos társadalmi jogintézmény és mint ilyen, szabadságának fentartása és biztosítása érdekében, a törvény különös oltalmát igényli ugyan, azonban a sajtószabadság biztosítása mellett, államjogi szempontból elkerülhetetlenül szükséges gondoskodni arról, hogy a törvény rendes útján oly rendszabályok életbe léptethetők legyenek, a melyek mellett a sajtó szabadsága ne szolgálhasson eszközül az állami törvényes rend és kapcsolat, az állampolgárok békés együttélésének megzavarására irányuló politikai és társadalmi törekvések terjesztésére; tekintve, hogy a legszabadelvűbb állami jogintézmény mellett sem tarthatom megengedhetőnek, hogy a sajtó szabadságának leple alatt, a fennálló törvényes álladalmi kapcsolat elleni izgatásait bárki is szabadon űzhesse, – a különböző nemzetiségű és nyelvű lakosság különben békés együttélésének megzavarására irányuló politikai nézeteit füzetekben, folyóiratokban

vagy éppen naptárakban minden felügyelet nélkül, szabadon és büntetlenül közölhesse, – a nyomtatványokat házalás útján, minden előleges engedély nélkül elárusíthassa, s ily módon a lakosság házi tűzhelyébe becsempészhesse; tekintve, hogy a sajtó útján elkövetett vétségekre hozott illetékes bírósági ítéletek által, a vétség megtoroltatik ugyan a személy irányában, – tehát személyi tekintetből elégtétel adatik a megsértett állami jogrendnek, – azonban lényegileg, azon káros befolyás hatása, mely a jogrend elleni izgatásban és a lakosság békés lelkületének és bizalmának felzavarásában nyilvánult, orvoslást nem talál; a megsértett társadalmi rend tehát, ebben még elégteltelt nem nyer; tekintve, hogy a felemlített nyomtatványok házalás útján vagy magános, szabad kézből terjesztésének minden felügyelet nélküli megtüresét, sem a sajtószabadságnak biztosítása, sem a sajtótörvény bármely intézkedése nem indokolja, nem igényli, hanem ellenőrzését és bizonyos meghatározott feltételek melletti gyakorlatának szükségességét éppen a lakosság békés együttélése és a köznyugalom követeli; tekintve, hogy törvényhatóságunk területén a folyó évben megjelent, Salva Károly klenóczi evang. tanító által szerkesztett, Liptószentmiklóson nyomtatott Domovy Calendar a fent leirt módon terjesztetett el a tótajku lakosság között; tekintve, hogy ezen naptár iránya és politikai tartalma valóságos izgatást tartalmaznak a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének és a fennálló birodalmi kapcsolatnak tetteges felbon-

tására, világos célja és törekvése a tótajkú lakosság békés együttélését felbontani s a magyarok iránt keblükben az ellenséges indulatot ébreszteni; tekintve, hogy a közrend fentartása és a polgárok békés együttélésének biztosítása törvényhatóságokban a közigazgatási hatóságok, mint közrendőri hatóságoknak hatáskörébe tartozik; tekintve, hogy ez irányban, a rendőri felügyeleti jog gyakorlata törvény által szabályozva, vagy ideiglenesen is szabályrendeletileg megállapítva nincs; tiszteletteljesen indítványozom: intézzen törvényhatóságunk, a fent előadottak által indokolt feliratot a m. kir. belügyminisztériumhoz, melyben az államellenes pánszláv törekvéseknek és izgatásoknak eszközül szolgáló és egy részről az állami kapcsolat felbontására izgató, másrészt pedig a különböző ajkú és nemzetiségű lakosság békés együttélésének megzavarására irányuló nyomtatványok házalás által, vagy magánkézből leendő elárúsításának és forgalomba hozatalának módjára és feltételeire nézve, valamint ellenőrzésénél, kizárólag az állami törvényes jogrend és a lakosság nyugalmanak biztosítása érdekében – a közigazgatási hatóságok hatáskörének szabályozására, illetve az eljárási módozat megállapítására nézve, a célnak megfelelő intézkedéseknek törvényhozási, vagy szabályrendeleti úton leendő mielőbbi elrendelését kérelmezze.«

Ezt az indítványt azért idéztem szórói-szóra, hogy megismerjük az akkori hangulatot és azt a különbséget, mely az akkori és a mai felfogás között fennáll. A nyomtatványok káros befolyását, a tót

sajtó »pánszláv« tanításait sem szabályrendeletekkel, sem perekkel, sem cenzúráskodással paralizálni nem lehet, hanem csakis jó szellemű, hazafias sajtóprodukumok ellensúlyozó terjesztésével. Az előbbi eljárás csak fokozza a méreg tiltott édességét. A míg feliratokat szerkesztenek, kérelmeznek és leveleznek kétes értékű gyógyszerekért, addig szabadon pusztíthat a méreg, de a mikor a méreg okozta pusztítás gyógyszerét maguk keresik, maguk gyógyítják a sebeket, de nem mindig operáló késsel, hanem megmentik azt, a mi megmenthető, – a méreg elárasztotta terület is kisebbedni fog.

Az 1880-tól 1890-ig terjedő évtized a pánszlávizmus nagy felbuzdulását foglalja magában. Ezt a felbuzdulást azonban csakhamar egy nagy ellankadás követte. A pánszlávizmus azután jó ideig nem volt »tettekkel tényező«, mert a nagy orosz hatalom elé más problémák megoldása került. A turóczszentmártoniak, kik rajongtak az orosz pánszlávizmusért rezignáció val látták, hogy ez is hozzájárul csillaguk letűnéséhez. *Az új csillag Prágában tűnt fel a következő évtizedben.*

VI.

1890-1900.

A turócszentmártoniak elbizottsága. – A kis tót irodalom jogosultságáról. – Kostensky röpirata. – A koronázási jubileum. – Az ev. kerületek új beosztása. – Az oláh memorandumpör és a tótok. – A tót Muzeumegylet. – Kollár-ünnep. – Saffarik-ünnep. – Az egyházpolitikai harcok és a tótok. – Bánffy kora és a millenium. – A nemzetiségek kongresszusa. – A néppárt tót politikája. – A tót párt magatartása. – A régi jelszó: nem párt. hanem nemzet. – A város és községnevek magyarosítása. – A nemzetiségek végrehajtó bizottsága. – A cseh-tót egység erősödése. – A Detván tagjai. – Rieger a cseh-tót egységesítéséről. – Kálal és S alva. – fiavlicek régi pro grammja. – A „Hlas” előzményei. – Ifjúsági gyűlések. – Masaryk szerepe. – Az ifjú-tótok. – Programjuk. – Ellentétek. – A turócszentmártoniak heves propagandája az ifjú tótok ellen.

»Svoboda vsetkym sveta národom!
tak teda z nej: z tej manny nebeskej,
co hojne Ma i na list bezu padá;
z tej vody zivej, z nejz i tomu kvietku
sa dáva údel aspofi v kvapke rosy;
z tych slnka ltícov, husto rozsiatyech
hFa este i tou pustou mytinou;
a z vsetkého, bez coho nieto zítia,
i tomu, – mojmu prajte národu!
hfa, jako zialí, stoná, upie, prosí . . .

Nech nezdá sa, ze tam tá hrdá Tatra
 je náhrobnikom, v dolách pod sebou
 tľaciacím veľkú, drahu mrtvolu;
 lez nech sa zdá, kecf vecer abo ráno
 v jej temä slnko slozy hravy ohen,
 ze ona vskutku sladkym ohniskom
 svobodnej rodiny!
 Nuz pokial este zialif, stonaf, prosit' -
 a v srdci kamen, osten v dusi nosif!?»¹

Ez erőteljes szárnyalású sorokban, melyek kiváló költői tehetségről tanúskodnak, a turócszentmártoni csoport talajából kinőtt pregnáns tót költő népe számára szabadságot kér és búsan kérdezi, hogy vájjon meddig fognak panaszkodni, sóhajtani, kérni és szívökben követ, lelkökben tövist hurcolni? Valóban a kezdődő évtizedre reáillik ez az elnevezés: *a sóhajtások fejezete*. Szentimentális lamentációk, munka nélkül eltöltött búslakodó évek töltik be ezt a korszakot, melyben a tót mozgalom emberei annak az autoszugesztióknak voltak engedelmes rabjai, hogy nem *tudnak* cselekedni, dolgozni, mert nincsen szabadságuk, leigázott rabok. Annak a nagy fellendülésnek, mely a tót nemzetiségi mozgalom

¹ *Hviezdoslav*: Svoboda. – Magyarul: Szabadság. – Szabadságot a világ összes népeinek! így tehát belőle: ebből az égi mannából, mely oly bőven még a galagonya leveleire is hull; ebből az élet vizéből, melyből még a virágnak is jut a harmat cseppjében; azokból a napsugarakból, melyek még a pusztá magányban is sürűen szétszóratnak; s mindenkől, a mi nélkül nincsen élet, annak – az én nemzetemnek is adjatok! íme, hogy panaszkodik, nyög, sir, kér . . . Ne gondolja majd, hogy ott, az a büszke Tatra egy drága, nagy és a völgyekben maga alá nyomott halottnak sírköve; hanem gondolja azt, mikor este vagy reggel csúcsain a nap játszi tüzet rak, hogy valóban egy szabad törzs tűzhelye! Háí meddig kell még panaszkodni, nyögni, kérni, – és a szívben követ, a lélekben tövist hurcolni!?

előző évtizede kezdetén rohammal fenyegette meg mindazt, a mi útjába kerül, a kényelmes és politikus ravaszság volt a követője. A rohamra szóló harcias indulót a bölcseskedés józanabb melódiája váltotta fel. A turóczszenzmártoniak ezen ellankadásának egyik oka kétségkívül az, hogy a pártban erős volt az egység, politikájukat saját pártjukban nem kritizálta senki, nem volt ellenőrzés, mely hibáikra figyelmeztette volna őket, de nem volt már ambíciójuk sem, mert nem csináltak »népszerű« politikát. Már az előbbi fejezetben említettem, hogy a tót nép nem értette őket, – nagy politikai sikerekre áhítoztak ugyan, de egy vereséget a másik után voltak kénytelenek elszenvedni, mert nem voltak életrevalóak, nem volt erejük, nem volt velük, mellettük a tót nép. Zavartalan tovább írták ők regényeiket, költeményeiket és tudományoskodó értekezéseiket sőt veszélytelen és kényelmes tüntetésekre is adták fejüket, azonban valamilyen reális, tényleges politikai eredményt felmutatni nem tudtak. És épen azokban az órákban, mikor legkevésbé várták a támadást, mikor legjobban rájuk feküdt a politikai tétlenség és az elbizott, ellenzék nélküli politikai fatalizmus ólom-súlya, akkor tűnt fel Prága tájékán az új csillag, melynek fiatal és erős, kíméletlen és a politikát nem szavakban, de tettekben megvalósító hívői támadtak. Ekkor vették észre a magukat *tekintélyeknek* képzelő turóczszenzmártoni vezérek, hogy ez az új és kis csoport hadat fog üzeni az ő egyeduralmuknak. Sietve körülhordozták a véres kardot; – hasztalan. A turóczszenzmártoniaknak nagy része elvérzett az ifjú-tótokkal vívott csatákban, melyeknek utolsó rész-

létei már gyengülő fegyvercsattogás között a jelenben játszódnak le. Valóban csodálatos jelenség, hogy ez a harc korábban nem következett be, hogy nem találkozott előbb a tót nemzetiségi párt kebelén belül egy ellenzéki csoport, mely a vezetők tehetetlensége és tétlensége ellen kikelt volna és reávezette volna a pártot a fantazmagóriák és a csendes gyűlölet útjáról a magyarsággal való megértés és megegyezés üdvös irányába. A tót nemzetiségi politika ezen meddősége, álaskodása volt az egyedüli oka annak, hogy a csehek, kik észrevették a tót nemzetiségi politika ezen korszakban való erőtlenségét és sivárságát, a vezetők ellankadását és hívek nélküliségét, elérkezettnek látták az időt, hogy a sóhajtozó tót politikusokkal szemben egy tetterős, izmos pártot szervezzenek, mely egyúttal a cseh-tót egységesítés érdekében Magyarországon sikeresen dolgozhat és azoknak a gazdasági céloknak energikus előmunkása legyen, melyek a, cseh gazdasági, életet a túlprodukciónak következtében, valamint a nyugati piacok legújabb konzervatív magatartása miatt, keleti területekre szorítják. E keleti területek megszerzése és meghódítása a cseh szlávok részéről két irányzatú mozgalommal valósíttatik meg. Egy túlnyomóan gazdasági színezetű propagandával és egy kitartó politikai mozgalommal. E két hadjárat között életteljes kapcsolat létezik. A gazdasági mozgalomból meríti szívósságát, erejét és tekintélyét a politikai program, melynek végcélja egy olyan Ausztria alakítása, melyben a cseh szlávok tartsák kezükben az uralkodás, a hegemonia hatalmát és mint e hegemonia birtokosai, természetesen saját gazdasági

céljaiknak fognak kedvezni és Ausztria, sőt a megfelelő erő tudatában, az egész osztrák-magyar birodalom politikáját ezekhez a célokhoz idomítani. A cseh politika rendkívül ravasz módon nevelte céljai részére a tótság vezetésére hivatott ifjú-tót pártot, mely eleinte csupán azzal a jelszóval kezdett működni, hogy a tótság fogadja be a cseh kultúrát, olvasson cseh könyveket, művelődjék cseh nyelven, mert erre a célra alkalmas tót irodalom nincsen. És a turóczszentmártoniak e merészség láttára és hallatára alig mozdultak meg. Ők csak tovább sóhajtoztak és bíztak a fátumban, mely nekik sikereket fog hozni. Sikert nem hozott, hanem vereséget. A kulturális egység jelszava után következett a gazdasági egység mozgalma és azok, kik a kulturális egység érdekében kiálltak a csatasíkra, most a cseh gazdasági érdekek miatt, cseh erővel működtek. Az ifjú tótok háta mögött áll a cseh szlávság, mely aggódó szemmel kísérte figyelemmel minden mozdulatukat, hogy vajjon mikor gyűrik le a versenyben a turóczszentmártoni csoportot, melynek ilyen tekintélyes és gazdag erőtartalékja nem volt. A magyarság alig érdemesítette figyelemre ezt az elkeseredett küzdelmet, mely a múlt század utolsó évtizedében a tót nemzetiségnek vezetői pozícióiért folyt. Pedig akkor lehetett volna a cseh inváziónak sikeresen elejét venni és útját vágni minden olyan kísérletnek, mely a tótságot a cseh gazdasági célokkal való szerves függésbe akarta hozni és ezt az akaratát a legsikeresebben végre is hajtotta. Mi másban kereshetnők annak szomorú okát, hogy az ifjú-tótok a cseh érdekeket sikeresen érvényesítették Magyarországon,

– mint abban, hogy erőtlen ellenféllel volt dolguk, mely azonban *nem akart* a magyarságtól segítséget és a magyarság elleni gyűlöletétől vezettetve, tovább is egyenetlenséget, meg nem értést igyekezett szítani a magyarság és tótság között. És azután a magyarság végtelen nembánomsága is egy súlyos oka, egy szennyes forrása annak, hogy ezt a küzdelmet a mi beleavatkozásunk nélkül vívták meg a Felvidéken. Itt nem volt helyén a közmondás, mely arról beszél, hogy míg a kettő veszekedik, a harmadik örvendez, mert öröme nem volt ok, hiszen egy veszedelmesebb, nemzetbontóbb eszméssel eltelt ellenfelünk kerekedett felül. És ha kárörömmel néztük e viadalt, úgy egy nagy politikai hibát követtünk el, mert tétlenül szemléltük, mint foglalja el a Felvidéken a cseh-tót nemzetegység pártja a legerősebb pozíciókat.

Csendben, békében kezdődött ez az évtized. A turóczszentmártoniak elbizottsága nem sejtette, hogy rohamosan közeledik annak az ideje, mikor az ő nevezetes *politikai passzivitásuk* annak az ellenzéknek legalkalmasabb argumentuma lesz, mely a cseh-tót egység jelszavával született. Azt vetették szemökre, hogy nem csinálnak semmit, csak frázisokat gyártanak és oktalan politikájukkal mindinkább rontják, kisebbítik lábuk alatt a talajt, – maguk alatt vágják a fát. Csakugyan az erőtlenségnek legvilágosabb bizonyítékait szolgáltatták az evangélikus kerületek új beosztása, az oláh memorandumpör, a millenium, a Bánffy-korszak idején, de különösen a néppárt születésekor. Elveszítették politikai hitelüket és valóban kétségbeejtő volt számukra a jövő. Ők, kik

annyi reménnyel indultak útnak, remény szegetten kapkodtak és egy felekezeti alapon szervezett pártnak gyatra eszközévé aljasodtak. Minthogy nem szövetségesegek voltak, csupán eszköz, az együttműködésből ők húzták a rövidebbet. Az eszközt félre lehet dobni. Félre is dobták, de azt a nehéz bűnüket a Felvidék el nem fogja soha felejtetni, hogy ők nyújtottak erős segédkezet ahhoz, hogy a felekezeti gyűlölség és türelmetlenség a tótság kebelén belül és a Felvidéken gyökeret verjen. Ez a politikai tettük is legcsúfosabb kudarcuk egyike. A kik a tót kultúráért, a tót irodalomért, a tót nyelv önálló műveléseért annyi sokat igyekeztek tenni, azokból lassankint elszállt az önállóság, az önérzetes politikai magatartás feltétele. Természetesen ilyen kondícióban azután nem ők lettek a testvérharcban győztesek.

Az az érdemük elvitázhatatlan, hogy a nyolcvanas évek elején érezték a cseh-tót nemzetiség újjáéledésének jeleit és nagy erővel ennek, a tót nemzetiség különálló egyéniségét fenyegető mozgalomnak elébe vetették magukat. Az első évtizedben még dolgozott lelkesedésük és munkakedvük, de a második évtizedben úrrá lett felettük az elbizottság. Úgy hitték, – már nincsen veszedelem. Csalódtak. Ebben rejlik e csoport tragikuma, mely annál szomorúbb, minél érdekesebbek azok az eszmék, melyek őket a tót kulturális élet egyéni fejlesztése terén akcióra készítettek. Lelkesedtek a tót irodalomért és a cseh kicsinyléssel szemben az önbizalom és az ügyükbe vetett hit megingathatatlan erejével hirdették, hogy a tót kultúrának, a tót irodalomnak épen olyan jogosultsága van, mint a nagy kultúráknak és iro-

dalmaknak. – »Könnyen az a kérdés merülhet fel, vajjon a kis irodalmak jogosultak-e s nem az alkotó és fogyasztó erők káros szétforgácsolását jelentik-e? Mi azt hisszük, hogy éppen úgy van létjoguk a nagy irodalmak mellett, miként létjoga van a virágos tarka fűnek a tölgyfaerdő mellett ... A világ-irodalmak nyelvei, dacára minden fejlettségüknek, nem hatolhatnak be a nép életének apró titkaiba.«¹

A tót kultúra, a tót irodalom néhány érdemes alkotó tehetséget tud felmutatni, de ezek a tehetségek különösképen csupán ezt az évtizedet kerülték el. Az előző korszakok és az utána következő is, mind tudtak egy kiváló tót embert szülni. Azt értem ugyanis ez alatt, hogy minden korszaknak megvolt a saját domináló tehetséges egyénisége, ebben az évtizedben azonban valahogyan ellaposodtak az emberek a tót politikában és a tót kulturális életben. Éppen ezért nem is tudtak mozgalmuk és politikájuk érdekében olyan energikus ellenállást kifejteni, mint utódaik. Egymás után dültek be védő falaik. A magyarság seregében kitűnő és lelkes ostromlók voltak, kik látták a tót bástyák védtelenségét és lázasan hirdették, hogy itt az alkalom a magyar szupremácia, a magyar nemzeti eszmék érdekében a Felvidéken véglegesen területeket hódítani a tót nemzetiségi politika hatásköréből. E lelkes magyarok egyike volt *Kostensky Géza*, a FMKE- korán elhunyt tehetséges titkára, ki érezte, hogy ez a legalkalmasabb időpont a magyarság részére egységesen szervezkedni a tót túlzó mozgalom ellen. Egy lelkes hangú röpiratá-

¹ Národnie Noviny 1884. 31 sz. – *Czambel S. dr.*: A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője. 49 l.

ban¹ a közvélemény figyelmét a tót nemzetiségi mozgalomra igyekezett irányítani. Ez a röpirat tárgyilagossággal kutatja és fedi fel hibáinkat és az első kísérlet, mely a tót nemzetiségi kérdés üdvös megoldását gazdasági úton keresi. Ebben az ő füzetében csakugyan egyik igazság a másik mellé sorakozik. Azonban eredménye alig volt. Hasztalan sopánkodott, hogy nincsen megfelelő egészséges magyar közszellem »Igaz ugyan,« – úgymond az utolsó fejezetben, – »hogya a Felvidéken a nemzeti szellem sokkal intenzívebb, mint az ország magyar részeiben; azok hazafisága, a kiknek kiejtésén annyit nevetünk tót akcentusuk miatt, sokkal több tényre hivatkozhatik, mint azoké, a kik nem látva mást, mint magyart, azt hiszik, hogy az egész világ megmagyarosodott már és hazafiúi áldozatkészségüket akkorára tartogatják, a mikor az ellenség nyílt háborúba kezd velünk.

De azért a Felvidéken sincs meg az a nemzeti közszellem, mely nélkül nem lehet el a nemzeti állam, nem lehet el cselekvésre hivatott oly nemzet, mely csak a teljes győzelem, vagy a megsemmisülés között választhat. Minduntalan chauvinizmusról beszélnek.

Azt hirdetik, hogy vannak emberek, a kik szeretlenkedve szeretik hazájukat, az eszközökben nem válogatva törekszenek a nemzet hatalmát és egységét megszilárdítani.

Lehet, hogy vannak ilyen emberek is, de mi még nem láttuk ezen jeles osztály egyetlen egy képviselőjét sem.

¹ *Kostensky Oéza: Nemzeti politika a Felvidéken 1893.*

Annál többet láttunk azokból, a kik a műveltség kellékének tekintik, hogy ne melegedjenek holmi nemzeti ideálokért; a kik minden hazafias felbuzdulást pirulva igyekeznek elfojtani és az európai civilizáltság magját abban vélik feltalálhatni, hogy gúnyosan mosolyogva kicsinylik a magyar intézményeket, a magyar nyelvet, a magyar irodalmat; a kik nem bírják megérteni, hogy a műveltség nem lehet kozmopolitikus, hogy annak egyedüli szilárd erkölcsi alapját a nemzeti érzület képezi, melyből a műveltség fakad és melyhez a legmagasabb kultúrának is vissza kell térnie.

Azt a nemzeti közszellemet, mely kész százados előítéletekkel szembeszállani, drága hagyományokkal szakítani, mely tudja, hogy a magyar embernek első kötelessége, hogy a haza magyarságát minden, bárhonnan jövő veszély ellen megoltalmazza; a magyar szellemet és a magyar nyelvet ezen ország minden zugában meghonosítsa; azt a közszellemet, mely ezen tudattól áthatottan célját egy pillanatra sem téveszti szem elől, törhetetlenül és öntudatosan fárad elérésén, igénybe veszi e végből a rendelkezésére álló összes eszközöket: – ezt a közszellemet, mint ez országban sehol, úgy a Felvidéken sem találjuk.«

Bár túlzás foglaltatik ezekben az idézett sorokban, de nagyjában mégis igazságot tartalmaznak, olyan igazságot, mely sajnosán ma is aktuális. Megmozdult ugyan a magyarság és reális politikai tettekben kezdték imitt-amott folytatni azt, a mit *Tisza Kálmán* a nemzetiségi politika terén megkezdett, de ez csupán kezdés maradt, egy fellendülés, mely a

kilencvenes évek közepén kezdődött és nemsokára le is tört, *Tisza Kálmán* távozásával fellelékzett a tót nemzetiségi politika. Szabadabban érezte magát, tehát szabadabban is önti magából azt a gyűlölséget, melyet a Tisza korszak erélyessége beléje fojtott. Tisza pálmán erőskezü politikája a Felvidéken akkor, a maga idejében, helyén volt és épen ezért mindazokkal a feltételekkel rendelkezett, melyek egy egészséges politika követelményei. Tisza e téren markáns és erős, hatalmas oszlopként emelkedik utódjai fölé. Határozottság, a politikai cél következetes megközelítése jellemzik e nagy embert a nemzetiségi politikában és valóban igazat mond *Dugovich Titusz*, a tót nemzetiségi mozgalom nagyszerű ismerője, midőn állítja, hogy »el fog következni az idő, midőn azok a magyar politikusok, kik Tisza Kálmán bukásakor szintén dicshimnuszokat zengtek, visszasírják még az örökre elköltözött nagy ember szellemét. Mert ha voltak is hibái, ezek mellett a magyarság erősítésére, a magyar állam egységes kiépítése érdekében kifejtett, semmitől vissza nem rettentő tevékenysége akkora és oly határozott volt, hogy e téren el nem évülő érdemeket szerzett, melyekért a magyar nemzet e nagy férfiú iránt örökre hálás is marad.«¹

A *Szapáry* kormány alkalmas időszakot nyitott a tót nemzetiségi mozgalomnak és ismét meggyőződhetett a magyarság, hogy a nyugtalan politikai viszonyok kedveznek a nemzetiségi túlzás törekvéseinek. A koronázás *huszonötödik* évfordulóján

¹ *Dugovich Titusz*: A tót nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története. 76, 1.

Budapesten a magyar nemzet nagy ünnepeket rendezett, melyektől a nemzetiségek s így a tótok is tüntetőleg távol tartották magukat. A tót nemzetiség vezetői ekkor már sejtették, hogy abban a harcban, mely az evangélikus egyház kerületi beosztásának megváltoztatása körül folyt, – nagyon is alul maradnak, de e vereség és egyáltalában az egész harc oka tulajdonképen az a kíméletlen türelmetlenség, melyet a dunáninni kerületben, az evangélikus egyház tót nemzetiségű vezető férfiai, kik egyúttal a tót politika korifeusai is voltak, a magyarsággal és a magyar eszmékkel éreztettek. A dunáninni kerület, mely a liptói, árvái, turóczi, trencsényi, nyitrai és pozsonyi megyéket is foglalta magában, a tót nemzetiségi aspirációknak erős bástyája volt és ennek a kerületnek vezetését a tót politika teljesen kisajátította. A magyar evangélikusok alig jutottak szóhoz e kerület ügyeiben és ebben az egyházkerületben nem annyira egyházi, mint inkább a tót nemzetiségi érdekek lettek az irányadók. A magyar esperességek kiküldötteit teljesen mellőzni kezdték az egyházi hivatalok betöltésénél. Már a nyolcvanas évek elején, azon szervezkedések idején, melyeket az evangélikus egyház a tót túlzó mozgalom ellen serényen kifejtett, egyre sűrűbben hangoztatták az egyházkerületek új beosztásának szükségességét. Az egyház ügyeibe nagyon is belejáróztak a tót nemzetiségi túlzás programmpontjai és az a kíméletlen harc, melyet politikai téren a magyarság, a magyar nemzeti eszmék ellen folytattak, belevitetett az egyházi életbe is, azért, mert magyar és tót evangélikusok állottak egymással szemben. A kilencvenes

évek elején már olyan mérvű politikai célzatú erőszakosság kapott lábra a dunáninneri egyházkerületben, hogy mindazok, kik az egyház érdekeit tartották szükségesnek szem előtt tartani, a kerületi beosztás megváltoztatását javasolták. És a tervet keresztül is hajtották. Eleinte attól tartottak, hogy az új állapot nagy megrázkódtatásokat fog okozni, hogy egy szenvedelmes és a tót nép összes rétegeit felkavaró harc fog tovább dúlni e reform nyomában, mert hiszen a tót nemzetiségi vezetők fenyegetései és tüntetései ezt ígérték. Azt hitte a felvidéki magyarság, hogy nem az egyházkerületekben és nem is nyilvánosan, hanem alattomosan fognak harcolni, felkeresik a falusi népet, hogy megtéveszték, félrevezessék és bosszúra ingereljék a vallás védelmének cégére és ürügye alatt. Azonban ekkor bosszulta meg magát egész politikájuk. A néppel eddig édes-keveset törődtek, politikai ábrándjaiknak éltek és nem érezték, nem tudták, hogy az igazi politikának termő talaja csak a nép lehet. Tehát, mikor a nép segítségére akartak és próbáltak appellálni, – mindenütt süket fülekre találtak izgató szózataik. Az egyházkerületek új beosztása elleni tüntetések az elszigetelt turócszentmártoni csoport házi tüntetéseivé zsugorodtak össze, melyektől a nép távol tartotta magát.

Még 1875-ben határozta el Trencsénben a dunáninneri evangélikus egyházkerület, hogy Turócszentmártonban evangélikus tót gimnáziumot fog alapítani és ezen célra gyűjtést fog rendezni.¹ És mikor

¹ *Botto* I.: Slováci II. k. 89. i. – A gyűjtés eredménye 1894-ben 168,000 korona volt.

a dunáninneri kerület 1888-ban püspököt választott, természetesen olyan férfúra esett választásuk, ki a tót nemzetiség ügye mellett azelőtt is erélyesen kardoskodott. *Ballik Frigyes* 1874-ben az egyetemes gyűlésen a tót gimnázium érdekében szólalt fel és a tótság nagy agitációt fejtett ki, hogy a Matica ezen volt választmányi tagja a dunáninneri kerület püspöki székébe juthasson. Baitik választása idején határozták el a dunáninneri kerület tót vezetői, hogy az egyetemes gyűlés határozatát nem fogják respektálni és hogy az ág. evangélikus zsinat megtartása ellen tiltakozni fognak. A tótok erősen állítják még most is, hogy Baitik a tanácskozás eredményéhez, az elnökséghez intézett levelében már előre is csatlakozott.¹ És a pozsonyi kerületi gyűlés 1891. április 15-én hozott határozatában valóban a zsinat megtartása ellen foglalt állást, de a Turóczszentmártonban kiadott, az evangélikus kerületi beosztás megváltoztatását tót ellenes színben feltüntető tót röpirat² hatástalanul puffant el, – sőt ugyanez év augusztus 12-ikén a dunáninneri kerület pozsonyi gyűlésének többsége már a zsinat megtartása mellett foglalt állást, amiben Baitik kapacitáló képességének is nagy része volt. Az árvái, trencsényi, turóczyi és nyitrai esperességek szavaztak a zsinat megtartása ellen. Ettől a határozattól kezdve az új kerületi beosztás megvalósítása elég simán folyt le. Baitik püspök magatartását a tótok árulásnak hirdették és

¹ U. o. 89 1. és *Botto* /... 0 nábozenskych pomerech evangelické cirkve v Uhrách. – Slovenská Citanka 3 f. 93 1.

² A röpirat címe: »Co sa robí v cirkvi evanjelickej dfa a. v. v Uhorsku?« – (»Mi történik az ág. ev. egyházban Magyarországon?«)

³ U. o. 88 1,

hirdetik. »A madarónok minden lehetőet elkövettek, hogy a dunáninneri kerület a zsinatba beleegyezzék. Megnyerték előbb Baltik püspököt, a ki, most már a zsinatért nyilatkozván, a tót úgynek ezzel az áru-lással erősen érezhető sebet ütött.«¹

Ezeket mondja a tót történetíró Baltikról, kitől követelték, hogy mondjon le a püspöki állásáról. Baltik egyházának igaz fia, ki nem akarta a magyar evangélikus egyház szakadását elősegíteni azzal, hogy az egyetemes gyűlés elleni agitációnak segéd-kezet nyújtson. Mihelyt látta azt a közvetlen vesze-delmet, mely az evangélikus egyházat a tót politika részéről fenyegeti, visszatért arról az útról, melyre kezdetben lépett. A tót politikának egyik főprogram-pontja a különálló *tót nemzeti* egyház szervezése. Még 1866-ban írta Debrecenből *Daxner István Márkus*, hogy a tót nemzet emeléséhez feltétlenül a következő három tényező szükséges. 1. Nemzeti kormányzat a politikai-községi és igazságügyi téren való külön közigazgatás által. 2. Nemzeti egyház külön érsekség és szuperintendencia által. 3. Nemzeti iskola a tót nyelvnek az összes, a tót nemzet területén levő köz-oktatásügyi intézetekben tannyelvű való emelése által.² – Világos, hogy a dunáninneri kerületnek jutott az a feladat tót többsége révén, hogy a má-sodik pontnak egyik részét a megvalósuláshoz kö-zelebb hozza. Ezt hártotta el az új beosztás, melyet az ág. ev. zsinat az alkotmányozó bizottság előzetes tanácskozása és ülése után el is fogadott. Az új beosztás szerint Liptómegeye és Árvamegeye a tiszai

¹ *Botto J.*: Slováci II. k. 90 1.

² Nálady a vyhfady. 65. 1.

kerülethez csatoltatott, Turóczmegeye a bányai kerülethez, úgy hogy az új alakulás ilyen lett: Dunáninnyi terület: a mosoni, pozsonyvárosi, pozsonymegyei, nyitrai, trencsényi, fehérkomáromi, nógrádi, barsi és honti esperesség. Tiszai terület: a hat sz. kir. városi, a szepesi XIII. városi, a hét szepesi bányavárosi, a tátraalji, a brassómegeyi, az árvái és a lipői esperesség. Bányai terület: a bács-szerémi, bánáti, békési, budapesti, pestmegeyi, zólyomi és turóczyi esperesség. Dunántúli terület: a soproni alsó, a vasi felső, a vasi közép, a kemenesalji, a veszprémi, a győri, a zalai, a somogyi, a tolnabaranyai és a sz. kir. városi esperesség. Tehát, a mint ebből a beosztásból látni, a Daxner-féle második pontnak kilátásait alaposan csökkentették.

A zsinaton mely 1891. dec. 14-ikén ült össze Budapesten, a tót párt részéről megjelent *Mudron Pál, Fajnor István, Stefanovic Milos, Leska János, Novak Sámuel, Kmety János és Kjeméry Milos*. Ezek a tanácskozást elhagyták, mihelyt a zsinat a dunáninnyi terület kettéosztását elfogadta és elhatározta, hogy felségfolyamodvány útján fogják kérni a királyt, hogy a zsinati törvényeket ne szentesítse, a mi azonban nem történt meg. A szentesített zsinati kánonok erélyesen útját akarták állni a hazafiatlan nemzetiségi izgatásoknak és különösen a 324 §. rendelkezik azok ellen, kik egyházi állásaikat a magyar király, a magyar haza és a magyar nemzet ellen izgatásra használják fel és a kik felettes egyházi hatóságuk ellen tiszteletlenséget és engedetlenséget többszöri

esetben tanúsítanak. Ezeket a törvényeket 1892. október 10-ikén szentesítette a király.¹

A kerületi beosztás megváltoztatásáról szóló törvény szentesítését nyerte 1894 október 10-ikén; ez évben a tót vezetők izgalmas erőlködést fejtettek ki, hogy a kerületi beosztást megakadályozzák. Az ellenzéki tót esperességek emlékiratokat szerkesztettek, melyeket a királyhoz terjesztettek fel, hogy a zsinati határozatokat ne erősítse meg. Egyik főérvük az volt, hogy a kerületek új beosztásával az esperességek tekintélyes alapítványoktól esnek el, a mi-ben tényleg igazságuk is volt. Ez a kár azonban eltörpül ama kár nagysága mellett, mely az evangélikus egyház egységére és erősségére háramlott volna a jövőben a tót nemzeti evangélikus egyház szervezése érdekében kifejtett tót propaganda révén. A Turócszentmártonban megtartott dunáninneri kerületi ülésen a tót többség elhatározta, hogy a november 8-ikán Budapesten egybeülő egyetemes konvente nem küld képviselőket, mert ott nem veszik pártfogásba a kerület érdekeit és mert a konvent túri, hogy *tót* tagjait gorombán támadják.² Baltik püspöknek Turócszentmártonban súlyos szemrehányásokban volt része és a kerületi ülést kénytelen volt felosztatni, a mit az egyetemes konvent helyesséssel vett tudomásul. Az egyetemes gyűlés határozott egyúttal a Turócszentmártonban felállítandó tót gimnázium ügyében is. 1890-ben határozta el a turócszentmártoni egyház, hogy tót gimnáziumot alapít. Ebben a törekvésében a dunáninneri kerület

¹ *Botto J.*: Slováci II. k. 92 1.

² *Ambro Pietor*: Nápor-odpor. 92 1.

támogatni akarta és ily értelemben határozatot is hozott. Sőt az új intézetet az 1894-95-ik tanévben meg is akarták nyitni, minthogy, mint fentebb emiitemtem, gyűjtés útján megfelelő pénzalap állott rendelkezésükre. 1893. augusztus 23-ikán Liptószentmiklóson folyt le a dunáninnyi kerület közgyűlése, melyen a többsége tudatában levő tót párt teljesen mellőzte a magyarságot a tisztikar választásánál. A tót evangélikus vezetők oly kíméletlen erőszakossággal léptek fel, hogy a magyarság képviselői eltávoztak a közgyűlésről, melyen tárgyalták a tót gimnázium ügyét. A tantervet Szokolik András a volt nagyróczei tót gimnázium tanára dolgozta ki és terjesztette elő. E tervezet szerint a tanyelv tót lett volna. Az 1894-iki egyetemes gyűlés azonban a tót tanyelvű gimnázium kérdésében kimondta, hogy annak létesítését nem engedélyezi, – a mi érthető elkeseredést keltett a tótság soraiban, melynek vezetői most annál vehemensebb agitációra és ellenállásra készültek fel. Hasztalan hangoztatta *Piôny Dezső* elnök, hogy »most, mikor a zsinati törvények a királyi felség által szentesítve vannak, azok, a kik mindig külön álláspontot akartak elfoglalni az egyházban, be fogják látni különválásuk sikertelenségét s a közel jövőben vissza fognak térni az egyházi tevékenység terére.« Nem így volt. A zsinati törvények ellen utolsó csatába vonult az elkeseredett turóczszenzmártoni tábor. Mikor a kikerekített kerületek alakuló közgyűlései küszöbön voltak, a turóczi esperesség a következő meghívókat küldötte szét *Horvát József* esperes és *Mudron Pál* felügyelő aláírásával:

»A bányai ág. hitv. ev. egyházkerület előjárósága 1894. nov. 14-én kelt átiratával tudomásunkra hozza, miszerint a kerületek új beosztását célzó zsinati törvény szentesített és 1894. nov. 6-án a zsinaton publikáltatott s ugyancsak e törvény értelmében esperességünk a bányai kerülethez csatoltatott. Miután tett eskü köt bennünket, hogy egyházaink és esperességünk jogait védjük és nem a mi ügyünk, de az egész esperesség és egyházaink ügye van kérdésben: – rendkívüli esperességi gyűlést hívunk össze 1894. december 12-ére reggeli 10 órára a turócszentmártoni ev. egyház templomába, melynek tárgya leend: határozni, hogy vajjon esperességünk a kerület új beosztásával szemben fenntartja-e előbbeni határozatait s minő állást foglaljon az esperességi előjáróság a fentnevezett átirat szerint az új kerületi előjárósággal szemben, melynek a megválasztásánál nem folyt be. Kérjük az egyházat, hogy e kérdésnek a helyi gyűlésen való tárgyalása után, a jelzett esperességi gyűlésen rendes módon képviseltesse magát. Mindenható Isten, adj áldást egyházunknak és szerencsés megszabadulást a világias cselszövényektől!«

Az esperességi gyűlésen azt a sérelmes határozatot hozták, melyben a zsinati törvényeket el nem ismerik s azok ellen a királyhoz folyamodni kívannak. Ezt a határozatot *Mudroh* és *Horvát* írták alá. Az egyházi bíróság ezért Mudront a fegyelmi eljárás megindítása után nyilatkozatra szólította fel, ki azt válaszolta, hogy a zsinati törvényt nem tartja egyébként politikai erőszaknál. Az egyházi bíróság felügyelői

hivatalától megfosztotta Mudront és az egyháznál és iskolánál bárminemű hivatal viselésére egyszer s mindenkorra képtelennek mondotta ki.¹ Horvát ellen beszüntették a fegyelmet, minthogy ő csupán az egyházmegye közvetítőjének tekintette magát és később a bányakerület hatóságának mindenben alávetette magát.

A trencsényi esperesség követte a turócziak példáját. Az egyházi törvényszék itt is kíméletlenül fosztotta meg hivatalától *Zoch Pál* esperest és *Dohnány Lajos* felügyelőt. A lipcsei egyházmegyében is kísérletet tettek egy ilyen határozat kieroszakolására, de ez nem sikerült, minthogy a magyar érzésű elnök látván szándékukat, a gyűlést feloszlatta. A pozsonyi alakuló közgyűlésre a nyitrai, trencsényi és lipcsei egyházmegyék képviselőket nem küldtek, sőt a két első, beterjesztett jegyzőkönyveiben kijelentette, hogy az új zsinati törvényt el nem ismeri. A nyitrai esperesség Baltik püspök elleni bizalmatlanságának is adott kifejezést, a kitől elvárná, hogy mondjon le arról az állásról, melyre nem a mostani kerület bizalmából választatott meg. – Az új kerület hivatalos nyelve a magyar lett.

És ezzel az evangélikus egyház kebelében dúló nemzetiségi harc *egyelőre* elhallgatott, de a parázs a hamu alatt izzik. A 324. §. nem nagyon rettent vissza a tót nemzetiség ügyeért fanatikusan agitáló papságot, mely egy ideig oly ügyesen tudta hatalmában tartani céljai érdekében a tanítóságot. A magyarság elleni okatlan gyűlöletüknek lépten-nyomon kifejezést adtak.” Belenyugodván az új kerületi be-

¹ 1896. május hóban.

² A magyarság elleni kifakadásaik már nem is keltének feltűnést. A

osztásba, az elveszített pozíciókat visszahódítani igyekeznek és ez sok helyütt szívós kitartásuk következményeképpen sikerült is nekik. És ebben a magyar engedékenységnak, a magyar egyezkedési hajlamnak nagy bűne van. Így történt ez Turócban is, hol a tótoknak nyújtott új engedmény gyanánt a kitűnő *Beniczky Kálmánt* és *Klimó Vilmost* felügyelői állásuktól elmozdítja a bányai egyházkerületi ülés. Helyökbe két fanatikus tót túlzó kerül.¹ A turóczi magyarság hasztalan adja be felebbezését. Visszautasítják, pedig joggal érdeklődött ama befolyások iránt, melyek a felebbezés visszautasítását is keresztülvitték.

»Csudálatos befolyások uralhatták a Főtiszteendő egyházkerületi gyűlést, ezen egyházkerületünk nem nagy dicséretére szolgáló határozat meghozatalánál. Mik lehettek azon fontos érdekek, melyeket megóvni gondolt akkor, midőn a hazafias irányzatot a nemzetiségi törekvéseknek áldozatul hozta? Talán a béke? Ha ez, akkor célját érte, de mily áldozatok árán? Békét létesít, de számúzi ezen esperességből a hazafias irányzatot s talán – nem fenyegetésképpen mondjuk, csak jelezzük, – elidegeníteni s más egyház kebelébe kényszeríti elkeseredésükben azon elemeket, a kik őseik tradícióihoz híven, az egyházban a hitélet ápolása mellett, a nemzeti irányzat érvényesülése érdekében, nyugalmaikat és vagyonukat feláldozták.

nevezetesebb szereplők, kiket büntetésekkel is sújtottak *Cobracla Pál, Caplovic János, HrdVcka Lajos, Styk Gyula, Bngler Lajos, Kordos János, Krafta Ferdinánd* és sok más. *Botto J. Slováci* II. 95 l.

¹ *Dugovich Titusz*: A tót nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története 74 l.

Azt akarja tehát a főtisztelendő egyházkerületi gyűlés, hogy az *oroszlánt* pánszlávok védelménél, a magyarok törekvéseit hóbortnak jelző s Mudron Pál kiewi zarándoklását az egyetemes gyűlésen igazoltnak feltüntetni igyekezett s a folyó évben Prágában megtartott Palacky-ünnepélynél, a magyar felföldet *Vencel koronája* alá helyezni kívánt *Dala Máté* vezesse az egyház ügyeit.« A turóczi magyarság felebbezésének ezen idézett részlete¹ elég világosan tárja az olvasó elé a győzelemről *leparancsolt* magyar ostromlók elkeseredését és ez az elkeseredés annál jogosultabb, mert éppen a derék turóczi magyarság vállalta legnehezebb részét a tót túlzás elleni küzdelem kötelezettségének. A turóczi magyarság derekasan megállotta mindig a helyét. Egységes és összetartó volt, aminek legszébb bizonyítéka az, hogy dacára a megyéjében levő tót központnak, magában ebben a kis megyében semmilyen téren nem tudtak a tót túlzók erős pozíciókra szert tenni.

1892-ben írta *Daxner István Márkus* egyik cikkében:² »Az ezeréves *Uhorsko* megtagadása által és a helyébe tolt Magyarország révén előidézett Uhorskoban a magyarság és a nem magyar nemzetek között az a küzdelem, mely az utóbbiak élelteért és nemzeti léteért folyik. És ez a küzdelem, minél több ideig tart, annál erősebben fogja áthatni a községi és társadalmi élet összes részleteit. Mi tótok, habár a bécsi politika okozta ezen elemi harc-

¹ *Dugovich Titusz*: A tót nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története 74-75 l.

² »Po roku 1849.« – Az 1849. év után. *Botto J.*: Slováci II. 117 l.

ban ki is vagyunk szolgáltatva ellenségeink kegyének és kegyetlenségének, habár az ellenünk intézett gyilkos támadás ellen hiába is keresünk védelmet a pozitív törvényben, vagy az uralkodót környező legfelsőbb körökben, habár fegyvertelenül és mezítelelenül állunk a felfegyverzett páncélosokkal szemben, – mégis lesznek nekünk is szövetségeseink . . .»

Ez a többi nemzetiséggel való együttműködés megsejtése volt. Már annyira tudatában voltak saját gyengeségüknek, hogy a többi nemzetiséggel való közös tüntetéseken és akciókban keresték vereségeik kiköszörülését. A magyarországi nemzetiségi mozgalmak történetében eddig csupán egy eset volt, melyben a tót nemzetiségi mozgalom vezetői a többi nemzetiséggel közös akcióra szövetkeztek. Ez 1848-ban történt, bécsi utasításra. A horvátokkal és szerbekkel közös haditervet dolgoztak ki, mely azonban dugába dőlt. A románokkal nem volt semmilyen közösségük. Megkísérelték ugyan egy kiáltványban,¹ hogy segítségüket kérik, de az oláhok külön működtek és alig hederítettek a tótokra. 1892-ben végre elérkezett az alkalom, mikor a tót vezetők az oláhokért exponálhatták magukat.

Az oláh memorandum esete volt ez az alkalom.

A memorandum emberei bíróság elé kerültek. Védelmüket tót ügyvédek vállalták magukra, egy az oláhok között élő tót nemzetiségű újságíró közvetítése révén.² *Stefanovic Milos, Dala Máté és Fajnor*

¹ A kiáltvány, mely a „*Fratzi Romani!*” megszólítással kezdődik, Jellasic betörése idején jelent meg „*Szkupstina Szlovacsesz*” aláírással. – *Dolnány L.*: *História povstanja Slovenskjého z rokit* 1848.

² *Augustiny Gusztáv* a »Tribuna« munkatársa.

István voltak a tót nemzetiségű védők, kiknek az oláhokkal való közvetlen érintkezésük volt¹ tulajdonképpen forrása annak a manifesztációnak, mely az 1892. jul. 23. és 24-ikén Nagyszebenben megtartott oláh nemzeti konferencián egy oly értelmű határozatban nyilvánult, mely szerint az összes nemzetiségi politikai kérdésekben kimondják az oláhok és tótok között a legteljesebb szolidaritást. Az oláh gyűlésen megjelent a tótok részéről *Mudroii Pál*, *Daxner Samu dr.* és *Botto Gyula*.¹ Ebből a szövetkezésből a tótok valamilyen nagy előnyöket nem húztak, – de előnyökről még szó sem lehet. A szolidaritási mozgalomnak eredménye volt az 1895-ben megtartott nemzetiségi kongresszus, egy nemzetiségi végrehajtó bizottság alakítása, mely egy kiáltványban tiltakozott a milleniumi ünnepek, később a város- és községnevek magyarosítása ellen. Ezzel véget is ért a tót-oláh szolidaritási mozgalom. Semmilyen rokonság, semmilyen kölcsönösség nincsen a két nemzetiségi mozgalom között.

1893-ban egy életrevaló eszmét pendített meg *Kmei András*, egy tudós tót vezető férfiú. A *Mátka* hiánya rendkívül érezhető volt, tehát ajánlotta, hogy alapítsanak egy *tót muzeumot* és ennek szervezésére egy *tót múzeumi társaságot*, melynek alapszabályait a magyar kormány jóvá is hagyta, sőt az egyesületnek évi 600 korona támogatást is adományozott, hogy annál hathatósabban teljesíthesse kulturális hivatását. Az alakuló gyűlés 1895. augusztus 22-én volt számos cseh és morva idegen jelenlétében a *Zivena* közgyűlése után. A múzeumi társaság serényen

¹ *Botto J.*: Slováci II, 120. 1.

munkához látott, azonban nem tud mai napig valamilyen érdemesebb eredményeket felmutatni. *Kjac* egy folyóiratot¹, melyben tudományos értekezéseket közöl a társaság. Ez a folyóirat, – úgy látszik, – helyettesíti a Maticát. Azonkívül évkönyvet is szerkeszt.² A társaságnak tekintélyes könyvtára is van.³ Ebben az évben látogatták meg cseh testvéreiket a tótok. Prágában néprajzi kiállítás volt, melyre *Hurbán Svetozár Vajansky* is elment, ki éppen akkor, június hóban, a szegedi államfogházból került ki, hová egy izgató cikke miatt került.⁴ A prágai látogatás a csehtót Jednota alapításával áll szoros összefüggésben és ez az első reális támadás a turóczi tekintélyek ellen. A tótokat Prágában tüntető, nagy örömmel

¹ Casópis Museálnej síovenskej spolocnosti

² Sbornik Museálnej slovenskej spolocnosti. – Az egyesület gyűjteménye a „*Dom*”-ban van elhelyezve. A gyűjteményt 1893-ban alapították, állaga 2680 darab. A társaság évi bevétele 21268 kor. és kiadása csupán 6016 korona. Tiszviselőinek száma hat.

³ Mikor azzal a kéréssel fordultam a társasághoz, hogy engedjék meg egy téli hónapban a könyvtár áttanulmányozását, Halasa ur, a társaság egyik tiszviselője udvariasan azt felelte levélben, hogy *kályhák* hiányában télen a könyvtárt nem lehet használni, a mi a könyvtári helyiség és a társaság szegénységét hirdeti, habár 15232 korona *tiszta* egyesületi jövedelem mellett telnék kályhára is. A könyvtárt valószínűleg a *tudományos* társaság alig használja.

⁴ A turóczszentmártoni lap, a *Národnie Noviny*, ebben az időben a legszenvedelmesebb hangú magyarellenes cikkeket közli. Az az erély, a mi a tettekben hiányzott e csoportnál, a szavakban megvolt náluk. A hatóságok természetesen ebben a könnyelmű szószátyárkodásban komoly veszedelmet láttak és ezért nyakra-főre kapta e heveskedő lap és írói a büntetéseket. Az inkriminált cikkek címeiből idézek néhányat: Hienizmus Magyarországon. – Ne keress az ördögnél szentelt vizet. – Magyarosítást szemtelenség. – Politikai banditaság. – Magyar-román alliance. – Heródes. – Segítség a népnek. – Rabszolgaság lent is, fent is. – Paralya progressiva. ~ A tótok és Szent István koronája. – A szlávok hangjai a tótok között, stb. – Természetesen az Ítéletek számos tüntetésekre adtak alkalmat. – *Ambro Pie/or*: Nápor-odpor. 87-104 1.

üdvözölték és ekkor mondta nekik *Rieger Fr. L.*: »Igyekeztek meggazdagodni.«¹ Ekkor a csehek már érkezettnek látták az időt erélyes tót politikájuk megkezdésére. 1891-ben a prágai jubileumi kiállítás, most a néprajzi kiállítás ismét alkalmat nyújtott a cseheknek, hogy a tótokkal való szándékaik és terveik részére a talajt jobban-jobban előkészíthessék.

A kilencvenes években a turócszentmártoni csoport ismét rendezett tót nemzeti ünnepeket. Az egyik *Kollár János* születésének századik évfordulóját volt hivatva megörökíteni. 1893. augusztus első és második napjára tűzték ki az ünnepet, melyet azonban *Hieronymi* belügyminiszter betiltott. Számos idegen özönlött akkor Turócszentmártonba, még Szentpétervárról is küldött a Szláv-egyesület üdvözlő táviratot. Nagy tüntetésre készültek ez alkalommal, de a betiltás megelőzte őket. E napot azonban annál fényesebben ülték meg az amerikai tótok, kiknek mozgalmairól egy másik fejezetben részletesen emlékezem meg. Ott szavalták *Hviezdosláv* Kollárról írt költeményét, melynek valószínűleg Turoczban kellett volna elhangzania és a mely igazán remek módon jellemzi Kollár hivatását.² És a mint itt egy szebb jövő iránti reményének adott kifejezést, épen úgy beszél arról a nagy napsütéses jövőről a *Saffarik* emlékünnepe:

»Tá vetev slávnej lipy slavianskej,
recme rázom slovenská . . .
dnes zsarpaná tak hriesnou svevol'ou,

¹ Nase Slovensko 1907. 8. füzet. *Karel Kalal* cikke.

² Slovenské Pohľady 1909. 7 f. 424 l.

obratá takmer hólé na kvpte,
 cnejtíce k nebu strmym ponosom:
 tá nebola ver nikdy neplodnott,
 jalovou, prázdnuu nikdy nebola, oj, nikdy.
 A nejedem kvet slynul nádherou
 i krásou svetla – iste stálice
 a vônou – zrejme, ducha vehlasom
 i slasfou manny, nesmrteľnosfou
 to umelych diel v úle svetovom:
 tot, Safárik! ten Pável horlivy . . .
 No neochrnie, verim, neuschne,
 pod sebou citiac podklad mohutny.,
 kmen piny sfavy, jara, zivota:
 cas príjde, svitnú chvíle pohody:
 i omladí sa znova, obsype
 bohatym kvetom, ktory jasnotou
 i vônou sladkou prerazi
prítomnost tnavú, trpkú, neblahú
 a jako milfiik pravý pútnikom,
 smer poukáže v statnú budúcnost – «²

A tót költő a sötét, keserves és boldogtalan
 jelennek elmúlását, egy jobb kor virradását jósolta,
 – de akkor a tót nemzetiség életviszonyai csakugyan
 nem voltak olyanok, mint a melyekből a költő ezt

¹ Magyarul: A dicső szláv hársnak ez az ága, mondjuk ki nyíltan,
 a tót, mely ma a bűnös önkény által annyira megtépázva, csaknem meztelenre fosztva borzasztó panasszal ég felé mered: az nem veit bizony mindig meddő, terméketlen, pusztá soha nem volt, oh, soha. És nem egy virág ragyogott a fény pompájával és szépségével rajta, – álló csillag gyanánt – és illattal, – messze láthatóan, a lélek harmóniájával, a manna gyönyörével, a világ sürgésében a mesteri munka halhatatlanságával: így az a buzgó Saffarik Pál is ... És nem fog megbénnulni, hiszem, nem fog elszáradni, míg maga alatt erős talajt érez, egy étellel, tavasszal, erővel telt törzset: eljön az idő, virradnak a változás pillanatai és újból megfiatalodik, gazdag virágokkal lesz behintve, melyek üdesége és édes illata áttöri a jelennek sötétségét, keserűségét és boldogtalanságát s mint az igaz útjelző a zarándoknak, megmutatja az irányt a boldog jövőben. – *Botto J.*: Slováci 11. 11.

a vátesi költeményét mentette volna. Nem a külső körülményekben, a magyarság erélyében, a kormányzó hatalom szigorában rejlett annak a lehetőségére, hogy a nemzetiségi önállóság, – a nagy *virradás*, – belőlük születhetne, hanem a belső viszonyokban, a tehetetlenségben, a tartalomnélküliségben és ennek következtében az egységes akarat hiányában. Érdekesen jellemzi ezt a kort *Stefánek Antal*.¹ – »Elzárva a világ elől, legnagyobbbrészt erdei falucskákban elfelejtve élték nemzetiségi vezetőink örömtelen, egyhangú, sivár és szegény életüket. Némelyikük saját hajlandóságából szociális munkálkodásba fogott. A többség retrospektív fantáziáknak és a csendes családi életnek adta oda magát. Sokan vártak az orosz cásra, az orosz generálisokról minden lehető cikket áttanulmányoztak, az orosz-török háborúról, a szabadító cárról, néha elmélkedtek a modern világról mely romlik, elveszti az Istenbe vetett hitét és a darvinizmusnak, a szocializmusnak hódol stb. A »Niva«-nak és az orosz könyveknek is volt néhány olvasója. A Stúr-féle korszak és a német romanticizmus szellemi tőkéjéből élőködtek, így sorvadt sok tehetség falun. Írtak elbeszéléseket, költeményeket, anekdotákat. Ünnepi hangulatban találkoztak néha szerény lakoma mellett lelkészeknél és ügyvédi házaknál. Ekkor virágzott a retorika, a szlávságról, testvéreinkről szónokoltak, kik nem engedik, hogy a mongol faj bennünket elnyeljen. A fantázia buján nőtt.

És közben az ellenség istentelenül elszántott

¹ *Stefánek Antal*: Obrodenie na Slovensku. – Slovenská Citanka 7 f. 213 l.

rajtunk. Nemcsak, hogy a megyei közigazgatást, de a községit is megmagyarosította, mindig új magyarosító törvényeket hozott és az 1868-iki nemzeti-ségi törvény egyik paragrafusát a másik után semmisítette meg, úgy hogy végül az egész törvényből még foszlány sem maradt és az iskolát nemcsak magyarosította, de el is rontotta és felcserélte egységes szellemű magyar »átöntődékre«. Gyermekeinkből janicsárokat nevelnek nekünk. Magyarosítanak nemcsak nyelvileg, de a mi veszedelmesebb, – erkölcsileg is.

A »Narodnie Noviny«-ba is lopózik néha egy kétségbeesett jajgatás a tót intelligencia tétlensége felett, mely teljesen passzív módon viselkedett a magyar sovíniszták megsemmisítő tetteivel szemben. »Nem elég saját nemzetét szeretni – írja Somolicky¹ 1896. január 7-ikén a vezércikkben, – és a mellett a pipával a szájban kályha mögött ülni és a nemzet szegénysége felett tépelődni«. Csakhogy mit lehetett segíteni, ha a vezető férfiak nem tudták megmondani és praktikusán figyelmeztetni, hogy miképen kell a magyarosítás ellen védekezni és miképen kell a nemzetet ébreszteni. Általános lamentációk és az Olympusunkról a magyarok ellen intézett lövegek semmit sem segítettek.«

Tehát a *jobb* jövődönök akadályja a belső viszonyokban rejlett. Ugyanezt fejtegeti *Hodza Milán* is, az ifju-tót csoport egyik vezetője.² Szerinte a tót

¹Egy tót író.

²*Hodza Miki*: K vyvoju slovenskej politiky. – Slovenská Čitanka 8 f. és egy másik dolgozatában is: K aktivite »slovenskej národnei strany.« Hlas. 1901,

pártban már a taktikára nézve sem volt egység. Mudron az osztrák németekkel, Stefanovic a többi nemzetiséggel akart szövetkezni. Egy szóval politikájuk nem volt előre meghatározott, nem volt tervszerű. Mint *Stefánek* említi, sok frázist írtak, a pózolásához értettek és ez megtévesztette a magyar közvéleményt, mely a szenvedelmes, de valójukban üres tót írások ellen kikelt. A törvényhatóságok ismét írnak a kormányhoz a tót sajtó izgatásai miatt. így Nógrád kezdeményezésére az összes felvidéki megyék csatlakoztak a kormányhoz intézendő átirat eszméjéhez. De megmozdult a FMKE. is és terjedelmes feliratban fordul a kormányhoz a nemzetiségi sajtó izgatásának megakadályozása tárgyában.¹ Ebben a feliratban azon véleményének ad kifejezést, hogy a sajtószabadság korlátozását nem tartja a bajok helyes orvosszerének.

»Nem tartjuk annak, mert a sajtószabadság a legfontosabb politikai jogok egyike, melytől, midőn az azzal visszaélőket így büntetnők, igazságtalanul fosztanak meg azokat is, kik ezen jogukat nem használták fel a haza ellen.

Nem tartjuk annak, mert államiságunk minden intézménye a *szabadság* elvén épült, egy évezreden át az ezen elvhez való ragaszkodás tartotta fenn a magyar államot, ez biztosította részére a külföld tiszteletét, ez fejlesztette nagygyá polgárainak honszerelmét ez volt erejének kiapadhatatlan forrása; ez elvtől való eltérés, egy fontos szabadságjog korlátozása, szakítást jelentene egy

¹ 1893. szeptember 12. A feliratot alájegyezte *Craas István* alelnök és *Kostensky Géza* dr. titkár.

tíz századon át kipróbált iránnyal és könnyen válhatnak a közszabadság más célzatú korlátozására irányuló törekvések kiinduló pontjává.

Pedig a milyen szilárd meggyőződésünk, hogy a magyar államnak egységesnek kell lennie, oly megingathatatlan hőséggel ragaszkodunk a szabadság szelleméhez, mely ezen hazát és minden intézményét mindenkor áthatotta és mely szellem uralmának fentartása, fejlesztése és terjesztése képezik a magyarság világtörténelmi hivatását a nyugat és kelet határán.

De nem tartjuk helyesnek a sajtószabadság indítványozott korlátozását azért sem, mert ez a nem magyar ajkú állampolgárok közjogait csökkentve, megbontaná az állami jog egységét, az anyanyelv különbözőségéhez jogi következményeket fűzne és ez által sokkal komolyabban veszélyeztetné az állam egységét, mint az egész nemzetiségi sajtó általunk egyébként éppen nem kicsinylett veszélyű izgatása.

1867. óta követett nemzetiségi politikánk egyetlen komoly eredményét is kockáztatnók ezzel, azt t. i., hogy a nemzetiségeket nem ismertük el közjogi alanyokul, hogy államjogunk tud ugyan különböző anyanyelvű polgárokról, de nem tud a polgároknak ily alapon való szervezeteiről, nem tud nemzetiségekről. Már pedig mihelyt a polgárok egy kategóriáját bizonyos jogok élvezetéből kirekesztjük, jogi létet adtunk a természetes, tényleges állapotnak, öntudatlanul magunk tettük meg az első lépést a nemzetiségeknek éppen általok oly forrón óhajtott jogi szervezéséhez.«

Ez a szabadelvű álláspont egyúttal azon hazugságok legerősebb cáfolata is, melyeket a turóczsentszmártoni csoport a FMK.E. türelmetlenségéről és a tótok elleni gyűlölségéről világgá kürtölt. Már a gömörmegeyi felirat említésekor kifejezést adtam annak, hogy a túlzó tót sajtóval szemben ez nem lehet orvosszer. Belátta^ezt a magyar egyesület is, melynek a tót mozgalommal ugyancsak erősen kellett megküzdenie.

Az egyházpolitikai kérdések és harcok idején a tót politika férfiai természetesen a liberális szellemű magyar többség és az egyházpolitikai reformok ellen foglaltak állást, már azért is, mert ezekben a reformokban a magyarosítás előmozdítóit látták. Kíméletlen harcot, agitációt folytattak saját körükben a reformok ellen, melyekről a lipótszentmiklósi képviselő *Mataska Péter*, ki nagyon jól ismerte a tótság viszonyait és életkörülményeit, azt mondta, hogy ezek a magyarság pozícióját a Felvidéken erősíteni fogják.¹ Az egyházpolitikai kérdésekben elfoglalt anti-liberális politikájuk egy különös szövetkezés eszméjét dobta felszínre. Az akkor alakúit *néppárt* nagyon szívesen szövetkezett a tótsággal, mely mint politikai párt, *tót nemzetiségi párt* címmel 1894-ben alakúit meg.² Erre a szövetkezésre annál inkább reá állottak, mert mindkét fél nagyon is érezte *Bánffy Dezső* br. öntudatos és bátor kezét.

Ekkor volt érezhető *Tisza Kálmán* óta erősebb nemzeti fellendülés, Öntudatosabb magyar nemzeti

¹ *Ambro Pietor*: Nápor-odpor 91 1.

² *Dugovich Titusz*: A tót nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története 80 1,

politika, mely belátta, hogy a nemzetiségeknek jóhiszeműleg megadott kedvezmények a nemzetiségek végcéljainak elősegítői. Ez a végcél az életképtelen polyglott magyar állam létrehozása és a feloszlás gyászos örvényébe való kényszerítése. Épen ezért vallotta ez a kemény államférfiú, hogy: *az öntudatos, bátor és határozott törekvés az egységes nemzeti állam megalkotására, mely nem ösmer engedményt, mely nem ösmer kivételt, sőt a megkerülés útjára sem lép,* - lehet csak az a rendszer, mely a magyar állam hatalmának megerősítésével, a kulturális és társadalmi erő teljes kifejtésével megteremti azon kultúrpolitikai akciót, mely nélkül, ha az nem elég erős és öntudatos, a nemzeti államot megteremteni s a problémát megoldani nem lehet . . . ¹ Bánffy ideje alatt valóban csendesebbek voltak a *tót* politika berkei, a mi *Jeszenszky Sándornak*, a belügyminiszteri nemzetiségi osztály buzgó vezetője erélyének is egyik következménye volt.

Épen a Bánffy erős keze miatt keresték ismét az alkalmat, hogy a többi nemzetiséggel együtt egy határozott lépéssel tüntessenek radikális magyar politikája ellen. *Stefánovic Milos* kezdeményezte a kongresszusi mozgalmat, melyhez csakhamar az oláhok és szerbek is csatlakoztak. 1895. augusztus 10-ikén gyűltek egybe Budapesten és a kongresszuson elnökölt *Mudron Pál* a tótok, *Polit Mihály* a szerbek, és *Pop György* az oláhok részéről. Az oláhokat Erdély autonómiájának ábrándja mozgatta és a programúinak, melyet a kongresszus elfogadott, túlnyomóan oláh jelleget ád ez a követelés. A *tót* kerület

¹ *Báró Bánffy Dezső: Magyar nemzetiségi politika. 9 I.*

szervezéséről benne már nincsen szó. A kongresszuson a tótok alárendelt szerepet játszottak. Az elfogadott program m kimondja, hogy a nem magyar nemzetiségek minden tekintetben meg akarják védeni és őrizni azon országok egységét és érintetlenségét, melyek Szt. István koronájához tartoznak; hogy egymás között közös védelemre szövetséget kötnek; a magyar nyelvnek elsőbbséget engedve a magasabb hivatalokban és bíróságoknál, követelik, hogy rajta kívül mindenütt használhassák az illető nemzetiség nyelvét az iskolában, a hivatalokban és bíróságoknál; követelik, hogy a nemzetiségi törvényt erre a célra úgy megváltoztassák, hogy mindenkit kielégítsen; követelik Erdély autonómiáját a Szt. István koronájának egysége keretében; a választói törvény javítását, a kerületek igazságosabb beosztását, titkos szavazást és a tisztviselőknek a választásokon kifejtett befolyásának megszüntetését; a szabad gyülekezési és egyesülési jog törvényben való biztosítását, minden nemzetiség részére egy miniszteri állás szervezését, mely minisztériumok védenék érdekeiket, közvetítők volnának a korona és a nemzetiségek között. – A kongresszus egyúttal elhatározta, hogy állandó központi bizottságot választ, mely a király elé terjesztendő emlékiratot szerkeszt, mely a nemzetiségek állapotát, és összes ügyeit ismertesse. ¹

A kongresszusnak volt ezen kívül még egy érdekes határozata. A néppárttal való szövetség proklamálása volt ez. Kijmondták, hogy a nemzetiségek egyelőre tartózkodnak a képviselőválasztásoktól és e helyett támogatni fogják a néppártot. Ez a hatá-

¹ *Botto J.*: Slováci II. 126 1.

rozat és a szövetkezés érdemes arra, hogy azt behatóbban megvilágítsam, minthogy szoros kapcsolatban áll a tót nemzetiségi mozgalommal.

A néppárt, mely az egyházpolitikai harcok idején alakult meg, programjának 13-ik pontjában a nemzetiségi törvény végrehajtását követelte és egyúttal megígérte, hogy a nemzetiségek jogaiért küzdeni fog. Ez a tizenharmadik pont volt az a család, melyet a néppárt különösen a tótoknak vetett. Minthogy felekezeti alapon szervezkedett, nem lehetett kilátása arra, hogy a népet vonzani fogja s ezért olyan területek felé tekintett, melyeken kisebb intelligenciájú nemzetiségi tömegek laktak és már 1895-ben beható tárgyalásokat folytat a tót nemzetiségi vezetőkkel. Ezekről a tárgyalásokról részletesen számol be *Markovics Gyula dr.*, ki akkor a néppárttal kötendő szövetség egyik legerősebb szószólója volt a különben még idegenkedő turóczenzmártoniak előtt.¹

¹ Az érdekes könyv címe: A nyitrai politikai bűnper. 1903. Szerkesztette: *Dr. Markovics Gyula*. Ez a könyv nemcsak azért figyelemre méltó, mert nagy feltűnést keltett és mert az *epilóghan* azt írja: »A felvidéket csak hírből, vagy egyoldalú elfogult közleményekből ismerő magyar ember, tanulmányom átolvasása után azt fogja mondani: No, ez mégis borzasztó, miket összefirkált ez a tót atyafi; ez valami beteges s túlságúzott idegzetű ember lehet, vagy túloz, vagy egyenesen hazudik; hiszen az képtelenség, hogy Magyarországon, a hol az egyes nemzetiségek és honpolgárok teljes szabadságot élveznek, ilyenek megtörténhetnének. Hát én még egyszer férfi Szavamra kijelentem, hogy az igazságtól egy jóiával sem tértem el és az általam előadottak valódi, ki nem színezett tények« (334 l.), – hanem azért is, mert 1903. május havában kelt előszavának és epilógusának 4, 5, 6, 326, 327, 340 oldalai részben egészen, részben szakaszonként *Dr. Mudrovi Mihály*: »A Felvidék, – felelet Qrünwald Béla hasonnevű politikai tanulmányára« című és 1878-ban megjelent könyvének 7, 8, 9, 11, 12, 90, 91 oldalaiól *ki vannak plagizálva* szórói-szóra, itt-amott egy-egy szemernyi kis javítással. Ez a könyv hitelességi értékét nagyban leszállítja ugyan, de a mit a néppárttól mond, az tény, mert adatait mások

A szövetkezőknek hátsó, sunyi terveik voltak egymással szemben. Egymás révén igyekeztek a néphez férközni. A turócziak ebben az évtizedben nem egyszer győződtek meg arról, hogy a nép idegenkedik tőlük, a néppárt pedig még új és kezdő párt volt, melynek nem volt még gyakorlata és módja a néppel érintkezni, a nép nyelvén beszélni. Az egyik felekezeti, a másik nemzetiségi alapon szervezte pártját. E két alap tartós nem lehet. Csak ott érvényesülhetnek, a hol nincsen tudás és a hol nincsen értelem, – ott, a szegény népnél a sziklás hegyek között, hol nem terem semmi egyéb, csak sovány krumpli és az embereknek nincsen más ambíciójuk, csak hogy krumplijuk legyen. Ezeknél megigéző csoda volt *akkor* ez a program, a megváltást ígérte abból a nehéz szegénységből, mely a népre sulyosodott. Valóban nagy különbséget néppárti és tót nemzetiségi képviselőválasztó között nem lát az ember. Mindkettőt nagyobbára papi emberek vezetik az urna elé. Mindkettő kis intelligenciájánál fogva fanatizált. Mindkettőt az a vágy vezette, hogy jobb élete legyen és jobb ételt is ehessenek már a krumplinál. A néppárt igen helyes irányban kezdte ezért működését. Közgazdasági téren bontotta ki zászlaját és gazdasági alapítások, szervezetek révén igyekezett azon, hogy a népet magához vonzza. A néppárt azonban ezen a téren nagyon tapasztalatlan volt. Nagy eredményeket el nem ért és vájjon a néppárt és a tót nemzetiségi párt a krumplinál jobb

nyilatkozatai is igazolják. Így különösen *Szkicsák Ferenc* orszgy. képviselőnek 1907. február havában tartott képviselőházi beszéde is igazolja Markovics adatait.

ételt nyújtott-e már híveinek a Felvidéken, – azt láthatja ma már mindenki. A hol lábát akkor megvetette, ott ma is csak szegénység van és ott tovább is küzködnek a szegény népek, bár halomszámra küldözgették nekik lelkesítő és izgató lapjaikat, – mert gyűlöletből nem lehet megélni és gyűlölettel nem lehet a krumplit megzsírozni.

A tót nemzetiségi mozgalom történetében a néppárt fellépése nagyfontosságú esemény, mert a majdnem letört és passzivitásba visszavonult tót nemzetiségi pártot ismét besegítette az aktív politikai életbe és taktikájával védelmezte annak nemzetellenes működését. Taktika volt ugyan az egész és komédia, de annál elítélendőbb, mert önző és lelkiismeretlen pártérdekből fakadt és ha az 1896-diki választáson a néppárt ezen taktikájával nyert ugyan, a játék végén a volt néppárti és tót néppárti kerületek nagy része a tót nemzetiségi párt kezeibe került, mert a turócziak belátták, hogy a néppárt csak kihasználja őket. Különböznél mindkettő eléggé ügyesen taktikázott. A néppárt azért volt tótbarát, hogy a tótságot klerikális irányának megnyerje, a tótok azért lettek néppártiak, hogy a néppárt segítségével megerősödjenek és a politikai szintéren előrenyomulhassanak. A tót nemzetiségi párt későbbi matadorjai, *Hlinka, Skicsák, Juriga, a Markovicsok, Burian stb.* a néppárt iskolájában nyerték politikai nevelésüket.

A néppárt a tótság előtt valóban népszerűségre emelkedett volna, ha felekezeti jellegét elveti és megvalósította volna azokat a gazdasági terveket, melyeket ígért. Azt el kell ismerni és azt belátja minden

elfogulatlan ember, hogy a tót nép gazdasági helyzete tényleg a legelhanyagoltabb volt. Nem törődött azzal senki. A nép egy olyan tömeg volt, melynek nyers erejét, tehetségét kiaknázták méltatlanul és könnyelműen. A tót nép között gazdasági szervezkedésnek semmilyen nyoma nem volt. A néppárt ígérte ezt, de be nem váltotta, mert ez a párt gyűlölködő jelszavak terjesztésére fecsérelte inkább erejét, mint nemes és a népet emelő munkára. Természetesen, hogy a tót nemzetiségi párt ezzel a gazdasági célzatú párttal, – annak látszott lenni előttük, – szívesen szövetkezett. Egy Vágújhelyen megtartott tanácskozáson¹ a tót nemzetiségi párt emberei kidolgozták azokat a feltételeket, melyek alatt hajlandó lenne a tót nemzetiségi párt az együttműködésre s egyúttal egyes kerületekre nézve megállapodtak a tót nemzetiségi néppárti jelöltekben.² Ez a tanácskozás egy előzetes néppárti felszólítás után folyt le. A néppárt elfogadta a feltételeket, azonban a tót párt egy kisebbsége nem látta szívesen ezt a szövetkezést, mert nagyon is kiérezhető volt a néppárt célja. Ezekkel szemben a többség a néppártért lelkesedett és ezen magaviseletét később következőképpen törekedett igazolni: »A néppárt irodája arra ment, hogy céljainak minél több befolyásos egyént és velük a tót választók többségét megnyerhesse és így az új országgyűlésbe minél több párttaggal berukkolhasson: mi nekünk viszont az lebegett szemünk előtt, hogy vásárt ne csináljanak nélkülünk, hogy a népet kezeinkből ki ne eresszük, hanem, hogy számunkra

¹ *Markovics Gyula: A nyitrai bünper 12, 1.*

² U. o.

használjuk fel azon erős mozgalmat és fellobbanást, mely jelenségeket a néppárt akciója a köznép között felidézett.«¹ A néppárt későbbi éveiben e szövetséget tagadta, bár ez a szövetség tényleg megkötött és az 1896-iki választásnál a tót párt irányadó embereivel a kerületi végrehajtó bizottságok útján tárgyalt és számos kerületben a választási küzdelem vezetését tót nemzetiségi pártiakra bízta.² Mint tót néppártiak léptek fel 1896-ban *Barián József dr.* Breznón és *Krupec Rezső* Alsókubinban. Mindketten elbuktak.³ A szövetség vége az egymásból való kiábrándulás volt. Nem voltak őszinte, egyenes fegyvertársak, hanem egymás erejét akarták gyarapítani azzal, hogy egymás lábai alól húzzák ki a gyékényt. Nagy csalódással látták, hogy a néppárt csakugyan az orruknál vezette őket és hogy nem rendelkezett azzal a politikai tökével, mellyel egy életrevaló programot meg lehet valósítani.

Ennek a néppárt-tót nemzetiségi szövetkezésnek volt még egy kellemetlen következménye, mely 1896 óta sok tekintetben megbénította a tót nemzetiségi mozgalom erejét. A felekezeti jelszavak behatoltak a tót nemzetiségi pártba és az amúgy is ingadozó, erős alap hiányában tétovázó lelkeket egy hamis irányba terelték, a tót nemzetiségi mozgalomban kezdtek felekezeti frakciók alakulni és kijegecesedni. Sőt ennek a néppárti szövetségnek veszedelmes utóbját a *jelenben* érzi különösen a tót mozgalom. Azok a néppárti tótok, kik később a *tót néppártot*

¹ *Markovics Gy.*: A nyitrai bünper. 14 1.

² U. o. 16 1.

³ *Botto J.*: Stováci 11. 137 1.

megalakították, majd pedig beleolvadtak a tót nemzetiségi pártba, nem tudtak szakítani néppárti tradícióikkal, nem tudták megtagadni politikai iskolájukat, a mely körülmény a tót nemzetiségi párt belső életében számos ellentétre, viszályra és végül kegyetlen szakadásra vezetett, úgy hogy nemcsak konzervatív tótok és ifjú-tótok, de katolikus tótok és evangélikus tótok is állanak egymással szemben.

A milleniumi ünnepek alkalmát arra használták fel a nemzetiségek, hogy tiltakozó szavukat felemeljék a »magyar uralom« ellen. A nemzetiségi kongresszus végrehajtó bizottsága 1896. április hó 30-ikán manifesztumot bocsátott ki, melyben tiltakozik a milleniumi ünnepek célzata ellen. A manifesztumban visszatükröződik a nemzetiségi mozgalom minden részlete. Múltja és reményei, elkeseredése és a magyarság elleni gyűlölete – és a legkirívóbb ellentétben áll a magyar nemzet akkori hangulatával, melyben vezető férfiai, mint *Szilágyi Dezső* is, az egységes magyar állam keretein belül szükséges nemzetiségi békét hirdették. Ez a manifesztum, épen mert olyan őszinte és mert azt adja vissza, a mit a nemzetiségek vezető csoportja gondolt, érzett, érdemes a megörökítésre:

„Az oláhok, szerbek és tótok tiltakozása a milleniumi ünnepek ellen. A Mesterséges hangulattal és rengeteg pénzbeli eszközök felhasználásával hazánknak mostani törzsfőnökei egy ünnepre készülnek, mely egyrészt nélkülöz minden igaz történeti alapot, mely másrészt hazánk Többségét alkotó nemzetek millióinak megsértése gyanánt kell, hogy tartassék.

A magyar államhatalom egyetértve a magyar parlamenttel, alkalmasnak látta ez évben megünnepelni állítólagos ezredik évét annak, hogy a magyarok, – mint mondják, – az országot elfoglalták és államot alapítottak.

Kinek is volna hazafias szempontból ellenvétele az ilyen ünnepség ellen, ha az tényleg a magyar állam ünnepe volna és ünnepe volna közös hazánk egyetemes lakosságának?

Azonban ennek a tervezett milleniumi ünnepségnek azt kell majd Európa előtt hirdetnie, hogy ezer éve annak, mikor egy néptörzs elfoglalta ezt a hazát és hazánk többi nemzetét leigázta; hogy ez a néptörzs még ezer év elmúltával is jogosultnak meri magát érezni arra, hogy a magyar állam eszméjének kizárólagosan jogos képviselője legyen és hogy a magyar államnak egy etnikai egésznek jellegét adja.

A milleniumi ünnepnek azt kell Európa előtt manifesztálnia, hogy a magyar állam nemzeti magyar állam volt és az most is.

Ez természetesen hazánk etnikai kérdésével ellenkező történeti hazugság, mely ellen tiltakoznunk kell.

Az ország úgynevezett elfoglalása és az ezzel egybefüggő államalapítás csak tiszta fikció, mely anonym és prózában megírt költemények homokján épült; ez egy mese, melynek annyi realitása, annyi valószínűsége nincsen, hogy a benne elbeszélte eseményeket és cselekedeteket maga a magyar tudományos akadémia történetileg igazolni, vagy legalább támogatni tudná; sőt ez az akadémia

még nem is tudta a magyarok bejövetelének időpontját megmondani. Az egyetlen megdönthetetlen történeti tény, mellyel kapcsolatban a magyarokat, mint etnikai nemzetet említik, a nagy-morva birodalom szétbontása, a német császár tette volt, melynél a magyarok a segédkező katonaság szerepét játszották és további alakulásokra befolyást nem gyakoroltak.

De ha meg is engednők, hogy Béla névtelenén jegyzőjének meséi tiszta igazságot tartalmazzanak, kiviláglik belőlük az, hogy a magyarok eljöttek ide, mint harcos és lovas vitézek, mint hódítók, hősök és urak, hogy mi pedig, nem magyar nemzetek, a legyőzöttek;és levertek szerepét játszottuk, kik elvesztették önállóságukat és nemzeti létüket, hogy tulajdonképen akkor szenvedtük el a magyarok révén a legnagyobb szerencsétlenséget, mely nemzetet sújthat. És most e vitézek és hódítók unokáival ünnepeljük mi is Örvendezve és Istennek hálálkodva ezen felette szomorú és végzetes eseményeket?

Minden nemes érzésünk felgerjed az ilyen hallatlan és rút imputáció ellen, mely az önmegalázás provokálását tartalmazza.

De nemcsak az országnak úgynevezett elfoglalása mese, nemcsak az állami élet berendezésének első kísérletei Magyarországon nem mutatnak még mákszemnyi magyar-nemzeti jelleget sem, mert a hódító törzs rendszerint a leigázott törzsek felett uralkodik; reájuk nyomja erkölcsének, szokásainak és nyelvének bélyegét. De itt, hazánkban épen ellenkezője történt. A magyarok vették

át a nem magyar nemzetek erkölcsseit, szokásait és állami berendezéseit és nyelvük hemzseg a szláv és egyéb nyelvek szavaitól. Évszázadokon keresztül még nyoma sincsen annak, mintha a magyar faj hazánknak magyar jelleget adott volna és a nem magyar nemzetek megőrizték évszázadokon keresztül határozott egyéniségüket. Magyarország történetének egész folyamán nem lehet semmivel* sem bizonyítani, hogy Magyarország, akár a királyok irányzatai, akár tettei, akár emlékei által, egy pillanatra is magyar-nemzeti jellegű állam lett volna. Nemcsak, hogy a magyar trónon különféle nemzetiségű királyok ültek, szlávok, románok, németek, olaszok, de még az irodalomban sem, a tudományos művekben, a valóságos emlékekben sem és 1790-91-ig a törvényhozásban sem, nem találhatunk magyar-nemzeti vonást, nem látjuk, hogy a magyarság, mint nyelv, a többiek felett előnnyel rendelkezett volna, hanem ellenkezőleg, a Corpus jurisban „gens” szó alatt az állam összes lakóit értették, a „nationes” szava alatt az egyenjogú etnikai nemzeteket, melyek között nem volt soha jogi különbség és fölény. Különbséget tettek egyedül a benszülött teljes jogú lakók, a „nativi” és a jövevények és befogadottak között.

Ez volt az igazi, alkotmányos állapot Magyarországon az 1790-91. évi törvény XVI. szakaszáig, melyben először támadták meg különösen a magyarországi nemzetek egyenjogúságát. Ez a támadás fokozatosan történt, de mindig az egyenjogúságuktól successive megfosztott nem magyar

nemzetek élénk és ünnepi protestálása mellett, úgy hogy dacára az összes, a nem magyar nemzeteket elnyomó törvényeknek, berendezéseknek és praktikáknak, a magyar elem nem tudta érvényre emelni a nyelvi superioritás hazug elvét. A tiltakozások és a jogra való hivatkozások különböző alkalmakkor történtek. így késedelem nélkül és teljes határozottsággal reagáltak a horvátok és az emlékezetes 1848 -49-iki években Magyarországon három néptörzs kelt fel fegyverrel a kezében a magyarosítás ellen: a szerbek, románok és tótok. Az »Okolia«, a szerb Vojvodina és Erdély autonómiájára vonatkozó kísérletek és eszmék arról tanúskodnak, hogy a mint régente nem, úgy az újabb időben sem volt soha Magyarország egységes magyar nemzeti állam, hanem mindig az egyenjogú, különnyelvű nemzetek állama.

Midőn 1867-ben a monarkiába behozták a dualisztikus rendszert és a magyar államférfiak belátták feltétlen szükségét a nemzetiségekkel való egyezségnek, 1868-ban egy úgynevezett nemzeti-ségi törvényt kellett volna hozni. De mihelyt ennek a törvénynek a javaslata, hamis pramisszákból kiindulva, a magyar államot mint magyar nemzeti államot akarta szervezni, a nemzetiségeknek a magyar országgyűlésen akkor résztvevő képviselői ez ellen ünnepélyes tiltakozást nyújtottak be. És midőn ebből a javaslatból törvény lett, – ám ezt a törvényt gyenge engedményeiben, melyeket a nemzetiségeknek tett, soha be nem tartották, hanem lábbal tiporták, – a nemzetiségek

képviselői, a míg ilyenek a képviselőházban voltak, minden alkalommal követelték a hozott törvény betartását.

Majd mikor a magyarországi parlament kapui éveken keresztül a nemzetiségek előtt zárva voltak hallatlan választási visszaélések folytán, a la Stupava és Nyitra, Magyarország három néptörzse, a szerbek, románok és tótok 1895. augusztus 10-én; hazánk fővárosában egyesültek és lojális módon alakították meg programjukat, hogy az ország integritásának megőrzése mellett fejztesék ki az alkotmányban az egyes nemzetek egyénisége, egy oly programot, mely a nem magyar nemzetek törekvéseit kielégítve, Magyarország államformáját egy természetes, hazánk etnikai és történeti viszonyainak megfelelő alapra építené.

Természetes, hogy ez a program, mert épen hazánk etnikai és történeti viszonyainak megfelelő, ellentétben áll azzal az egész mesterséges áramlattal, melyet a mostani törzsfőnökök hazánkban teremtettek.

Ennek a mesterséges hangulatnak betetőzése a milleniumi ünnep és milleniumi kiállítás, melyet az állam minden megengedett és meg nem engedett eszközével Európa előtt rendeznek.

A bekövetkező milleniumi ünnepet és kiállítást hazug képnek minősítjük, melyet Európának fognak bemutatni. Ezzel a képpel fogják hirdetni Európa előtt, hogy Magyarország nemzetei egyetértésben és megelégedésben élnek, holott Magyarország lakosságának túlnyomó többsége tényleg elégedetlen. Európának meg akarják mutatni,

hogy Magyarország nem magyar nemzetei olyan mérvben asszimilálódtak a magyarhoz, hogy ezer év előtti leigáztatásukat örömnép gyanánt ünnepelek. Európának meg akarják mutatni, hogy Magyarország az uralkodó faj vezetése alatt a kultúrában szertelen lépésekben haladt, hogy mindenütt jólét és gazdagság van, ámbátor épen ez az igazságnak ellentmond.

Tekintettel a dolgoknak ezen épen előadott és a valóságnak megfelelő állására, ünnepélyesen és határozottan konstatáljuk, hogy ebben az 1896-ik évben, mi, Magyarország három nemzete, a románok, szerbek, tótok, tényleg és valóban létezők, mint külön, minden attribútummal bőven rendelkező, élő, egyéni nemzetek és nemzettestek, melyek nemcsak egy évezred óta, de sokkal régebbi idő óta védték meg igazán és teljesen nemzeti létüket, nemzeti egyéniségüket, nemzeti nyelvüket, szokásaikat érzésüket, becsületüket és legyőzhetetlen világos akaratuk, Istennek segítségével, mint ilyenek tovább is élni: egyúttal kijelentjük, hogy ezekben a kizárólagos magyar-nemzeti, bennünket sokban sértő ünnepegekben semmilyen részünk nem lehet, hanem ellenkezőleg ez ellen a csalfa kép ellen tiltakoznunk kell.

Tiltakozunk, hogy olyan ünnepet rendeznek, melynek Magyarország lakosságának túlnyomó többsége ellene szegül; tiltakozunk, hogy egy ünnep rendeződik, mely bemutasson bennünket, mint meghódított és leigázott nemzeteket; tiltakozunk, hogy a mi adózó garasainkkal is történjék borzasztó pazarlás ezekre az ünnepegekre.

A legtisztább hazaszeretettől áthatva tiltakozunk a milleniumi ünnepek ellen. Mi kívánjuk, hogy hazánk boldog és megelégedett legyen, de a mostani körülmények között, mikor Magyarország lakosságának túlnyomó többsége elnyomottnak érzi magát, hazánk sem boldog, sem megelégedett.

Ha megérvők egyszer, hogy Magyarország egy természetes, etnikai és történelmi viszonyainak megfelelő alapon nyugodnék, mikor a nemzetiségek egyenjogúsága meg lenne valósítva, mikor minden nemzetiség látná, hogy egyéniségét az államhatalom védi és biztosítja, mikor általában Magyarország nem egy törzs országa volna, hanem a régi, tiszteletreméltó Hungária, akkor készséggel ünnepelnék a magyar államnak ezeréves fennállását. Azonban, a hogyan a milleniumot ma kell ünnepelni, ebben az ünnepségben támadást látunk nemzeti létünk ellen, a mi szolgátságunk felmagasztalását és az ilyen ünnepeltetés ellen ezennel tiltakozunk.

Budapesten, 1896. április 30. A nemzetiségi kongresszus végrehajtó bizottsága.«¹

A milleniumi ünnepségnek ez a kiáltvány egy hamis és a mint minden sorból kiviláglik, rosszindulatú tendenciát imputált és ezeknek az izgató szavaknak nem is volt hatásuk. A tót nép nem hallgatott rájuk és a turóczenzmártoni csoport ismét csak szűkebb házi tüntetéseket rendezhetett, dacára annak, hogy lapjuk kimondta, hogy a millenium megünneplését elrendelő püspöki körlevelekre nem

¹ Botto J.: Slováci II. 127-131 l.

kell hallgatni és hogy »a fajához hű tót sem hivatalosan, sem mint magán ember ne vegyen részt a milleniumi ünnepélyeken és kívánatos, hogy ezen ünnepek alkalmával, melyek a tótokra nagyon szomorúan hatnak, sem a tót egyházakban, sem a felekezeti iskolákban semmiféle ünnepség ne tartassék.« A tótság együtt ünnepelte a magyarsággal évfordulóját annak, hogy a Kárpátok alatt egy erős állam alakult, mely megvédte tót testvéreinket épen úgy, mint a magyarokat az idők viharai ellen és mely államért a tótság is áldozta erejét és vérének sokszor azokban a vészes csatákban, melyek ezt a hazát veszedelemmel fenyegették. A millenium nem a leigázók, nem a meghódítás, hanem az ezeréves békés együttélésnek és közös munkálkodásnak ünnepe volt.

A turócszentmártoni csoport érezte, hogy ereje kimerült, de fájt neki az, hogy ezt csakhamar észrevette a fiatalabb nemzedék, mely elégedetlenkedett, látván a meddőséget. De a turócszentmártoniakkal szemben igazságtalanoknak nem szabad lennünk. Ezek a férfiak korszakuk első és nagyobb felében sokat tettek a tót nemzetiségért. El lehet ítélni politikájukat, ügyetlen harcmódorukat, a diplomáciai érzék hiányát, magyargyűlöletüket, de azt el kell ismernünk, hogy a nemzetiségükhöz való hű ragaszkodás, a nemzetiségük egyéniségét, nyelvük tisztaságát legdrágább kincsük gyanánt őrző lelkesedésük voltak tetteik és nagyon is politikátlan magatartásuk rugói. Kicsinyléssel nem szabad e korszak felett elsziklani, melyben a tót irodalomnak hivatott művelői és a tót nyelvnek elszánt védői akadtak. Az termé-

szetesen végzetes hiba volt, hogy nagyobb koncepcióju politikai tehetség hiányában a magyarsághoz való közeledést perhorreszkálták és ezt azzal igyekeztek mentegetni és igazolni, hogy a kompromisszumnak csak ott van helye, a hol pártról, pártharcról van szó. »Mi tótok Magyarországon, nem vagyunk párt, hanem nemzet.«¹ A párt és nemzet, nemzetiség fogalmainak felcserélése a hiba lényegén nem változtat. E mulasztás erősen terheli a turóczszenzmártoni csoportot, de mulasztást követett el a magyarság is, mely az ez után következő években elégtelenséggel szemlélte a tót testvérharcot, melyet a cseh protektor saját érdekei előmozdítására inscenált.

Ebből az okból figyelemre kell méltatnunk a turóczi csoport működéséről irt beszámolót: »Az évi nemzeti összejövetelek nem szűntek meg, a tótok számukra és az egyesületi élet számára tekintélyes menházat építettek, gyűjtéseket rendeztek, kiállításokat rendeztek, támogatták az ifjúságot, könyvek kiadásának lehetőségéért egyesületet alapítottak, múzeumi társaságot szerveztek, könyvtárt gyűjtöttek, a tót dalt ápolták, a prähistoria és a történet emlékeit gyűjtötték, pénztintézeteket alapítottak, könyvnyomdákat, tanították a népet, segélyegyletek és egyéb pénztárakkal, majd közgazdasági alapításokkal védték, ünnepségekkel és emlékekkel ünnepelték nagy férfiak emlékezetét, minden téren harcoltak, úgy a központban, mint a tót nemzetiség szélein, különböző pontokon és kisebb nagyobb köz-

¹ Nálady a vylady: 68 1. – Ezt a könyvet a turóczszenzmártoni csoport politikájának igazolására adta ki 1897-ben. Ekkor kezdett ugyanis előtérbe lépni a cseh kritika.

pontokon gyülekeztek össze színi előadások alkalomával, ösztöndíjakat alapítottak, egy tót tannyelvű középiskola céljaira alapítványt teremtettek, majdnem az összes szláv nemzetet vendégül fogadták, viselték a politikai harcok súlyát, küzdtek az enyésző ev. egyház fórumain, Végül belefogtak egy szélesebb harcba, két nem magyar nemzetiséggel együtt rendezett impozáns pesti kongresszus és a közös Program megállapítása által.

Mindent emelni nem lehet és nem is tanácsos: és elég említeni, hogy a becsületes törekvések bőven voltak és az erkölcstelen eredménytelenségről szó sem lehet. Könnyű ezt a távolból kicsinynek találni, mulasztást, hibákat és késedelmet lelni. Aki keveset tud nehézségekről, az sokat bocsát meg, de a ki mindent róluk, ez mindent megbocsát.«

Mindazt, a mit itt felsoroltak, mint e könyv adataiban is olvashatni, becsülettel megtették, – azonban hasztalan appelláltak belátásra, megbocsátásra, a türelmetlen csehnevelte nemzedék kíméletlenül nekik támadt és nem is volt foganatja felszólításuknak a passzivitásra. Azt hirdették, hogy a nehéz és kritikus időt át kell szenvedni egy jobb jövőbe vetett hit fatalizmusával. És ez nem tetszett a fiatal nemzedéknek, de ha akármilyen politikát is követett volna a turóczszenzmártoni csoport, mégis ellene áskálódottak volna, mert a csehek gondoskodtak arról, hogy a turóczszenzmártoniak kevés politikai hitele alaposan megfogyjon.

Mielőtt az erős csehbarát tót párt radikális kialakulásának ismertetésére áttérnék, meg kell említenem, hogy a tót nemzetiségi párt 1897-ben ismét

megújította azon kérését, hogy Turócszentmártonban középiskolát alapíthasson. Eredménytelenül. A Széll-kormány idejében, 1899-ben megint ott feküdt a miniszterelnök előtt ez irányú kérvényük. A Zivena-egylet pedig női gazdasági iskolát akart szervezni és 1899-ben folyamodott a szükséges miniszteri engedélyért, a mely azonban szintén elmaradt. Hasonlóképpen nem járt eredménnyel a *Matica* reaktíválására vonatkozó mozgalmuk. *Mudron Pál*, *Pietor Ambrus* és *Franciscy János* memorandumot terjesztettek a belügyminiszter elé, hogy engedje meg a *Matica* reaktíválását és adja vissza az egyesület vagyonát, mert a tót nemzetiség vetekedni akarván a haza más nemzetiségeivel az irodalom és művészet terén, – hiányát érzi a felosztatott egyesületnek s mert az egyesület vagyonának felhasználása, – a tót közművelődési egyesület élvezte jövedelmét, – nem felel meg a tót nemzetiség céljainak. Egyúttal a felüggesztést indokoltá tett vádpontokat cáfolgatták emlékiratukban.¹ A belügyminisztérium vezetésével megbízott *Széll Kálmán* miniszterelnök azonban nemcsak, hogy nem engedte a reaktíválást, de az egyesület végleges felosztatását rendelte el, a mi szintén hozzájárult a turócszentmártoni kudarcok gyarapításához.

A tót nemzetiségi párt részt vett 1898. január 10. és 11-ik napjain a Budapesten egybegyűlt nemzetiségi végrehajtó bizottság tiltakozó ülésén, melyen

¹ A vádpontok: 1. Az egyesület nem felelt meg kitűzött feladatának, mivel a tót irodalmat elhanyagolta. – 2. Alapszabályai ellenére politikával foglalkozott és mint izgató, hazaellenes intézmény szerepelt. – 3. Alapszabályainak 29 – 32 §-ai megsértésével vagyonát szabálytalanul kezelte. – 4. Működésével az alapító és rendes tagok intencióit sérti.

óvást és tiltakozást emeltek a város és községnevek magyarosítása ellen. Az 1897-iki erre vonatkozó törvénycikk a nemzetiségek között nagy elégedetlenséget keltett. A tiltakozásukban megismertették a régi és ismert nemzetiségi bajokat, sürgették a nemzeti-ségi törvény megvalósítását és ünnepélyesen kinyilatkoztatták, hogy addig nem fognak küzdelmeikkel» a *szerbek, románok és tótok* felhagyni, míg nemzeti jogaikat, elégtételüket el nem érik.¹ – Ez volt, mint már említettem, a nemzetiségek akkori együttműködésének utolsó jelenete.

Salva Károly csehbarát működésének csakhamar élénk visszhangja kelt cseh földön. 1896. május 3-ikán az összes cseh lapokban felhívás jelent meg egy olyan egyesület alapítására, mely a cseh-tót nemzetegység program m ját tűzze zászlajára és a mely a Tótságot megbonthatatlan kötelékekkel a csehekhez fűzné. Új életre kapott a régi jelszó, melyet a tót nyelvkérdés idején a csehek hangoztattak, – »Cseh és Morvaország, a Tótság és Szilézia a mi hazánk« – és ismét előtérbe nyomult *Havlicek Károlynak*, a leglelkesebb csehnek politikai ideálja, a négy szomszédos szláv törzs egyesítése. A szláv politikának főerőssége, a győzelem egyetlen feltétele az a kölcsönösség lehet, melyben az egyik szláv törzs, a másikat védi. »Vagy leszünk valamennyien szabadok, vagy mindannyian elesünk,« – ez volt az 1848-49-es években a jelszó. És ezt kezdték most is hangoztatni és a hangulat nyomában megteremtették a csehek 1896. május 7-én a *Ceskoslovenská Jednota* című egyesületet. Az alakuló gyűlésen részt

¹ *Ambro-Pietor*: Nápor-odpor 100 l.

vettek turóczszentmártoniak is, így *Hurbán V. Sve-tozár* és *Dula Máté*. Valószínűleg ezek magatartása nem lehetett őszinte, mert hiszen egy saját pártjuk, vagy csoportjuk letörésére irányuló szervezetnek nem örülhettek. Lehetséges azonban, hogy annyira rövidlátóak voltak, hogy ezt akkor még észre sem vették.

Az egyesület már első évi jelentésében tekin-lyes eredményekről számolt be. Támogatta *Salva* lapját, a „*Doni a Skola*”-t, melynek Cseh-és Morvaországban is tekintélyes számú előfizetője volt. Két morva középiskolában hat tót tanulót 200 koronás ösz-töndijakban részesített. Csehországi iparosoknál szá-mos tót gyermeket helyezett el.¹ Tót egyetemi tanulókat Prágában támogatott és ételmeztetett.² Cseh könyve-ket exportált a Tótságba. Kiadatta a cseh akadémia által *Záthurecky* tót tanítónak rengeteg szorgalommal összegyűjtött munkáját: »Tót példabeszédek, köz-mondások és szójárások«. Azonkívül már akkor tervbe vette ez az egyesület, hogy Rózsahegyén egy

¹ A FMKE. 1897-98-iki jelentésében megemlíti a Jednotának ezt az akcióját: »A cseh rajongókkal szövetkezett *pánszlávok* mozgolódása ugyancsak megélenkült egyesületünk területén. Annak különféle részletei között kivált az volt tűrhetetlen, hogy a gyermekeket mindenféle átlűrügyek alatt és csábításokkal összefogdosták s leginkább Nyitra-, Trencsén- és Turóczmegyék területéről tömegesen hurcolták ki őket Csehországba, hogy ott belőlük hazánknak és nemzetünknek fanatikus ellenségeket neveljenek. Tudomásunk szerint például Rajecz vidékéről 22 tót gyermeket szállítottak ki, Miaváról pedig tizenhatot a Cesky Spolok költségén s a kiszállított gyermekek Prágában ismert pánszláv rajongóknál helyeztettek el«. – Hát persze, a mi a »pánszláv rajongók«-at illeti, a jelentés egy kissé túloz.

² A tót egyetemi tanulóknak Prágában mindig támogatóik voltak, így a hetvenes években a prágai „*Cesky klub*” évenként tíz ösztöndíjat osztott ki tót egyetemi hallgatók között. Ezt folytatta a „*Rudhost*” nevű prágai egyesület, mely morva, sziléziai és tói tanulók segélyezésére alakult. – *Cambel*: A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője. 60 l.

radikális cseh-tót hetilapot fog kiadni és még néhány cseh-tót tervet kezdeményezett. Anyagi ereje ugyan eleinte jelentéktelen volt, azonban a megindított gyűjtések csakhamar segítettek az egyesületen, melynek elnöke *Pastrnek Ferencz* prágai egyetemi tanár volt, ki sokat fordult meg a tótok között a tót nyelv átkutatása miatt.

A Jednotának Magyarországon *Salva* volt az exponense, ki az egyesület megalakítása idején a tót tanítók egy csoportját vezette a prágai néprajzi kiállításra, ki lapját félig cseh, félig tót nyelven szerkesztette és a ki a tót tanítók között gyűjtést rendezett a cseh iskolaegyesület részére. Cseh- és Morvaországban pedig a nagy agitátor szerepét *Káral Károly* sajátította ki. Foglalkozására nézve tanár, ki következetesen a tót kérdéssel foglalkozik a cseh-tót nemzetegység szempontjából és aki egész Csehországot beutazta előadásokat tartván a tót testvérekről. Számos munkát adott ki a tótokról és *Salvának* legkitartóbb munkatársa volt.² Társas kirándulásokat rendezett a Felvidékre és ő volt az, ki rendszeres gazdasági tervet dolgozott ki a Felvidék elcsehesítésére. Ezzel a tervvel részletesebben a következő fejezetben foglalkozom.

A cseh-tót nemzetegység programja hirtelen nagy népszerűsége emelkedett és *Rieger László Ferencz* nyilatkozata a cseh-tót egységről legelőnkebb-

¹ Munkái: Na krásnem Slovensku. Idete na Slovensko. – Slovensko a Slováci. – Obrázky zpod Tater. – Proc se o Slováci stárame? – Vyhubit. – Mindezek, valamint hírlapi cikkei telvék a legundorított magyargyűlölettel.

² Munkatársa volt *Salva* lapjainak, a *Dom a Őkola*, *PriateFa* dietok, *Slovenské Listy* és *Dennica* számos cikkei közölték. Irt később a *Hlas*-ba is.

ben igazolja, hogy a cseh politikának egy kardinális pontja lett ez a terv. »Saffarik és Kollár lelkesedtek a cseh tót egységért s ez az egység a csehek és tótok rokonságában találta természetes alapját, mert hiszen a csehek és tótok valóban egy nemzetet képeznek, csak *szójárást* eltérésről van szó.«¹ Ez a fel fogás folytonosan erősödött és különösen azokban a fiatal tótokban lelt erős terjesztőkre, kik Prágában és Bécsben tanultak. A *Ceskoslovenská Jednota* újjászervezte a tót egyetemi hallgatók egyesületét, a „*Detvan*”⁴, melynek tagjai a tót eredetű *Masaryk G. T.* prágai egyetemi tanár közvetlen hatása alá kerültek. Masaryk alapította tulajdonképen a mai cseh-tót politikát és joggal hirdetik ma a cseh-tót politika magyarországi vezetői, hogy »mi tótok sokat köszönhetünk Masaryknak. Ő nevelte férfiainkat, kik rögtön, vagy később okozták a Tótságon azt a változást, melyet az ifjúság mozgalmának nevezünk. Ő hirdette és oltotta be ifjainkba azt az elvet, hogy a politikának becsületesnek és igazságosnak kell lennie, i hogy minden ember kötelessége, hogy tehetsége és képessége szerint saját körében embertársa jogáért és felvilágosításáért küzdjön. A nacionalizmust pozitív és nehéz munkában kell keresni és nem abban, hogy ünnepeken elénekeljük: Hej Slováci ... A tót nacionalizmus az nem ünnepi ceremónia, hanem mindennapi, a vidéken kifejtendő kiapadhatatlan szociális, politikai, felvilágosodás! és közgazdasági tevékenység.«²

¹ *Rieger F. L.* felolvasásából, melyet a Szláv-klubban 1900, dec. 15-én tartott a »Szláv eszméről.« – *Cambel* idézett munkája 6 l.

² *Slovensliy Deiinik* cikke: Professor T. G. Masaryk. 1910. 7 szám.

A prágai Detván mintájára alakult Pécsben is egy főiskolai egyesület a „*Tatran*” és később a „*Národ*”, melynek tagjai rendkívül serény, önművelő munkálkodást fejtettek ki.¹ Itt fejlődött ki az a kritikai szellemük, mellyel azután a turóczszenzmártoniakkal, kiknek ez egyesületekben voltak még híveik, szembeszálltak. Az ifjúság kedvetlenül látta a »Národnie Noviny« szűkkörű politikáját, a tót társadalom halotti csendjét. Ez a kedvetlenség nem tartott sokáig. *Masaryk* felrázta a tót ifjúságot és megkezdődött „*a tót újjászületés*” – mint ezt a mozgalmat nevezik.

Ezt a korszakot éles tollal írja le a tót ifjúság 1909-ben megjelent évkönyvében *Srobár Lőrinc dr., & „Hlas”* egyik megalapítója és szerkesztője.- A dolgozat *Hurbán Vajansky* egyik regényéből³ idéz egy-két mondatot, mert ebben a regényben jellemzi a hlaszisták ellenfele a tót vizsályt. – »Olyan kevesen vagyunk, kis harcos község és sorvadunk, sorvadunk. Nincsen megváltás ... és lám minden oldalról fenyegeti vész az egyént és a családot ...« – Miért? Erre *Srobár* így válaszol: Mert politikai téren a

¹ Az egyesület haladó, tehát cseh-tót szellemű tagjainak vezetői voltak *Blahó Pál, Bezdek Ferenc, Stefánek Ánial*. A turóczszenzmártoni csoport képviselői *Roháček, Tonika, Trokan* stb. – *Ant. Stefánek: Obrodenie na Slovensku. – Slovenská útanka* 7. f. 215 l.

Hasonló ifjúsági egyesület volt Budapesten, mint az 1871-ben alapított »Slovenski Spolok v Pestbudine« irodalmi választmánya, mely 1895-ben alakult. Ennek a választmánynak elnökei voltak ez óta> *Bazovsky Lajos, Krno Wladimir, Záthureczky János, Krizko Jaromir, Ruman János, Bargár Gábor, Ambros Károly, Guca György, Hodza Milan, Porubsky Dusán, Bújnák Pál, Pazurik József* stb. – *Nase Slovensko* 1909. 11-12. füzet. – *Slováci v. Pesti c. cikke.*

² *Dr. V. Srobár: Pociatky slovenského obrodenia. – Sbornik Slovenskej Mládeže.* 1909.

³ *Hurbán Sv. Vajansky: Kotlin.*

tótok eddig csak szép manifesztumokat írtak és mint »jámbor tótok« túrték, hogy mindenütt kiszorítsák őket. Politikai praxis nélkül olyan elméleti politikusok lettek, kik megteremtették a politikai fatalizmust és nembánomságot, mely nem cselekedett, hanem csak kiáltozta, hogy az igazság győz, a tót nemzet jogait kiküzdí, isten ellenségeit leverí, az elnyomottakat a szolgaságból kiszabadítja, a tótoknak csak egyre van szükségük, konzerválni mindent, a mit lehet, – addig, míg a szabadság órája üt. – De Srobár szerint ez üres beszéd, *mert nem volt mit konzerválni*, nem volt senki, ki velük szóba állt, nem volt harc és így az *ellenség* (a magyar) vezéreiket semmire sem becsülte. Ez a konzervatizmus náluk inkább a nyilvánvaló bukásnak palástja volt, mint a politikai események posztulátuma. Politikai harc nélkül elveszítették a népre való minden befolyásukat, elveszítették a városi polgárságot, a kézműves iparosságot, elveszítették a nagyobb városokat, melyekből kiszorították a tót intelligenciát. Ennek a bukásnak oka a tót vezérek tekintélyi tirannizmusa. Mert »senkisémmé hinné« – folytatja – »hogyanálunk is, a hanyatlás e szomorú korszakában volt egy majdnem formális inkvizítori szék a Národnie Noviny tagjaiból alkotva. Bármilyen mozgalom, bármilyen vállalkozás, akár irodalmi, akár gazdasági, akár politikai, – mihely nem kapta meg előzőleg ettől a legfelsőbb nemzeti tribunáltól a placet-ét, – mint árulás, lázadás, a nemzeti erő megbontása és szerteüllesztője volt kihirdetve«. – így nyomták el *Salva* lapjait („*Slovenské Listy*”, „*Dom a Skola*” stb.) *Hodza* kísérleteit, *Srobár* lapját.

A tót hazafiság kritériuma akkor az volt, hogy vajjon előfizetnek-e a turóczi lapokra, melyekből az akkori uralkodó szellem, – a végzetben való megnyugvás, az alázat, a szenvedéseknek ellenállás nélküli elviselési szelleme – beszélt. Így volt ez más, a gazdasági téren is, hol »a protekció, a sógorság és a kontárkodás vezették a vállalkozást csaknem a likvidációhoz. Tehát nemcsak a politikai és egyesületi elnyomás semmisített meg bennünket« – mondja Srobár – „*de főleg a korrupció a kis harcos község belsejében*”. Egyházi téren pedig Róma *Moyses* püspök halála óta nem járt el kedvezőbben, az ev. egyház pedig a dunáninneri kerület szétosztásával még gyengítette az amúgy is gyenge tótságot.

Ezeket mondja Srobár a »Hlas« előzményeiről. Cseh kezdeményezésre keletkezett ez a lap, melynek eszméje *Masaryké*, mert a cseh realisták vezére észrevette a tót vezérek tehetetlenségét és alkalmasnak találta az időt arra, hogy a tót vezérséget a csehtótok kezükbe ragadják. Egyetemi hallgatókat rendelt magához 1890-ben¹ és elébük tárta a tótok helyzetét, hangoztatván, hogy egy tót folyóirat kiadását szükségesnek tartja és az ifjakat annak szerkesztésére szólította fel. A terv azonban dugába dőlt, nem volt pénz és az ifjak még turócszentmártoniak voltak, hiszen akkor a prágai tót főiskolai hallgatók egyesülete a „*Detvart*” még az ótábor vezetése alatt volt. *Danilevsky* könyvét olvasták még buzgalommal és Masarykot nem értették meg. A „*Russia és Europa*” tanulmányozása után Tolstojra

¹ *Bencúr, Nádasy, Srobár* prágai orvosnövendékeket és *Smetanay* bölcsészeti hallgatót.

vetették magukat, lefordították „*Kreutzersonátáját*”. Azután megismerkedtek az élénk cseh szellemi élettel és belátták a *tót visszaesést* és elégtelenségük napról-napra nőtt. Ennek kifejezést adott *Smetanay* cseh röpiratában¹, mely azonban hatástalan maradt. Masaryk új revüje („*Nase Dóba*”) nagy hatást tett bennük, cikkeit hévvel olvasgatták és mint Srobár mondja, »Masaryk tanított bennünket az élet erkölcsi lényegének megbecsülésére, szellemi munkára tüzelte az »elhanyagolt« diákokat, buzdította az ifjúság érzékeny lelkét. Tolstoj arra tanít, hogy szeressük istent és felebarátunkat. Masaryk pedig, hogy megbecsüljük az ember erkölcsi alapjait: a lelket és az értelmet«.

Érdekes, hogy Srobár ezen visszaemlékezésében *a cseh-tót nemzetegység* nyilvános mozgalmait nem említi, pedig az ő ténykedésük szoros kapcsolatban áll azokkal és a realista „*Cas*” lelkes istápolója volt e törekvéseknek. 1897-ben a tót ifjúság turóczi szentmártoni eredménytelen gyűlése után néhányan felkeresték a turóczi Bisztricskán időző Masarykot, hogy véleményét terveikre vonatkozólag kikérjék. A prágai egyetemi tanár előadása meglepte a tót ifjakat. »Így, nem sovinizta felfogása a nemzet iránti szeretetről, Stúrról és iskolájáról, tanácsai, hogy lelkiismeretesen tanulmányozzuk *a magyar* politikát, jogot és filozófiát, mert a magyar elnyomásnak gyökerei valószínűleg a magyar tudomány ezen szakaiba ereszkednek, hogy ezen tanulmányainkat hozzuk a nyilvánosság elé úgy otthon, *mint külföldön*, hogy a közigazgatás és igazságszolgáltatás minden

¹ *Smetanay*: Slovensko.

túlkapását feljegyezzük és a *külföld* Ítéletéhez folyamodjunk, hogy a tót nép gazdasági kérdéseinek szenteljük magunkat, tanulmányozzuk a kivándorlás okait, tegyük a nép erkölcsi és vallási kérdését magunkévá, gyűjtsük a zsellérség, az úr és szolga gazdasági és erkölcsi viszonyainak adatait. Megmagyarázta a szláv, ruszofil kérdést, a politikai és kulturális pánszlávizmust, a tót politikát odahaza és a *külföld* előtt stb. stb.«

Mint látjuk az ifjú tót politikát Masaryk alapította és tanításait, ezeket az idézett tanácsokat a mai tót politikában felismerhetjük. A »*Hlas*« 1898-ban jelent meg. A csehek örömmel üdvözölték, a „*Národnie Noviny*” azonban eleinte nem vette tudomásul később a leghevesebben megtámadta. A támadó cikket *Margin* álnév alatt *Jehlicska Ferenc* írta, ki később képviselő korában a tót politikából *teljesen* kiábrándult. E cikkek később füzetben is megjelentek¹. »Közöttünk hamis próféták támadtak, akik szemünket el akarják fordítani az égi csillagoktól, szét akarják törni hitünk delejtűjét, igaz vallásunk szentségeit és oda akarnak dobni a modern filozófia viharainak, hogy nyomorultul elveszünk. Ezért azok, kik még éreznek az igazsággal, akikben van még egy szikrányi szeretet a tót nemzethez, szálljanak harcba ezen hamis és felette veszélyes irányzat ellen Szt. Ágost igaz szavai alapján: *diligite homines et interficite errores*«. *Jehlicska* ilyen hangú kegyetlen cikkei szétszakították a tót tábort és bár a »*Hlas*« majdnem négy év után megszűnt, azon új irányzat, melyet megalapított, tovább élt és úgy

¹ *Margin*: Novoveká filozofia a Slováci. 1903, 5. 1.

politikai, mint gazdasági téren, sokkal jelentősebb sikereket ért el, mint a turóczi csoport.

A *Hlas* 1898-ban Szakolczán indult meg *Blahó Pál dr.* szerkesztésével. A *Narodnie Noviny* és a *Slovenské Pohľady* nem fogadták szívesen. A Salva-féle *Slovenské Listy* és a *Jánoska György* szerkesztésében megjelenő tót evangélikus egyházi lap, a *Církevné Listy* örömmel üdvözölték az új tót lapot, melynek munkatársai¹ sok nehézséggel küzdöttek, de szívós kitartás volt az ifjakban és nagy hátvédjük volt a csehekben és ez a két körülmény segítette elő azt, hogy az ifjú-tót csoport oly rövid idő alatt nagy eredményeket tudott felmutatni. A cseh tanítást, – a cseh-től Jednota programját, Masaryk eszméit, – következetesen megvalósították. Régen elvesztett pozíciókat hódítottak vissza és a védekezőkből veszedelmes támadók, ostromlók lettek. Területről területre, sánctól sánctra haladnak zárt sorokban ostromra, egészséges haditervekkel és életrevaló sereggel. A néppel törődtek, *népszerű* politikát folytattak és ebben rejlik azon sikerük titka, mellyel a tót nép tekintélyes részét táborukba hozták, míg a turóczszenmártoni csoport teljesen izoláltan állott.

Szakolca, például, hol a *Hlas* megjelent ^kmár majdnem teljesen megmagyarosított város volt 1898-Ban. Ezt a várost tíz év alatt *Blahó dr.* és *Okánik dr.* teljesen visszahódították a tótságnak.² Tették ezt pedig a hlaszisták programjával. A néppel való

¹ Ilyenek voltak: *Srobár Lőrinc, Blahó Pál, Stefánek Antal, Houdek Fedor, Hodza Milán* stb.

² *Stefánek Ant.:* Obrodienie na Slovensku. – Slov. Citanka 7. f. 216 1.

személyes érintkezés, gazdasági előadások, politikai szervezkedések, a kereskedő ifjúság tanítása, parasztye-
gyermekeknek cseh és morva földművesiskolákban
való neveltetése által. És így cselekedtek nemcsak
Szokolcán, hanem mindenütt, hol egyetlen hívük is
volt. Különösen a cseh-tót nemzetegység eszméjét
terjesztették és ezen működésükre e fejezet keretében
már nem akarok kiterjeszkedni.

Programmjukban azt mondták, hogy legfőképpen
a tót ember erkölcsi újjászületését akarják. Saját
maguktól megkövetelik az igazságot és nem az anya-
gias hazugságot nem a renyheséget, hanem az em-
bertársak javára szolgáló munkásságot, nem a gyű-
löletet, hanem az emberek iránti szeretetet. »A tót
intelligencia«, – úgymond, – »állami erővel meg-
béklyózott másfél millió nép között elszigetelten áll,
egy nép között, mely a zsidó-hálóval be van fonva,
társadalmilag öntudatlan, lelkileg és anyagilag elha-
nyagolt, szegénységében és szenvedésében elfeledt.«² Ezért szükségesnek tartották a szélesebb ak-
ciót, a nép viszonyainak behatóbb tanulmányozását
és különösen gazdasági téren kezdtek működni. A
tót népnek cseh erővel való gazdasági emelése leg-
célszerűbben segítheti elő a cseh-tót nemzetegység
megvalósítását. Előbb a gazdasági függés fokról-
fokra való megerősítése és ennek nyomában a kul-
turális és nyelvi egybeolvadás, – ez a csehek és
cseh-barát tótok leplezett céljának, a politikai egy-
ségnek két előfeltétele, melynek érdekében az ifjú-
tótok lázasan agitálni kezdtek.

² *Stefánek Antal*: Obrodnie na Slovensku. - Slov. Citanka 7,
f. 218 1.

Az ifjúság 1898-iki összejövetele még zavartalan volt. De a következő évben a »hlaszisták« és a mártoniak« között erős összeütközés, kíméletlen vita keletkezett a turóczszentmártoni gyűlésen úgy, hogy a »Hlas« hívei a gyűlésről tüntetőleg távoztak. de a tót nemzetiségi pártban az ellentétek más tekintetben is jelentkeztek. A néppárti tótok és Salva, majd Salva és Hurbán között parázs veszekedések is civakodások voltak, melyek nem egy érdekes intimitást hoztak napfényre. A turóczszentmártoniak 1899. július hónapjában számos népgyűlést rendeztek, melyeken kívánságaikat következő határozatba foglalták:

1. Kívánjuk az általános, egyenes, titkos szavazást, mind az országgyűlési, mind a megyei bizottsági választásoknál. A választás decentralizáltasság olykép, hogy 200 szavazattal bíró községek otthon hagyassanak, a kisebbek pedig a közelebbi községhez csatlakozzanak.

2. Kívánjuk a virilista intézmény eltörlését mind a törvényhatóságoknál, mind a községeknél, továbbá azt, hogy a törvényhatósági bizottságokba mint ellenőrző és képviseleti testületekbe a törvényhatósági és községi tisztviselők választhatók ne legyenek.

3. Kérjük a gyülekezési és társulási jog törvényes biztosítását.

4. Klánjuk az egyházpolitikai törvények megváltoztatását, nevezetesen a hitfelekezetenélküliség eltörlését s a polgári házasságnak fakultatívvá tételét.

5. Kívánjuk az 1868. évi nemzetiségi törvény életbeléptetését és végrehajtását.

Még tartották a politikai vezetés zászlaját kezeik között a turóczszenmártoniak, de már nagyon is hangos volt az ifjú-tótok gúnyja. »A tót nemzetiségi párt oszlopai, a rettenthetetlen vidéki vezérek, »a dolce far niente« rendszer páncélos védelmezői a »kretinség« és »kriticizmus« ellen, – oh igen, ezek büszkén, erősen és megmozdíthatatlanul állnak. Hiszen ezek azok az ismerős alakocskák: egész éven keresztül óvakodnak a néptől, kocurkovói okosságot szedve magukba, hermetikusan elzárkóznak és augusztusban Mártonba tódulnak és a nacionalizmusról világrendítő beszédekkel eresztenek szélnek.«¹ És megindult a cseh invázió is. Cseh turisták kezdték előzölni a Felvidéket és ezek nagyobb részt mint a Jednota tagjai a cseh-tót nemzetiségnek propagandát csináltak.²

De megváltozott a tót irodalom is. Új erők törtek előre és a mi leginkább feltűnő, a tót nyelv, – az irodalmi termékek nyelve, – a csehesítés megkínzott áldozata lett. A cseh-tót egység emberei teleszórták a tót nyelvet cseh és morva szavakkal,

¹ *Modza Milán*: K aktivite slovenskej národnej strany. – Hlas 1901.

² A csehek számos, a tótságra vonatkozó turisztikai könyvvel rendelkeznek, így:

Božena Němcová: Z Uher, vzpomínky z cesty po Uhrich a kraje a lesy ve Zvolensku. 1852.

Pokorný: Potulky po Slovensku. 1885.

Fr. Slama: Pruvodce po Slovensku. 1889.

Dr. Karel Chodounský: Na Horách. 1893.

Karel Droz: Tatry 1897. – Život na Tatrách. 1906.

Klub Českých Turistů: V z hůru na Slovensko 1 1899.

Adolf Bayer: Moravským Valasskem na Slovensko a Tatry. 1900.

melyek lassankint gyökeret verve meghamisítják a tót nyelv egyéniségét. Sőt az a szokás kezd lábra kapni, hogy a tót lapok cseh nyelvű cikkeket is közölnek. A mi az irodalom tartalmát illeti, új világnézet, új filozófia, új politika, megújult cseh-tót kölcsönösség új irodalmat is teremtett. Masaryk réalista-szociális elvei nem szívlelhatték a tót nemzetiségi frazeológiát az irodalmi termékekben. Tagadom azonban azt és a hlaszisták maguk is leginkább tagadnák azt, hogy ők nem volnának sovíniszták, hiszen minden ténykedésük, gazdasági és politikai munkájuk a legfanatikusabb cseh-tót nacionalizmusra vall, csakhogy taktikájuk más, Masaryk eszméinek ruháit öltötte magára. A Sládkovic, Hurbán, Bottó, Kjjzmány, Hostinsky, Chalupka, Hrobon, Tóth, Vajansky, stb. ideje elmúlt. Nem írnak már a *tót sólyomról* és az ősi tót »Nitra« regéi csendben sóhajthatják a régi tót dalt: *boll cast, boll, ale sa minuit*. (Voltak idők, voltak, de el is multak.) Szociális irodalmat teremtettek, mely *nyugati* és *modern* akar lenni. A modern irányzat a nép, a proletárok irodalma kivan lenni, nem egy emberé. Osztályhangulatokat és osztályérzelmeket dalol ma és ahelyett, hogy magához emelné az alsóbb rendűt,

Karel Kálal: Na krásném Slovensku. 1903. – Slovensko a Slováci. 1905. – Idefe na Slovensko. 1904.

Str. Fd. Martinos: Maié Karpathy a Bielá Hóra 1908.

Mudr. Vrat. Kucera: Lázne Pisfany.

Slovenská Citanka 1911; *Raduz Magurín*: Vysoké Tatry.

Klima St.: Vlákem přes Slovensko.

Srobár dr.: Lázenské Miesta na Slovensku.

Karel Droz: Tatry.

Jindrich Barvis: O západních Karpátech v Uhrách.

És ezeken kívül apróbb röpiratok és megszámlálhatatlan hírlapi és folyóirati cikkek. – *Stanislav Klima*: Nase turistická literaturá o Slovensku.

– Nase Slovensko 1909. 7. f.

leszáll hozzá és így figyeli meg az embereket. Szerinte alig van szubjektivitás és nincsen egyéniség, pedig a valóságban a modern irodalom ép úgy, mint a mai művészetek bármelyik ága az egyéniség tobzódása, egy természetellenes időszak, melyben a tartalom a legszabadabb formákban jut kifejezésre rendszer és törvény nélkül. A művészetek mai állapotát a stíltelenség, a formák kicsapongása jellemzi. Tagadja az egyéniséget, csak tömegegyént, tömegérzelmeket ismer, de a valóságban az egyéniséget bálványozza, mert a modern irányzat reá ruházza a rendszer, a stílus, a forma megalkotásának jogát, a tartalom megteremtésén kívül. Természetes, hogy ritkán akad arra is zseni, ki egyéniségével stílust, rendszert, egészséges formát, egészséges tartalommal tud teremteni. A művészi alkotás mai területe egy káosz, melyben ritkák a stílusos egyéniségek és gyakoriak az egyéniskedők, a formátlanok s modoroskodók.

A tót modernnek is azt mondják, hogy »irodal munk a szegény, jogtalan, majdnem proletár nemzetnek irodalma legyen lelkes, ideákkal szaturált, melyeken új nemzeti életünk alapul, igaz demokrata ideákkal, „*Una letteratura plebea, – l’art pour la vie*”, az ő ideáljuk¹ és ezért elsőrendű alapfeltételnek tartják, hogy a nép lelkébe hatoljanak, átéljék életét, társául szegődjenek, elvessék az előítéleteket és a nép egyszerű érzelmeit megértsék és itt a tótoknál is e szociális irányzat hirdetett, művészi elvei dacára nem tömeghangulatok és érzelmek jutnak kifejezésre az irodalmi termékeikben, hanem a leghamisíthatla-

¹ L: *Votruba Ferenc* tanulmánya a *Sbornik Slovenskej Mladeze*-ben 1909.

nabb egyéniség. Belemagyarázzák verseikbe a szociális érzést, az általánosat, a köz érzését és ezekben keresik művészi nagyságuk fokmérőit, holott igaz és elvitathatatlan művészi becsük az az öntudatlan művészi egyéniség, mely formarendszert és igaz tartalmat alkotott és egy-némelyik új költő¹ versei valóban művészi alkotások, erős és markáns egyéniségek, kik elkerülték a *moderneskedés* ingoványait. De erről részletesebben írni nincs helyem, pedig érdemes foglalkozni az új tót elbeszélőkkel is, kik közül megemlítendő *Cajak*, *Gregor*, *Kaliria* és *Podjavorinska asszony*.

¹ Például *Jesensky* és *Cigán*.

VII.

1900-1910.

A Jednota első évei. – Meakulpinsky röpirata. – Ismét a nyelv-kérdés. – A cseh-tót egységesítés és a filas-csoport. – A F. M. K. E. – Dagovich tanuhpánya. – Politikai mozgalmak. – Képviselőválasztások és Hlinka első szereplése. – Tót nemzetiségi képviselők a parlamentben. – Politikai zavarok. – Tót nyelv a törvényhatósági közgyűléseken. – A törvényhatóságok mozgalma. – A tót gimnázium. – Epizódok. – A „mala revolúcia” korának kezdete. – Paraszt-politika. – A Jednota és a magyar politika. – Választások. – Lányi, Kristóffy és Kocson. – Oroszimadás. – Cseh pro gramm és működés. – Új választások. – Tót nemzetiségi képviselők programja. – A szociáldemokraták és a tót nemzetiségi párt. – Andrassy Gyula politikája. – A Hlinka-per és következményei. – A Lucski-ügy. – A tót sajtó. – A tót nemzetiségi „izgatás” ellen. – Megyebizottsági tagválasztások. – Bécs ellen. – Sajtóperek – Csernova. – Björnson. – Tomanek. – Nase Slovensko. – Cseh bejolyás és érvényesülés. – Apponyi törvényei. – Régi szövetségesek. – Új múzeumépület. – Prágai szláv kiállítás és szláv kongresszus. – A neoszlávizmus. – Tótok Prágában. – Triálizmus és a tótok. – A szójiai szláv kongresszus. – A tótok és a magyar nemzeti követelések. – Választói rejorm. – Nemzetiségi kérdés és méltányosság. – Ellenkoalíció és parasztpolitika. – Népgyűlések. – Scotus Viator. – Az orvosi kongresszus. – Önérzet. – A trónörökös körül. – A magyar katonaság ellen. – Föderalizmus és népblokk. – Egy memento. – A bojkottok. – Mérsékelt tót párt. – Wlassics beszéde. –

Cseh iskolákért. – A Jednota körlevele. – A cseh-tót egység a művészetekben. – Egy Ady-vers. – Választások sok remény-nyel. – Demokrata színek. – Tisza István és Justh Gyula. – Kristóffy. – A Khuen-kormány és a tótok. – Tisza és az oláhok. – Indítvány nemzetiségi kongresszusra. – Egy kellemetlen röpirat. – A csehek előtt. – Jánosik. – A Národna rada. – A megyei „uralom” ellen. – Az odrodilec. – A Matica. – Tót iskolákat. – A kicsapottak. – Tüntetés Bécsben. – Válasz Khuennek és csalódások.

Eseményekben gazdag évtized köszöntött be a cseh-tót nemzetegységet propagáló egyesület alapítása után. A Felvidéken nagy változások voltak érezhetők és minden téren meglátszott, hogy a tót politikának új irányító elvei vannak. *Masaryk* túlnyomóan gazdasági szellemű tanításai uralkodtak mindenütt és az a kisdud csoport, mely Magyarországon a *Ceskoslovenská Jednota* eszméit hirdetni kezdte, ebben az évtizedben hatalmas párttá növekedett, melynek határozottan folyton gyarapodó politikai súlya aggodalommal töltheti el mindazokat, kik a magyar nemzeti egységet tartósnak, megbonthatatlanak akarják hinni. A tót politikából kiveszett a tétovázás, a céltalansági érzés, – most már nagyon is tudják, hogy milyen céloként harcolnak s azt is tudják, hogy ezek a célok meg is közelíthetők. Az erő tudata, a munka sikerében való bizodalom önérzete beszél a tót nemzetiségi politika cselekedeteiből, – sőt több ennél, elszántság és merészség. És a tót politika szélesebb is lett, mert vezetőinek egy része politikailag érvényesülni kezdett, de parlamenti szereplésük korántsem hű tükre törekvéseiknek, különösen cseh-tót egységesítési céljaiknak. A cseh érdekek szívós ki-

tartással az első sorba tolokodtak és a milyen elhatározó gyorsasággal kisajátították a tótok feletti gyámságot, ép olyan vállalkozó szellemmel igyekeztek az egyetemes szlávság vezetését magukhoz ragadni. Épen ezek a cseh politikai tervek és számítások adtak a magyarországi tót kérdésnek európai érdekességet és szereztek a tót nemzetiségi törekvéseknek néhány bátor, de egyoldalúan informált külföldi szószólót és védőt. A cseh pénz és a cseh protekció nagyot lendített a tót politikán. Azonban ez már nem harcol *tót nemzetiségi* célokért, hanem cseh-tót, vagyis közvetve *cseh nemzeti célokért*. És ebben az időszakban tért vissza oda az a különben indító forrásaiban tiszta mozgalom, a honnét kiindult, a cseh vizekhez, a cseh protektorátushoz, a ravasz csehesítéshez, mely a 18-ik század végén már teljes elnyeléssel fenyegette a tót nemzetiséget, nyelvét és összes kulturái feltételeit és a mellyel egy hosszú évszázadon keresztül harcolt, küzködött a tót nemzetiség úgy politikai, mint szellemi vezető osztálya, mely azért üzent tulajdonképen hadat a cseh gyámságnak, hogy a tót nemzetiség el ne veszítse értékes egyéniségét. Most ismét ott van a tót politika, a tót kulturális élet, hogy magától elvesse nemzetisége jellegzetességeit s azokat feláldozza a cseheknek, de ott van a tót gazdasági élet is, mely teljesen cseh pénzből növekedett azzá, a milyen tekintélyessé gyarapodott. Tehát a század kezdete és befejezése között nagy a különbség. A cseh nemzeti érzés akkor még csak emelkedőben volt, akkor kezdődött a németiség elleni cseh harc és nemzeti önvédelem, – ma a cseh nemzeti politika a legerősebb és legkö-

vetkezetesebb az osztrák-magyar monarchiában, ma a csehek politikai önérzete és öntudata egyike a legimponálóbbaknak, ma a csehek hatalmas gazdasági fegyverekkel rendelkeznek, melyekkel meghódítják a tót területeket, de nemcsak ezeket, hanem gazdasági függésbe akarják és kezdik hozni a lengyel területtől dél felé vonuló keleteurópai területeket is. Nem csoda, hogy egy ilyen protektor segít-”ségét szívesen fogadja egy kis népességű nemzetiség, melynek vezetői ugyan folyton azzal áltatják magukat és a tót népet, hogy szó sincsen nyelvi és kulturális egységről, csupán csak kölcsönösségről (yzájemnost), kölcsönhatásokról, mert hiszen ők nem \ áldozzák ezzel fel nemzetiségi egyéniségüket, -- azonban azzal nem számolnak, hogy az ilyen kölcsönösséghez a cseh testvérnemzet sokkal többet adhat, mint a zsenge kultúrájú tótság és hogy elvégre ebben a kölcsönösségben elérkezik egy időpont, mikor a tótság már kifogy a kölcsönhatás előidézéséhez szükséges, öt megillető részből is, mikor már minden nemzetiségi vagyona és jellege belefolyt már a csehekbe s nem lesz már mit adnia a kölcsönösséghez és mikor már a tót nép teljes kulturális életét a cseh jelleg fogja kitölteni, mert hiszen akkor kölcsönösségről szó sem fog lehetni. A rokonkulturák felszívódási törvénye parancsol itt is. Ezt nagyon is érezték azok a tót férfiak, kik a tót irodalmi nyelvet megalapították, kik ezzel a nyelvvvel tót irodalmat teremtettek. A nagyobb terjedelmű kultúra magába szívja a kisebb rokon kultúrát, ha ez nem védekezik ellene. A tótok mostani vezetői azonban nemhogy nem védekeznek, de elősegítik a felszívódást.

Tévesen hiszik, hogy a tót nemzetiség politikai érvényesülését a cseh-tót egység biztosítani fogja, sőt ellenkezőleg, ez fogja mindenképpen megakadályozni, mert mihelyt lemond a tótság nemzetiségi feltételeiről, nyelvéről és kultúrájáról és azt felcseréli a csehvel, politikailag nem érvényesülhet, mert folytonos bolygója lesz a cseh terveknek és politikának. Ebben nyilvánul az a megmérhetetlen *árulás*, melyet a tót politika csehbarát férfiai nemzetiségükkel szemben elkövetnek és sajnos, már anynyira behajszolódtak ebbe az irányzatba, már anynyira lekötöztették a cseheknek, hogy erről az útról visszatérni csak nagy megrázkódtatás és heves küzdelem árán fog lehetni. És a magyar nemzetnek politikai és erkölcsi kötelessége azt a derék testvérnépet, mellyel ezer éven keresztül örömben és bajban együtt élt és küzdött, a romlásnak ezen örvényéből kiragadni, nemzetiségét megmenteni és magára vállalni annak a harcnak tekintélyes részét, mely a rohamos csehesítés ellen kell, hogy minden téren meginduljon. A magyarság a tótokkal együtt él ebben az országban ezer év óta és azokkal akar tovább is élni, nem pedig csehekké átvedlett tótokkal, mert hiszen államfenntartási szempontból nagyon is kívánatos, hogy a tót kérdés az oláh kérdéshez hasonlóvá ne fejlődjék.

Az tény, hogy a cseh támogatás a cseh-tót nemzetiségi politikát ebben az évtizedben sok eredményhez segítette, de a milyen lépésekben nyomultak előbbre pozícióikban, éppen olyan időközökben hányták le magukról a sokáig aggódással megóvott „*slovincina*” és a tót nemzetiségi törekvések jellegzetes-

ségeit. És a tót politika, a tót nemzetiségi mozgalom csakhamar a cseh politika magyarországi ágense lett. Azoknak a cseh terveknek szószólója lett itt Magyarországon, melyek egy teljesen szláv Ausztria szervezését sürgetik. A cseh nemzeti követelések és ezeknek a dualizmus elleni, különösen magyarelles éle a tót politikában már erős kifejezésre találnak. A tót politika a magyar nemzeti követelésekkel szemben a cseh nemzeti követelések megvalósításának szükségét hirdeti. A csehek már abból a szempontból is célszerűnek tartják a tótok elcsehesítését, hogy a magyarság pozícióját a dualizmusban annál határozottabban alááshassák s megtámadhassák, mert hiszen az ausztriai szláv álmoknak legnagyobb kerékkötője és akadályja a magyarság, mely nem lehet semmiképen sem hajlandó a monákiát egy teljes szláv politikának kiszolgáltatni, mely bennünket is, a szláv tenger kellős közepébe sodorna és Európát is megfosztaná azon biztosítéktól, mely a szláv-germán versengés veszedelmét elhárította. Ilyen öngyilkossági politika az ausztriai föderatív politika, mert ez minden tekintetben a szláv hatalmát erősítené és egy tisztán föderatív szláv Ausztria megtagadná a paritás elveit. A magyarság életérdeke parancsolja szembeszállani ezekkel az ausztriai szláv tervekkel és föderációs célokkal már azért is, mert egy föderatív Ausztria alakulása egy föderatív Magyarország alakulását sürgetné. Vájjon azonban létezhet-e a valóságban egy ilyen Magyarország? Nem. Ezeréves munkánk gyümölcsét, ennek az államnak erősségét és biztonságát senkinek, még bármilyen külső fordulatnak sincsen joga megrontani.

És egy föderatív Ausztria mellett egy föderatív Magyarország nem létezhetik. Ennek oka a nemzetiségek elhelyezkedésében, az elkülönítési törekvésekben és a föderáció laza kapcsaiban keresendő. De egy ilyen alakulású Ausztria mellett már azért is szükséges egy kompakt és egységes Magyarország, mert azon európai hivatás, melyet most a dualizmus óta a monárkia betölt, teljesen Magyarország vállait nyomná, hiszen a szláv Ausztria rögtön szakítana a germánok és szlávok között helyet foglaló Ausztria hagyományaival s öntudatlanul engedne a szlávtság nyugat felé irányuló mozgalmának, melyben már azért is részt venne, mert valószínűleg hiányoznék benne az a fék, mely ezt megakadályozná. A dualizmust fenyegető veszedelmek között egyesegyedül ezen szláv tervek azok, melyek döntök, végzetesen döntök lehetnek. Természetes tehát, hogy a magyarság a cseh szlávtsággal szemben védi a dualizmust és hogy a csehek ott igyekeznek gyengíteni a dualizmus másik felét, a magyarokat, hol leginkább hozzáférhetnek, a tót kérdés, a tót nemzetiség révén. A cseheknek ez a céltudatos törekvése ebben az évtizedben nagy lépésekben haladt előre és minden alkalmat felhasználtak arra, hogy a »tót testvérek« érdekében a magyarság ellen támadhassanak. Sajnosán, – volt ezekből az alkalmakból sok. Nyilvánvalóan a cseh-tót politika türelmetlensége és merészsége ezeknek a sajnálatos alkalmaknak egyik alapoka, de vannak magyar hibák is, melyeket elhallgatni nem szabad, de nem is lehet, sőt ellenkezőleg, reá kell mutatni, mint fejlődtek, nőttek olyan fegyverekké, melyeket a tótok, a csehek és

ezeknek külföldi barátai ellenünk használtak. Ezen hibák egyike, hogy sok olyan jelenségnek tulajdonítunk túlságosan nagy fontosságot, a melyek melléke-
sek és sok olyan emberben gondoljuk és hisszük, a nemzetiségi kérdés veszedelmes okát, a ki igazán teljesen alárendelt jelentőségű és csupán a fontoskodások révén lett elsőrendű, *sőt* ebben az évtizedben *világhírű* tót nemzetiségi vezér. Ilyen volt a Hlinka-ügy. Hlinka sohasem lett volna azzá, a mivé a fontoskodó rémlátás felfújta. Egyáltalában ez az évtized arról nevezetes, hogy mindent az » izgatók «-nak tulajdonítottak. Egy különös elmélet erősödött meg ebben az időszakban. Az az elmélet, mely a nemzetiségi kérdést triviálisan két részre osztja: izgatókra és tömegekre.

Ezzel a felosztással csakugyan lehet szép és a legkielégítőbb hatású politikai szónoklatokat tartani, mert a nemzetiségi kérdést ennek alapján a legideálisabban lehet megoldani, – csakhogy, a ki ismeri hazánk viszonyait, a ki lakott már nemzetiségi vidéken, az keserűséggel látja, mint ismétlődik meg, mint támadt fel ismét, – ki tudja, hányadszor már, – a frázisos mesécske a csúf izgatókról és a derék, szeretetre méltó nemzetiségi tömegekről. *Ez az egy frázis* elégséges volt arra, hogy évtizedeken keresztül meghamisítsa a magyar állam önfenntartási politikáját, hogy tévútra vezessen egy nemzetet. *Ez az egy frázis* volt az az éhes rozsdá, mely elkezdte a magyarság fegyvereit és a mely kicsorbította a magyar nemzet rettegett pallosát. És ez a korszak új életet, több mérget adott ennek a nemzet-

emésztő frázisnak, melyet *csodatévő gyógyszerként* tálaltak fel a nemzetnek.

Az előző korszakok legtöbb politikusa és államférfia sem csinált egyebet, mint ezt a már gyengülő frázist ismételtegette, variálta. Eleinte az izgatókról azt mondták, – hogy majd lejárvák magukat, – a tömegre pedig nem gondoltak. Később nagyon is törődtek az izgatókkal és egyedül, csupáncsak ezeknek csináltak nemzetiségi politikát. A nemzetiségi kérdést az izgatók szereplésében látták, ezeket kapacitálták, ezeknek beszéltek, politizáltak. A nemzetiségi tömeget nem látták meg, azt nem figyelték meg. Nyugodt masszának hitték e tömeget, melynek fejére hullott az áldás állam, megye, község és egyesületek részéről. Kedvezményes jogokat, kiváltságokat kapott és mit adott érte a magyar államnak? – *Izgatókat*. Hát az izgatók szülték-e a nemzetiségi kérdést és annak elfajulását, vagy pedig a tömeg, melyet nem bánt, nem nyom el senki? Ez legbeszédesebb jele annak a természetes folyamatú faji harcnak, melyet ilyen csodatévő frázisokkal csakis a magyar nemzet *rovására* lehet eldönteni. Ennek a harcnak már krízise felé sietünk és végtelen botlás volt az, hogy ebben az időszakban e harcot holmi izgatók veszedelmes mozgolódására degradáltuk és tagadtuk azt, hogy itt ebben az országban faji harc volna, ha harc helyett, édeszavú udvarolgatásra adnók árva fejünket. Ez a legálszemérmesebb politika. Megkoronázása mindazon ballépéseknek, melyeket egymásra halmozott a magyar politikai *álszemérem*, nemzeti életünknek ezen rákfeneje. Mert például a tót nemzetiségi kérdésnek

első politikai jelei már több mint egy évszázaddal ezelőtt mutatkoztak. Azóta ez a kérdés mindig aktuális és azóta mindig voltak izgatók. Azonban azért volt-e aktuális, mert izgatók voltak, vagy pedig azért voltak izgatók, mert aktuális? A felületes és népszerű következtetés az első magyarázatot fogadja el rendszerint, holott az utóbbi tartalmazza az igazságot. Azt mondják, hogy Magyarországon nincs okuk a nemzetiségeknek elégedetlenkedniük, – tehát a nemzetiségi mozgalmat csak izgatók csinálják. Szó sincs róla, mindig voltak a tömegnek vezetői és képviselői, de ezek a tömegeből születtek, a tömeg eszméit, akaratát öntudatlan is képviselik. Az idő, a tömeg szüli saját alakjait. Kij tagadná Magyarországon azt, hogy a tót nemzetiségi tömeg egy évszázad óta, – mióta statisztikai kimutatásokat ismerünk – nincsen agresszív fejlődésben a magyar nemzettel szemben? Kij meri a tótokról tagadni azt, hogy a tót nemzetiségi terület nem nagyobbodott e folyton-folyvást és határszélei nem tolódtak el jelentősen délre és keletre?! Az egy évszázad óta nyílt faji harcban a tót nemzetiség szívós kitartással küzdött, – a magyar nemzet pedig álszeméremmel. És mindig következetesen álszemérmes volt, mert előtte lovagiasság, szabadság, testvériség és még számos testetlen tetszetős ideál lebegett. Ezek az ideálok mindig megkárosíták, – ő ezt érezte. Ő sohasem találkozott mások részéről ilyen konciliáns gondolkozással, mert mások nem voltak álszemérmesek, hanem önzők, saját érdeküket nyíltan és erősen keresték. A tót nemzetiség tömege a magyarság rovására fejlődött, terjeszkedett. E tömeg teljes

egészeben a magyarsággal egy természetes folyamata faji harcba keveredett. Ennek a harcnak nincsenek véres csatái, ebben a harcban nem küzdenek acélos fegyverekkel, mert benne az egész faji erő száll harcba az egész faji erő ellen. Milyen kicsinyes csetepaté ehhez képest egy háború, mely olyan gyorsan végez, melyben csak a hadi tudomány klönt. És ebben a harcban, – melyben magyar és német községek, fél megyék estek el, – az izgatók csak másodrendű szereplők, kiket a tévhit léptet elő a nemzetiségi kérdés okozóinak.

Divatos lett elégikus hangon az ország romlásáról beszélni. A közállapotok züllöttségéről, békéről és munkáról, valamint a nemzetiségi kérdéstről. Ismét előkotorták az izgatókat, kikre egy évszázados faji harc okát reá lehet kenni. Messziről nagyszerű egyszerűséggel el lehet igazítani a válságos nemzetiségi kérdést, de közelről, ha benne élünk, ha hozzá nyúlunk, a nehézségek valóságos barrikádjait látjuk a megoldás előtt tornyosulni és ha a nemzetiségi területeken szétnézünk, a magyar nemzeti sors íróniájának tulajdoníthatjuk a mesécskéket az izgatókról.

Mindenütt megizmosodott a tót nemzetiségi tömeg ereje. Ezt az erőt érvényesíteni akarja a cseh gyámság alatt levő tót politika. Érvényesíti is, – és sok felvidéki vármegyében tisztán felismerhetők egy *különös átmeneti állapotnak* jellegzetességei. Ez az átmenet a tiszta cseh-tót pártba vezet. Az emberek legtöbbször alkalmazkodó természetű. A magyarsághoz nem alkalmazkodhatok, mert az gyengül és fogy, – tehát alkalmazkodik az *erősebb* félhez, ahhoz a félhez, mely kezébe ragadja napról-napra a gazda-

sági hatalmat és ma-holnap ennek következtében a politikait is. Milliókkal rendelkező erős pénzintézetek nőttek ki rövid idő alatt és behálózzák a Fel-f Vidéket, erdők és más birtokok a tót nemzetiségi, tömeg kezébe kerülnek, – az állam elveszti kegyosztó kiváltságát, mert ezt a csehesedő tót nemzetiségi tömeg vásárolja meg. Ez a tömeg elnyelte a szepesi németiség javarészét és teljesen átfúrta, aláásta a tótság *kelet felé való nyomulásának* ezen természetes és eddigelé erős gátját. *Vájjon mindezt tót izgatók csinálják?* Vájjon egyáltalában izgatók ilyen jellegzetes tömeghatást előidézhetnek-e? Az izgató csak kísérő muzsikája az ilyenféle faji fellendülésnek. Semmi egyéb. – És ezzel az energikus nemzetiségi áramlattal szemben mindenütt tehetetlen emberek állanak, kiknek legtöbbször majd még a döntés előtt, *kegyelemre* megadná magát az ellenfélnek. A csavachizmus azon álszemérmes politikából, melyre fentebb reámutattam, terjedt mint forró vidéken az álomkór. Az emberek szidták az izgatókat és ezzel kötelességüket vélték teljesíteni.

A nemzetiségi kérdés megoldásának nehézségeit ezek az esztendőik mutatták legteljesebb, de legszomorúbb példákban, melyek mindegyike annak a hires összhangnak kigúnyolására született, melyet a nemzetiségi programok bevezető sorai a nemzetiségi igények és az állami célok között fennállónak hirdetnek. A megoldás nehézségei között első a magyarosítás célszerű módjának megválasztása. A nemzetiségi kérdés nem léteznék a magyarosítás szempontjai nélkül. De ezen szempontok elejtése a magyar állam bomlását idézné elő. A nemzetiségi

kérdésnek élnie kell a magyarosítás szempontjaival és kitűzött határaival. A nemzetiségi kérdés praktikus megoldása a magyarosítás praktikus módját fogja adni. És amint azon nem segítenek a hosszú tudós elméletek, – úgy ezen sem.

Már Eötvös József br. hirdette, hogy »nálunk a nemzetiségi kérdés nem a tudomány, hanem a praktikus élet köréhez tartozik.« A nemzetek jövőjét elméletekkel erősíteni és biztosítani alig lehet. E téren csak a tettek eredményesek. Eötvös bár az elméletek embere volt, de mint providenciális férfiú érezte az elméletek hiábavalóságát mert elvetendőnek tartotta a faji és nyelvi különbség feletti tusa-kodásokat és az állami közös cél érdekében az együvértartozandóságnak más, alkalmasabb módozatokkal való ébrentartását kereste. Mintha, – bár nem mondotta ki, – a nemzetiségi kérdésnek helyes gazdasági politikával való megoldhatóságára hívná fel öntudatlanul figyelmünket. A koncedáns nemzetiségi törvény a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó gyakorlati és elméleti politikusokat azzal a jelmonddal hallgattatta el, mely jelmondat Eötvös elméletét is jellemzi. A törvényalkotók és már előbb Eötvös is nyíltan beismerték, hogy bizonyos idő multával a liberális és koncedáns megoldás veszélyt hoz a magyar nemzetre, – azonban ezt a veszélyt kisebbnek tartották a más megoldási módozatokból fejlődhetőknél.

A történetírói kritikához szükséges időréteg elválaszt bennünket e törvény alkotásának korától. A jósolt veszély már régen jelentkezett. Magyarország azonban a törvények régiségével hivalkodó ország.

A bor értéke és minősége javul korával, – a törvény az idők rohanásával avul és nem javul, a változott körülmények követelményeinek nem felel meg. A nemzetiségi törvény alkotói nem gondoltak arra, hogy gyors és az állam akkori gondterhes életében csak kényszerítő körülmények behatása alatt alkotott megoldási módozatokhoz, melyeket ők maguk veszélythozóknak tartottak, – most is ragaszkodni fognak utódjaik, mikor a jósolt veszély régen a nyakukon van. Az akkori providenciális államférfiak egyedüli hibája az volt, hogy a jövő államférfiakat is olyanoknak képzeltek, amilyenek ők voltak, providenciálisoknak. A nemzetiségi törvény biztosította szabadság, melytől jót reméltek, az együvértartozandóságnak szálait nem kötözte össze, hanem széjjeloldozta. Az elkülönítő széjjelhuzás indító erői kezdetek dominálni a nemzetiségi táborokban. Ez a veszély egyike annak a kettőnek, mellyel szemben állottak a nemzetiségi törvény szerzői. Ha a nemzetiségeknek biztosítják a teljes szabadságot, akkor a lassú nemzetiségi elkülönítés fog bekövetkezni az időben és szabadságban kifejlődő nemzetiségi kultúrák és az ezek által felébresztett politikai erők folytán, ha a szabadságot megtagadják, akkor a megtiport nemzetiségekben a szabadságot és a kultúrát megelőzte volna a forrongó politikai szellem, nyugtalanságok és kavargások szülője, mely nem nyugodott volna addig, míg célját el nem érte. Ezen szempontból is helyes volt az első megoldás, de azért is, mert a másik módozat által a magyar nemzet ellentétbe került volna múltjával, mert a humanizmust és a szabadelvűséget megtagadta volna.

Helyesen cselekedtek hát, mikor megalkották a szabadság törvényét. A törvény szerzői csendet és nyugalmat teremtettek akkor ebben az országban és a késő nemzetiségi veszély elhárítását a jövőendő providenciális államférfiakra hagyták. De ez elmaradt, mert az elhárítók nem születtek meg. És ebben csalódtak a hatvanas évek államférfiai, kik az első évtizedek nyugalma és csendje kedvéért mindent csak ideiglenesen oldottak meg és minden végleges megoldást a békében és nyugalomban született politikusokra bíztak, kiknek több idejük volt és van ilyen kérdések felett gondolkodni, mint nekik, kiknek sietniök és kapkodniok kellett. Igen, több idejük volt és van, – de nem akartak gondolkodni. A magyarországi törvényeket örök időkre szólóknak tartják, mint említettem. Ez az elv határt és korlátokat szab a reformoknak. Ez az elv csak azt látja, amit a régies törvény tartalmaz és nem látja a munkát, melynek elvégzését az utódokra hagyták.

A nemzetiségi kérdés megoldását a nemzetiségi törvényen kívül eddigelé vajmi kevés kísérlet próbálta előbbre vinni.

A nemzetiségi kérdést csakis a magyar kultúra fejlesztésével lehet megoldani. A kultúra fejlesztésének előfeltétele a kultúra terjesztése, mert minél nagyobb körben terjed, annál több talajt és erőt nyer. Kultúrát terjesztetni csak az emberi jogok tiszteletével, csak a liberalizmussal lehet. Az állam jövőjének biztosítása a nemzeti” kultúra ápolása. A magyar nemzeti kultúra terjesztése jelöli ki a magyarosítás határait, melyek felé ösztökél az állami

cél és amelyeket túllépni tilt ugyanaz és a humánizmus.

A humánizmus jelszava alatt ezen időszak tót eseményeit részletesen pertraktálta a külföld, mely nem tudja megérteni a magyar nemzetnek a nemzetiségi kérdésbeni helyzetének rendkívüli nehézségeit. A humánizmust emlegették a szláv kongresszusok, melyek a szlávok körében a cseheknek vezetői ambícióit voltak hivatva szolgálni és kiélegetni és a melyek a cseh találmányú neoszlávizmus érdekében rendeződtek. Azonban könnyű felelősség nélkül humánizmusról beszélni, de nehéz a humánizmust az államfenntartás felelősségterhes munkájával összhangba hozni. Világos, hogy a külföld ezen beavatkozása nagyon is megnövesztette a cseh-tót csoport magyarországi vezetőinek politikai bátorságát, úgy hogy az nagyon is hozzájárult a cseh-tót politika ez évtized végén való legnagyobb fellendüléséhez, mely után azonban ismét a legtürelmetlenebb érvényesülési erőszakosság következtében egy ellankadás következett be, de már nagyon is előretolt pozíciókban. Ez az ellankadás cseppet sem gyengíti és rontja a cseh számításokat és terveket, hanem azokat még elősegíti, mert fogy a tót erő és energia, de épségben van a cseh tartalék, mely az ilyen elfogyott tót erő helyébe cseh erőt tolt előre.

Ez a módszer kitűnően vált be. Különösen *Kálal Károly* az, ki részletesen kidolgozta ennek a módszernek tervezetét. Már 1901. december havában Prágában, a Jednota egyesületében tartott felolvasásában sürgette:

»Szükséges, hogy a cseh szláv nemzet tót részét befogadjuk a cseh hazafiság program injába és pedig iskolai nevelésünk első alapjaitól kezdve.

A népiskolai könyvekbe, a középiskolai irodalomba, az egyetemi tantárgyak közé be kell fogadni a tót népismét.

A cseh sajtó foglalkozzék többet a magyarországi tót néppel, hogy a cseh nép jól ismerje a tótokat.

Kívánatos, hogy a csehek sokat utazzanak a a magyarországi Tótságra s hogy érintkezésbe lépjenek a tót emberekkel. Az így szerzett tapasztalatok alapján állapítandók meg a további teendők.

Kétféle módon vihetjük a tótok közé a cseh kultúrát: a szellemi művelés alapján és nemzetgazdaságilag. A mi az elsőt illeti, – lépjük el a magyarországi Tótságot cseh újságokkal, könyvekkel és naptárakkal. Szükséges, hogy a magyarországi Tótságon cseh könyvkereskedés alapíttassék, a melynek az lenne a föladata, hogy a tót olvasókat cseh könyvekkel lássa el, mert a tót könyv kevés, nem elégíti ki a keresőt. Kívánatos, hogy a tótok közé intelligens cseh emberek települjenek, még pedig orvosok, ügyvédek, lelkészek, tanítók . . .

A Tótságon cseh színelőadásokat, cseh felolvasásokat s cseh koncerteket kell bevezetni. A magyarországi Tótságon egy jól szerkesztett cseh nyelvű újságot kell alapítani. A Tótságot járják be mint vándortanítók a cseh gazdasági tanintézetek igazgatói. A kivándorló cseh parasztok és iparo-

sok telepedjenek le a tótok között. A cseh gyárosok értékesítsék tőkéjüket a magyarországi Tótságon.«¹

Ezt a cseheknek már azért is meg kell tenniök, hirdették a Jednota vezetői, mert a tótság az a hid, mely a cseheket a többi szlávval összekötheti és ebben rejlik a tótság nagy értéke és fontossága. Hiszen 1900-ban írta a *Zeit* c. bécsi lapban *Fischel dr.*, hogy »a Tótság a cseh politikusok ígéretföldje.« Ezt az ígéret földjét kulturai és gazdasági fegyverekkel meg kell hódítani. »A cseh kultúra közös szellemi életre ébresztette a tótokat, századokon keresztül a csehekkel egy kulturai életet éltek és a jövőben is a tót kultúra fejlődése csupán csak a cseh kultúrával való egyesülésben lehetséges.« – így próbálták meggyőzni a tótságot, hogy hagyja el nemzetisége feltételeit. *Salva* is ugyanez év május havában Prossnitz (Morvaország) városában tartott felolvasásában kijelentette, hogy »... mi, a Csehországban, Morvaországban és Sziléziában lakó szlávokkal egy egyetlen cseh-tót nemzetet képezünk, hogy mi magyarországi tótok, miután Magyarországon az önálló fejlődésre nem számíthatunk, *nemzeti jellegünket csakis a cseh-tót kulturális egységben őrizhetjük meg.* «³ A főérvük az volt, hogy egy ilyen kis nép, mint a tót, nem elég erős, hogy külön művelődjék és külön kultúrát tartson fenn, mert nem bírhatja a külön kultúrával járó terheket. »Nem tarthatnának fenn nagy napilapokat, képes hetilapokat, tudományos szemléket, tudományos

¹ *Cambelnek* idézett munkája 4-5 1. és *Kálal* cikke: Cesi a Slováci, jejich vzájemnost. Hlas 1901.

² *Kálal* említett cikke.

³ *Cambel* munkája 8 1.

irodalmat, tudományos akadémiát, nemzeti színházat stb. Ők, a tótok, arra vannak utalva, hogy valamely más kultúrában keressenek támaszt. A lengyel, orosz, szerb kultúrához nem csatlakozhatnak. Csak két út áll előttük. Vagy elfogadják a magyar kultúrát, a mely fölépítette hozzájuk a hidat, vagy pedig a cseh kultúrát fogadják el. A helyzet világos: vagy elmagyarosodnak, mert a kultúra a legszorosabb módon nyeli el a népeket, vagy pedig továbbra is a cseh nemzettestben maradnak meg. A tótok egyedül úgy boldogulhatnak, ha a cseh kultúrát karoják fel, ha kulturális téren a csehekkel egyesülnek.«¹ idegenkedéssel látták a turóczszenzmártoniak ezt a mozgalmat, mely nemcsak azt célozta, hogy kiragadja a régi tót vezetők kezéből a politikai irányítást, hanem hogy a cseh-tót nemzetegység megalapozó propagandájával elárulja a tót nyelvet. A csehek és a cseh barát tótok kíméletlen hadjáratot kezdtek a turócziak ellen. *Pasimek Ferenc* a Jednota elnöke heves támadásokat intéz ellenük, melyek közül a „*Slovensko*” című könyvben megjelent cikkét vették leginkább zokon és erélyesen visszautasították a csehek beavatkozását a tót ügyekbe. A prágaiak örültek ennek az alkalomnak, hogy a turócziaknak leplezetlenül tudomásukra hozhatják, hogy már »mások vannak hivatva feltárni a helyzetet a tót népnek s figyelmeztetni őt, hogy állanak dolgai.«²

A cseh-tót egységesítési törekvés és a turócziak ellen irányuló hajsza legleplezetlenebb kifejezése a *Meakulpinsky-féle* röpirat,³ melyben a névtelen

¹ *Kálal* nyilatkozata a Cas-ban 1901. 130 sz. – *Cambel* munkája 46 l.

² Hlas Národa 1901. márc. 28.

³ *Meakulpinsky*: Co hati Slováký? 1901.

író fejtegeti azokat az okokat, melyek a fejlődésben és haladásban gátolják a tót népet. Ez a röpirat a legőszintébben hangoztatja, hogy a cseh-tót egység feltétlenül szükséges, mert a tótság erőtlen, szegény, kultúrája sekély és gyámoltalan. Legjellemzőbb a bevezetés, melynek élén kérdi a szerző, hogy ugyan mi gátolja a lótokat a haladásban? A válasz:

»Kevesen vagyunk. Badin módjára szegények vagyunk, az eladósodás nehéz szolgaságában robotolunk nyomorultul és pusztulunk . . .

Nincsen közöttünk szeretet, önségély, hanem igen is nagyon sok iszákosság, szolidság hiánya, gőgösség, türelmetlenség, egyenetlenség, élhetetlenség . . .

Gátolja a nemzetet a tót »műveltek« (nem eléggé műveitek) tóttalansága, a vallástalanság, a tót politikusoknak a politikában való politikátlansága, írásokkal való bíbelődésük, a meddő tót pánszlávizmus, a memorandumoskodás meddősége stb. Qátolja a tótokat a mostani nemzetiségi népfalás, egyházi és iskolai erőnk kicsinysége, a »megpróbáltatás idejének« és a történelmi hivatásnak fel nem ismerése.«

»Leginkább arról van szó, hogy ha majd az állam viszonyai javulnak, a tótoknak rossz soruk lesz, -- hacsak újjá nem születnek! A nullák sohasem szoroznak ... Egy szegény, szolgai, kultúra és önérzet nélküli nemzet, egy erkölcsileg poshadt, iszákos, civakodó, széthúzó nemzet . . . mindig szemét és söpredék lesz mások szemében.«

Ebből az állapotból kiragadni a tótságot, Meakulpinsky szerint, csak egy móddal lehet, azzal tudni-

illik, ha a tótok ismét elfogadnák irodalmi nyelvgyanánt a cseh nyelvet. Számos érvet hoz fel ezen ajánlatának támogatására s nem utolsó ezek között az, mikor reámutat sok magyar könyvkereskedő üzleteire, melyeket a tót vidékeken cseh naptárakkal és regényekkel csinálnak és azt a konklúziót vonja le ebből, hogy a tót nép szellemileg éhes és hogy megérti a cseh könyvet is, ha az megfelel látkörének. De ennél sokkal súlyosabb érvei is vannak, melyeknek éle természetesen a turóczsztentmártoniak ellen irányú: »A származás és a vér azonossága ős időktől kezdve egy egyetlen etnográfiai egységbe kötötte össze a cseheket és tótokat. Tekintve azt, hogy a csehek évszázadok óta bevándoroltak a Tótsággra (p. o. már csak a tatárjárás után is kiveszett tótok helyére nagyon sok cseh jött be), az a kérdés is helyén van, vajjon a tótok többsége eredetére nézve nem vérbeli csehek (morvák vagy sziléziai szlávok)-e? Az bizonyos, hogy az, a mit »tót kultúrának« nevezünk, kilenc tizedrészben közvetlenül vagy közvetve cseh eredetű. Az is bizonyos, hogy a tótok a csehekkal való irodalmi egység nélkül soha nemzetiségileg a műveltség egyidejű nivójára nem emelkedhetnek s annak következtében az államban vagy a történelemben soha kellő súlyt és érvényesülést nem szerezhhetnek, sőt még a társadalomban sem. S ha szerencsésük lesz is, ha t. i. nem vesztik el nemzetiségüket, – a mit maguk segítenek elő, az egész vonalon izolálván magukat – a külön tót nyelv, a tudomány, művészet stb. mezején akkor se állít magának örökkévaló emléket, hanem legfeljebb – *szegénységi bizonyítványt állít ki magának!* »

Majd egymás helyen: »A tót irodalom sajnos, nem terjedelmes. Az olvasó nem sokat válogathat. A kik csak a tót könyvpiacra vannak utalva, azok szellemileg nyomorognak, éhen halnak. Kevés a középosztály s a köznép részére kiadott jó tót könyv s a mi kevés van is, az a könyvesboltból elfogyott. A könyvesboltokban oly kevés az üzletember, az iparos, a kézműves, a paraszt és munkás kezébe való tót könyv, hogy az alig elég 1-2 évre a szorgalmasabb olvasónak. S azután mit olvasson? A népet könyvtárakkal kell művelni. A könyvtárakban kell, hogy elegendő ezer és ezer kötetig menő jó és érdekes olvasmány legyen. De hol szedjük össze a középműveltségű olvasó részére legalább 100 jó, érdekes tót könyvet?! Cseh könyvek nélkül egy falusi könyvtárt sem lehet egybeállítani.«¹

A Meakulpinsky-féle irányzattal szemben a legérélyesebb ellenakciót fejtette ki *Cambel Samu dr.*, kinek működését már méltattam. Ő rögtön, 1902-ben kiadott tanulmányában figyelmeztette a magyarságot a cs3n veszedelemre és a cseh-tót nemzetegység megtörésére alkalmas fegyverül ajánlotta a tót népnyelv átkutatását s a cseh nyelvvel való szembeállítását, valamint a cseh nyelvnek kiküszöbölését az ev. tót egyházközségekből.

Az első fegyver által remélte megvilágíthatni azt, hogy a tót irodalmi nyelv csakis azért látszik olyan közeli rokonságban a cseh nyelvvel, mert ez az irodalmi tót nyelv az irodalmi cseh nyelvből fejlődött és azon alapul és hogy a tót népnyelv most is elűt lényegesen a cseh nyelvtől, továbbá, hogy

¹ 102-103 és 121 l. – *Cambel* munkája 43-45. l.

nem is szójárása a cseh nyelvnek, hanem eredetileg nem is a szláv törzsfő azon ágának a hajtása, a melynek a cseh nyelv.« A második fegyver eredményezné, hogy a tót nép kezdene és tudna különbséget tenni a tót könyv és a cseh könyv között, megtörnék a cseh nyelvnek varázshatása és feleslegessé válnék az ev. tótok egyházközsegeiben a híveket előbb a cseh nvelvre oktatni és lebontatnék a cseh-tót kultúrának évszázados közlekedő hídja, s indítványának azonban reális eredménye nem volt, ami a magyar nemzet vezetőinek államfenntartási politikátlanságára vall. Hasztalan hangoztatta Cambel a sajnosán oly gyorsan beigazolódott jóslatot, hogy »fogadjuk védelmünkbe a tótok nyelvét a cseh nyelv hódító akciójával szemben, mert különben szemeink láttára végleg átevez a két milliónyi honpolgárság egy olyan kultúra medrébe, a melynek szelleme nem egyez a magyar honpolgárság szellemi világával Lépjünk közbe a míg nem késő és biztosítsuk a tót népnyelv önállósítását . . .« Nem hallgattak reá, a magyar nemzet egyéb, sokkal alárendeltebb politikai kérdésekkel bíbelődik és az a bürokrata szellem, mely sokszor az intéző köröket áthatja, mely csak az aktaszerű elintézést kedveli s nem tud felemelkedni arra a nézőpontra, melyről a nemzeti jövőnek nagyobb körét át lehet tekinteni, mindig nemzetemészítő kerékkötője annak az egészséges felfogásnak, mely a veszedelmeket a tények gyors mérlegelése és tanulmányozása után, praktikus módon akarja elhárítani. Nagyon is csalódnak azok, kik azt hiszik, hogy a kényelmes intéző hivatalokban a magyar nemzet egysége, a nemzetiségi kér-

dések megoldása, a kölcsönös közeledés érdekében kifejtett s más e fajta működésük visszhangra lel, hogy ott belemélyednek e fontos országos kérdésekbe, hogy ott mindent tudnak, hogy ott oly nagy a felelősségérzet. Csalódnak, mint csalódhatott *Cambel* is, mert egy kövér aktacsomót többre taksál egy bürokrata főhivatalnok, mint az egész tót kérdést, melyről kicsinyléssel és lemondó kézlegyintéssel, ajkbigyesztve szoktak beszélni. Ez az egészségtelen és egyúttal álaskodó szellem is egyik borzasztó bajunk. Azt azonban elérte *Cambel*, hogy a csehek, – a mint várható is volt, – rendkívüli szenvedélyességgel, de annál kevesebb tudományossággal támadták. Különösen *Pastrnek* erőlködött, hogy nyelvészeti kutatásának eredményeit lerontsa. Azt hirdették *Cambel*ről, hogy a magyarok megvásárolták azért, hogy nyelvészeti állásfoglalásával a tótok becsapására egy ügyes csapdát állítson. *Pastrnek* egyik tanulmányában¹ írja: »*Cambel* dr. úr azt képzei, hogy nemcsak szabad választásuk nincsen a tótoknak, hanem hogy a »tényleges viszonyok« vizsik őket akaratlanul is a magyar kultúrába. Lehetséges, hogy mégis csak téved és hogy a tótok elegendő erőt szednek magukba, hogy szabadon fontolhassanak és – válasszanak. Az egyik oldalon int a haladás a cseh nemzettel való történelmi érintkezésben, az az út, mely nemzeti egyéniségükben nem fenyegette és politikai okokból a jövőben sem fenyegetheti őket, – a másik oldalon előttük áll az út, melyet *Cambel* dr. mutat nekik, és a mely politikai okok-

¹ »Slováci jsou-li Jihoslované?« – *Hynek Štěpánek*: Casopisectvo a zurnalistika slovenska, 3 1.

ból egész nemzeti létüket fenyegeti. Melyik utat választják a magyarországi tótok? Én legalább nem veszítem el azon hitemet, hogy a »természetes« viszonyok győznek a »tényleges« viszonyok felett és hogy a tótok, mint eddig is, velünk mennek; minél magasabbra hág nemzetünk a felvilágosodás és a kultúra igazságában, annál inkább biztosítja azt saját érdekében.« – Érvelésében hivatkozik kitűnő szláv nyelvtudósokra, különösen *Florinsky* orosz tanárra, habár ez úgy nyilatkozott, hogy nyílt kérdésnek kell tekinteni, hogy a tót nyelv milyen helyet foglal el a többi szláv nyelv családjában.¹ A csehek ismét előszedték a régi vitairásokat, melyekben Kollár, Palacky, Saffarik stb. a cseh nyelv érdekében sikra szállottak. Új életet leheltek az elavult érvelésekbe.

»Azonban megvetéssel végez ezekkel az érvekkel Cambel úr, mint általában mindennel, a mi az ő filológiai, tendenciózusan összeállított teóriájába nem illik, és a csehek elleni idegenkedését »tudományosan« világítja meg és a népnek ezt egoista, naiv vagy akár rossz, csehfaló és muszkabaráat aestétákkal indokolja meg. De a kinek a slovincina nem bálványa, hanem a tót nemzet és a kinek ideálja ennek boldogulása, művelődése és jövője, annak bizony Kollár, Saffarik stb. érveit kell elfogadnia és annak nem a további ketté válásra, hanem a cseh-tót nemzet egyesítésére kell törekednie. A tót nemzet, az ő sorsa, nem lehet a filológus urak, a világtól elmaradt költők és álmodozók kísérleti nyulacskája. Mások vannak hivatva nemzetünk sorsa és a haladás iránya felett dönteni,

¹ Slov. Pohľady 1898. 119 1.

nemzetünk praktikus haladását ne gátolják a különféle Cambelek és consortes.«¹ Mint ezek az idézetek mutatják Cambel működését a csehek féltékeny szemmel nézték és haragudtak a „*Národnie Noviny*”, valamint a „*Slovenské PoMady*” turóczi lapokra, mert ezek tagadták azt, hogy a tót nemzetiséget csakis a cseh nemzet segítségével lehet fenntartani és fejleszteni.

A csehek kitartó agitálásának következménye csakhamar jelentkezett. *Kálal* már az 1902. év elején jelentette a Jednota tagjainak, hogy:

1. A cseh könyvek és hírlapok folyton nagyobb számmal vándorolnak a tótságra. Folyton érkeznek levelek a tótoktól, a melyekben cseh könyveket és hírlapokat kérnek. A tótságra irányuló cseh kultúra folyton növekedik.

2. A magyarországi Tótságon a következő tót lapok propagálják a cseh-tót kölcsönösséget: Hlas, Ludové Noviny, Dennica, Cirkevné Listy.² Ebben a legutolsó tót ev. egyházi lapban később kísérlet történt arra nézve, hogy a cseh nyelv kiküszöbölését az ev. egyházból indítványozzák, a mi azonban eredménytelenül végződött. Az ev. egyházi könyvek leghathatósabb előmozdítói a tót nép elcsehesedésének.

Salvának lapja, a *Slovenské Listy* az előfizetők hiánya, az erős turóczi konkurrencia miatt megszűnt, azonban a rendkívül agilis ember 1902. július elsejével új lapot ad ki³ mely szintén sokáig nem tarthatta magát, bár ez is a cseh-tót egységnek volt

¹ Nase Slovensko: Ceskoslovenské snahy IV. – 9 – 10. f.

² *Cambel* idézett munkája 8-9. 1.

³ *Liptovsko-Oravské Noviny*.

buzgó ügynöke. Salva rendkívül sokat tett a cseh-tót nemzetegység erősítése érdekében, de nem tudta bevárni a nagy munka gyümölcseit, mint tették ezt a hlaszisták, kik szoros érintkezésben állván a prágai egyesülettel és a *Cas* című napilappal, ott nyitottak részt a cseh invázió részére, a hol csak tehették. Lapjuk, mely 1903. elején már Salva nyomdájában készült, egyre-másra közölte a turócziak elleni heves támadásokat, melyek mindegyike annak az örömnök adott kifejezést, hogy sikerült a turóczi tekintélyek hatása alól az új generációt emancipálni. »Mi tótok *Danilevskynek a „Rossii i Jevropa”-ban* kifejtett pánszláv programja által oly mély álomba hypnotizáltattunk, hogy ma borzalommal gondolunk arra a drága időre, a melyben az összes tót nemzeti erők teljes stagnációban tespedtek. Most örvendünk, hogy végre valahára némi nemzetiségi öntudatra ébredtünk, hogy a saját erőnkre kezdünk támaszkodni s hogy a zseniálisan kigondolt utópiák miatt nem büntet bennünket a mindenható ellenség kegyetlen keze.«¹ Természetesen ezeknek a cikkeknek a határon túl, Csehországban, élénk visszhangjuk volt. A *Nase Dóba*, *Osveta*, *Slovansky Prehled*, *Cas* és a később alapított olműczi *Slovenské Národny Listy* rendszeresen foglalkoztak a cseh-tót egységesítést szolgáló magyarországi csoport működésével és a hol lehetett, ütöttek a turócziakon. Mikor *Hurbán Sv. V.* kiadta regényét, a *Kotlint*, kicsinyléssel írta *Masaryk* revüje a *Nase Dóba*, hogy ez a regény tótságunk szellemi hanyatlásának szomorú dokumentuma és hibáin a fejlődő generáció tanulmányozhatja, hogy,

¹ *Srobár dr.* cikke a *Hlasban* 1901. 292. I.

milyen munka szükséges a Tótságon. E munka első és legfontosabb részének hirdették azt, hogy kötelességük a cseheket a Tótságról és annak viszonyairól felvilágosítani,¹ azonban néhányszor, mint tette ezt 1902-ben *Srobár* is,² szükségesnek tartották a csehok azon eljárása ellen tiltakozni, melylyel minden leplezgetés nélkül a cseh-tót egység gyors megvalósítását sürgették, mert szerintük ez fegyvert szolgáltatathatna ellenségeik kezébe és mert »a tót nemzet összes erői még nem ébredtek fel a cselekvésre s a hosszú nyomás után még nem éledt fel teljesen a nemzet lelke«. S míg a cseh sajtó a Felvidék megmagyarosítása felett sopánkodott, addig Csehország és Morvaország néhány kereskedelmi iskolájában kísérlet történt a magyar nyelv tanítására, mert a magyar nyelv elsajátítása a cseh kereskedelem és ipar hasznára válik.

A Jednota mindinkább szélesedő működésében figyelmet érdemelnek felvidéki kirándulásai, kiállítások rendezése és a nép között terjesztett röpcédulái. Gödingben 1902-ben tót festők képeiből kiállítást rendezett. Szegény, törekvő, nemzetiségüket szerető fiatal festőket elkábítottak pazar ígéretekkel és így cseh-tót egységesítési agitációjuk eszközévé lett e különben gyanútlan művészek piktúrája. Egy ideig még csábították, csalogatták őket, de mihelyt ezek észre vették, hogy milyen célokra használja őket a Jednota és a kicsinyes cseh-tót mecénások, ott hagyták az egész társaságot. Erről azonban munkám egy másik fejezetében, a második kötetben

¹ Hlas. 1901. – *Blahó Pál dr.* cikke: Co sme vykonali 15 1,

² Az olmücsi Slovenské Národný Listy ellen.

fogok részletesebben nyilatkozni. Ezúttal csak reámutatok arra, hogy a tót festők képeinek mindig valamilyen politikai eszmét, allegorikus jelentést tulajdonítottak. Így ezen a gödingi kiállításon volt egy festmény, melynek címe: »A szerető után«. Egy a szeretője után síró tót leányt ábrázolt a kép. A festőművész nem szimbolizált, – a csehek azonban a képbe belemagyarázták »hogyan ez a magyarországi Tótság personifikációja, a mely szerencsétlen végzetének áldozata. A kedves Tótföld az, a melyet szívedhez szorítanál, de a mely halálosan szomorú. Egyedül, elhagyatva áll, magánosan a nehéz küzdelemben. Az ő legközelebbi, legkedvesebb társának a világon – a cseh nemzetnek – sietnie kell, hogy el ne ragadja őt az idegen, a fekete, az ellenséges szellem, hogy ne kínlódjék halálra az ő keserű könyhyeiben. j Hanula képében az egész magyarországi Tótföld szava azt kiáltja a cseh közvéleménynek: Szeretlek! Nem ismerek kívüled életet! Jer, nyújtsd nekem segítő kezdetet! Te is szeress engem igazán s a világ legboldogabb párja és családja leszünk.«¹ A cseh-tót egység más utat is talált ezen eszmék terjesztéséhez. Csehországból importált áruk mellé propaganda nyomtatványokat mellékelteit.²

Nagygyűléseit rendszerint Gödingben tartotta, hol mindig valamilyen alkalomszerű kiállítási rendezés volt.

¹ Hlas 1902. jun. 5. sz. – A kritika a »Hodoninske Listy«-ben jelent meg. A képet Hanula József, egy ügyes festő alkotta, kinek esze ágában sem lehetett képének tendenciát adni.

² Érdekesség szempontjából említem, hogy például pótkávészakmókban kis elbeszélések voltak mellékelve, melyeknek tárgya tót és egyikük bevezetése így hangzott: Szép a mi kedves cseh-tót hazánk. Földje kövér, termékeny, lakossága szorgalmas. E hatalmas királyság jólétének

zett. Felhívásai, melyeket a csehek-morvákhöz intézett, lelkes hangon adakozásra buzdították a közönséget.

»A Tátra tövében és alatt él« – úgymond az egyik akkori felhívás, – »a mi testvér tót népünk, melynek erőszakkal megtiltották művelődését és nemzeti fejlődését, melynek vigasztalókra és tanítókra van szüksége és melynek szüksége van arra, hogy megnyíljon előtte az anyagi és szellemi fellendülés forrása. A cseh nép példátlan áldozatkészséggel gondoskodik minden veszélyeztetett pozíciójáról nagy nemzeti szervezetei által és a cseh-tót népnek ilyen veszélyeztetett talaja, ez az egészséges, – csak időleges lelki anyagi és nemzeti rabszolgaságban szunnyadó, – két milliányi testvéri törzse, hát ez elhagyatva álljon minden testvéri segély nélkül? Minő hálás és az egész osztrák-magyar szlávásra kitüntető munka hárul itt a mi cseh népünkre, mely tényleg úgy kulturailag, mint anyagilag elég erős, hogy e segélyt nyújthassa. Ne legyünk restek, hanem teljesítsük kötelességeinket. Ez azon indító ok, melyre alapítja lételét és tevékenységét a Csehszlovák Jednota.«

A „*Slovensky Tyzdennik*” 1903-ban történt alapításával a cseh-tót mozgalom gondoskodott egy

megteremtője, a nemzet erejének támogatója jelenleg a kereskedelem. Morvaország virágzik, a széles Szilézia örömeinkre gyarapszik; csak egy tagja a szláv családnak, mely nekünk olyan drága, szívünkhöz oly közeli, – drága Tótságunk beteg. Lelke arany, teste kő. A ki széles hazánkban dúdolja a cseh *zsoltárt*: »hol az én hazám, a véres verejtékkel megszerzett, a szenvedésekkel megváltott, melyet Isten az elődökre bízott, melyet a kard oltalmazott, eke megművelt, nekem drága szülőföldem«, – az mindenekelőtt a tót, ez, az égbe nyúló Tátrának elnyomott fia« stb.

népies hangú tót lapról, mely a Jednota eszméit rendkívül ügyesen terjesztette. A lap szerkesztője *Hodza Milán* lett, egy igen ügyes, agilis férfiú, kiről egy tót történetíró a következő jellemző sorokat írta: » Ez a fiatal ember a *Slovensky Tizdennik* címe alatt Budapesten politikai lapot alapított azzal a céllal, hogy a tót nép öntudatát ébressze. Azonban utat tévesztett. E helyett ápolta a demagógiát, a vagyontalanokat gyűlöletre izgatván a vagyonosak ellen. Határozott és tiszta programot nem adott, mert ilyennel nem rendelkezett. Az általános, egyenlő, titkos választói jognak és a »za tu nasú slovincinu« (a mi tótságunkért) általános frázisaiba burkolta és takargatta azt, e mellett hízelt a »halináknak« (parasztszúr) minden szükség nélkül, tisztán taktikai motívumokból.« Az új tót lap csakhamar nagy elterjedtségre tett szert éppen ezeknél az idézetben említett okoknál fogva. *Hodza* a cseh-tót csoportban rövid idő alatt vezetői pozícióra emelkedett és abban az egyben különbözött a többiektől, hogy nem kerülte a magyarokat, hanem érintkezett velük, jobban és behatóbban ismerte meg a magyar politikai életet, mint társai. Egyike a legjellegzetesebb cseh-tót egységesítési propagálóknak. Míg oda-künt a csehek előtt a cseh-tót egység szükségéről szónokol, addig a képviselőházban mint képviselő szemforgatva erősködik a nagy hazafisága mellett és a míg személyes érintkezésében a legsimább és legudvariasabb, addig lapjában a legkíméletlenebb és a legerősebb hangnemet használja. Lapjának működéséről e fejezet többi részében gyakrabban lesz szó,

¹ *Botto J.*: Malá revolúcia. – Slov. Pohľady. 1910. 3 f. 186 l,

most csak azt említem, hogy a Prága fele való gravitálásnak legerősebb előmozdítója ez a lap.

A FMKE. látván ezen agitáció eredményeit ellenakcióra hívta fel a magyarságot. Ez az egyesület mindig a tót nemzetiséggel szembeni liberalizmusát hangoztatta, ' de tétlenül nem nézhette azt a cseh áruló munkát, mely a tótságban oly nemzetiség-emésztő pusztítást végzett. Körlevelet intézett a működési területéhez tartozó törvényhatóságokhoz 1903. január havában, melyben reámutatván a cseh-tót propaganda működésére, egységesen szervezett védelemre szólította fel a magyarságot. De nemcsak a FMKE., hanem egy lelkes felvidéki magyar újságíró is figyelmeztette a magyar közvéleményt a cseh aspirációkra. *Dugovich Titusz*¹ egy terjedelmes tanulmányában foglalkozott a tót kérdéssel. A tanulmány érdemes munka és abban a röpiratözönben, melyet a felületes újságírók a tót kérdéstről produkáltak kimagasló alaposága és megbízhatósága révén. *Dugovich Turóczszentmártonban* megismerkedett a tót politikával és ennek hatása alatt írta meg könyvét,

¹ »Magyarország egy ezredéves magyar állam. Szent István királyunk emelte azzá. Szimbóluma, örök záloga a magyar szent korona. Tartományokban békességben, nyugodtan élhet az idegen. Testvéri szívvel, baráti szeretettel öleljük őket magunkhoz. Nem kívánjuk, hogy megtagadja nemzetiségét. Nem követeljük, hogy elfelejtse anyanyelvét. Nem akarjuk, hogy szakítson tradícióival, szokásaival, tulajdonságaival.

Csak egyet akarunk. Azt, hogy az egységes magyar állam polgárainak tartsa és vallja magát. Hogy szeresse azt a magyar hazát, amelyben bölcsője ringott, a melyben él és a melyben halnia kell. Hogy tisztelje, megtanulja és beszélje az állam hivatalos nyelvét, a magyart. Hogy ezredéves alkotmányunknak hűséges fia s a magyar szent koronának lojális alattvalója legyen.« – A FMKE. jelentése 1900.

² A tót nemzetiségi mozgalmak fejlődésének története. 1903.

mely a tót nemzetiségi mozgalom gazdasági vonatkozásaival is foglalkozott érdemlegesen.

Szell Kálmán a jog, törvény, igazság jelszavával jött a miniszterelnöki székbe. Az általa rendezett választások a tót nemzetiségi pártra nézve kedvező eredménnyel végződtek. A tót nemzetiségi párt szakított a néppártnak kedvező politikai passzivitással. Programját 18 pontban szövegezte meg:

1. Valljuk magyar hazánk egységét, oszthatatlanságát és függetlenségét.

2. Mint tótok, megköveteljük a tót nyelvnek az iskolában, bíróságok és hatóságok előtt való elismerését s egyenjogúsítását, kiváltképen, hogy az 1868. 44. t. c. életbe léptetessék.

3. Követeljük az egyházpolitikai törvények revízióját, különösen a felekezetenküliségről szóló törvény eltörlését.

4. Követeljük az egyházak számára az önkormányzati jogot.

5. Követeljük, hogy az állam a népiskolaügy előmozdításáról – természetes alapon – tőle telhetőleg gondoskodjék.

6. Követeljük a gazdaság, kisipar és kereskedelem fellendítését célzó törvények és intézkedések behozatalát, miért is megkívánjuk, miszerint az általunk lakott vidékeken a közönség kívánalmainak megfelelő anyanyelvi alappal bíró gazdasági, ipari és kereskedelmi iskolák állíttassanak.

7. Szükségesnek tartjuk, hogy a paraszt kisbirtokok szabad föloszthatósága korlátoztassék. Törvényileg határozottassék meg a megélhetésre szükséges minimális birtoktest, melyet a tulajdonos-

tói sem elvenni, sem pedig végrehajtás útján eladni nem szabad.

8. jövetelünk méltányos adórendszert, különösen, hogy a mi kevésbbé termékeny felvidékünk méltó figyelemben részesíttessék.

9. Követeljük felvidéki folyóink szabályozását.

10. Követelünk egy megfelelő cselédtörvényt.

11. Követeljük a szabad iparnak különös képzettség kimutatása által való korlátozását, úgyszintén, hogy az állam az iparost és munkást a nagy töke elleni küzdelmében megvédje; azért is a munkaadó és munkás közötti viszonynak szabályozását, nemkülönben a munkás és családja anyagi, erkölcsi, egészségi érdekének gyámolítását célzó törvények meghozatalát követeljük.

12. Követeljük, hogy az uzsora minden neme megszüntetessék, hogy az állam gondoskodjék arról, miszerint kiscgazdának és iparosnak legyen olcsó hitele, a szegény népnek pedig ínség idején tisztességes foglalkozása.

13. Követeljük, hogy a fogyasztási és önszegélyző egyletek az állam védelmében és gyámolításában részesüljenek.

14. Kívánjuk a közigazgatás reformálását, de oly irányban, hogy a polgárok az együttműködésből ki ne zárassanak.

15. Követeljük a községi és járási önkormányzatot.

16. Kívánjuk a gyorsabb és olcsóbb igazságszolgáltatást eredményező törvények meghozatalát.

17. Követeljük a választói kerületek igazságos

felosztását és az általános egyenlő szavazati jogot, községenkénti titkos szavazással.

18. Követeljük a szabad gyülekezési és társulási jogot.

A tót nemzetiségi párt ezen programja túlnyomóan szociális jellegű, van egy kis néppárti ize még, de vannak benne liberális elvek is. Az egész programmon látszik, hogy a párt tanult a néppártiaktól és hogy a cseh-tót csoport szervezkedése energikusabb fellépésre készítette a turócziakat. A jól összeállított programnak, az utolsó erőfeszítésnek volt is hatása. Négy tót nemzetiségi párti képviselő jutott be a parlamentbe: *Valasek János* a verbói, »*Veselovsky Ferenc* a szenici, *Ruziak János* a liptószentmiklósi és *Kollár Márton* a trencsényi kerület megbízásából. De egyebütt is majdnem győzelemmel határos volt küzdelmük eredménye.¹ E tót férfiak között a legérdemesebb *Ruziak János* liptószentmiklósi ügyvéd, ki 993 szavazattöbbséggel győzött ellenjelöltje felett. Egy higgadt, megfontolt férfiú, ki humánus és liberális gondolkozásával az emberek szeretetét bírja, különbség nélkül. *Ruziak* lett volna hivatva arra, hogy a tót nemzetiségi pártot egységesen szervezze, vezetését kezébe ragadja és a cseh-tót egységesítési törekvéseknek harcot üzenve pártját olyan útra vezesse, melyen ez a tót nemzetiség egyéniségét megóvhatván, a magyarsággal való meg-

¹ *Madron Pál* Szucsányban csak 58 szavazattal maradt alul. – A két képviselő, *Valasek* és *Veselovsky* izgató programbeszédek miatt egy-egy évi fogházzal és tekintélyes pénzbüntetéssel lettek sújtva, azonkívül az ügyvédi kamarák részéről megindított fegyelmi révén is 1000-1000 korona pénzbüntetést voltak kötelesek fizetni. Az egyiknek ebből az ügyből kifolyólag egyéb kellemetlenségei is voltak.

értést praktikus alapokon kereshette volna. Rendelkezett azokkal a képességekkel, melyekkel ezt a munkát sikerrel elvégezhetné volna. Azonban Ruziának nem voltak soha vezéri ambíciói, – szerényen félreállt és ez nagy hiba volt, mert a turócziakat csakis egy higgadt, okos és némileg konciliáns gondolkozású fej menthette meg. Ez pedig, akkor, – ő volt. Csakhogy ő beleunt a politikába. Azt is meg kell említeni, hogy ennek egyik főoka az a kellemtelen fogadtatás volt, melyben a magyar képviselőházban részesült. A kiáltozás, a kifakadások, a türelmetlenség, mellyet nem elég tartalmaz, de annál temperamentusabb képviselők a tót nemzetiségű képviselőre reátámadtak, nem segítik elő a kölcsönös megértést, a közeledést és a vélemények tisztázását. Ellenkezőleg, azzal, hogy elriasztották ezt a béker kedvelő és művelt férfiút, ki a tót nemzetiségi pártban egyike a tiszteletre legméltóbb és a legnépszerűbb férfiaknak és a ki e párt vezetésére leghivatottabb volt, – egy óriási és megbocsáthatlan politikai hibát követtek el.

A tót nemzetiségi képviselők egy Turócszentmártonban tartott értekezleten elhatározták, hogy egy párthoz sem csatlakoznak, hanem »tót nemzetiségi pártot« alapítanak. A képviselőket a budapesti „*Slovensky Spolok*” egy ünnepi estélyen lelkes fogadtatásban részesítette. Nagy volt az öröm, hogy a tót nemzetiségi mozgalom négy képviselőt küldött a parlamentbe és nagy reményeket fűztek működésükhöz. A *tói* nemzetiségi párti képviselők szelíden és simán beszéltek nemzetiségi sérelmeikről és igen helyesen jegyezte meg egy magyar újság, hogy

a nemzetiségi harcnak parlamenti része csak a parádé kedvéért való, mert a harc nem itt dől el, hanem odabenn az erdélyi részeken, lenn a délvidéken és odafenn az észak-nyugati vármegyékben. A Felvidéken ezen időben nagy sürgés-mozgolódás kezdődött. A *Hlas*-csoport tovább is kitartóan a csehekkel konspirált, a *Národnie Noviny* és a *Národný Hlásnik* további küzdelemre nógatta a tót nemzetiséget. És megmozdult a katolikus tót túlzó lap, a *Ludové Noviny* is. »Az utolsó képviseléválasztásoknál egy darab tót önérzetet tanúsítottunk, – miért nem mozgunk hát tovább? Vagy csak akkor legyünk tótok, mikor választások vannak és ezután henyéjünk?« – elégedetlenkedett a *Národný Hlásnik*.¹ A turóczi csoport tehát pótolni akarta azt, a mit egy évtizedben mulasztott. Izgatott, lár-mázott és ezt különösen *Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszternek azon refötetete alkalmával tette, a melyben a tanfelügyelőket a magyar nyelv kötelező tanításának szigorú végrehajtására utasította. A legélesebb kifakadásokkal illették ezt a rendeletet.² Ekkor már küszöbön volt az az áldatlan időszak, melynek politikai zavarai a nemzetiségi mozgalmaknak, s így kiváltképen a tót törekvéseknek, ezeknek keretén belül pedig a cseh-tót nemzetegység irányának ked-

¹ 1902. 11 sz.

² A *Národnie Noviny* például többek között ezeket is írta erről a rendeletről: Ha a magyar nyelv oly szép és gazdag volna, mint a régi helléneké, az ilyen szörnyű magolása a formalizmusnak, az egész tananyag-nak oly elhanyagolása, minőt ez a rendelet megkíván, akkor is a gyermekek elbutítását eredményezné. És e mellett ez a rendelet nemcsak az 1868. 44. t.-cz. súlyos megsértése, hanem a nem magyar nemzetiségek életének és létének megtámadása, megsértése és lábbal taposása az anyanyelveknek, a nemzeti érzelmeknek és az ember zsarnoki lenyomása a maga legszentebb eszméiben, törekvéseiben és lelki szükségleteiben. S a

veztek. A katonai kérdés, majd a választói reform sürgetése eltérítették a nemzet figyelmét ezekről a fontos és megoldatlan problémákról s elfecsérlett idő, pótolhatatlan nemzeti veszteség volt annak a hibás politikának következménye, mely ezt a két kérdést hamarosan megvalósítani és megoldani nem engedte. A katonai kérdést már a kilences bizottság idején le kellett volna tárgyalni, a választói reformot pedig mindjárt, a mikor a nemzeti közvélemény azt haladéktalanul sürgetni kezdte, meg kellett volna valószínűsíteni. Mert az állam mai fejlődésének útjában ezt a két jelentős útszakaszt nem lehet megkerülni. Rövidlátó volt az a politika, mely azt hitte, hogy ezt meg lehet tenni. A nemzet ezért a hibáért súlyos áldozatokat volt kénytelen hozni s ezeknek egyike, hogy a tót mozgalomban a cseh-tót egységesítés rendkívül megerősödött, mert e törekvés tényezői szabadon és feltűnés nélkül működhettek abban a nagy politikai zavarban, melynek drága idejét sokkal jelentőségtelegebb, államépítőbb és nemzetibb munkára lehetett volna fordítani.

A Széll-féle választások a tót nemzetiségi mozgalomnak új segédcsapatokat hoztak, melyek a néppártnak azokból a tagjaiból rekrutálódtak, kik belát-

mi a praktikus oldalát illeti Wlassics rendeletének: Szerencsétlen tanítók, a kik Isten egész áldott héten nem fognak egyebet tenni, mint idegen nyelvet, idegen szavakat verni a gyermekek fejébe, s szerencsétlen gyermekek, a kik a nyelv üres formáin kívül, semmit sem fogadnak majd fejükbe, szívükbe, lelkükbe. Barnumnak van Hamburgban egy iskolája, a hol a papagályokat, szarkákat és rigókat tanítják egyes mondatokra. Nem küldte-e Wlassics oda tanulmányútra emberét s nem az ott szerzett tapasztalatok alapján bocsátotta ki rendeletét? . . . Elég ember szokik ki úgysis Amerikába, szükség volt még egy rendeletre, a mellyel a gyermekeket csaknem a bölcsőtől kezdve el kell butítani!

ván azt, hogy a néppárt a tót nemzetiségi törekvések érdekében ígéretei ellenére nem fog semmit sem tenni, kiváltak a pártból és a tót nemzetiségi párt kikötőjébe eveztek. Ezek között csakhamar kitűnt *Hlinka András* r. kath. plébános,¹ ki feltűnő buzgósággal hirdette épen e választások előtt, hogy a tót nemzetiségi párt és a tót nép inkább támogassa a szabadelvű pártot, mint a néppártot. Nyílt levelében, melyben terjedelmesen megokolja a néppártból való kilépését, keményen nekiront a néppártnak, mely szintén nyílt levéllel válaszolt. Hlinkának ezt a magatartását sem a tót nemzetiséghez való önfeláldozó hűségének, sem pedig a liberálisizmus iránt tanúsított tiszteletének nem lehet tulajdonítani. Benne az érvényesülési ambíció minden jóérzést háttérbe szorított. A szabadelvű embert környékezte meg, hogy az általa elérendő erősebb pozícióban a tót nemzetiségi néppárt zászlaját kibontva s vereséget szenvedve, a tót nemzetiségi pártot kétes harcokba vezesse, melyeknek eredménytelensége után ismét a tót nemzetiségi párttól különvált utakon keresse érvényesülését politikai téren. Hazugság és a nép rokonszenvét hajszólo pózolás volt tehát az, mikor azt írta, hogy a néppártban való csalódása után a politikai mozgalmakban többé nem kíván résztvenni, hanem csupán a népnek akar élni. Épen az ellenkezőjét cselekedte annak ez a kalandor-pap, a mit ígért és már ebből a nyílt leveléből kiérezhető az olcsó demagógia álszent szem forgatása, a mint szenteskedve a nép elé áll s sajnálkozva

¹ *Hlinka András* akkor háromszlécsei r. kath. plébános volt és 1898-ban mint a néppárt képviselőjelöltje szerepelt.

kiáltozza, hogy a népnek nincsen más barátja - csak ő.

Kilépését többek között ezekkel is indokolta: »Mi akadályoz engem abban, hogy immár nem veszek részt a politikai küzdelmekben? A pártvezetőség működése. Eltaszítottak engem azon párt mellől, a melynek bölcsője mellett álltam, a melynek szószólója, lelke voltam, a melynek munkámat és tolmamat szenteltem ... Ha ti azt hirdetitek, hogy néppárt vagytok, akkor én kénytelen vagyok kijelenteni, hogy én több vagyok ... A nép embere vagyok. Demokratikus valódi néppártot értek, mely egybeforrott a nép érzelmeivel. Demokratikus voltam pozitív. Mindig és mindent a népért cselekszem, a nép fia vagyok, belőle származom, érette dolgozom és harcolok, vele sirok és örülök Mindent a népért!... Nem a papi lak ablakaiból, nem is az urasági kúriából nézem és ismerem a népet, hanem közvetlen közelből. Oroszlán részt akarok kivenni az érette vívott harcból . . .« – Nyilvánvaló, hogy a felvidéki szabadelvűpárti politikusok és pártemberek örvendezve látták, hogy a néppárt, mely a többségi pártnak akkor a Felvidéken legerősebb ellenfele volt, egy ilyen agilis embert veszített, kit szívesen fogadtak volna be saját pártjukba s hogy a helyzetet helyesen jellemezzem, – meg kell említenem azt is, hogy az invitálás nem is maradt el. És *Hlinka* ki is használta ezt a helyzetet. Megfizetett az engedékeny invitáló politikáért a legrútabb hálátlansággal, a mint eddig mindenki is tapasztalhatta, a kivel *Hlinkának* dolga akadt, hogy az ő vezéreszméje, politikai hiszekegyje, – a hálátlanság. A törvényhatósági ta-

nácskozási teremben egy nagy erőmérkőzésnél hagyta cserben Hlinka a szabadelvű pártot, melynek helyi vezetői azután elkésve elmélkedhettek a felett, vajjon az engedékeny s lekötelezési politika helyesebb és célirányosabb-e, vagy pedig az erélyes és liberális szellem, mely természetesen nem tűrhette volna Hlinka komédiás barátságát.

Az 1868. t. c. 3. §. ¹ és különben is a törvényhatóságok hivatalos nyelvére vonatkozó 2-6 §. érvényesítése érdekében a tót nemzetiségi párt több kísérletet tett. Így a kilencvenes évek elején, a Szapáry-kormány idején Turóczvármegye közgyűlésén adott be Mudron Pál² egy indítványt, hogy a törvényhatósági tisztviselők a tót nyelvnek a hivataloskodásnál érvényben való tartására köteleztessenek. A közgyűlés az indítványt elvetette. Később 1902-ben kísérletet tettek Liptóme gyében. Itt már siker kísérte mozgalmukat. A törvényhatósági közgyűlésen három indítvány került tárgyalásra: egy tót, egy magyar-tót és egy magyar.³ A középső, vagyis a közvetítő

¹ »Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, a ki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.«

² *Dugovich Titusz* említett munkája 77 l.

³ A tót párt indítványa: »Mi alulírottak indítványozzuk, mondja ki a közgyűlés, hogy az 1868. 44. t. c. 3. §-a értelmében minden tagjának megengedi, hogy a közgyűlésen tótul szólhasson. Liptószentmiklós, 1902. május 21. Dr. Stodola Emil, Kállay Adolf, Laczkó György.

A méltányossági magyar-tót indítvány: »Liptóvármegye törvényhatósági bizottsága azon tényből kiindulva, hogy a vármegye hivatalos és tanácskozási nyelve több, mint egy negyedszázad óta az uralkodó jogszokás szerint az államnyelv, vagyis a magyar, az 1868. évi 44. t. c. 3. §-ának köteles tiszteletben tartásával természetesnek találja, hogy azon tagjai, kik magyarul nem tudnak, a közgyűléseken anyanyelvükön szólalhassanak fel; de viszont tekintettel arra, hogy az idézett t. c. 1. és 2. kikezdése szerint éppen az ország és a magyar nemzet egysége és a kormányzat s a köz-

indítvány győzött, a mi a tót párt részére természetesen sikert jelent két irányban is. Először, mert egy jelentős területről leszorította a magyar nyelvet, – másodsor, mert erős agitációjával megfélemlítette, engedékenységre és egyezkedésre kényszerítette a magyarságot. Ennél az alkalomnál szólalt fel *Hlinka András* a magyarság ellen s átvitorlázott a tót nemzetiségi pártba mindazok szeme láttára, kik őt nemrég magukénak vallhatták és a kik magukénak őt látni szerették volna.

A nyelvkérdés ezen ütközete érdekes külső jelenségek kíséretében történt. A tót nemzetiségi párt nagy jelentőséget tulajdonítván ennek a kérdésnek, erős agitációval készült fel a harcra, s messziről, idegen megyékből jöttek végignézni tót nemzetiségi korifeusok a harcot, melyről a felvidéki magyarságnak egyik akkori szellemi vezetője azt hirdette, hogy »maga a liptói kérdés alapjában csak egyik megnyilvánulása a forrongó Felvidék pánszláv¹ akciónak.«

Berecz Gyula megfigyelései a harcról említésre érdemesek, mert a „*magyar párt*”, jellegzetes betegigazgatás gyakorlati lehetősége érdekében korlátozza az anyanyelv használatát, a törvh. bizottság az ott lefektetett alapelvek és az államnyelv ellen irányított tüntetésnek volna kénytelen minősíteni az olyan eljárást, ha egyes tagok, kik az állam nyelvét bírják, más nyelven szólalnak fel. Elvárja tehát minden trvh. bizottsági tag hazafiasságától, hogy a tárgyalás e módját a legszorosabban betartsa, kijelentvén, hogy az ellenkezőképe cselekvőkkel a tanácskozási ügyrend 18. §-a, a szólás jogának megvonása alkalmazandó.« Liptószentmiklós 1902. évi május hó 26. Angyal József s társai.

A magyar indítvány: »Indítványozzuk, hogy Liptóvármegye tanácskozásának nyelve legyen kizárólag magyar.« Liptószentmiklós, 1902. május 26. Kux Adolf dr. s tsai.

¹ Akkor még nem disztigváltak s ennek lehet tulajdonítani a pánszláv jelző használatát.

ségeit tárja az olvasó elő. Ez a liptói harc egy tipikus eset s benne megtaláljuk mindazt, a mi az ilyen felvidéki küzdelmeket jellemzi: »Nem lehet feltételezni, hogy ott, a hol 24 szavazattal rendelkezik a pánszláv párt, hogy ott meg ne kísértse a további harcot. Pedig sajnosan kellett tapasztalnunk, hogy a liptói magyarság nem áll a helyzet magaslatán. Most legalább oly tartózkodóan viselkedtek többen, a melyet akkor, a mikor tisztán a magyarság kérdéséről volt szó, általában meg nem érthettünk. Azt mondják, hogy a liptói magyarság között vannak függetlenségi pártiak is, a kik ezáltal felmentve érzik magukat attól, hogy a szabadelvűpártiak hazafias küzdelmében részt vegyenek. Mindenesetre a legkönnyebb titulusa a visszavonulásnak, de teljesen indoktalan, sőt vétkes elhatározás akkor, a midőn a tót túlzókkal való küzdelem van napirenden. Ám küzdenek a magyarság disszidens tagjai a megyei vagy országos kérdésekben – akár egymás ellen is; tiszteljük mindenkinek véleményét, módjukban áll. De sorakozzanak egyesült erővel a küzdőterre, ha a magyarság elleni harcról van szó. Csendes szemlélői voltunk annak a sűgás-bűgásnak, a mely a közgyűlés melléktermeiben folyt. És keserűséggel kellett konstatálnunk, hogy a visszavonás, mely a magyarnak mindig átka volt, Liptóban is sorvasztja a magyarság akció képességét. Hiszen voltak ott ősi családoknak jó magyar tagjai, a kik apró-cseprő családi, vagy kitudja mi okból, tartózkodtak a szavazástól! Sőt mi több, volt olyan magáról megfeleledkezett magyar nemes ember is, a ki azt az ivet, a melyen a tótok névszerinti szavazást kértek, aláírta.

Nem restelte ősi magyar nevét azok között, a kik a magyar nyelv fölénye ellen törnek.

Ám mindez fokozottabb összetartásra buzdíthatja a közügyeket valóságban szívükön hordó bizottsági tagokat. Ne engedjék magukat eltérítettetni az egyedül helyes útról, a kitaró küzdelemtől minden ellen, ami a magyarság érdekeivel ellentétben áll. És ilyen esetekben »szabadelvűpártiak, függetlenségiek, néppártiak – egységesen szervezkedjenek és a közös megállapodáshoz ragaszkodjanak, ne mint most is tették, hogy a közös megállapodás ellenére az utolsó pillanatban új indítvánnyal lépjenek föl.«¹

A tót nemzetiségi párt bár a méltányossági indítvány elfogadásával rendkívül meg volt elégedve, párttaktikai szempontból megfelebbezte a közgyűlés határozatát s sajtójában siránkozó jajgatást rendezett.² 4_bejügymijiiszter a többség indítványát, tehát a határozatot hagyta jóvá s ebben méltányossági szempontok vezérelték. Ebben az időben különben is egy méltányossági politika kezdett tért hódítani, melynek gondolatmenete a következő volt:

¹ Felvidéki Híradó 1902. 22. sz.

² A „*Národnie Noviny*” haragos cikkében, melynek címe »Kiűznek bennünket« többek között azt írta, hogy »valóban émelygés fogja el a becsületes embert, ha látja, hogy azok, kiket a tótok választanak, a kik tót kenyéren és tót garason élnek, kiknek szájából tót kiejtés tör elő, kiknek arca, habitusa, stílusa tót, kirekesztik törvénytelen határozatukkal a tót nyelvet. Vájjon demokratikus dolog-e az, ha a nép fia, kinek nem volt alkalmá magyarul megtanulni, eljön a közgyűlésre, melynek megválasztott tagja és nem nyithatja ki a száját, mert ott olyan nyelven »mondokolnak,« melyet a nép meg nem tanulhat és nem is tanul meg soha, még ha háromszor annyi iskolát is állítanak, a hány korcsmát eddig állítottak. Műveletlenné, tanulatlanná teszik a népet a magyarsággal, megalázzák, ki-gúnyolják, zsarnokoskodnak fölötte, kiűzik a tanácsteremből s rabszolgává teszik, stb.«

Az 1868: 44. törvénycikkre háritják és tolják sokan a magyarság részéről annak okát, melyet a nemzetiségi kérdésben való tartós és makacs hallgatás hozott magával.

A nemzetiségi kérdés fejtegetésénél mondotta Eötvös József báró, hogy fontos és életbe vágó ügyekben a hallgatás sokkal károsabb következményeket idézhet elő, mint a diskusszió. A hallgatás észrevétlenül elmérgesíti a helyzeteket. Nem egy központ, nem a kölcsönös megértés felé tereli a különböző felfogásokat, hanem mindegyiket arra készíti, hogy elfogultságában a saját céljait lássa igazságosaknak és hogy azokhoz minél szívósabban ragaszkodják. Így volt ez a nemzetiségi kérdésben is, melyet harmincnyolc évi hallgatás különösen messzire sodort a kölcsönös megértés alapjától és feltételeitől. Meglepődhet mindenki, hogy milyen merően ellentétesek a nemzetiségi kérdést illető felfogások, milyen elhízottak, türelmetlenek egymással szemben.

Nem akart, vagy nem mert eddig senki sem nyúlni a nemzetiségi kérdéshez és az ideiglenes megoldást képviselő nemzetiségi törvényhez. Hallgattak mindkettőről, ahelyett, hogy különböző nézőpontokból megvilágították volna azokat. Minden fejlődik, változik, átalakul a kor eszméi szerint. A politikai nemzet és a különféle nyelvbéli nemzetiségek is. Minden év változást hoz, hát még oly hosszú évtizedek, melyeken keresztül a nemzetiségi törvény változatlan maradt. Nem magyarázta, nem egészítette ki, nem javította, nem tette magyar nemzeti szempontból előnyösebbé senki. Félték tőle. Ez az

irányzat provokálta a nemzetiségi törvény miatt keletkezett két rideg álláspontot. Mindkettő jogosulatlan.¹ Az egyik a törvény eltörlését, a másik álláspont pedig a törvény végrehajtását sürgeti, holott a törvényt a gyakorlatban nagyon is végrehajtják. A végrehajtás felesleges követelése az ellentétes irány természetzerű következménye volt. A magyarság részéről sokan sürgősen, sőt veszedelmesnek hirdették ezt a törvényt. A Grünwald-féle radikális felfogás is azt tanította, hogy a nemzetiségi törvényben a magyarság abdikációja foglaltatik. Mert szerinte »e szerencsétlen törvény kifejezője volt már annak a szerencsétlen politikának, mely nem a küzdelemben, nem az ellenség megsemmisítésében kereste a dicsőségei, hanem az egyezkedésekben, az engedményekben a magyar nemzet érdekeinek rovására.« Ilyenféle kijelentések hangzanak el most is. Grünwald Bélának elismerésre méltó érdeme, hogy ő volt egyedül az, ki a nemzetiségi kérdést tisztázni akarta, de álláspontja az egyik szélsőséget képviselte annak tévedéseivel és hibáival együtt. Ilyen tévedése volt a nemzetiségi törvény eltörlésének sürgetése. A nemzetiségi törvény a helyes közéletet választotta és épen ezért nem született a nemzetiségi megsemmisítés jegyében. Erre a törvényre szükségünk van, mert a nemzetiségek jogait tisztelni kell. Ez a magyar nemzet érdeke, hiszen az erőszak, az ököl politikája sohasem vezetett helyes és kielégítő eredményhez, hanem mindig romboló reakciót szült. Erre a törvényre szükség van, nehogy a nemzetiségi törekvéseket kicsinyes, megvetendő nyughatatlanságnak tekintsék, hanem

természetes fejlődéssel bíró irányzatnak, mely a magyarországi szabadság győzelme után öntudathoz jutott. Igen, – az öntudatos nemzetiségek jogos igényeivel a történelmi politikai nemzetnek meg kell barátkoznia, úgy, amint ezt a hatvanas évek nagy államférfiai hitték, hogy ez által az ország egysége és állami léte biztosíttassék, – »hogy más nemzetiségű honfitársaink nemzetiségi igényei mindenben, mi az országnak politikai szétdarabolása s törvényes függetlenségének feláldozása nélkül eszközölhető, törvény által is biztosíttassanak«. És ez a törvény nem abból a politikából fejlődött, mely csak a nemzetiségi apostolokkal és politikusokkal taktikázik, hanem amely a nemzetiségi tömegek emelésére és boldogítására irányul.

Magyarországon ezen törvény alkotása óta a nemzetiségi politika hamis és ferde utakon járt. Nem volt tömegpolitika, hiszen nem a nemzetiségi tömegnek, hanem a nemzetiségi politikai kalandoroknak szólt minden ténykedése. A jogos nemzetiségi törekvések meg nem ismeréséből keletkezett ez a fonákság. A nemzetiségi túlzók ideges kapkodásában, különféle egyesüléseiben, hazug programjaiban látták, vagy vélték látni a nemzetiségi törekvéseket. Ehhez a kalandor érdekpolitikához igazították a magyar nemzetiségi politikát sokan. Sokan. Határozottsággal állíthatni, hogy ez a hamis irány, sajnosán általános felfogássá fajult és természetesen maguk a nemzetiségi túlzók igyekeztek saját érdekeik részére tőkét kovácsolni, hogy még jobban, még sikeresebben elfedjék, elrejtsek, elfeledtessék a tulajdonképeni jogos nemzetiségi irányt.

A *nemzetiségi* nyelvek jogait ismerjük el nemcsak a törvény rendelkezése miatt, hanem méltányosságból is. Törvényadta jogai alapján kímélték eddig Magyarországon a nemzetiségi nyelveket, nem méltányos hát, – ha szorítják ezeket akár paragrafusok, akár nem paragrafusok alapján. A magyarság nem is fogja elnyomni a nemzetiségi nyelveket és kultúrákat, mert liberális és szabadságszerető nemzet, a mely maga saját jövőjének biztosítékát nyelvében és kultúrájában látja. A hatalmassá fejlesztett nemzeti magyar kultúra az eljövendő korszakokban békés és gyors módon elvégzi azt, a mi felett államférfiak évtizedeken keresztül töprengtek és politikusok veszekedtek. Magába fogja ölelni a nemzetiségi kultúrákat és a közös együvértartozandóságot megteremti a faji és nyelvi különbségek dacára.

Kívánatos, hogy a nemzetiségi nyelveket tanuljuk meg. A magyar nemzet jövője megkívánja, hogy -a nemzetiségi tömegbe elvegyüljünk és így terjeszszük a magyar kultúrát. A magyar közigazgatás sok baja abból ered, hogy a nemzetiségekkel érintkező közegek nem tudnak e nyelveken tökéletesen beszélni. Népgyűléseken, tanácskozásokon alig található magyar ember, ki a nemzetiségi tömeghez beszélni tudna. Ilyenkor akárkit előráncigálnak, – csak gagyogni tudjon a nép nyelvén. Világos, hogy akárkire nem ajánlatos bízni a nép tanítását és csak úgy férközhetünk a nép lelkéhez, ha nyelvén beszélni és írni tudunk.

A nemzetiségi törvény valószínűleg ezen célzathoz is készült és nagynevű alkotói teljesen ártat-

lanok abban, hogy ezt a törvényt utódjaik meg nem értették, bár végrehajtották, – hogy változatlanul hagyták és az új viszonyokhoz nem idomították. Azonban a törvény eltörlésével a mulasztást jóvá tenni nem lehet. Ezzel a helyzet rosszabbodna, a jövő pedig nem igen válna biztatóvá. Magyarország sohasem fog nyúlni az erőszakos megsemmisítés eszközeihez, mert a méltányosság és a béke politikája nem engedi azt, hogy a két szélsőségen mozgó meggondolatlan politikusok taktikázásai az igazi, a disztiníválni tudó magyar nemzeti politikát helyes útvjáról leterítsék. Ezen az utón nemcsak a törvény, a szokás, de a liberalizmus, a méltányosság is vezet a nemzetiségi politikát.

Ennek a méltányossági irányzatnak, melynek vezérlő eszméit visszatükröztetni igyekeztem, vannak végzetessé válható hibái és vannak érdeemes igazságai is, melyek arról tanúskodnak, hogy a belügyminiszter akkori határozata csakugyan helyes és célirányos volt.

A lipói eset a többi felvidéki törvényhatóság hathatósabb figyelmét felkeltette a tót mozgalom irányában. *Ny Ura vármegye* alispánja csüggedten mondja akkori jelentésében, hogy ott, a hol a nemzetiségi, a faji öntudatnak csak csirái is vannak, vesztett mezeje van a magyar kultúra minden igyekezetének. És ez a csüggedés másutt is kezd mutatkozni. Hangos lett az imént említett két szélsőséges kívánság, hogy a nemzetiségi törvényt vagy el kell törölni, esetleg módosítani, vagy pedig teljesen végrehajtani minden betűjét.

Pozsony vármegye közönsége körlevéllel fordult az összes törvényhatóságokhoz oly célból, hogy ezek

kérjék a törvényhozásnál és kormánynál az 1868. 44. törvénycikk módosítását abban az irányban, hogy a nemzeti állam egysége biztosításának érdekeivel az a kellő összhangba hozassék.

»... Elodázhatatlan kötelessége ennek az államnak, hogy az izgatásoknak törvényhozási intézkedés útján, illetve törvényben gyökerező minél erélyesebb preventív rendszabályokkal is, idejekorán elejét vegye. Mindezeknél fogva a sajnosán tapasztalt pánszláv törekvések ellen részünkről ünnepélyes óvást emelve s azokkal szemben törvényes kötelességünkhöz képest a leghatározottabban állást foglalva, igen-igen kérjük a mélyen tisztelt képviselőházat: hogy az 1868. évi 44. törvénycikknek a magyar nemzeti politika jól felfogott követelményeihez képest való módosítását mielőbb munkába venni méltóztassék.« – Ez volt a pozsonyi körlevél tulajdonképeni vejeje, mely ellen nemcsak a tót nemzetiségi párt, de sok helyen a néppárt is határozott állást foglalt.

A felvidéki magyarság, hogy a cseh-tót mozgalommal sikeresebben szembeszállhasson egy „*Magyar Szövetség*” megalakítását kezdeményezte, mely 1902. december havában meg is alakult. Ennek a szövetségnek, eredeti tervezete szerint, nagyarányúnak kellett volna lennie, – azonban az nagyon kicsinyre zsugorodott és alapítása csupán azon izgatottság jellemzésére említendő, mely abban az időben a felvidéki magyarságot a tót mozgalom terjedése láttára megszállta.

Említettem,¹ hogy a Széll kormány idejében

¹ 141. lap.

megújította a tót nemzetiségi párt egy tót középiskola alapítására vonatkozó kérését. Az iskola fenntartásáról egy tót közművelődési egyesület gondoskodna, melynek alapszabályait be is terjesztették, de ezek nem nyújtottak elég biztosítékot arra, hogy az iskola szervezését a miniszterelnök megengedhette volna. A kérés előnyös elintézése érdekében a tót nemzetiségi képviselők még az elutasítás után is kísérletet tettek a kormányelnöknél, azonban siker nélkül. Az ez időben történt egyéb tót epizódok közül néhány tót diáknak a tanintézetekből való kizáratása,¹ a Pietor-féle tüntetések néhány sajtópör, az amerikai tót lapok izgatásai,³ a szláv újságíró kongresszusokon való tót felszólalások, apró és kicsinyes tót torzsalkodások, s a későbbi *Cobrda* ügy⁶ érdemelnek rövid megemlítést.

¹ Eperjesen és Selmeczbányán.

² *Pietor Ambrus* turóczszenzmártoni szerkesztőt két izgató cikke miatt nyolc hónapi államfogházzal büntették és mikor 1899. június 24-én hazatért, a turóczszenzmártoniak nagyarányú tüntetést rendeztek mellette. Ennek következménye egy nagy per volt, melyben huszonegy tüntető fogházbüntetéssel sújtottak, Három tüntető ügyvéd ellen pedig a beszercebányai ügyvédi kamara is megindította a fegyelmi eljárást, mely az illetők pénzbeli megbüntetésével végződött.

³ Különösen az »Amerikanské Slovenské Noviny« – Ezt a belügyminiszter 1902-ben ki is tiltotta. – Az amerikai tótokról bővebbet még ebben a fejezetben,

⁴ 1902-ben Laibachban *Mudron*, 1903-ban Pilsenben *Hurbán Sv. V.* mondott a tótok nevében felköszöntőt. Mindkettő az összes szlávok összetartásának szükségét és fontosságát hangoztatta.

⁵ Mint például a Tátra-bank igazgatói állásáért folytatott tót versengés.

⁶ *Cobada Pál* ág. ev. lelkész és alesperes a kispalugyai ág. iskola évváró vizsgáján 1904-ben beszédet mondott, melyben a következő nyilatkozatot tette: »Fiaim jól véssétek emlékezetetekbe ezeket, a miket tanultatok, mert lehet, hogy ez volt az utolsó tót vizsgánk, jövőre kitépik nyelveketet és magyarsággal fognak etetni«. – A rémeket látó lelkész ezért 10 napi államfogházat kapott.

A következő évben már erőteljesen előtérbe nyomul az új tót lap, a *Slovensky Tyzdennik*, melynek nyugtalanságot szító, magyarellenes és antiszemita irányzata csakhamar felkeltette az ügyészség figyelmét. A politikai hangulat kedvezett ennek a demagóg munkának, melynek egyetlen célja a esetiekhez való szoros csatlakozás. A cseh-tót mozgalmat egy olyan nemzeti tőkének hirdették, melynek kamatait a következő nemzedék fogja élvezni. »Ma a Tótságon egészen másképp gondolkoznak, mint húsz évvel ezelőtt. Nem Oroszországba gravitálunk, hanem természetesen Prágába. Ha atyáink is ilyen politikát követtek volna, hol is lehetnénk ma«,¹ írta egy ambiciózus tót szerkesztő Csehországba. S azoknak a politikai zavaroknak, melyek ezekben az években beköszöntek, a cseh-tót mozgalom nagyon is hasznát látta.

„*Kis forradalom*”-²nek nevezte el egy tót történetíró azt a korszakot, mely a koalíciós kormány lemondásáig terjedt. És ebben az elnevezésben van találó irónia. A tót nemzetiségi pártnak ismét alkalma nyílt »a lázadó magyarok« megbízhatatlanságára reámutatni és loyaltásával büszkélkedni. A kis forradalom bizony nagyon kedvezett a tót, különösen a cseh-tót törekvéseknek, dacára annak, hogy nagyon szigorúan és erős kézzel sújtott minden nemzetiségi nyíltabb mozgalmat, mert ebben a korszakban ezen a téren nagyon kevéske volt a célirányos és helyes

¹ *Hynek Stepanek*: Casopisectvo a zurnalistika slovenská 14 1. – *Stefáne* Antal a rövid ideig élt Slovensky Obzor szerkesztőjének a szerzőhöz intézett leveléből.

² Malá revolúcia.

politika. A megtorlás volt a legfőbb vezérlő eszme, holott politikai mozgalmakat egészen más, diplomatikusabb és ravaszabb eszközökkel, politikusan lehet gyengíteni és nem is büntető paragrafusokkal, melyek sokszor a jogosulatlan rokonszenvet keltik fel az eseményeken kívül állókban. Ha a politika már nagyon sokszor a paragrafushoz folyamodik, akkor nincsenek neki SZÍVÓS, politikai sakkhúzásokhoz értő, a döntő lépést beváró türelmes képviselői. Azonkívül ebben az időszakban kezdődött a „vészkiáltások” nagy hangzavara. Úgy a magyarság, mint a tót nemzetiségi párt részén. Ezek a vészkiáltások irritálták a közvéleményt minden oldalon és ez is egy oka volt annak, hogy annyi sajnálatos tót esemény játszódott le ebben az időszakban. Az egymás iránti bizalmatlanság és gyűlölködés a legizóbb lett s természetesen ilyen hangulat a legtermékenyebb talaj volt a cseh tervek és aspirációk részére.

A *Sloyensky Tyzdennik* a cseh-tót egység érdekében parasztpolitikát kezdett és meglehetősen sikerrel. Megmozgatta a tót nép tömegét s ezt különösen *Hodza Milán* ügyes tollának, találóan népies stílusának tulajdoníthatni. » – Nem elég az, tót testvéreim, hogy kölcsönösen szeretjük egymást,« – írja egy cikkében, – »az sem elég, hogy egymással szemben őszinték vagyunk. Még az sem kielégítő, hogy tudjuk, hogy emberek vagyunk, kiket polgári jogok illetnek, – de még az sem nyugtathat meg, hogy tudjuk, hogy mik vagyunk: tótok vagyunk. Több kell. Kell, hogy ez a nagy tót tömegünk felébredjen. Hogy gondolkozzék. Hogy célirányosan dolgozzék. Hogy ne maradjon örökké egy léleknélküli tö-

meg, mint például az agyag vagy gipsztömeg. Az élő Istenre, – hiszen emberek vagyunk! Harmadfélmilliónyi tömegünknek nem szabad némán csücsülni. Mert ha mi tótok továbbra is olyan lusta tömeg maradunk, mint mostanáig: mi lesz azután? Az fog történni, hogy akadnak ismét élelmesebb emberek, kik bennünket úgy fognak felhasználni, mint a hogyan a holt tömeget szokás. Jó iparos csinál gipszből angyalt, maskarát, marhácskát, – a mit akar.« – »Legyünk oly nép, mely izmos vállait, kérges kezeit, eszét, lelkét és szívét nem adja bérbé nemzeti és népi boldogulásunk csábító arendátorainak. Ha arcunk verejtékében dolgozunk, dolgozzunk saját magunkért s nem idegenekért. Ha már ennyien vagyunk, egy ilyen nagy tömeg: hogy van az, hogy mégis gyengék vagyunk? Elcsábítani, terrorizálni engedjük magunkat és a nyomorult judásgarasért eladjuk magunkat az uri iparosnak, ki belőlünk - maskarát gyúr és egy kis halomnyi szolgát.«¹ Tehát a nép önértét próbálták erősíteni. Jelszavuk: szeressük egymást és ne hagyjuk magunkat. És azok a fiatal tótok, kik a Hlast alapították és az új budapesti tót lapot támogatták, a »falusi politikát« kezdtek portálni. A tót falut ki kell emelni abból a szörnyűséges elhanyagoltságból melyben leledzik, a falusi tót embert meg kell javítani, ki kell tanítani, fel kell ébreszteni és különösen *Srobár Lőrinc dr.* igyekezett ebben az irányban a népre hatni. Népies dolgozataiban az alkoholizmus ellen, az iskolák fejlesztéseért, a pereskedési hajlandóság elnyomásáért, olvasó körök szervezéseért, a falusi közegészségügyi viszonyok

¹ *M. Hodza: Pozdrav. – Slovensky Kalendár 1905. 12 1.*

és felfogások javításáért szállt sikra, hol tanítva, hol korholva. Azonkívül erősen készülődtek a képviselőválasztásokra, – látván a politikai nyugtalanságot, – tudták, hogy azok küszöbön vannak, de ezek a következetes agitáció dacára a tót nemzetiségi pártnak nagy csalódást hoztak. Az 1905. január 25-iki képviselőválasztásokon elveszítették négy már elfoglalt kerületüket és csupán egy tót nemzetiségi párti képviselő jutott be a parlamentbe.¹

A *Fejérváry-kormány* idején nem tudta a tót nemzetiségi párt, hogy mit cselekedjék, milyen politikát kövessen. Míg egyrészt a *Kristóffy-féle* választói reform mézes madzaga után kapkodva, a hol tehetett, a kormány segítségére sietett, másrészt nehéz küzdelmet, elkeseredett harcot volt kénytelen a kormánnyal vívni. *Lányi Bertalan* miniszteri tanácsost a januári választásokon a lipótszentmiklósi kerület képviselőjévé választotta. Mikor Fejérváry kormányában az igazságügyi tárcát elfogadta, új választásokat írtak ki ebben a kerületben.² Az egész ország feszülten figyelte a kifejlődő választási harcot és ez a kerület alig hederített az okoskodó tanácsokra, hogy a magyarságnak inkább kellene a tót párt jelöltjére szavazni, mint *Lányi Bertalanra*. Három nehéz választásban szenvedett borzasztó vereséget a tót nemzetiségi párt, mely később, Turócszentmártonban már *Kristóffy* ígéreteiben bizakodva elfelejtette a lipótszentmiklósi vereséget s *Kocson Lajos* miniszteri taná-

¹ *Hodza Milán* mint a kulpini (Bács-m.) kerület képviselője. – *Szkcicsák Ferencet* Árvában néppárti programmal választották meg s csak később csatlakozott a tót nemzetiségi párthoz.

² A tót nemzetiségi párt jelöltje volt *Stodola Emil dr.*, a Kossuth-párt jelöltje *Thuránszky Tamás* és a kormány jelöltje *Lányi Bertalan*.

csosnak egy majdnem zavartalan főispáni installációt biztosított az által, hogy a tót nemzetiségi párt teljes számmal és lelkesedéssel kitartott mellette.

Ebben a szenvedélyes időszakban *Hodza Milán* teljes nyíltsággal hirdette a *Ceskoslovenská Jednotának* Gödingben tartott közgyűlésén,¹ hogy a tótok jövő boldogulása csakis a cseh-tót nemzetegységben lehetséges és az »elnyomott tót nemzet« nevében kérte a cseh segítséget. Különösen a cseh kultúrának a Felvidéken való terjesztését mondta alapvető fontosságúnak. Az egyesület küldjön a tótok közé minél több cseh könyvet és cseh hírlapot, hogy a tótoknak szimpátiája a cseh nemzet irányában megerősödjék. – Ez a közgyűlés egyébként eléggé érthetően megmutatta azt a kapcsolatot, mely a Jednota és Hodza lapja között fennállt, mert a gyűlés elnöke² megnyitó beszédében kijelentette, hogy a legjobb tót lapot nappilappá fogják átalakítani. Ennek az Ígéretnek megvalósítása azonban néhány esztendőre kitolódott. A gyűlésen beszélt még *Blahó Pál* is, ki viszont a cseh nemzet gazdasági támogatását kérte. A tanácskozás eredménye, hogy az egyesület fogyasztási egyesületeket fog alapítani a Felvidéken, cseh vándortanítókat küld ki, kik a tót népet gazdasági ismeretekre tanítsák, felhívja ismét a cseh nemzetet a tótok támogatására és hogy egy nagyobb cseh alapítvány kamatainak felét cseh-tót célokra fordítja. – Ez a Jednota sok pénzt nyelt el és sok nagyszabású programot szerkesztett. Gazdálkodásáról írta egy névtelen német író, hogy az olműczi

¹Augusztus 13-14.

²Dr. Rychlik prágai ügyvéd,

*Pozor*¹ haraggal kelt ki az egyesület ellen. »Azt mondja, hogy a nevezett egyesület nem törődik a tótok érdekeivel s hogy úgy tűnt el, mintha csak a föld nyelte volna el. Ez annak a jele, hogy valamint Magyarországon a cseh-tót egységnek a tótok közt kevés az igazi híve, úgy a csehek nagy része irtózik ettől a gondolattól, mert nem találnak józan ésszel olyan alapot,¹ a melyen azt felépíthetnék. Elismeri a nevezett lap, hogy az egyesület rengeteg pénzt nyel el, de működését nem látja. Elég, ha a tagok tudomásul veszik az ajándékokat. Így a cseh budejovici sörgyár részvénytársaság 24328 koronát ajándékozott az egyesületnek úgy nemzeti, mint kulturális célokra, Zeyed Mihály is sokat hagyományozott neki, de még hozzátartozói sem tudják, hogy mit és mennyit? Éhez hozzá lehet tenni, hogy a magyarországi tótok annál inkább nem kapnak az ilyen pénzekből, de ne is kapjanak«. A Jednota működésének súlypontja nem is abban a pénzmennyiségben rejlik, melyet Magyarországra küld, hanem azokban az eszmékben, melyeket hirdet és a mely eszmék épen a Jednotát életre hívták. A Jednota korántsem tűnt el, mint ezt ebben az idézetben olvassuk, mert ennek az egyesületnek működése a következő években nagyon is reácafol erre. A cseh-tót egységesítési mozgalomnak egyik fegyvere a Jednota, de egymagában a Jednota még nem az egész cseh-tót egységesítési mozgalom, mely ennek az évtizednek második felében Magyarországon gazdasági és kulturális téren nagy eredményeket ért

¹ 1907. nov. 25. sz. – Ungarn u. die Apostel des Panslavismus von X. Y. Z. 16. 1.

el. És azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a Jednota a Magyarországra küldött pénzekről nyilvánosan el nem számolhat. Az pedig, hogy a csehek nagy része irtózik a cseh-tót nemzetegység gondolatától, – nem fedi a valóságot, amiről mindenki meggyőződhetett, a ki a csehek politikai törekvéseit figyelemmel kísérte. A cseh nemzeti politikának egyik alapeszméje lett a múlt században az, hogy a tótok a cseh nemzet tartalékerejét alkotják és ez az eszme ma még intenzívebben él, mint azelőtt. A tótságról irt rengeteg cseh politikai brosúra és könyv, nem is szólva a sok hírlapi cikkről, leginkább bizonyíthatja, hogy ez az eszme élénken foglalkoztatja a cseh nemzetet.

Éppen ebben az időben adta ki *Káral* egyik röpiratát, mely a tótok helyzetével foglalkozik és melynek címe: *Kiírtani*.¹ A röpiratban azt igyekszik bebizonyítani, hogy a magyarság ki akarja írtani a tótságot és ezért a cseheknek kötelességük a tótságot megmenteni. A Jednotának ez a főmozgatója a cseh mentési munkát a következőkben tervezte meg:

»Az első dolog megismerni az igazságot, az ügyek valódi állását megtudni. Mihelyt az igazság kiderül, gyógyulni, pirosodni fog és fordulat áll be a javuláshoz. A magyarok tudván azt, hogy az egész államunk és a szomszéd államok figyelik és az igazság világánál nézik őket, biztosan mérsékelni fogják magukat. Nagy fontosságot tulajdonítanak a külföldi híreknek, nagy összeget adnak ki sok külföldi lapra, hogy ezek erőszakosságukat elhallgassák. Ugyebár,

¹ R. Targo: Vyhubit.

nem elhallgatni, de a nyilvánosságnak felfedni, – ez a mi feladatunk.

A dolog valódi állását mondjuk tehát el a széles nyilvánosságnak, ébresszünk rokonszenvet, érdeklődést és segítséget. Itt van mindenekelőtt a delegáció. Itt, cseh képviselők, adjátok elő a tiszta tényeket. Ha Bosznia (Masaryk prof., Sláma dr.), de a poseni lengyelek (Kramár dr.) érdekeit is magukévá tették, annál nagyobb a kötelességük és ilyen jogsultságuk a tótokat illetően. A Tótság legyen kulturális és *politikai* programmunk egy része. Emlékezzünk meg a tótokról a birodalmi gyűlésen is, a hogyan ez történt az ócsehek vezetésekor, tudják meg a magyarok, hogy folytonosan megfigyeltetnek. Ne legyen a birodalmi gyűlésen képviselőség tótbarát nélkül, csakhogy egyúttal ismerje ez a magyar dolgokat is; a klub határozatlan volt, mihelyt egy szánalmat keltő kérdés felszínre került.

Palacky mondta – és illik a zseni szavait megfontolni, – hogy a magyarosítás egy fájó kelevény, mely az egész állami testet fenyegeti. A magyarosítás az állam és történetének szégyene; ezt nagyon is érezzük valamennyien, kiváltképen a jelen időben. Érezzük valamennyien, hogy valamit tenni kell. Kísérjük meg a szanalást alulról, kísérjük meg felülről; leghatásosabb a felülről irányított rendezés. Szeretném ezt a feladatot a cseh és lengyel nemesre bízni, de bennök nincsen érzés a szenvedők iránt és így nincsen más tanács, mint az, hogy a cseh delegátusok és cseh férfiak, az állam fejéhez közelállóak, mondják meg azon a helyen az igazságot: ott az államot veszély fenyegeti és ott meg-

becstelenítették! A mi hibánk is az, hogy Bécs a magyar kormánynak »szabad kezet enged a belpolitikában.«

Kíséreljük meg tehát ezt felülről!

Végül ne engedjük magunkat a magyarok által megfélemlítetténi és menjünk panaszainkkal a külföldre, – kövessük e magyarok példáját. Reméljük, hogy mindenekelőtt az egész szlávtság érdeklődését felkeltjük. A tót testre irányuló mindegyik magyar ütés az összes szláv újság kiáltását váltsa ki. Nem hívunk bosszút az erőszakoskodókra, csupán segítséget kérünk az elnyomottakért. Európa figyelmét, melynek szívében, ott a Tátra alatt, egy Európát meggyalázó színjáték folyik. A magyar brutalitás egy nem európai jellegzetesség.

Az összes nemzetekben vannak humánus emberek, különösen ezekhez fordul kérő szavunk: segítsetek!«¹

Tehát a magyarság ellen irányuló külföldi hajszája, melyet már *Masaryk* is emlegetett, megkezdődött. Egyúttal ez az idézet azt is megmutatja, hogy a Jednota kezdeményezésére miképpen lett a cseh politika egyik része a tót kérdés. Már a következő időszak tarkállik a sok magyarelles cseh politikai beszédetől. A csehek mindinkább kisajátítják a tótok feletti gyámkodást, de azért felhangzik a tótok kebelében itt-ott bizalmatlankodó hang a csehek irányában. Így megjelent egy tót röpirat,² mely a csehekkel szemben tüntetőleg a russzofilizmust dicsőítette. Ez azonban csupán egy zavaros végakkordja volt a nagyon régi irányzatnak.

¹ Vyhubit 63. 1.

² *Nasa Politika*,

A koalíció képviseléválasztásain a tót nemzeti-ségi párt nyolc képviselőt küldött a parlamentbe: *Blaho Pált, Juriga Nándort, Jehlicka Ferencet, Kollár Márton*t, *Bella Mátyás Methodast, Hodza Milánt, Szki-csák Ferencet, Ivánka Milánt,*¹ – kik nagy munkakedvvel fogtak parlamenti működésükhöz. Legtöbbje fiatal csehbarát elem, ki nem rettent meg attól a lármától, mely egy-két merész kijelentésük nyomában a képviselőházban keletkezett. A tót nemzeti-ségi képviselők »a nemzeti-ségi klub«-ban a többi nemzeti-ségi képviselővel egyesültek és ezen egyesült párt részére a képviselőház bizottságaiban helyet, valamint egy külön jegyzői szék felállítását kérték.

Parlamenti működésük elején a tót nemzeti-ségi képviselők közölték programjukat, melyben belátják, hogy nem lehet más céljuk »mint Magyarország teljes függetlensége, melynek megvalósításáért a tót nemzeti-ségi néppárt teljes erejével küzdeni fog. Cé-lunk a teljesen szabad Magyarország, a hol mindenki tekintet nélkül hitére és nemzeti-ségére teljes szabadságot és egyenlőjogúságot kell, hogy élvezzen.« – Természetesen ismét a nemzeti-ségi törvény Végrehajtását követelték. A programban felvett címet: *tót nemzeti-ségi néppárt*, most első alkalommal használták.²

A turóczszentmártoniak tehetetlen féltékenységgel látták a fiatal cseh-barát tót nemzeti-ségi képviselők előtérbe nyomulását. »Sajnálatos volt az a

¹ Fellépett még: Markovics Gyula dr., Medvecký Lajos dr., Rath Ágost dr., Srobár Lőrinc dr. és Pivko Iván. – Ivánka mandátumát később megsemmisítették.

² *Szki-csák Ferenc* fáradozott leginkább, hogy a párt vegye fel a tót nemzeti-ségi néppárt címét. Ezt a címét később elhagyták.

körülmény, hogy a megválasztott fiatal képviselők a nemzeti szervezkedés kereteiből egészen kizárták magukat, helyi viszonyokhoz szabott, általános programokat adtak. Az általános választói jog követelése, a »za tu nasú slovincinú«, »a parasztszűr a nemzeti fejlődés legerősebb támasztéka« burkolt jelszavai, nem voltak egyenes, becsületes, nemzeti program. Itt volt számukra a turóczsentsmártoni 1861. évi memorandum, de azzal a *tói* képviselői testület nem is törődött már, ezért nem volt a képviselőházban való fellépésének méltó tekintélye. A tót képviselők »saját öklükre« csináltak politikát; *Blaho* képviselő egyik képviselőházi beszédében azonosította magát a kossuthisták politikai elveivel. És habár ez csak taktikából történt, az ő nemzeti karaktere erős csorbát szenvedett.«¹ Ez a turóczsentsmártoni jellemzés sokban túloz és elárulja a nehezteletést, mert a fiatal tót politikusok nem törődtek a turóczsentsmártoni politikai tervekkel, hiszen legtöbbje kész programot kapott – a cseh-tót egysegésítési mozgalomtól.

A felirati vitánál a nemzetiségi csoport külön felirati javaslatot nyújtott be, mely tiltakozik mindaz ellen, a mi Magyarország területi és állami egységének megbontására vezethetne, de a magyar állam konszolidációját »nem Magyarország népeinek – egy merőben célt tévesztett állampolitika által mesterségesen provokált meghasonlásában, hanem azok egyetértésében« keresi. A faji unifikációtól rettegve az uralkodó figyelmét felhívták az 1861. és 1866-ik években mondott szavaira, melyek szerint »az ország-

¹ *J. Botto*: Malá revolucia. – Slov. Pohľady 1910. 3.f. 185. 1.

gyűlés gondoskodjék oly intézmények létesítéséről, melyek az ország különböző népeinek *nemzeti létét* biztosítják.« Tehát a felirati javaslatuk tendenciája az, hogy a nemzetiségek mint különálló és a magyar nemzettel egyenrangú közjogi egyedek ismertessenek el. A felirati javaslat, az azt támogató nemzetiségi párti beszédek panaszos hangon a már ismert »nemzetiségi sérelmeket« variálták, közben-közben a magyar katonai vezényszó, az iskolák államosítása, a közigazgatás maradisága ellen ejtettek el éltélő megjegyzéseket. A cseh-tót egységesítési mozgalom exponensei a magyar képviselőházban gondosan kerülték a cseh-tót nemzetegység témáját és idegesen fogadták azt a magyar mozgalmat, mely a magyar-cseh barátság megalapozását tűzte ki céljául. Felesleges volt nyugtalankodniok, hiszen ezt az eszmét sem Magyarországon, sem Csehországban nem fogadták érdeklődő szimpátiával. Erről a magyar-cseh mozgalomról írta később a cseh-tót propagandafoh'óirat, hogy a csehek két oknál fogva nem szövethetnek a magyarokkal: 1. Mert a magyarok a szlávok ellenségei. 2. Mert azok, kik a kiegyezés óta Magyarország élén állanak nem magyarok. Az a tolvajok vegyülete, kik az állam hatalmát magukhoz ragadták és az országot úgy kiszívják, mint az uzorás áldozatát. Ezekkel szövethetni nem szabad.¹ Ebből is kiérezhető az a nagy és vak gyűlölet, mely a magyar-cseh mozgalmat cseh részen megakadályozta. A gyűlöletnek egyik nem csekély oka, hogy a csehek a dualizmusban alárendelt, míg a magyarok mellérendelt szerepet visznek.

¹ *Nase Slovensko* 1907. 6 f. – *Kazimir Konsel* cikke.

Az általános választói jog követelése a tót nemzetiségi pártot és a szociáldemokratákat egymás mellé hozta. A fennmaradási ösztön kényszerítette őket arra, hogy közös erővel sürgessék meg azt a fegyvert, mellyel az új alapon szervezendő választások alkalmával egymásnak rontanának. A nagy feltűnést keltő *Hlinka-per* és egyéb tót nemzetiségi ügyekben a magyarországi szociáldemokrata párt. erősen pártját fogta a tót nemzetiségi pártnak. A nagy barátkozás egy nemzetiségek-szociáldemokraták között kötendő szövetség eszméjét tette aktuálissá. A tót nemzetiségi párt hazudott, mikor szocialista eszméket prédikált, a szociáldemokraták pedig hazudtak, mikor tót nemzetiségi allűrökkel kacsintgattak a Felvidék tótsága felé.

Ezt a tótságot akarta mindkét irány magáénak vallani, ennek a tótságnak erejére áhítozott mindkét rész. A szocialisták az által, hogy elfogadták és elismerték a tót nemzetiségi túlzók követeléseit, remélték az ország tót nemzetiségi vidékein való erősödésüket. Remélték azt, hogy a nemzetiségi túlzók lábai alól lassankint elhúzzák, magukhoz rántják a nemzetiségi kerületeket. A tót nemzetiségi párt viszont a nemzetközi szocializmus eszméiben alkalmas új eszközt talált a tömegek hitegetésére és a tót nacionalista eszméit szocialista jelszavak segítségével remélte sikerrel az egész Felvidéken elterjeszteni.

A tót nemzetiségi párt nemzetiségükben sovén apostolai érezték a veszedelmet, mely a szocializmus részéről céljaikat és szereplésüket fenyegette. Jól tudták, hogy a hol félig-meddig liberális elveket vallanak és hirdetnek, ott programjuk el nem ter-

jedhet. Gondoskodott is propagandájuk arról, hogy az általuk hangoztatott szocialista jelszavaknak mély és komoly hatásuk ne legyen. Hogy aJPelvidék tót-sága között az a nemzetközi szocializmus, mely a „tót nemzetiségi túlzókat kegyesen pártolta, nem tudott erősebben szervezkedni, terjedni, híveket szerezni, – ez a tót párt éberségének következménye és akármilyen módon is erőlködött a szocialista propaganda a Felvidéken, cirkulusait saját fegyvertársa: a cseh-tót propaganda rontotta mindig el.

Alakult a Felvidék sok tót nemzetiségi megyéjében számos szocialista politikai szervezet. Van közöttük olyan, melynek tagjai majdnem mind tótok. Vezetői között van olyan, ki azelőtt a leghevesebb tót túlzó volt, a ki soha sem álmodott arról, hogy valamikor szocialista is lesz. Az ilyen szervezetben tót nemzetiségi tömörülést látott mindenki és joggal – mert megesett, hogy a hires *Marseillaise* helyett a *Hej Slovácit* énekelt a szervezet tüntető menete. Választásokon pedig, minthogy szocialista jelölt nem volt, hanem magyar és tót jelölt, a következő módszert használták, hogy a tót jelöltre szavazhassanak. Küldöttségileg megkérdezték tőle, vajjon hive-e az általános választói jognak. Természetesen, hogy a jelölt annak vallotta magát – és erre a küldöttség vezetése alatt az egész szervezet a tót zászló alá állt. De a magyarság jelöltjét, a ki programbeszédében esetleg az általános választói jog szükségét hangoztatta, nem kereste föl a szervezet és nem is szavazott reá, pedig a kettő között a magyar jelölt a liberálisabb. Ilyenkor a szocialista táborban a jelszó az, hogy „*első sorban vagyok tót és csak másod-*

sorban szocialista.” A tót nemzetiségi párt tehát oda helyezte embereit, a hol *a szocialista párt* néven a tót nemzetiségi túlzás fiókpártját értették.

Ebben az időben nem lehetett tudni soha, hogy melyik elkeseredett tót nemzetiségi párti lesz holnap elkeseredett szocialista. 1907. október 10-ikén a rózsahegy-i szocialista népgyűlésen *Srobár* dr. elnökkölt és a gyűlésen *Hlinka* is megjelent. *Srobár* mindig tót sovinizta volt és képviselőjelöltsége alkalmával nem szocialista, hanem tót nacionalista program szerint kedveskedett a népnek. Azután *Hlinkával* együtt izgatás miatt elítélték, néhány héttel az ítélet után október 10-én elnökkölt a nemzetközi szocialisták októberi tüntetésén. Megjegyzendő, hogy fegyvertársa a megelőző megyei közgyűlésen álszenteskedve figyelmeztette a magyarságot, hogy bánjanak kíméllettel a tót néppel, mert ha nem, akkor maholnap az »istentelen vörösek« karjaiba veti magát a nép.

A tót sajtó is ehhez mérten megváltoztatta a hangját. Mindegyik tót lap többé-kevésbé szocialista stílusban irt. Különösen a *Hodza-féle* hetilap, mely ha az egyik közleményében a legradikálisabb nemzetközi szocialista elveket hirdette, akkor a következőkben bigott és türelmetlen cseh-tót ideákat szórt a nép közé. Ez a lap egy cseh-tót és nemzetközi szocialista egyveleg volt és a magyarországi vörös köntösű cseh-tót mozgalom leghívebb tükre, mely legjobban mutatta, hogy a cseh-tót egység magyarországi ügynökei mire használták a szocialista jel-szavakat.

A tót szocialisták sokszor sokkal éberebben örködtek a tót nacionalizmus érdekein, mint maguk

a tótok és akkor nem volt más kívánságuk, mint hogy a tótság minden vonalon győzedelmeskedjék.

A tót nemzetiségi párt vezetői belátták azt, hogy ebben az alkotmányos országban hívek, tömegek nélkül tehetetlenek. A hatvanas évek óta a tót párt a szociálpolitika népszerű tételeit iktatta politikai programpontjai közé. A tömeg gazdasági reformokkal való támogatása, adóügy, szegényügy rendezése – ezzel kezdték 1861-ben. Akkor ez a csalétek nem használt; azóta mégis megválasztották őket, voltak közülök számosan képviselők, de a szociálpolitikai reformokat csak a választások előtti napon említették, mert a párt soha sem törekedett arra, hogy a szociális reformok megvalósítását saját erejével elősegítse. A tömeget gazdasági állapotáról, a munkást, a szegény földmívest csak azért világosították föl, mert ezzel forrongó elégedetlenséget tudtak kelteni. De azért soha sem törődtek velük. Legjobb példa erre, hogy minden egyesületük, minden intézményük, melynek alkalmá és tehetsége lett volna a népet tanítani s gazdaságilag emelni, – ezt nem tette és ellenkezőleg, gyakori adóikkal és megtévesztő tanításaikkal a helyzetet még súlyosbították. Semmiképpen sem liberális, semmiképpen sem volt türelmes ez a szociálpolitika, melynek egyedüli említésre méltó különössége, hogy a divadlónon együtt táncolt a szegény ember a gazdag és művelt, iskolázott hölgygyel, a közönséges munkás, a közönséges parasztleány épp úgy vegyült a mulatók és táncolók közé, mint az intelligens rész.

De a szegény ember a mulatság után szegényebb maradt, mint azelőtt. Ezt az olcsó fogást

használták hosszú ideig, hogy a folyton gyarapodó gazdagság és az igazán elhagyott szegénység közötti rideg különbséget elfeledjék és a szociálpolitikai jelzavak igaz súlyát elfeledtessék. Innen datálódik az a közhit, hogy a tót pártban nincs különbségérzet, hogy ott teljes a szocializmus, pedig ott még sokkal sivárabbak az ellentétek, mint másutt.

Említettem, hogy az 1907-iki szociáldemokrata tüntetésen a tót nemzetiségi párt is részt vett. Már ekkor, ennek a tüntetésnek nyilatkozataiban volt kirívó a szocialista és a tót nemzetiségi túlzó elvek közötti ellentét. A szociáldemokraták elvetették a szocialista dogmák ridegségébe való kapaszkodást és kijelentették: egyformán óhajtjuk, hogy Magyarország emelkedjék hamarosan a nyugati országok kulturális fokain. Továbbá »mi is fejleszteni akarjuk a magyar kultúrát, a magyarságot, a magyar nemzetiséget, de nem a többi nemzetiség elnyomásával.«

A tót nemzetiségi túlzók, kiknek élén ekkor Hlinka, Juriga, Hodza állott, korántsem hirdették ekkor ezt a békét, hanem gyűlölséget mindaz ellen, a mi magyar, különben maga a magyarországi szociáldemokrata párt tapasztalhatta később, hogy a tót szocialisták is inkább hódolnak a tót nemzetiségi programnak, mint a szociáldemokrata elveknek, a minek számtalanszor tanújelét adták, mikor a tót szocialisták a magyarországi szociáldemokrata párt kebelén belül autonómiára törekedtek és törekednek. Ennek az autonómiának alapfeltételei természetesen a tót nacionalista programnak teljes elismerése a magyarországi szociáldemokrata központ részéről. A központnak nehéz harca volt a pozsonyi tót szo-

ciálista párt alapításakor. Ennek a pártnak alapítását 1905-ben nem tudta megakadályozni, de azt sem, hogy ez a tót párt ne ápolja annyira a cseh-morva barátságot¹ a magyar központhoz való tartozása rovására.

A pozsonyi tót szocialista párt még 1908. évi március havában üzent hadat a tót nemzetiségi pártnak, mert csúful csalódott benne; meglepetéssel látta, hogy mennyire hálátlan a szövetséges. Ez a párt, mely 1904. óta kiad egy tót nyelvű hetilapot² lassanként beleilleszkedett a cseh-tót egységesítési mozgalomba. A szociáldemokratáknak alapeszméjük a nemzetköziség s ezen ma alig csodálkozhat valaki. De ezt a nemzetköziséget nemzetiségi álmokra felhasználni, ezt a nemzetköziséget ravaszul a cseh-tót nemzetiségi mozgalom szolgálatába szorítani, fonás, mely arról tanúskodik, hogy a tót szocialisták a nemzetköziség elvében találták meg azt a módot, melynek segítségével egészen zavartalanul egyesíthetik ügyeiket a csehekével, épen úgy, mint a tót nemzetiségi párt fiatal nemzedéke, melynek hálátlan viselkedése ellen szónokoltak. Valamennyien egy vízen hajózártak, csak hogy evezőiket másképp nevezik. Az egyik nemzetközi szocializmusnak, a másik demokratizmusnak, a harmadik kulturális kölcsönösségnek. Az evező csak előmozdító eszköze a csolnaknak és a tót szocialisták jól választották az evezőt, mert csendben, észrevétlenül siklik csapásai révén csolnakjuk a cseh-tót álmok vizén előre. Mikor ikésőbb a csehek Ausztriában külön cseh szerveze-

¹ A tót szocialista mozgalomról részletesebben a második kötetben.

² Robotnicke Noviny,

tekét létesítettek és elszakadtak az osztrák szervezettől, a magyar szociáldemokratákkal szemben legelkesőbb szószólójuk éppen a pozsonyi tót párt volt, melyben szintén él annak a gondolata, hogy teljes autonómiára szert tegyen.

A nemzetiségi kérdés nagyobbára a tót mozgalom következtében napirenden volt. A sok nemzetiségi képviselőházi beszédre *Andrássy Gyula gr.* belügyminiszter válaszolt 1906. nov. 26-án. »Az én nemzetiségi politikámat« – monda, – »egy mondatban tudom összegezni: szeretni, igazságosnak lenni a nemzetiségek tömegével, de kérlelhetetlen szigorral üldözni az izgatókat.« – Ez a szigor ebben ai korszakban valóban jelentkezett is. Azonban az izgatás kritériuma nagyon is meglazult, kitégult és nem lehet minden, akármilyen ember szavát izgatásnak minősíteni. Itt van mindenekelőtt a sokat hánytorgatott *Hlinka-ügy*, melynek azután olyan szomorú fejleményei voltak.

Különös reklámvállalatoknak néztek ki ezek a monstreperek, melyekben a vádlottak és sok-sok a perben fontos, vagy fontoskodó egyén a reklám jóleső protekciójában részesült. Hlinkának szüksége volt a nagy piaci dobra, mert nélküle csak holmi nyugtalankodó, izgága, lázító Don Guichotte lett volna, – a milyen van számtalan a túlzók tömegében. Talán nem is elvtársai voltak a kikiáltók, hanem mások, – a kikre a magyar közönség nyugodtan reámondta: ezek csakugyan derék, lelkiismeretes és kiválóan erélyes honmentők. Ezeknek a pereknek reklámjához mérten nagyképűsködött Hlinka és nagyképűsködtek a honmentők. A sok

jelentés, távirati tudósítás, a pereknek már hetekkel ezelőtt hírlapok útján való bejelentése, a kicsike kommunikék, hogy ezt csináltak, azt tárgyalták, amazt elvetették, emezt elfogadták a perben, a rendszabályok és katonai óvintézkedések hírei végigszáguldották a világot s e reklám hanghullámaiba kapaszkodott sok ember, ki e reklám révén nevét ismertté, vagy csak egyszer említetté akarta tenni, – pedig ezek a perek nem váltak be dicsőségné. Akárhogyan forgatjuk a szempontokat, akármely párt, irányzat, szemével nézzük ezeket a pereket, - egyformán sajnálatosak és szomorúak voltak ezek az események. Egy papi ruhába bújt Don Guichotte ellen komoly és irtó harcot hirdettek. Egy Don Guichottet ismertek el ellenfélnek. Ez az elismerés, ez a kíméletlen harc e kalandor ellen, a legjobb és, legszimpatikusabb ajánlás volt a nép kegyeibe; a papi Don Guichotteban nem az ábrándozó bolondot látta a műveletlen nép, hanem a megváltás apostolát. Dehát ez is fonákság – és így beleilleszkedett a hóbort pályájába. Ez a fonákság idézte elő a bonyodalmakat és nem az, hogy Hlinka egy Don Guichotte. A legnagyobb veszélyek magvát hordozza magában az, ha a bolondot komoly és okos embernek tartják, mert így válik az egy bolond okossá és a sok ezer természetes eszű bolonddá és így lett igaz épen ezekben az eseményekben a közmondás, hogy egy bolond ezret csinált.

A Hlinka-ügy és az ebből kifejlődő gyászos csernovai esemény szomorú tanulságul szolgálhatott minden félnek. A magyarságnak és a tótságnak. A magyarság fontolja meg mindig, kit tartson méltó-

nak arra, hogy ellenfelének tekintse, fontolja meg mindig, hogy vájjon helyes-e a radikális nemzetiségi politikával szemben a radikális kíméletlenséget használni és nem az óvatos, de biztos politikát, hogy vájjon tanácsos-e a nép felvilágosítása nélkül, a néppel való szorosabb érintkezés nélkül mindjárt a radikalizmushoz nyúlni, vájjon ajánlatos-e a fontoskodók nagy hangossága, vájjon nem volna-e célszerűbb csendesesen, nagyon csendesesen, de komoly eredményekért küzdeni? Nagyon is megtanulhattuk, hogy a végleteken való haladás veszedelmes és ha elképzeljük, hogy ma az egyik végleten, holnap talán a másikon sétál a magyarság, akkor beláthatjuk, hogy az ilyen irányoknak semmilyen komoly értelmük nincsen.

A tótság pedig nagyon is keserűen csalódott mindazokban, kik mellett erősen tüntetett. A következő évtized első hónapjaiban hálátlanul fordított hátat *Hlinka* és később szorosabb táborra azoknak, kik érette egész Európát fellármázták. A tót nemzetiségi párt ebből az egy csalódásból tanulhatta azt, hogy a tót nép nem gyufa, nem arra való, hogy tüntető bengáli tüzeket rakjanak segítségével, melynek fénye mellett élőképeket rendezhetnek a *hamis mártírok* életéből.

A Hlinka-per egy kis felvidéki város abderita viszonyaiban gyökerezik. A képviselőségért való versengés, feltűnési viszketegség, felekezeti gyűlölség, abderita fontoskodás és hazafias érdemek hajszolása, a gyanúskodó vidéki sűgás-bűgás és ezerféle más momentum jellemzi ennek a pernek az előzményeit, melyből azonban kimagaslik egy férfiú, a törvény-

széki elnök. Ez a férfiú az előzmények legfontosabbika. Mint ügyész számos tót nemzetiségi izgatási perben szerepelt és rendkívüli szigoráról híres. De mint törvényszéki elnök szintén belesodródott a rózsahegy-i hangulatba, sőt több ennél, ennek a hangulatnak az ébrentartásában vezető szerepet játszott. A helyett, hogy az események felett állt volna, ott volt az események közepén, de nem mint törvényszéki elnök, hanem mint egy kis vidéki magyar lap ' szerkesztő-bizottságának feje és intézője.

A koalíciós választások alkalmával Rózsahegy-en a néppárti jelöltnek ellenfele *Srobár Lőrinc dr.* tót nemzetiségi párti képviselőjelölt volt, kinek főkor-tese *Hlinka András* mindent elkövetett, hogy a nép Srobár pártjára álljon. *Párvy Sándor* szepesi püspök levélben intette Hlinkát, hogy mint plébános tartózkodják a választási mozgalomtól, a mire azonban ez reá sem hederített, hanem azt válaszolta, hogy mint polgár köteles polgári kötelességeit is teljesíteni. Erre felfüggesztette a püspök ab officio. A választási mozgalomban amúgy is izgatott nép Hlinka pártját fogta, ki a püspöki rendeletnek a nép ragaszkodását és tüntetéseit szegezte szemben. Az izgatott nép körmeneteket rendezett, melyeket később katonai¹ intézkedések segítségével betiltottak. Hlinka népsze-rüségének növelésére *Juriga* és *Jehlicska* országgyűlési tót nemzetiségi képviselők bejárták Rózsahegy környékét és Hlinkának fejébe szállt a nagy dicsőség. Láta a nép izgatottságát, a hatóságok rémületét, – úgy gondolta, hogy ki fogja kényszeríteni a felfüggesztési rendelet visszavonását. És szívós-

¹ Rózsahegy és Vidéke.

ságával, minden eszköz felhasználásával ez, ha három év múlva is, de végső eredményben sikerült neki.

A rózsahegy kerületet elárasztotta a *Ludové Noviny* kiadásában megjelent izgató, magyarelles brosúrával, melynek címe: »Tótságunkért.« A Szt. Adalbert kiadásában megjelent és egyáltalában minden r. kath. énekkönyvben benne van az egyházi ének, melynek refrainje »a mi magyar patronánk.« A tót Matica megbízásából kiadott Maczenauer Ottó-féle énekkönyv is ezt az éneket ilyen refrainnel adja a tót nép kezébe. Hlinka ezen változtatott és így énekelte ezt híveivel: »a mi tót patronánk«, a mihez természetesen az illetékes egyházi főhatóság jóváhagyását nem kérte ki. A püspök a zavarokat okozó plébánost magához citálta és suspensio ab informata conscientia-ban részesítette. A visszaérkező plébánost egy tüntető tömeg várta a rózsahegy állomáson, hol mindenféle kijelentés hangzott el, a minnek következménye az lett, hogy Hlinkát, Srobárt és társait letartóztatták. A vizsgálat megindult a választási harcban történt izgatások miatt is. A népet ez az eljárás aligha nyugtatta meg, mert tovább idegeskedett. ¹ Hlinka példája más falusi tót papokra is átragadt, úgy, hogy *Vaszary Kolos* hercegprímás ez irányban kénytelen volt intézkedéseket tenni.² A

¹ így Fehérpatak, Vlkolinecz, Csernova községbeliek gyermekeiket nem bocsátották többé iskolába.

² Ezeket az intézkedéseket a r. kath. papság örömmel fogadta, hiszen a legtöbb egyházmegye tiltakozott a tót túlzó kath. lelkészek magatartása ellen. »Az újonnan összeült országgyűlésen alakult, az u. n. »nemzetiségi pártnak« a magyar haza és a magyar nemzet iránt tanúsított viselkedését elítélvén, a kerület felháborodással veszi tudomásul, hogy ezen pártban a főszerepet játszó Juriga, Jehlicska és Kollár képviselők a katólikus lelkészi karnak tagjai és mint ilyenek, az esztergomi egyházmegye

hercegrímás különben helybenhagyta mint legfőbb egyházi hatóság Hlinka felfüggesztését.

Hlinkát és társait a bíróság elítélte.¹ Az ítélet

papjai. Tekintve azt, hogy közismert dolog, miszerint a nevezett urak a »Katolicke Noviny« és más tót lapokban a valóban hazafias érzelmű tót népet a magyar nemzet elleni gyűlöletre buzdítják és Magyarországról gyalázólag és sértőleg nyilatkoznak, úgyszintén a politika és népjog örve alatt véghezvitt izgatásuk által a közvélemény megvetését hívták ki, az egyházkerület papsága tiltakozik nevezetteknek bármely egyházkerület kötetlenségében való megtűrése ellen. A győri egyházmegye papságának ezen határozatához hasonló nyilatkozatokat és határozatokat más egyházmegyékben is hoztak.

³ Az ítélet szerint Hlinka András a büntető törvénykönyvbe ütköző 3 rendbeli vétségért 2 évi államfogházra és 1500 korona pénzbüntetésre; Srobár Lőrinc drt. 1 évi államfogházra és 900 korona pénzbüntetésre; Jancsek András 6 havi államfogházra és 500 korona pénzbüntetésre; Greguss Györgyöt 5 havi államfogházra és 200 korona pénzbüntetésre; Cheben Pétert 5 havi államfogházra és 100 korona pénzbüntetésre; Tomik József háromrevuczai plébánost 4 havi államfogházra és 300 korona pénzbüntetésre, ezenkívül politikai jogainak 3 évre való felfüggesztésére; Matyasovszky József, Serafin Mihály, Janovec Janov József, Nóvák György, Vlkolinszky József, Jeszenszky Mihály vádlottakat egyenként 2-2 havi államfogházra és 100-100 korona pénzbüntetésre ítélte. Az utóbbiak pénzbüntetését a tábla 60-60 koronára szállította le. Azonkívül köteles volt Hlinka és Srobár 1679 kor. 30 f., Tomik József 416 kor. 40 f., Greguss György 67 kor., a többiek 344 korona perköltséget fizetni. – A pörnek tulajdonképeni tárgya Hlinka és Srobár választási izgatásai és a Szepesvár-aljáról visszatérő Hlinka tüntető fogadtatása, melyen forradalommal való fenyegetőzések hangzottak el.

Hlinka a Btk. 170 §-ának 2. bekezdése alapján 6 esetben vádoltott izgatással. – Srobár ugyanígy 4 esetben. – Ilyeneket mondtak a népnek: a magyar iskolában tótul imádkozni s keresztet vetni sem szabad, – a magyar fiúkat a katonaságtól szabadon bocsátják, a tótokat nem, -- a tótok jogaiktól meg vannak fosztva, – a magyar tisztviselők megcsalják őket, megnyúzzák, – a magyar nyelvvel a tót népet és gyermekeket butítják, – a tót úgy áll a bíróság előtt mint a borjú, mert anyanyelvén nem beszélnek vele, – a tót nép el van nyomva stb.

A többiek pedig azt kiáltozták az utcán: le a magyarokkal és zsidókkal, legyen forradalom, – a büdös betyár magyarokat és zsidókat éles kaszákkal leütöm, emberek, ne féljete, üssétek le a magyarokat és sendőröket, – le a magyarokkal, üssétek A magyarokat, fel kell akasztani, agyon kell ütni őket, – stb. És még egyéb izgató magatartásuk szolgáltatót okot a törvényes beavatkozására.

után nyomban jelentkezett a cseh szimpátia. A Jednota kezdeményezésére Prágában nagy népgyűlést tartottak, melynek egyetlen tárgya a rózsahegy-i pör volt. A gyűlésen Prága városa is képviseltette magát. A népgyűlés szónoka *Káral* volt,¹ ki a következő határozati javaslatot terjesztette a népgyűlés elé:

Mondja ki a népgyűlés, hogy a magyaroknak különösen a tótok ellen, a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontját túlhajtottnak találja, mert az ellentétben áll úgy a kultúra, mint a humanizmus elveivel; ha a tótok törvényes jogon követelik nemzeti jogaikat, tót iskolákat, intézményeik számára a tót nyelvet, álljunk melléjük és tiltakozzunk a magyarok fanatikus gyűlölete ellen, mellyel tót testvéreinket üldözik; a kultúra és a humanizmus nevében esküdjünk meg, hogy nem engedünk több jogtalanságot a magyarok által elkövetni olyan derék polgárokon, mint Juriga,

¹ *Káral* beszédének jellemzésére szolgáljon a következő idézet: »Hlinkát és társait azért ítéltek el, mert azt merték tenni, hogy tótoknak vallották magukat és kijelentették, hogy azok is akarnak maradni. Jaj azoknak, akik valamely nem magyar nemzetiséghez tartoznak és tétetfejet nem hajtanak a magyar állameszme előtt. Egy milliókat számláló néptől azt követelni, hogy mondjon le nemzetiségéről, az a kultúra romlását jelenti. A nemzetiségtől való megfosztás fölér a rablással és házasságíróssal. Egy nép, a mely ilyen politikai elveket követ, abból kiveszett az erkölcsi érzék legparányibb szikrája is. Sehoh sem találkozunk az erkölcsi sülyedés annyi jelenségével, mint Magyarországon. Jól tudom, hogy súlyos a vád, a mit mondok egy ország ellen, de adataim, bizonyítékaim vannak. Jellemtelenség, megbízhatatlanság, üres iskolák, 50 százalék analfabéta, no meg a választások, éhség miatti sztrájkok, – ez Magyarország képe. Csak Chudovszky bírón csodálkozom, ki elítélte ezeket az embereket! De hát neki ilyen ítéletet kellett hoznia, hogy egy fokkal feljebb hághasson az előléptetés létráján. Az egész cseh nemzet nevében mondom ki ama véleményemet, hogy testvéreink segítségére kell sietnünk, mert egy nemzet vagyunk és az a seb, a melyet rajtuk ejtettek, sajog a mi testünkön is.«

Hlinka és társai s mondjuk ki, hogy a rajtuk esett sérelem a magyar kormányt terheli.

A népgyűlés egyúttal elhatározta, hogy a magyarok ellen röpiratokat kell terjeszteni az összes európai államokban. A Hlinka ügye kiválóan alkalmas agitacionális eszközt adott a csehek kezébe, kik most mint a humánizmus apostolai szerepeltek. Mogmozdult az amerikai tót propaganda is és gyűjtésekben tekintélyes összeget szedett össze Hlinka részére. Angol nyelvű könyvet adott ki a rózsahegy perről, melyet a tekintélyesebb lapoknak beküldött. E közben Hlinkát rágalmazás miatt elítélték.¹ A Tyzdennik és a Ludové Noviny hirülték, hogy Hlinka Rómába utazott és hogy a pápa kegyesen fogadta őt és bíztak abban, hogy a szent-szék Hlinka pártjára áll, mert Hlinka az igazság és a vallás vértanuja. Közben megtörtént épen Hlinka agitációja nyomában a szomorú *csernovai* esemény. Hlinka akkor körútra indult Csehországban, hol tüntetők rokonszenvvel fogadták. Csehországban számos protektorra tett szert, különösen *Kolisek Alajos dr.* gödingi tanár lett később, mikor fogságban volt, nagy segítségére. 1907. nov. 30-ikán jelentkezett Szegeden az államfogház igazgatóságánál, hogy megkezdje büntetését. Előbb azonban még egy búcsúlevelet intézett a tótsághoz, melyet *Valka Ferenc* morvaországi káplán utján *Hodza Milánhoz* küldött. Ez azonban nem merte lapjában leközlölni, hanem elküldte egy amerikai tót naptárnak.² A búcsúlevél így hangzik:

¹ Schweriner Ferenc pénzügyi kirendeltségi vezetőt rágalmazta meg. Ezért 200 kor. és egy hónapi fogházra ítélték.

² Slovensky Amerikánsky Sbornik.

Édes véreim, megkezdtem értetek szenvedésemet a szegedi államfogházban. Nem bujdosom, felemelt fővel nézem, hogyan záródik be mögöttem börtönöm ajtaja, mely hosszú időre elszakít tőletek.

Győzött a gaz ármány, elnémítottak a latrok, a kiknek hóhérjai sógoromat lelőtték a cserncvai vérengzésnél, testvéremre láncbilincset raktak és börtönbe vetették. Megadással viselem én is a láncokat, mert ártatlanságom tudatában érzem, hogy eljövend az idő, midőn mint a Golgotha-hegyre, ahol felfeszítették a Jézus-Krisztust, úgy tekintenek fel a szegedi államfogházra.

Búcsújáró hely lesz Szeged városa, Kálvária az államfogháza, a hol a ti apostolotok szenved. A ti boldogságtokért imádkozik itt is, a Megváltót hívja segítségül értetek mindörökké!

Hlinkának a közvélemény túlságos nagy fontosságot tulajdonított.⁷ A cseh-tót nemzetiségi csoport pedig nagyon is örült annak, hogy ennek révén a külföld figyelmét magára terelheti és megvalósíthatja azt, amit *Masaryk* és *Kálal* terveztek. Hlinka³ ügyéből egy széles hullámú esemény lett, mely a pápai szent-szék elé került, a hol Hlinka jogorvoslást keresett a püspöki intézkedés ellen. Rómában Hlinkát *Marini*

¹*Hlinka* tagadta a levél szerzőségét, de kiderült, hogy ő írta.

²Mikor csehországi útján volt, *Sághy Gyula* orszgy. képv. kérdést intézett Wekerle miniszterelnökhöz, hogy mit szándékozik tenni ellene, mert Felsőmagyarország tótságát onnan izgatja. – Egyáltalában a tótság vezérért a tájékoztatlanok Hlinkában látták, holott sohasem volt az. A csehek és morvákat annyira megnyerte, hogy még szobrot is állítottak neki egy kis morva városkában.

³*Hlinkát* a pozsonyi törvényszék izgatás miatt, melyet a Ludové Novinyben cikkek alakjában elkövetett, másfél évi államfogházra és 200

ügyvéd képviselte a szentszék előtt, kit Kolisek informált. A római szent kongregáció meghallgatta a püspököt és ugyancsak nem sietett Hlinkának segítségére, mert három esztendő elmúltával, mikor úgy a püspök, mint a szentszék eléggé megbüntettetnek gondolta Hlinkát, a szigorú büntetést, a felfüggesztési rendeletet visszavonta, mert a felfüggesztés nem tarthat örökké. Hlinka a felfüggesztési rendelet megszüntetésében olyan feltétel alatt részesült, hogy a püspök fenntartja magának a jogot, hogy ellene a rendes kánoni pert megindíthatja. A tót sajtó ezt olyan színben tüntette fel, mintha a tótságnak hatalmas pártfogói eszközölték volna ki Hlinka megkegyelmezését. Ez nem volt »kegyelem«, hanem egy hosszú és súlyos büntetésnek várva-várt vége. Hlinka kiszabadulván a szegedi fogságból is, Pozsonyba majd Bécsbe, a birodalmi gyűlés cseh képviselőihez sietett, kiknek megköszönte, hogy érdekében eljárak. Hlinka összeköttetést keresett kezdetben a cseh mágnásokkal: is, de ez mind nem használt neki.

»Ezeket a fekete klerikális-néppárti és madarónpapi bandákat ismerte a nemzet mostanáig is. A nép sokszor csak nagy kiméletből hallgatott, akkor is, mikor a türelem már pukkadózott. A tót ember jó, sokat megbocsát. De most már vége szakad a tót türelemnek. A tót nép a fekete bandákban kö-

korona pénzbüntetésre ítélte. A javíthatatlan lelkész azt írta többek között: »Ti nektek számunkra csak puska, golyó és fegyver van. Ti torkunkra külditek a katonaságot azért a szertelen sok adományért és adóért, a mit a nagy házatokra és vályútokra fizetünk ... Mi vagyunk az élő hárs, a melyet ti örökké vagdosatok. Ha levágod az ágakat, megmarad a törzs és a gyökér . . . Most, hogy nem akarunk nektek mint kis kutyák szolgálni: számunkra van a korbács, ostor és a végrehajtók. De eljön a keserű leszámolás napja . . .« stb.

zönséges svindlereket és szélhámosokat lát. A tót nép soha nem fogja elfelejteni, hogy a mikor a szabadságot oly nehezen várta, akkor őt ölni a madáron papok keze segített. A klerikálisok a tótokat kísértésbe akarták hozni, de a tótok még jó időben megismerték szándékukat! És a tótok most már tudni fogják, hogy ha a politikai szolgaságból akarnak kiszabadulni, úgy mindenekelőtt a klerikális fekete banda karmaiból kell magukat kiszabadítaniuk.«¹ – Ennek a Slovensky Tyzdennik által hangoztatott jelszónak azonban az lett a következménye, hogy maga Hlinka üzeni e jelszó hangoztatóinak hadat. Hlinkának első dolga volt, a Ludové Novinyt részvénytársasági alapra helyezni, hogy a katolikus tót túlzók lapja biztosabb életű legyen. Ebben a lapban törte széjjel, elég háládatlanul, Hlinka azt a kapcsot, mely őt a budapesti és turóczsentszmártoni csoportokhoz fűzte. De erről bővebben a következő fejezetben.

A budapesti cseh-tót lap, mint már említettem, a nép gazdasági emelését is próbálta előmozdítani. De tanácsai inkább mérgeztek, mint gyógyítottak. A legélesebb nemzetiségi elkülönülést hirdette gazdasági téren is. ' Nyíltan bojkottot kezdeményezett a Felvidéken a nem tót kereskedők és iparosok ellen. A folyton szélesbedő izgatások ellen a büntető törvénykönyvnek a politikai vétségek üldözésére vonatkozó részének szigorúbb intézkedésekkel való ki-

¹ Slov. Tyzdennik 1909. 17 sz.

² Ilyen tanácsokat adott: »Ki gyógyítson, ha beteg vagy? Tót orvos. Kinél vásárolj? Tót kereskedőnél és tót fogyasztási egyesületnél. Kire bízod peredet? Tót ügyvédre. Kinél varrass ruhát? Tót szabónál. Ki készítse lábbelidet? Tót csizmadia. Kinél borotválkozz? Tót borbélynál stb.

egésztését sürgette a felvidéki magyarság, mely tehetetlenül állt e mozgalmakkal szemben. Így *Nyitra-vármegye* törvényhatósága kérte, a »nem magyar ajkú polgártársaknak a magyar nemzet értelmi és politikai egységéből való erőszakos kiszakítása, a magyar nemzeti állam vakmerő negációja és az ezt biztosító törvények elleni hűtelen lázítás« ellenében, hogy

»a bűnvádi perrendtartás 567. §-a addig is, míg a törvény ezen szakasza a kilátásba helyezett revízió alá kerül, mindazon sajtótermékekkel szemben, melyeknek valamely közleményét jogerős birói ítélet a magyar faj, illetve a magyar állam elleni izgatásnak minősíti, a legerélyesebben alkalmaztassék.«

Szepesvármegye alispánja is panaszkodik az 1906. év őszi közgyűlése elé terjesztett jelentésében a tót újságok agitációja miatt:

»A nemzetiségi mozgalmak a hatóságok részéről a legéberebb figyelemmel lesznek kísérve. Sajnálattal kell jelentenem, hogy a *pánszláv* agitáció nem szűnt meg s habár a nemzetellenes mozgalmak vezetői nyíltan fellépni nem mernek, titokban mégis igyekeznek a nemzetellenes eszmék és az azokat hirdető tót újságok terjesztésére. E téren a legnagyobb veszélyt a hazaellenes tót újságok nagymérvű terjesztésében látom, mert az úgyszólván ingyen, egyes agitátorok által osztogatott tót lapok izgató cikkeinek állandó olvasása a legalkalmasabb mód arra nézve, hogy különben hazafias tót népünket elfogulttá tegye, lassanként a nemzetellenes eszméknek hódítsa meg és így a

pánszlávok befolyását vármegyénkre nézve biztosítsa.«

Az ez irányban fenyegető veszély elhárítására Szepesvármegye közönsége feliratilag fordult az országgyűlés képviselőházához a büntetőtörvénykönyv revízióját és hazafias szellemű tótnyelvű hírlapok szervezését kérve. A »tót lap« a felvidéki nemzetiségi kérdés orvossága kezdett lenni. A jelszót kiadták és megszülettek egymásután a »hazafias« tót lapok különösen olyan területeken, a melyeken a tót nemzetiségi mozgalom még nem vert gyökeret, de már kapukat döngette. A sajtóhadjáratot vezető táborkar, vagy lapalapítók nem tudták azt, hogy a tót nemzetiségi pártot megkíméli az által, ha csak a párt terjeszkedési szélein alapítanak ilyen tót lapokat. Pedig sokkal előnyösebb lett volna a nagy foltot apróbb területekre felosztani és a mozgalmat önvédelmi akciókra szorítani és nem benne a támadások terveit elősegíteni és erősíteni. Nem tudták, hogy az ellenség haderejének szétforgácsolása főéivé a hadviselésnek és nem a várvédelem és a lusta sáncépítés a széleken. Szepesmegye érezte a már területére behatolt veszedelmet. A tót nemzetiségi mozgalom ezt a vármegyét mindeddig elkerülte, azonban a legelső alkalmas pillanatban, mikor a közállapotok romlása, a társadalmi és érdekellentétek a szepesieket néhány helyen megosztották, befurakodott és erősen gyökeret vert.¹ A tótság amúgy is is visszaszorítja, elnyeli a szepesi németiséget és a szepesi német elem előreláthatóan teljesen elpusztul. Egy a szepesi németiség pusztulásáról írt tanulmány-

¹ így elsősorban a szepesi Magurában,

ban olvashatjuk ennek a pusztulásnak elszomorító statisztikai adatait. »Szepesmegye meg lesz fosztva lakosságának legbecsesebb elemétől, mely a Tátra alján beékelve a szlávoknak nyugati, keleti, de sőt északi tömegébe a magyar nemzeti törekvéseknek mindenkor sziklaerős várát képezte. Nagyon is féltő, hogy a valóságos elszigetelő elemként elhelyezett szepesi németiség eltűnté után szabadabb teret és kezet nyernek majd a magyar államiság ellen küzdő pánszláv áramlatok.«¹

Zólyomvármegye közönsége is a törvényhatóság őszi közgyűlésén feliratban fordult a képviselőházhoz, melyben kérte, hogy

1. A nemzetiségi törvény oly értelemben módosítandó, hogy annak leple alatt a haza alkotmánya, nemzeti egysége ellen izgatni ne lehessen. A magyar nyelvnek minden autonóm testület kebelében érvény szereztessék.

2. A büntető törvénykönyv oly rendelkezésekkel egészítendő ki, melyek a legaljasabb bűnt, a magyar haza egysége és önállósága ellen akár szóval, akár írásban, vagy tettel elkövetett cselekményeket a leg súlyosabban megtorolják.

3. A megalkotandó új választási törvényben gondoskodás történjék arra, hogy a magyarság feltétlen hegemoniája biztosíttassék mind az állami, mind a törvényhatósági, mind a községi életben.

4. Gondoskodjék a törvényhozás és a kormány megfelelő eszközökről, hogy a nemzetiségi pénzüzetek politikai célok szolgálatában ne áll-

² Dr. Forberger Béla: A szepesi német elem pusztulásáról. 34. 1.

hassanak, viszont a hazafias pénzintézetek az államkincstár részéről kedvezményben részesíttessenek. A törvényhatóságok csakugyan szilárd elhatározással szállottak szembe a tót nemzetiségi párt működésével, a minek reális eredménye a törvényhatósági bizottsági tagválasztásoknál mutatkozott is. A tót párt ezekben a választásokban vereséget szenvedett,¹ melyet azután 1910-ben helyre pótolta. A budapesti cseh-tót központ agitációját kiterjesztette Bácsme gyébe és Békésme gyébe is. Folytonosan népgyűlések rendezésével foglalkozott, így 1907. szeptember havában száz népgyűlést tervezett, – ezeknek nagy részét azonban betiltották.

A Hlinka üg yhöz hasonló esemény játszódott le a torontálmegyei *Antalfalván*² és a liptóme gyei *Lucskin*. Ez utóbbi helyen és másutt is *Moys László* adminisztrátor, ki Hlinkának kebelbarátja, a kath. templomban Hlinka és társairól prédikált, természetesen úgy, hogy elvtársait kedvező színben tüntette fel. Ezért a kir. ügyészség a bűn feldicsérése címén büntető eljárást indított ellene. Moyst a bíróság fel-

¹ 1907-ben például Árvamegyében harminc tót nemzetiségi párti jelölt közül csak egy győzött. Turóczban is csak egyet választottak meg. Liptóban négyet. – 1910-ben már meggyarapodott a számuk. Pozsonymegyében leginkább, hol a törvényhatósági bizottságban a Slov. Tyzdennik jelentése szerint 50 megbízható tót nemzetiségi párti ül. Ezek közül 30 földműves, 6 iparos, 6 lelkész, 2 tanító, 5 ügyvéd, 1 földbirtokos.

² Antalfalván *Caplovic János* ev. lelkész hívei közül minden negyedik vasárnapra magyar istentisztelet megtartását kérték. Ezt Scholz Gusztáv püspök el is rendelte, a mi a lelkésznek nem volt ínyjére. A tót hívek a magyar istentisztelet megtartását meggátolták. Az ebből kifejlődő perben 27 antalfalvi ült a vádlottak padján, kik közül 35 lett elítélve hat év és nyolc hónap és 6280 kor. összbüntetéssel. A perköltségeket 1919 kor. 20 fillér összegben állapították meg az elítéltek terhére. A legnagyobb büntetés 4 hónapi fogház és 500 kor., – a legkisebb 15 nap és 30 kor. volt.

mentette, előzőleg azonban a szepesi püspök áthelyezte Árvicegyébe és onnan Szepesbe, a Magurába, közel a lengyel határhoz, honnét azután nemsokára a tót nemzetiségi mozgalmat kezdte a Szepességben szervezni. A lucskiak néhányan küldöttségileg felke-resték a püspököt, hogy helyezze vissza Moyst Lucskira, mert más papot nem akarnak elismerni, a miben nyilvánvalóan a tót sajtó erősen támogatta és buzdította őket. Egy szlovén példa után indulva, a Moys helyébe kinevezett papot bojkottálták,¹ úgy, hogy ennek helyzete valóban tarthatatlan volt. A különös bojkott híre bejárta Európa lapjait és nagy feltűnést keltett. A lucskiaknak a püspök és a kinevezett új pap elleni ilyenforma magatartásuk forrása, Hlinkának, Srobárnak és a tót sajtónak *Pârvy Sándor* szepesi püspök elleni kíméletlen és gyalázatos hangú támadásai, melyektől a tót lapok hemzsegték. Mikor Hlinka Szepesváralján járt saját felfüggesztése ügyében, – híresztelése szerint állítólag elítélőleg nyilatkozott Srobárról, ki a Slov. Tyzdennikben nyílt levelet intézett a püspökhöz. Ez a levél min-

¹ A bojkott abból állt, hogy gyermekeiket nem kereszteltették meg, halotti szertartásokhoz papot nem hívtak és pap nélkül temettek, templomba nem jártak, hanem a temetőbe, hol egy írástudó és a bibliát ismerő asszony vezetése alatt imádkoztak és énekeltek, a papnak nem köszöntek, elkerülték, munkába hozzá nem szegődtek. Ez a bojkott számos összeütközést okozott. Így törvény elé kerültek a lucskiak közül többen, mikor felfeszítették a templomot és maguk harangoztak, ha ezt a pap megtagadta stb. A gyermekeiket kivették az iskolából, mihamint a tanító templomba akarta őket vezetni. Egy érdekes csúfnév terjedt el ebben az időben, – a *cvach*. A tót renegátokat nevezték el ezzel a szóval. Az új plébánost is cvachnak csúfolták. A lucskiak kitartóan folytatták a bojkottot, melynek akkor szakadt vége, mikor Hlinka visszajött, kibékült és ő maga vezette a népet a templomba az új plébános elé.

² Slov. Tyzdennik 1906. jun. 22.

den bizonytal hozzájárult a lucskiak fellázításához. A levél így hangzik:

»Nagyméltóságod Hlinka audienciája alkalmával rólam megvetőleg nyilatkozott és becsület-érzésemet érintette.

Engem nemcsak Magyarországon, de külföldön is sok ember ismer, sok híres emberrel levelezem és sok kiváló barátom van; Rózsahegyen, hol látják naponkénti életemet és működésemet, nincsen senki, ki rólam valamilyen rosszat gondolhatna, de én életemben soha olyan rosszat nem is cselekedtem, a miért engem valaki ócsárolhatna. És Nagyméltóságod, ki engem csak a politikai harcokból és csak politikai ellenfeleim információiból ismer, rólam feddőleg nyilatkozott. Ezt az ócsárlást visszautasítom.

De ez a visszautasítás, úgy gondolom, nem elegendő. A te viselkedésedhez kell, Párvy Sándor polgártárs, néhány megjegyzést fűznöm: az egész széles világon, a milliónyi emberek között az egyénnek becsületet ad, nem a rang, nem az aranykereszt vagy gyűrű, nem a színes, finom ruhák és szalagok, a címek sem, – hanem egyedül és különösen a becsületes munka, a becsületes testi és lelki munka és erkölcsös élet, a néphez és a felebaráthoz való szeretet.

Mondd meg nekem Sándor polgár, hogy milyen munkával, milyen erkölcsi munkával keresed meg mindennapi kenyeredet? Mit adtál az emberiségnek és ezen haza nemzeteknek lelki táplálékul?

Olyan vagyonból élsz, melyet nem saját munkáddal szereztél és üldözöl mindenkit, ki neked

nem tetszik és a ki az emberiség lelki javait gyarapítani akarja, tehát a tót népét isi

Ezért gyűlöl téged mindenki, még azok is, kiknek körében élsz, mert gögös és despota természetű ember vagy.

Bocsáss meg, hogy érintettelek, de most lelki ismereted helyett szólok hozzád: sub specie aeternitatis. Ebben nincsen méltóságosság ugyan, de tiszta igazság. És ha ebben az életben egyszer találkozunk, mindezt részletesebben elmondom neked.

Legyen veled Krisztus szelleme! Mert a mint tetteidből látom, egészen elpogányosodtál: nem gondolsz Istenre és az ő törvényeire, hanem csupán anyagi dolgokra. Hallom, hogy betegeskedsz – adjon Isten neked egészséget és lelki erőt, hogy tisztán megismerd az összes törvények törvényét: » Szeressétek egymást! «

Áldjon meg az Isten! Üdvözöl Tégedet Sro-bár Lőrincz dr. orvos.«

Ez a levél annak a hadjáratnak elején íródott, melyben Párvyt mint a tót nép ellenségét és elnyomóját állították a nép elé és »rettenetes Sándor« névvel tisztelték meg. Mikor Liptóba béрмаutra indult, a legképtelenebb módon izgatták a tót lapok a népet ellene:

»Párvy Liptóba mer menni, az úrnak az a méltatlan szolgálja, a szörnyű Sándor! Vájjon az agyonvert csernovaiakat akarja-e feltámasztani? Sándor nem bérmálhat, mert a ki a tótoknak annyi könnyet és keserűséget okozott, nem bérmálhat! Ő nem apostol, hanem úr és kortes. Szörnyű ember ez az ember a tótokra nézve azóta,

mióta először láttuk őt felhizlalt hasával terpeszkedni a bíborosszéken. Talán azért jön el Liptóba, hogy meglássa az ő istenkáromló cselekedeteinek eredményét. Nézd meg, milyen jószívű voltál te az elhagyott lucskiakhoz, a megszorított csernovaiakhoz és az elnyomott rózsahegyiekhez. Nem szolgálsz te az Istennek, hanem a koalíció molochjának. És ez a hatalmaskodó méltóságos és excellenciás úr el mer menni Liptóba stb. stb.«¹

Tomanek Flórián hrusztini káplán izgatásai miatt hasonlóképpen fegyelmi vizsgálat alá került. Ebből a fiatal papból ebben az időben egy »sacerdos vagus« lett, mert bárhová is internálta őt a püspök, sehol sem volt maradása, de nem is akarták sok helyen befogadni, mert izgatásaival mindenütt kellemetlenségeket csinált.² Párvy ellen Tomának esetét is úgy használták fel a nép előtt, mintha a püspöki kegyetlenség áldozata volna, pedig az a Slovensky Tyzdennik, mely Tomának érdekében hasábos cikkeket irt Párvy ellen, rövid idő alatt meggyőződhetett arról, hogy milyen is a Tomának hálája.

A turóczszentmártoniak ezekben az események-

¹ *Beniczky Ödön* rózsahegy-i országgyűlési képviselő interpellált is ebben az izgatási ügyben a képviselőházban és felolvasta a Slov. Tyzdennik ezen cikkeit, melyekről később a veszekedések idején kiderült, hogy Hlinkának is nagy részük volt bennök.

² Volt Szepeshelyen az irgalmasoknál, Nagyszombaton a jezsuitáknál, Zsolnán a ferencrendieknél, volt Okolicsnón a ferencrendieknél, de mindenünnen-elküldték. Okolicsnón és Szepeshelyen az iskolás gyermekeket izgatta a magyar nyelv ellen, úgy, hogy Liptónegyéből kitiltották. Beutazta az egész Felvidéket, közben huszonegy napig fogházban is ült, míglen *xègre* a pozsonyi Ludové Noviny szerkesztőségében révbe ért és a tót nemzetiségi párt szétszakításában megbízhatatlansága révén kitűnő eszköznek bizonyult Hlinka és Juriga kezében.

ben inkább passzív szerepet játszottak. Lapjaikban ők is támadták ez események kapcsán a magyarságot, azonban az agitációt, a tettekkel való működést a budapesti csoportnak engedték át. A megszokott munkálkodásukat, évi összejövételüket folytatták. Megünnepezték 1906. nov. 18-án *Kuzmány Károly* születésének századik évfordulóját és lelkesedtek a régi tót gárda e tehetséges tagjának költeményein, melyekben a tót »nemzet« jövendőjébe vetett hitét örökítette meg. Ő írta azt a közismert tót költeményt, melyet a tótok szélkében énekelnek és melynek első versszaka így hangzik:

Kto za pravdu horí v svätej obeti,
Kto za ľudstva právo život posvāti,
Kto nad krivdou biednych slzu vyroní:
Tomu moja piesen slavou zazvoní¹

A budapesti és a turócszentmártoni tót csoport közötti ellentét kifejezésre jutott Béccsel szembeni magatartásukat illetőleg. A budapesti cseh-tót csoport taktikából gyakran hangoztatta, hogy nekik Bécs hiába ígér, már nem hisznek neki és hogy csak a turócszentmártoni vezetőség lehetett olyan rövidlátó, hogy bizakodott a bécsi jóindulatban. A cseh-tót csoport ezen magatartását azzal lehet magyarázni, hogy a cseh szláv politika saját érdekében mindenkét mozgósítani akart Bécs ellen, a kit csak tudott, így a tótokat is, kik természetesen azt hirdették, hogy rajtuk nem Bécs, hanem csakis Prága segíthet,

¹ Kto za pravdu horí . . . Magyarul: A ki az igazságért szent tűzben ég, ki az élet jogát megszenteli a népért, ki a szegények szenvedése felett könnyeket ejt, annak csendül meg dicsőséggel énekelem.

— továbbá azzal, hogy a többségben levő párt előtt taktikából erősíteni igyekeztek azt, hogy a Bécs elleni politikában nem kétszínűsködnek. »Nekünk tótoknak, kell és kötelességünk is Béccsel szemben állást foglalnunk és azt mondani: elég volt a csalásból« ...¹

– írta a cseh-tót csoport orgánuma, melynek a turóczszentmártoniak felháborodva válaszoltak. Régi politikai hagyományaikhoz való szívós ragaszkodás, a cseh-tót csoport iránti féltékenység, a föderalista tercekbe kapaszkodó ábrándos remény beszél soraikból, melyek többek között ezt is mondják: »Kiderült, a mit már régen tudunk: tót részről a magyarokkal semmilyen transzaksió nem lehetséges. A míg mi tótok akarunk maradni, náluk irgalmat nem találunk. Csakis olyan tótokat ismernek el, mint a milyenek voltak Nemessáni, Bobula, Bachát,² vagy a milyenek azok, ki a mostani Slovenské Noviny szellemében élnek és írnak. A magyaroknál jó szerivel a tótok nem érnek el semmit. Ők csak annyira ismernek el bennünket, a mennyire latba esünk, a mennyire kénytelenek lesznek.³

A magyar programm, t. i. az egységes magyar

¹ Milos Krno dr.: Slováci a 1867. – Slovensky Tyzdennik 1906.

² Ezek a Slovenské Noviny alapítói voltak és arra törekedtek, hogy a magyarság és tótság közötti közeledést elősegítsék. Részletek 46. lapon.

³ Ehhez a cikkíró jegyzet alakjában még a következő megjegyzést is fűzte: »Blahó Pál dr. június 1-én a képviselőházban tartott beszédében kétszer nyilatkozott Krno cikkének szellemében. Azt mondta, hogy a Kossuthisták az osztrákok ellen harcolnak és hogy ez nagyon is jól van. Vájjon csakugyan? Tetszik ez neki? Csak képzelje el magának Blahó Pál a független Magyarországot, vájjon akkor Szokolca és Luhačovic között lesz e olyan összeköttetés, mint most? vájjon fog e úgy járhatni Szokolcáról Brünne és Gödingbe szónokolni, mint most?« – Azt hiszem, hogy az egész vitának a hangsúlya a turóczszentmártoniak részéről, ebben a jegyzetben húzódott meg szerényen,

nemzeti állam, azt jelenti, hogy egy ilyen Magyarországon nincsen hely más nemzetiség részére. A magyarok »jövendő, egységes magyar nemzeti állam «-a és az ebből előidézett nemzeti halálunk, tehát maguk mutatják meg a tót politika irányát. Eltaszítanak bennünket maguktól, megmutatják nekünk, hogy másutt, rajtuk kívül keressük meg nemzetünk megóvásának útját. És vájjon, ha ez a körülmény sem léteznék, mit látnánk? Az összes jellemző tünetek olyanok, hogy oktalanság volna magunkat a magyar politika áramlatába vetni.«¹ A turóczenzmártóniak nagyon is tudták, hogy a cseh-tót csoport részéről ez csupán taktikai fogás volt, azonban minden alkalmat igyekeztek felhasználni, hogy a cseh-tót csoport budapesti intézőinek növekvő tekintélyét rontsák és meggyőzzék a tótságot arról, hogy az ő politikájuk az egyedüli helyes tót politika. Azonban különbség a két csoport között, a mi a magyarellenes irányt illeti, nem volt és nincsen. A bosszúvágy szállotta meg ebben a korszakban a tót vezető osztályt s míg az izgatási és sajtóperek egész özöne zúdult reá, addig magába fojtott szenvedélyes, olykor hevesen kilobbanó haraggal és gyűlölettel terjesztette a nép között a megbosszulás gondolatát, melynek költői is gyakran kifejezést adtak.

»Oj Váhu, Váhu striebropenny,
eis' jako fudia, nebo zatvrdený?
Ti nechcú videf nasu muku,
ochrannú stiahlo nebo ruku:
vrah dlávi svobodu nám drahu.
Nehne fa, Váhu, striebropenny Váhu?

¹ J. S.: – R. Springer: Grundlagen und Entwicklungsziele der Oesterreich-Ungarischen Monarchie.- Slovenské Pohľady 1906, 5 f. 322. 1.

Oj, Váhu, striebropenny Váhu,
 ci pomstis sa na divom vrahu?
 Oh, zmenze vodu v prúdy lávy
 a znic ho, svobodu kto dlávi,
 nech zhynie v zaratoku vrení!
 Nech zhynieí Váhu, Váhu striebropenny!«¹

Az izgatási perek száma valóban sajnálatosan nagy. Ennek oka nemcsak az, hogy a tót sajtó, a tót politika olyan könnyelmű kezekben volt, melyek belehajszolták magukat egy különös versenybe, abba ugyanis, hogy melyikük tud nagyobb csóvát hajítani a békés közhangulatba, melyikük tud rikoltóbb izgatásokat sorokba szedni, – hanem az is, hogy a magyar politika, a magyar intéző körök ezen versenynek sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint a milyen jelentősége tényleg volt. Végelgyengülésben, előfizetőhiányban szenvedő tót lapok akartak sorsukon ilyen izgatási módszerrel segíteni. Ezek a lapok senki másnak, csupán az ügyésznek írták cikkeiket, hogy csináljon számukra reklámot és ennek következtében kezdődjék meg a tót körökben számukra – a gyűjtés, mely talán kihúzná vállalatukat a kátyúból. A sok pernek természetesen a strohmann-rendszer lett a következménye. A tót lapvállalatoknak Strohmán alkalmazottaik voltak, kiket az ügyész

¹ *Jankó Cigán*: K Váhu. – A Vághoz. – A Vághoz irt e szép költemény ezen utolsó két versszakának magyar fordítása: Oh Vág, ezüsthullámu Vág, olyan vagy-e, mint az emberek, avagy megkeményedtél? Azok nem akarják látni kínjainkat, az ég megvonta tőlünk védő kezét: gyilkos tiporja drága szabadságunkat. Nem érint ez téged Vág, ezüsthullámu Vág? – Oh Vág, ezüsthullámú Vág, vájjon bosszút állsz-e a vad gyilkoson? Oh változtasd át vizedet láva áradatává és pusztítsd el azt, ki a szabadságot tiporja, pusztuljon és égjen el a zsarátnokban! Pusztuljon el! Vág, ezüsthullámu Vág! – Slov- Pohfady. 1906. 7 f. 420. 1.

elé toltak, ha kellett. Ez a Strohmann csapat folyton szaporodott.¹ A szükséges erkölcsi érzék, mely a hírlapi közlemények és cikkek megírásánál a felelősségérzetben összpontosul, ezekben a tót újságírókban a minimumra redukálódott, mert a büntetést mások szenvedték el és mások hozták a pénzt a büntetéssel megrövidített kaució kiegészítésére. Gyűjtések voltak napirenden. Ez a folytonos pénzkunyorálás pedig szintén az erkölcsi hanyatlásnak egyik előidézője volt, mert a gyűjtés valaki részére, - bármilyen cégér alatt, - munkátlanságot feltételez. A munkátlanok, a küzködő lapvállalatok, alamizsnaforrása lett a gyűjtés a tót nemzet javára.

Tehát ez a sok sajtó és izgatási per a tótság kebelén belül az erkölcsi érzéknek bizonyos irányban való sülyedését idézte elő és olyan mérges szenvedélylyé fajult, mint a morfinizmus, vagy

¹ A léhütők száma a tót pártban ennél fogva emelkedett, mert miért is dolgozzék, a ki teljes ellátást kap, még pedig jó és egészséges kosztot, egészséges lakást, kifogástalan kiszolgálást és azonkívül még 60 korona zsebpénzt havonként és ajándékokat »a tót nemzettől,« melynek ezen jószágok és áldások tetejébe még mártírja is lett. Így váltak a szorgalmas meszterlegényekből munkakerülő, izgató cikkekre leselkedő alakok, kik között valószínűleg már a konkurrencia is dúlt. Azonban vannak olyanok, kik előnyben részesültek. Így volt Budapesten egy közismert Strohmann. Már öreg legény. Fiatalabb éveiben egy tót ügyvédi irodában irnokoskodott. Mikor Vácón beszédbe elegyedtem vele, illetéknépen beszélt: - »Hát kérem szegény is vagyok, öreg agglegény is vagyok. Nincsen senkim. Gyermekeim nincsenek, kik támogatnának. A munka már nehezemre van, hát alássan kérem, gondoskodik rólam a tót nemzet.« - Mondhatom, hogy jól gondoskodott, mert az öreg bácsi meghízott Vácott és egy csomó pénzre tett szert. Ugyanez, midőn két vétségeért járó büntetését összesíteni akarta a bíróság, tehát a büntetés tartamát megrövidíteni, - a legnagyobb indignációval tiltakozott ez ellen, sőt kérvényt is nyújtott be, hogy az összesítést semmisítsék meg, - mert hiszen jövedelmének egy részétől elesett volna. Hát nem paródiája ez a büntetésnek és nem-e ezen nagyszámú izgatási perek célnélküliségének bizonyítéka?

ópiumszívás. Csak végig kell nézni ezen pereknek hosszú listáján, beláthatja bárki, bármilyen elvei is vannak, hogy ez egy nem természetes állapot, egy helytelen, mindkét oldalon helytelen, politika következménye.

A sajtóperek: Juriga Nándor 1906. nov. 17-én a Ludové Novinyban közölt két cikke miatt 2 évi államfogházat és 1200 korona pénzbüntetést kapott. Banári J. 1906. aug. 24. 1 hónap és 200 korona! Porubsky Dusán 1906. szept. 20. 500 kor. Čchwoch Róbert 1907. febr. 11. 1 év fogház és 800 korona. Albini Márton 1907. febr. 19. 1 év és 400 korona. Hrusovsky Igor 1907. febr. 28. 2 hónap fogház és 400 kor. Porubsky Dusán 1907. márc. 27. 1 év és 1200 kor. Polák Ignác 1907. ápr. 19. 3 hónap és 100 kor. Hlinka András 1907. máj. 1. 1 hónap és 500 kor. Pietor Milos 1902. okt. 12. 4 hónap és 400 kor. Greguska János 1908. jan. 25. 3 hónap és 600 kor. Turzó Gedeon ugyanakkor 4 hónap fogház. Sándorfői Ede 1908. febr. 12. 2 hónap fogház. Greguska János 1908. febr. 18. 5 hónap és 1000 kor. Dlhos János 1908. febr. 25. 4 hónap és 300 kor. Tادلánka István 1908. febr. 25. 4 hónap és 400 kor. Matuskovic József ugyanott 4 hónap fogház és 400 kor. Cifersky Pál ugyanott 5 hónap és 500 kor. Badura János 1908. márc. 11. 1 év és 1200 kor. Ursini Pál 1908. ápr. 24. 6 hét és 300 kor. Obuch András 1908. május 4. 3 hó 300 kor. Hlinka András 1908. május 4. 18 hónap és 400 kor. Hurbán Vladimír 1908. május 6. 2 hónap és 200 kor. Vachalka József 1908. május 5. 3 hó és 60 kor. Cifersky Pál ugyanott 5 hónap és 200 kor.

Cipár József 1908. május 8. 4 hó és 300 kor. Huscavy Ferenc 1908. nov. 20. 6 hét. Kveton János 1908. nov. 21. 4 hó és 400 kor. Wanek József ugyanott 6 hó és 600 kor. Obuch András 1908. dec. 18. 8 hó és 800 kor. Cipár József ugyanott 2 hó és 300 kor, Caplovic Vendel 1909. márc. 10. 1200 kor. Hyll István 1909. márc. 15. 7 hó és 3000 kor. Greguska János 1909. márc. 16. 1 év és 300 kor. Stefánka Simon 1909. márc. 17. 2 hó és 200 kor. Skvara Károly ugyanott 1 hét és 200 korona. Izák Sándor 1909. ápr. 27. 3 hét fogház és 200 kor. Skultéty József 2 hét fogház és 100 kor. Kusztra József 1909. máj. 19. 3 hó és 1200 kor. Lichard Milán 1909. jun. 22. 800 kor. Teslik József 1 hónap és 400 kor. Kopa József 1909. dec. 23. 4 hó és 400 kor. Cifersky Pál 8 hó és 600 kor. Zák József 2 hó, Pristúpni József 3 hó és 400 kor. Dvorak József 8 hónap. Slachta Gyula 1 év és 1200 kor. stb. 'Ezeken kívül voltak egyéb perek is: Kuliska Pál, Lajda Vladimir, Simonovic Mihály miavai tanítók az iskolát tót (horvát) zászlókkal díszítették a vizsgán. Ezért 15 napi fogház és fejenként 200 korona pénzbüntetéssel sújtották őket 1907. jun. 12-én. Bradnana János tiszolci tanító kivándorlásra való csábítás miatt 15 napi fogházat kapott. Újvidéken az ev. tótok között az antalfalvi példa szerint jártak el egy magyar kántorral szemben. Ezért 1906. szeptemberben Tomanec Pál, Kovács János, Kollár Anna 3 hónap és 100 korona pénzbüntetésre ítéltettek. Valasek János izgató programbeszédére

¹ *Botto J. Slováci II. 149-150 l. és Malá Revolucia. – Slov. Poh-lady 1910. 8-9 f. 555-565 l.*

vonatkozó vallomását erősítő esküje igaz voltát támadták meg a bíróság előtt. A volt verbói képviselő évet és 1000 korona ügyvédi kamarai pénzbüntetést kapott izgatás miatt. Kjszsalatnán (Zólyom m.) szintén az antalfalvi eseményekhez hasonló tüntetések játszódtak le, a miért is 1910. febr. 10-én 12 *szálatnai lakos 2 heti fogházra és 50 korona pénzbüntetésre* ítéltetett. 1909. nov. 2. a nagylaki tűzoltó-majális magyarelles tüntetése miatt elítélték Vlcek Simont, Vlcek Vendelt, 6 hónapi, Urbanic Mihályt, Závratsky Mihályt 3 hónapi fogházra és 20 korona pénzbüntetésre, hét tüntetőt 2 hónapi fogházra, egyet 1 hónapra és 20 koronára, egyet 2 hétre és 20 koronára és egyet 1 hétre és 20 koronára. 1907. ápr. 2. Pivkó Iván izgató programbeszéd miatt 14 nap és 650 kor. 1908. aug 1. Ivánka Mihály ugyanilyen ok miatt 1 év és 1000 kor. Polakovic Ferenc 7 hó és 400 kor. tiltott énekkel való izgatás miatt. Szkicsák Ferenc 1909. január 25./ 2 hónap és 400 kor. gyűlésen való izgatás miatt/Zibrin Mihály dr. és Zahora János a breznói tüzoító-majálison Jurigát dicsőítették, 1 hónapi fogházra ítéltettek. Medvecky Lajos dr. 1909. október 27-én a beszercebányai ügyvédi kamara által a kisszalatnai ügyben való részesedése miatt az ügyvédi gyakorlattól eltiltatott stb. stb.¹

1 U. o. – A Khuen-kormány igazságügyminisztere *Székely Ferenc* a tömeges izgatási és sajtópereket beszüntette és amnesztiát hirdetett az elfjtéit egy részének, így mindjárt a Khuen-kormány hivatalba lépésének elején megkegyelmezési kérvényt nyújtottak be: Milánka Iván dr., Hyll István, Greguska János, Blahó István és Testik József, a kik az amnesztiát meg is kapták, mindazonáltal később a munkapárti kormány idejében is fordultak elő izgatási perek.

Ezen kisebbszerű perek között nem említettem a *csernovai* pert, melynek szomorú előzménye az egész világ figyelmét felhívta. Hlinka Csernován született. Az ő kezdeményezésére és az ő gyűjtéséből építették a csernovai r. kath. templomot, mely felszentelésre várt. Őt azonban a püspök, mint részletesen megírtam, felfüggesztette, tehát ő a templomot fel nem szentelhette, bár a csernovaiak nevében többször kérvényt szerkesztett a szepesi püspökhöz a felszentelés miatt és mikor a püspök kitűzte a felszentelés napját és a csernovaiak beleegyeztek, sőt örültek a felszentelésnek, akkor kezdtek Csernován hangok hallatszani, hogy a templomot csak Hlinka szentelheti fel és addig felszentelés nem lesz, míg a püspök Hlinkát vissza nem helyezi. Sőt Hlinka szűkebb csernovai gárdája terrorizálta a falu egész lakosságát és azt hangoztatta lépten-nyomon, hogy hogy vér fog folyni, ha a templomot Hlinka nélkül mernék felszentelni. És ebben a mozgalomban minden bizonnyal Hlinka keze működött, ki ebben az időben Cseh- és Morvaországban utazott. Hogy a zavar minél teljesebb legyen, levelet írt Pazurik Márton lizkófalvi esperes-plébánosnak, hogy ő neki a felszentelés ellen, ha az nélküle is történik, semmilyen kifogása. Ezt a levelet akarta az esperes a népnek felolvasni és ha a nép beleegyezik, a felszentelést, ha püspökét táviratilag megkéri, megtartani. Rózsahegy tele volt rémhírekkel, a minek jele az is, hogy a főszolgabíró a Csernovára készülő papoknak azt ajánlotta, hogy maradjanak Rózsahegyén. Ők azonban bíztak a Hlinka féle levél csodás hatásában. Tehát az egész csernovai- tragédiának Hlinka az oka.

Ő kérvényezte a felszentelést, ő sürgette azt, az ő legközelebbi emberei és rokonai izgattak Csernován a felszentelés ellen, dacára annak, hogy a falu a felszentelést kérte és ő írt levelet Rózsahegyre, hogy semmi ellenvetése a felszentelés ellen. Ehhez még hozzájárul, hogy egy szóval, de egy betűvel sem nyugtatta meg a népet, hanem látva az általa rendezett félreértés kellemetlen befejezésének közeledtét, elutazott. Amott emberei ingerelték a népet, emitt szenteskedő farizeus képpel engedékenységet mutatott és a rózsahegyi papok vasárnapi útját ütötte nyélbe.

A nép pedig előkészült a papok fogadására. Csernován azonban csendőrök voltak, mert már napokkal előbb, mint a későbbi tárgyaláson kitűnt, kezdődtek a nyugtalanságok és békétlenségek. A nép vakmerő lett már és megtámadta a papokat és csendőröket és mi lett a vége, – 15 halott, 11 súlyosan sebesült és számos könnyebb sérülés. A csernovai véres tragédia előterében áll a félrevezetett, fanatizált nép, mely felett rémségesen lebegett az alamuszi Hlinka fekete árnyéka. Èz az árnyék ölelte magába és nyelte el a csernovai szegény nép eszét, józanágát és – vérét. Ezt a szomorú eseményt el lehetett volna kerülni, ha Hlinkát nem avatták volna olyan nagy »tót hőssé,« mint a milyen ebben az időben volt. Mindenki hitt neki, a nép is és paptársai is. A cseh-tót propaganda pedig becsapta tenyerét a csernovai vértócsába és gyűjteni indult – pénzt és rokonszenvet. És gurult a cseh pénz, az amerikai dollár.

Ès a szomorú csernovai eset belekerült a par-

lamentek naplóiba is. A magyar képviselőház október 30-iki ülésén két interpelláció hangzott el ez ügyben. *Hodza Milán*, kinek sok része van a nép felizgatásában, volt az egyik interpelláló. Képmutató és szenteskedő módon beszélt. Ki a gyilkos? kiáltotta színlelt kétségbeeséssel Hlinka barátja. A Csekoslovenská Jednota című magyarellenes egyesület oszlopos tagja, ferdítésekkel telített beszéddel kísérte a következő interpellációt:

1. Hajlandó-e a belügyminiszter úr a csernovai templomszentelés erőszakos megsértésénél történt vérengzés tárgyában megejtett vizsgálat alkalmából odahatni, hogy a vizsgálat a közbenjáró közigazgatási közeg ténykedéseire is terjesztessék ki?

2. Hajlandó-e a belügyminiszter úr addig is, míg a vizsgálat befejezést nyert, az eddig már kétségkívül megállapítható tények állása alapján a vérengzésnél a közbenjáró közigazgatási közeget hivatalától fölfüggeszteni?

3. Hajlandó-e a belügyminiszter úr a Csernovára rendelt fegyveres erőnek a községből való visszarendelése iránt intézkedni?

Az interpellációra *Andrássy* belügyminiszter válaszolt, a ki csodálta Hodza vakmerőségét, hogy éppen ő hozta az ügyet a ház elé. Elmondta a csernovai esemény való és hiteles lefolyását és utalt azokra a lelkiismeretlen izgatásokra, melyeket éppen Hodza lapja, a *Slovensky Tyzdennik* folytatott. Idézett egy cikkéből, mely igazán vérontásra buzdítja a népet. A cikk azt mondja, hogy: »Csakhogy a románok nem sajnálnak egy kis vért és a vége az lesz, hogy ez a nemzet – t. i. a román –

győz és mi tótok pedig szerény nép voltunk, vérengzésre nem vetemedtünk, ezért rosszabb a mi helyzetünk a románénál.«

A belügyminiszter tehát Hodza kívánságait nem teljesíthette. Beniczky Ödön képviselő interpellációja a következő volt:

1. Van-e tudomása a tisztelt belügyminiszter urnák a lipótvárosi Csernova községben, e hónap 27-én történt szomorú eseményekről, nevezetesen arról, hogy felvidéki, sőt külföldi nemzetiségi izgatók lelketlen bujtogatása folytán népszendülés tört ki, melynek eddig 13 emberélet esett áldozatul 12 súlyos sebesülésen kívül. Ha van tudomása, hajlandó-e a megindított vizsgálat szigorú és pártatlan lefolyásáról gondoskodni?

2. Hajlandók-e a belügyminiszter és igazságügyi miniszter urak továbbá is elnézni egyes külföldieknek kétségtelen célzatú járását-kezelését a magyarországi nemzetiségi vidékeken, bujtogatásaikat a magyar állameszme ellen továbbra is eltűrni?

3. Miután a szomorú esetnek előidézői a közismert lázítókon kívül az országot elárasztó tót sajtótermékek, hajlandó-e a belügyminiszter ur a kereskedelmi miniszter úrral ezen hazaellenes s a közbékességet alaposan veszélyeztető lapoktól a postai szállítást kedvezményét haladéktalanul megvonni, illetve az erre szükséges lépéseket a kereskedelmi miniszter urnái megtenni?

4. Hajlandó-e továbbá a közrend és béke föntartása érdekében a nemzetiségi izgatásoktól leginkább veszélyeztetett felvidéki községekbe a

közigazgatási hatóságok kívánságához képest a szükséges karhatalmat magukat a magyar vidékekről kiegészítő lovasezredekéből kirendelni?

5. Van-e tudomása az igazságügyminiszter urnák arról, hogy a Budapesten Hodza Milán országos képviselő szerkesztésében megjelenő Slovensky Tyzdennik, továbbá a Szakolczán Ludové Noviny címmel megjelenő tót hetilapok számról-számra a legvakmerőbb hazugságok segítségével rendszeres izgatást követnek el, mindazáltal a királyi ügyészség részéről érthetetlen elnézést élveznek?

6. Hajlandó-e a tisztelt belügyminiszter ur a királyi ügyészséget a nevezett lapok üzelmeire figyelmeztetni és a törvényszabta korlátokon belül odahatni, hogy a tekintetbe jövő újságcikkek ellen a sajtóeljárás szükség esetén delegált bíróság előtt azonnal folyamatba tétessék, az ilyen pörök, tekintettel a veszélyeztetett közérdekre, soronkívül tárgyalassanak.

Az interpellációra *Günther* igazságügyi miniszter válaszolt, aki a Slovensky Tyzdennikből szemelvényt olvasott fel a képviselőháznak. Gondja lesz az izgató nemzetiségi sajtóra, – hangoztatta.

Érdekes, hogy a nemzetiségi képviselők azon erőlködtek, hogy a kormány megbízásából a rend helyreállítása érdekében Rózsahegyre utazhassanak. *Wekerle* miniszterelnöknek ajánlatot is tettek ez iránt. Különösen Hodza akarta ezt. Kérdezte, vajjon igaz-e az, hogy Csernovárról rossz hírek érkeztek? Ismételt felajánlotta szolgálatát, mert, úgymond, a nép hallgat reá. És ekkor kitűnő választ kapott. – Épen

azt nem akarom, hogy a nép rád hallgasson, – felelte Wekerle.

A csernovai véres esemény az osztrák képviselőház cseh képviselőit is jogosulatlan beavatkozásra bírta. A kiegyezéssel kapcsolták egybe. *Schillinger* és *Kraban* képviselők a csernovai esemény ügyében interpellációt intéztek az osztrák miniszterelnökhöz. Ebben a képviselők leírták az eseményeket és kiemelik, hogy feloszlásra vonatkozó felhívás nélkül adtak sortüzet a tömegre. E borzasztó eseményre és azon körülményre való tekintettel, hogy éppen az osztrák-magyar kiegyezés kérdése van szőnyegen, ez az esemény pedig kétségkívül befolyásolhatná a cseh képviselők állásfoglalását a kiegyezés kérdésében, azt kérdezték az interpellálok, vajjon hajlandó-e a miniszter akár közvetlenül, akár a külügyminiszter közvetítésével közvetve hivatalos jelentést követelni és a Háznak előterjesztést tenni arról, hogyan történtek a csernovai események és vajjon megbüntették-e a bűnösöket? Hajlandó-e továbbá a miniszterelnök a magyar kormányt, mint az osztrák-magyar kiegyezés másik faktorát felkérni, hogy a tót nép és a nem magyar néptörzsekkel űzött hasonló kegyetlenkedések Magyarországon végleg kiküszöböltesenek? Az interpelláció felolvasása alatt számos felháborodást kifejező közbekiáltás hangzott el.

Zahradnik képviselő pedig kívánta, hogy a legmélyebb részvételnek nem csupán a szerencsétlen áldozatok, hanem az összes nem magyar népeknek, a kik a magyarok borzalmas igáját nyögik, adjon helyet a Reichsrat és ezzel egészítse ki a jegyzőkönyvet. Az elnök nem helyeselte a házszabályok

értelmében ezt, de a maga részvétét fejezte ki. Ezzel rokonszenvét nyilvánította a magyar ügyekbe jogtalanul és tolakodóan avatkozó csehek iránt. A nemzetközi felfogás e súlyos megsértése válasz nélkül nem maradhatott. A koalíció együttes értekezletén legkeményebben tiltakoztak ez eljárás ellen, elítélték az osztrák parlament vezetőségét és kormányát, Megbocsáthatatlan gyávaságnak minősítették ezt. A magyar sajtó kivétel nélkül felháborodott az osztrák-csehek ez agitációja miatt, mely leginkább mutatja a tót kérdés közeli vonatkozását és viszonyát a külföldi csehekhez.

A magyar sajtó magatartása ez esemény megvilágításában igazán hibás volt. Igaz és hiteles tudósítások csak napok elmúltával kerültek a közönség kezébe. A fővárosi magyar lapok, egy-kettő kivételével, alig ismerik a felvidéki nemzetiségi viszonyokat. És igazán szomorúan nevetséges volt az első tudósítás, melyben a nép így szólt a papokhoz: »Tisztelendő urak, forduljanak vissza és ne nyúljanak erőszakhoz.« Bezzeg az ilyen udvariasságok helyett repültek a kíméletlen szidalmak, az éles kódarab. Csak későn hökkentek meg azok a magyar lapok, a melyek első tudósításaik nyomán mindjárt vezércikkekben ítékeztek. Gyorsan és meg gondolás nélkül. A csernovaiak pártját fogták. Elítélték a megtámadott csendőröket Hlinkával szemben. Mikor az osztrákok, a csehek, a morvák avatkoztak a dolgokba, – akkor látták, hogy kiket védtek, konspiráns gyanús elemeket. Egyáltalában a magyar lapok és sajtóirodák a csernovai esemény alkalmával a tudósítói szervezetük fejletlenségét mutatták.

Az ellentmondó hírek egymást kergették. Minden tudósító a szenzációnál nagyobb szenzációt akart gyártani. A sorok száma szerint fizetett kocatudósítók Eldorádója volt Csernova. Hát ilyenek a tudósítók. Van közöttük olyan, talán mindegyik, a ki ismerve lapjának irányát, az irány kedvéért elhazudja az igazságot. Csúszva-mászva rágja meg tudósításait a lap szája-íze, nem pedig az igazság szerint.

A hazai tót sajtót is élénken foglalkoztatta Csernova. A Slovenské Noviny című tót lap azt óhajtja, bárha elrémítő lenne e rémes esemény, mert nagy veszedelemmel jár a nép fanatizálása. A csernovai esetért egyenesen Hlinkát és a tót nemzetiségi sajtót tette felelőssé. Utalt a Hodza által szerkesztett Slovensky Tyzdennik című lapnak a belényesi választás eredményét dicsőítő cikkére, melyben azt hányja a tótok szemére, hogy kissé jobban kímélik a vért, mint a románok. A kormányt és a hazafias értelmiséget arra hívta fel a Slovenské Noviny, hogy egyesült erővel szabjanak határt a csernovai eseményhez hasonló kárhozatos eredményeket szülő, fanatikus izgatásoknak.

Viszont a tót lapok újabb fegyvereket kovácsoltak ebből az izgatásokra. A Národnie Noviny azt írta, hogy a mi Csernován történt, azt az egyesített politikai és egyházi zsarnokság idézte elő. Nem az a véres intrikus működött-e itt – kérdé – a ki már nem elégszik meg egyszerű repressáliákkal? Intrikusnak, úgylátszik Párvy püspököt és semmiesetre sem Hlinkát, a fanatizált nép felbujtóját tartotta a tót újság. Megemlítendő, hogy ez az újság brosúrát adott ki, melyet különösen Csehországba küldött szét.

).

Az osztrák lapok tekintélyesebbjei elítélték az izgatást. A Neue Freie Presse, a Zeit, a Fremdenblatt. A tömeg azonban nekiripakodott a magyarságnak. Különösen a cseh lapok. Ezek protektorságot arrogálnak maguknak a tótok felett. így sajtójuk is. A Cas »A hunok gyilkolnak« cím alatt írta többek között a következő elferdített dolgokat: a ki a tótok kálváriáját ismerni akarja, az menjen Rózsahegyre, a hol elébe tárul a magyarosítás önhittsége egész iszonyatosságában, – Párvy püspök Isten perverz szolgája, – a halottak száma 25, sebesült van 89.

»A tót jogoknak, a nyers erőszak elleni védelmében elesett atyák kis árváinak javára« nemzeti gyűjtést kezd a Cas, felül annak is, hogy – a mint írta – »a cseh és a tót örömben és búban együtt éreznek.« Említésre méltó, hogy a prágai városi képviselőtestület elhatározta, hogy a csernovai eseményeken való fájdalmas megbotránkozásának ad kifejezést s meghatalmazta a polgármestert, hogy az agyonlőtt áldozatok családjait pénzzel támogassa.

A világsajtó egyik orgánuma, a magyarok régi ellensége, az angol Times is foglalkozott a mi bajunkkal. Hamis és tendenciózus hírek alapján. A tudósító természetesen bécsi. Ideiktatom a tudósítás egy részletét: »Őneki, (t. i. Hlinkának) tulajdonították a magyar hatóságok a magyar-zsidó (Magyar-Jewish) pártnak leveretését a képviselőtestületi választásokon és mert a tót jelöltet továbbra is támogatta a politikai választásokon, megkezdték üldözését a magyar hatóságok is, melyeknek gyűlöletét magára vonta, és a magyar püspökét is,«

Maga az esemény leírása a bécsi tudósító tolla alatt képzelhető módon változhatott meg. Viszont a lengyelek hevesen elítélték a csehek eljárását. »A lengyel-magyar testvériség« cím alatt egy tekintélyes lengyel lap éles hangon ítélte el az osztrák parlamentben a csernovai eset alkalmából a csehek részéről a magyarok ellen intézett támadásokat, valamint a csehek viselkedését.¹

A *szegény* csernovai áldozatokat eltemették² és az ő vesztükből kovácsolt népszerűséget, politikai hasznot sok stréberkedő tót politikus és különösen a cseh-tót nemzetegység csoportja. Hlínka ezalatt bejárta Csehországot.³ Mindenütt előadásokat tartott

¹ A csernovai eset ezen részleteit »Liptó« 1907. 44 sz.

² »Én a magas Kriván aljáról jövök, hogy fájdal munknak kifejezést adjak. A mi fájdal munkt egy esül a feleségnek és özvegynek fájdal mával. Könnyezünk mi is, a mi nemzetiségünknek, népünknek áldozván. Távól szülőhelyedtől, távol tieidtól szállsz sírba. Sírodra nemsokára az őszi szellők hoznak néhány porszemet otthonodból és később a természet alkotója fehér lepellel takarja be nyughelyedet. Az a gondolat és eszme, melyért meghaltál, élni fog népünk szívében és erősíteni fogja őt küzdelmünkben. Adja Isten, hogy ez a kibékülésnek legyen utolsó áldozata. Nyugodj békességben, emléked pedig örökre éljen!« Ezt mondta *Bella Mátyás Method* tót nemzetiségi képviselő, mikor Fula József, egy Budapesten meghalt csernovai áldozat porhüvelyét tették le a pesti földbe. Mi is volt az a gondolat, melyért a szegény Fula József meghalt? Hodza, Bella stb. az esemény idején mindig azt kiáltozták, hogy a csernovaiakat egy békés gondolat, a templomfelszentelés gondolata vezette a papok elé. A csernovaiaknak Hlinkáért való exponálási eszméje és gondolata fog-e élni a tót nép szívében, vagy pedig, mint Bella akarná, a cseh-tót irredenta mozgalom? – Így aknázták ki ezt a szomorú eseményt saját, néha világos, néha homályosan körülírt céljaik erősítésére.

³ Azok a városok, melyekben megjelent, rendszerint »elítélték a magyar hatóságok által elkövetett gyilkosságot, részvétüket fejezték ki a csernovai áldozatok iránt s egyúttal kintartásra intik a tót testvéreket a tót barbárság ellen való szörnyű harcukban. Köszönetüket fejezik ki a tót nép védőinek, különösen Björnsonnak, mint a kinek lángoló szavai felébresztették Európa lelkiismeretét s leplezték a magyarságnak a lovagiasság álarcája alatt üzött zsarnokoskodását.«

és gyűjtött a csernovaiak javára.¹ Milyen más lett volna az, ha a csernovai eset hírére a csernovai nép papja rögtön falujában termett volna testvérei között és meggyőzte volna őket arról, hogy nemcsak lázítani, de velük szenvedni, vigasztalni is tud. Gyáván és nyomorúságosan szökött Prágába, maga után hagyva a gyászos nyomokat. És ott a cseh-tót csoport Mek-kájában szónokolt, szerepelt és tetszelgett a szabadsághős körülrajongott helyzetében. Híre bejárta Prágán keresztül az egész világot. Onnan jutott el a nyakas norvéghez, *Björnsonhoz*. Eljutott *Tolstojhoz*, ki inkább nézte volna saját nemzete sanyarúságait. Prága pedig, mint központ, egyesítette a híreket és híveket. Prága szólította fel az emberiséget a magyarországi tótság segítségére. Prága agitált érdekükben, gyűjtött nekik. Prága tiltakozott és fenyegetett. Örökbe akarta fogadni az áldozatok árváit. Ebben a szomorú eseményben a jó sorsban levő testvér, a gyámkodó protektor, a nagylelkű pénztárca szerepét játszotta. A régi tótbarát cseh költő *Heyduk Adolf* panaszló költeményt irt és a trónhoz akarta juttatni. Egy másik versében ilyeténképpen izgat a magyarok ellen:

»Madari vrazdili (Jeti, tvé slatky,
po boku otecku; na prsou matky;
Macfari vrazdili deti, nez zkvety,
Macfari vrazdili vse, s cím se stretli.

Madár ti zavraždil kvet deti zlaty,
odvedl statek tvuj, zapálil chaty,

¹ Erről a gyűjtésről a Kraján c. lap. nagyon is vádlólag nyilatkozott. Hlinka a vádra nem reagált.

vsecko ti uloupil, vsecko ti rusi,
jazyk chtel vyriznout, rozdrásat dusi.«¹

A cseheken kívül különösen az amerikai tótok izgattak a magyar nemzet ellen. Mielőtt ennek részleteire áttérnék, a csernovai per befejezését kell tárgyalnom. Az ügyészség mindazok ellen, kik a csernovai véres tüntetésben résztvettek, megindította az eljárást.²

A csernovai véres esemény ezen utójátéka 1908. március 2-án kezdődött. 54 vádlott és 126 tanú állt a bíróság előtt.³ A bolond tömeg, melyet egy ravasz ember félrevezetett, hebegve és akadozva állt a törvény előtt. A törvény szigorú és kíméletlen, – nem érzelmeskedik. A törvényben tiszteli az ember szokás szerint az igazságot és az igazságnak megközelíthetetlennek kell lennie. A csernovai bűnperben sem lehetett kíméletes a törvény. Joggal, – mert a törvény nem ismerhet kivételt, mindenkivel egyformán bánik, – igazságosan. Ebben az egyforma bánásmódban, egyforma mértékben, büntetésben, felmentésben közelíti meg a törvény az igazsá-

¹ *Adolf Heyduk*: Cernová. – Magvárul: A magyarok gyilkolták meg édes gyermekeidet, az atya oldalán/az anya mellén; a magyarok gyilkoltak gyermekeket, mielőtt kinyíltak volna, a magyarok gyilkoltak meg mindenkit, a kivel találtak. – A magyar ölte meg gyermekeid arany virágát, lopta vagyonedat; felgyújtotta kunyhóidat, mindenedet elrabolja, mindenedet rombolja. Nyelvedet ki akarta tépni és szétszakítani a lelkeket. – *Nase Slovensko* 1907. II. f.

² A Btk. 165. és 168. §., valamint a 174. és 176. §. alapján.

³ A vádlott férfiak mind 23 éven felüliek voltak, a legöregebb 70 éves. A nők között a legfiatalabb 17 éves, a legöregebb 56 éves. Egyetlen intelligensebb vádlott volt, ki a tárgyalás idejében egy izgató cikk miatt Szegeden az államfogházban tartózkodott. A vádlottak felerészben földművesek, felerészben gyári munkások voltak.

got. Megközelíti, – ezért igazságos, – de nem igazság. Mert a csernovai véres esemény megtorlása, a szegény, a félrevezetett emberek megbüntetése korántsem érhető el kizárólag a büntető törvénykönyv paragrafusai szerint. Ha el is ítélték ezeket a szegény embereket, – ez nem volt büntetés. Az igazi büntetés, – a megbocsátás. A törvény azonban nem bocsáthat meg, – de nemesek és jólelkűek lehetnek azok, kik a törvényeket alkották, alkalmazzák, – az emberek, a társadalom, – melynek hibájából, hamisságaiból, szerencsétlen viszonyaiból fejlődött ki a csernovai szerencsétlenség. ¹ Valószínűleg ez indította *Párny Sándor* püspököt arra, hogy az igazságügyi miniszter útján a király elé terjessze a csernovaiak kegyelmi kérvényét, a mely meghallgatásra is talált.²

Az amerikai tótok már régóta erős szervezetekben³ tömörültek és nagy számú hírlapok felett rendelkeznek. Az amerikai tót propaganda határozottan oroszbarát tendenciát követ. Hogy miképpen szervezkedett ez a propaganda, milyen gyalázatos módon élt vissza az amerikai tótság erejével és vagyonával, milyen nagy terjedelemre tett szert, azt könyvem második kötetében a tót nép kivándorlását fejtegető fejezetében tárgyalom részletesen, most csak azokra a demonstrációkra utalok, melyeket az amerikai tót propaganda a Hlinka- és csernovai

¹ A bíróság 40 vádlottat talált bűnösnek és ítélte el. A legnagyobb büntetés 2 évi fegyház, a legkisebb 6 hónapi fegyház. A negyven vádlott összbüntetése 37 évet tett ki.

² A kegyelem 1909. szept. 18. érkezett le.

³ A »Národny Slovensky Spolok«, a »Katulická Slovenská Jednota« és később a »Slovenská Liga« a legnagyobbak.

perrel kapcsolatban Amerikában rendeztek. Clevelandban, Binghamtonban, Wilkes-Barre-ban, New-Yorkban rendeztek ebben az időben nagyszabású gyűléseket, melyeknek eredménye mindig gyűjtés volt a hazai testvérek részére. A gyűléseken rendszerint ilyen szellemű határozatok láttak napvilágot: »Minthogy a tót nyelv Magyarország tót területein, a kollégiumokban és szemináriumokban el van tiltva s a tót tanulók üldöztetnek, ha a tót nyelvtant akár magánúton is tanulják, minthogy a tót újságok elnyomatnak s a magyar kormány által hamis politikai perekkel üldöztetnek, minthogy a tót hazafiak börtönbe vettetnek, ha nemzetiségük jogait védik: elhatározzuk, hogy a tótokat Magyarországon azon törekvésükben, hogy nyelvüket megtarthassák s mindazon őket jogosan megillető kedvezményt megkapják, a tót lapokat a jogok védelmében, bátorítjuk s mint amerikai polgárok, a magyar bíróságok visszaéléseit, hogy a tót hazafiakat hamis politikai perek alapján megbüntetik – elítéljük.«

A wilkes-barrei népgyűlés meghívója így hangzott: '

» Kedves Testvéreim!

A kifürkészhetetlen isteni gondviselés megengedte: örökös ellenségünknek sajátunk után kezét kinyújtani. Kísért bennünket akárcsak a sanyargatott Jóbot, vájjon megmaradunk-e hívei? Nekünk gyenge embereknek nehéz elviselni e kétféle megpróbáltatást. Kísértések áradata háramlik ránk, akár az óriási

¹ *Spectator*: Egy időszerű nemzetiségi politikai kérdés. 33-5 1.

fergeteg, hogy elseperjen bennünket a föld színéről.

Ellenségünk, akár az ordító oroszlán körüljár, hogy mielőbb elnyeljen bennünket. Sehol segítség, sehol derűje a jobb jövőnek. Eddig rabolták nyelvünket, akarták, hogy örökre elnémuljon, ma fosztogatnak, szakítanak, marcangolják hitünket, tapossák Krisztus szőlőjét; lábaikkal tapossák a mi szent apostolainktól, szent Cyril és Method által elvetett, őseink által féltékenyen őrzött hit magvát.

Ragadozó farkasok lettek az apostoli utódok, Method neve meggyalázva, népünk főpásztorai Krisztust újból és újból keresztre hurcolják. A főpásztorok ordítanak köztünk: méltó a halálra!

A kinszenvedés keresztjét sárba lökdösik és falnak bennünket, ránk ordítanak, hogy velük nem tartunk.

Romlás támadt Izraelből; a tót népet pofozzák az apostolok csak azért, hogy az Úr Isten nyelvet adott nekünk s hogy nem teremtett bennünket mint néma mezítelenséget; és hogy az ő képére teremtett bennünket. Apáinktól öröktől örökölt hitnek testi halál és lelki kárhozat legyen a célja.

Krisztus, hol a te korbácsod erre a kígyó fajzatra? Péter, hol a te buzgólkodásod az igazságért? Pál, nemzetek apostola, nem vesztetted el érettségünket a te fejedet? János, szeretet apostola, úgy tanítottál szeretni a világot? Dicsőséges apostoli gyülekezet, így csalsz bennünket a te utódaidban? Jaj, háromszor jaj! Nem káromollak Istenem; Hozzád kiáltok, Dáviddal zokogok. Hozzád könyörgök: ellenséges kezekből és a farizeusok karmaiból, a Te kiküldéseddal visszaélő Főpásztoroktól szabadítsd meg a

hozzád mindég hü szlávizmust, ha csak nem akard azt örökké kárhoztatni.

És te ősz Róma, milyen sebeket ejtesz ránk a te kiküldötteidben?! A vénség elhomályosította már látásodat, ha már nem látsz, hogy voltaképpen elened törnek? hogy a Tőled kapott malasztoddal csúnyán visszaélnék? Vesd le azokat az ólmos súlyokat, a melyek lábaidnak a haladását gátolják, s légy védelmezője a nemzeteknek, szabadítója az emberiségnek és a keresztnek, melynek üdvösségét hirdeted. Segíts, ha akard, hogy ne gondoljuk, miszerint csak a kecske húsáért áldasz; akarom mondani, ne legyünk kényszerítve Lábánnál keresni menedéket. A szellem felháborodik, a szív fakad, ököl lankad.

Fel katolikus Szlávizmus! Itt nyelvedről és lelkedről van szó. Néma gyermekét még a saját anyja sem érti. És ha nem szólsz – vessz el a te nyomoruságodban, semmirevaló –!

Mit mondtam? Nem, távol tőlem a kétségbeesés, a bizalmatlanság saját testvéri rokonságomban! Nem, ő felkel, a kath. szlávizmus tud még lábbal dobogni. Tudja fogait vicsorítani, no de azután takarodjál akármilyen ruhában közeledő sátán!

Igen kedveseim, keljünk föl, akár a kőfal, férfi férfihez, mutassunk példát, hogy hitünket jobban tudjuk becsülni, mint a hogy bennünket tanítottak becsülni, a mi farizeusi Főpásztoraink és a hogy ők tényleg tisztelik és becsülik. Azok a földíszített sírok, bensőleg telve rovarokkal és férgekkel.

Elég volt már abból a hazugságból és ámitásból, elég a rúgásból és gyaláztatásból, elég a farizeusságból és korhelykedés! testvériségből, elég a

szenvedélyekből és kártyázásból, megundorodtunk a zsidó csőcselék által irt püspöki körlevelektől, nem akarunk, hogy ezek uralkodjanak felettünk!

Te szabad amerikai szlávizmus, rajtad a sor, hogy szavadat fölemeld a te óhazái rokonvéreidért. Zokogva kiált rád, hozzád őszintén emeli kezeit, töléd malasztot és szánalmat koldul.

Gyorsan jöjj segítségére, nyújtsd barátságos kezedet, segítsd testvéreidet nyomorúságukban!

Elég. Tudod az újságokból, mi történik az óhazában a tótokkal. Tudod, milyen pokoli gyűlöletnek estek áldozatul a te testvéreid, – itt csak egy a mentség: szót emelni e tirannizmus ellen, kifejezést kell adni az illető helyen, kellő időben, bátran, hősiesen, hangosan, úgy, hogy megremegjenek a büszke vatikáni falak, hogy hulljon le a közömböség a mi népünkről akár a Jericho sáncai, hogy megvillanjon a szlávizmusi körben ismét a szent kereszt az ő eredeti dicsóságában és glóriájában, nem beszennyezve, nem befertőzve, de fényességben és arany csillogásában!

Fel tehát szlávizmus a katolikus kongresszusra, melyet szeptember hó 3-án, valószínűleg »Labor Day« napján Wilkes-Barren, Pa. megtartani szándékozunk.

Jöjj kedves testvérem, ott majd elmondunk mindent, mi történik Magyarországon a katolikusokkal!

A lelki pásztorokat kérem előkészíteni saját híveiket erre az eseményre és tudatni velők az eseményt. Egyleteket kivétel nélkül, tisztelettel kérem, hogy ezt minél jobban tudomásul vegyék és engem minél

előbb legyenek szívesek kiértésíteni, vajjon részt vesznek-e in corpore, vagy csak kiküldötteik által. Egyeseket, a mi főembereinket és a mi sanyargatott szláv nemzetünk szeretteit legforóbban kérjük, hogy az ügyet mennél jobban támogassák és engem e vállalatban szívesen istápoljanak.

És most nem szabad elfelejtenem azt a régi 1000 év óta tartó igazságot, hogy pénz nélkül nincs semmi.

Kedves szlávizmusom! ismét pénzről van szó: bizonyítsd be, hogy még nem untad meg az adakozást, mutasd meg a te arany szívedet; minden, még a legcsekélyebb adomány is kedves lesz és ujságilag lesz elismerve.

Kedves egyleti testvéreim! szavazzatok meg a ti gyűléseiteken e célra akármilyen segílyt. Hogy a célt elérhessük, be kell bizonyítani, hogy tudunk áldozni. Én megkezdem a gyűjtést és 50 dollárt leteszek a kereszt és nyelv oltárára.

A mi napilapjaink tisztelt szerkesztőségeit szintén tisztelettel kérem elfogadni az esetleges segílyeket.

Terjesszétek és oktassátok ki az amerikai tótokat a kath. kongresszus jelentőségéről, a további felvilágosításokat szívesen adja és az adományokat elfogadja

/ Rev. Porubsky János, /

a. kath. tót Jednotának lelki atyja.

Az ebben az időben alakult amerikai „*Slovenská Liga*” propaganda bélyegeket és érmekeket adott

ki.¹ A bélyeg és érem rendeltetéséről a liga pénztárosa² egy clevelandi tót lapban³ következőképpen nyilatkozott:

»A tót nemzetet lelkileg, anyagilag, politikailag fejleszteni kell, hogy úgy álljon a többi nemzetek sorában, mint egyenlő az egyenlők között. A tótság az elnyomó magyarsággal szemben mindig lanyhán viselkedett, ma azonban változás tapasztalható e téren is, elannyira, hogy a sovének magyar glóbusa az öt tót képviselőtől való ijedtében egyet bebörtönzött, nehogy ezen maroknyi embercsapat rommá döntse egész Magyarországot. Mi, Amerikában élő tótok, azon helyzetben vagyunk, hogy ottani testvéreinknek segítségére siethetünk. Rokonszenvvel sokra nem mehetünk, pénzzel kell őket támogatnunk, ez legyen az amerikai tótok legszentebb kötelessége. Ha már testileg nem szenvedhetünk nemzetünkért, áldozzon mindenki a nemzet oltárán legalább a Liga által kiadott bélyegek vásárlásával és terjesztésével.«

Az amerikai tót lapok legtöbbször a belügyminisztérium kitiltotta az országból. Az amerikai tót egyesületek hathatósan támogatják anyagilag a magyarországi tót mozgalmakat, a minek egyik jel-

¹ Mindkét adózási eszközt a belügyminiszter kitiltotta. A bélyeg hosszúkás és kékszínű volt, egy tót népviseletben levő leány képével és ezzel a körírással: Slovensky braf, objim si maf. – Tót testvér, véd meg anyádat. Az érem egyik oldalán egy tót vezető ember, *Mudron* arcképe ezzel a felirattal: Ja som pysny, ze som Slovak. – Büszke vagyok, hogy tót vagyok. A másik oldalon: Za tu nasu slovincinu! – Azért a mi tótságunkért.

² Francisci Mihály.

³ Hlas.

lemzöje az évenként mindig megjelenő hirdetés az amerikai tót ösztöndíjakra vonatkozólag, melyeket a »Národny Slovensky Spolok« tót diákoknak, tanítóknak és íróknak kioszt.¹ Menedéket adtak mindazon tót szerkesztőknek, papoknak, kik izgatás és egyéb vétségek vagy anyagi romlás miatt Amerikába voltak kénytelenek menekülni.² Ekkor kezdett már inogni az amerikai tót propaganda egyik főembere, *Rovnianek Péter* alatt a talaj.³ Ez saját hasznára aknáztta ki az amerikai tótság szervezkedését és később bekövetkezett bukása legszomorúbb bizonyítékait szolgáltatta lelkiismeretlenségének, melynek annyi dolgos tót család vagyona esett martalékul. A »Slovenská Liga« Magyarországra is küldött agitáló ügynököket, kiknek egyike Prágán keresztül egy amerikai zászlót is hozott, melyet a turóczi tót múzeumban helyezett el, – természetesen a zászlót előbb tót pántlikákkal díszítették fel. A higgadtabb turóczszenzmártoniak távol tartották magukat ettől a tüntetéstől, melynek tulajdonképeni rejtett célja volt, az amerikai zászlónak a magyarság részéről való megsértését provokálni. A zászlót azonban a hatóság a legnagyobb csendben lefoglalta, szállító em-

¹ A pályázati feltételek között ezt is lehet olvasni: A tanítók kérvényeikhez kötelesek mellékelni valamely tót szerkesztő, író, vagy tót vezető által irt bizonyítványt, mely igazolná igaz tót gondolkozásukat.« »Azoknak nevei, kik segílyt kapnak, nem kerülnek a nyilvánosság elé és ezért mindenki pályamunkája alá nevét, vagy álnevet is írhat.«

² A Ludové Noviny két szerkesztője szökött Amerikába, mert izgató cikkek miatt el lettek ítélve. *Bielek* szerkesztő szökésének állítólag egészen más háttere van. *Bajor Mihály* hollólonnici adminisztrátor is Amerikába vitorlázott, mert izgatás miatt elítélték 1910-ben.

³ *Orbach C. L.* a »Slovak v Amerike« című lap szerkesztője kezdte *Rovnianek* ellen a támadást a bírósághoz beadott feljelentéseivel, de *Rovnianek* ekkor még kisiklott.

bérét pedig, miután későbbi letartóztatása alkalmával sok liga-pénzt és lázító liga-nyomtatványt találtak nála, az országból kiutasította.

Többbször említettem, hogy a tót sajtó hangja eldurvult, alacsony és piszkolódó lett. Különösen *Párvy Sándor* püspököt támadta. A cseh protektor természetesen hatványozott mértékben izgatott Párvy ellen.¹ Hasonlóképen sok megtámadtatásban volt, része *Radnay Farkas*, besztercebányai püspöknek is. A tót párt haragja még fokozódott ellenük 1910-ben, mikor nem engedték meg, hogy plébániával bíró papok választási mozgalmakban, mint képviselőjelöltek résztvegyenek. De az evangélikus egyház bányai kerületében is kimondta az elnökség, hogy két urnák szolgálni nem lehet. Az elnökség reámutatott arra a körülményre, hogy a választási mozgalmak rendszerint hosszú időre megzavarják az egyházközségek belbékességét ott, hol a hívek két vagy több pártra szakadva, az egyes jelöltek korteseinek befolyása alá kerülnek. A lelkészeknek korteskedniök nem szabad.² Képviselőjelöltségük is az egyházközség egyhangú hozzájárulása és az elnökség engedélye

¹ Íme egy mutató: »A tót nép hosszú évszázados álom után először emelte fel fejét, munkához nyújtotta ki megmerevedett tagjait, hogy ismét éljen mint nép, mint szabad polgár és gyenge hangon követelte saját faji jogait, – de mindjárt reázúdult a katolikus egyház papjainak nagy többsége, hogy felébredését még csirájában elfojtsa. És midőn a nép saját népi jogai mellett ki akar tartani, Párvy, a dózsóló, sodomita püspök áldás helyett – csendőrgolyót küld neki és a hívő, fegyvertelen, elnyomott tót népen tömeggyilkosságot követ el.« – Slovenská obec Lúcky v zápase s cirkvi madarisujici. – Knihovna Volné Myslenky. 22. f. 22. 1.

² Ezt a rendeletet *Zsilinszky Mihály* adta ki és nem-e a sors iróniája, hogy Zsilinszkynek a liptószentmiklósi kerületben való választási küzdelmében ellenjelöltjének kortesei a kerületnek majdnem összes evangélikus papjai voltak?!

alapján lehetséges. Az evangélikus egyházban bár erélyes intézkedések történtek, mégis a tót nemzetiségi mozgalom vezetőségének többsége az evangélikus papság soraiból kerül ki. A bányai kerületi gyűlés 1906. október havában határozatilag kimondta, hogy az egyházkerület minden alkalmazottjától és az egyház minden tagjától elvárja, hogy hazafias kötelességeit az egységes magyar nemzeti állameszmébe vetett rendületlen hitével teljesíteni fogja és a lelkészek és tanítók jelölése tekintettel hazafiságuk megbízhatóságára fog eszközöltetni.¹ A lelkészek és tanítók választási szabályzatában ennél fogva kimondták, hogy a pályázó lelkésznek és tanítónak magyar állampolgárnak kell lennie, tökéletesen kell magyarul beszélnie és magyar oklevéllel kell bírnia. Azonkívül azok a jelölésből kizárandók-, kiknek hazafisága ellen kifogás tehető, vagy a kik az állást izgatással vagy korteskedéssel akarják elnyerni. Az ilyen jelöltnek a jelölésből való kizáratása a kerületi elnökség által, megokolás nélkül történik. Ezen szabályzat ellen tiltakoztak ugyan a tót nemzetiségi párt evangélikus hívei, de hasztalan.

A tót evangélikusok határozott ellenszenvvel fogadták *Sztehlo Kornélnak* azon indítványát,² hogy az ág. evangélikus valamint az ág. református egyházak szövetkezzenek a klerikalizmus elleni védelemben. A múlt század negyvenes éveiben, mikor oly intenzíven sürgették magyar részről a két egyház

¹ *J. Botto*; Malá revolutia – SÍ. PoM. 1910. 7. f. 435. 1. – Az indítvány betérjesztője *Csipkay Károly* volt. Felszólaltak ellene *Vanovic János dr.*, *Abaffy Miklós* és *Szeberényi Lajos*. Ez utóbbi magyar röpiratot is adott ki ez indítvány ellen

² A pesti esperesség 1908 május 18-iki gyűlésén. – U. o.

unióját, a tótok a leghevesebb agitációt fejtették ki ez eszme megvalósítása ellen és most szintén attól tartottak, hogy ez nem annyira a klerikalizmus visszaszorítására, mint inkább a tót evangélikus egyházak magyarosítására fog szolgálni.

Az evangélikus egyházban számos fegyelmi és olyan egyéb ügy merült fel ebben az időszakban, melyeknek gyökérszálai a tót nemzetiségi mozgalomba ereszkednek.¹

A horvátok obstrukcióját² a magyar képviselőházban a tót nemzetiségi párt tapsai kísérték. A horvátok iránti szimpátiájuk forrása még az 1848-iki Jellasich-féle eseményekben keresendő. A magyarság hegemoniája megtörésének főfeltételét a horvát nemzeti törekvések megerősödésében látják. Az öreg *Hutbán* 1870-ben, a zágrábi egyetem ünnepélyes

¹ Így Maglódon is (Pestm.) az ág. ev elemi iskolában a hittantanítás nyelve miatt heves nézeteltérések voltak a magyar és a tót hívek között. Az esperességi, kerületi és az egyetemes gyűlés határozata utasította a tanítókat, hogy a hittant magyarul tanítsák, mint azt addig is tették. *Bella Mátyás Methodus* orszgy. képviselő, a tót nemzetiségi párt tagja ebben az ügyben interpellációt intézett a közoktatásügyi miniszterhez 1908. november 17-én. – Valószínűleg erre a maglódi ügyre célzott Pestmegye alispánja, mikor félévi jelentésében említi – »hogy az utóbbi időben a vármegyének mindenkor hazafias érzületű, nyelvben és gondolkozásban a teljes megmagyarosodás felé törekvő tót lakosságában a *pánszlávizmus* eszméi kezdenek terjedni.«

Az antalfalvi már említett ügyben a bányai kerületi egyházi bíróság *Caplovic János* antalfalvi ev. lelkészt 1000 korona pénzbüntetésre és 3487 korona költségek megfizetésére büntette meg 1909. dec. 1-én. – *Hralicka Lajos* tótkomlói ev. lelkészt 1000 korona és *Slyk Gyula* ugyanottani ev. tanítót 500 korona pénzbüntetésre és mindkettőt 1287 korona 20 fillér perköltség közös megtérítésére ítélte a harmadfokú egyházi bíróság az egyházi közigazgatásban elkövetett szabálytalanságok miatt. Természetesen a tót nemzetiségi mozgalom érdekében követték el ezekéi a szabálytalanságokat stb. – *Bottó*: Malá revolutia. – Slov. Pohl. 1910. 7. f. 438. 1.

² 1907. július és augusztus.

megnyitásakor üdvözlő beszédében tünetőleg nyilatkozott a tót-horvát testvériségről, melynek éle a magyarság ellen irányul.¹ Ez a testvériség mindig csak akkor éledt fel, mikor a magyarság ellen intézendő támadásról volt szó. A horvát obstrukció alkalmával a tót nemzetiségi párt sietett úgy a képviselőházban, mint a sajtóban a horvátoknak, testvéri rokonszenvét és együttérzését kifejezni és később, mikor 1910-ben Horvátországban választások voltak, a horvátországi tótokat a tót nemzetiségi párt a horvát koalíció zászlaja alá vezette.²

A külföld figyelmét a tót nemzetiségi mozgalomra különösen *Bjömson Björnstjerne*, a hírneves norvég írónak magyarellenes agitációja terelte. A *Ceskoslovenská Jednota* vezető embereinek sikerült külföldi összeköttetések révén Björnsont a tót nemzetiségi mozgalomról *felvilágosítaniok*. Ebben a felvilágosításban a magyarok vad elnyomók gyanánt

¹ Mint a *Matica* képviselője ezeket mondta: »A magas Tátra aljáról jövök, mint a Matica megbízottja s testvéri üdvözlőlevelet hozok nektek a tót Matica által képviselt három milliónyi tót nemzetitől. Az bizonyos, hogy a horvát nemzetnek a szláv népek között nincs odaadóbb, őszintébb barátja a tót nemzetnél; ha csapás ért benneteket, érezte a tót nemzet is, ha kedvezőtlen sors nyomott benneteket, ez megsebezte a mi szíveinket is. Szerencsétlenségeitek nagy bánatot okoztak nekünk; jóléteket boldogokká tesz bennünket is. Nem tagadhatjuk el tehát örömléteket oly fontos pillanatban sem, mint egyetemetek megnyitása. Ez az egyetem nemcsak a tiétek, hanem a miénk is s az egész szlávoké. – Igaz, hogy sok egyetem van, de ezek nekünk idegenek; a szláv ifjúság szerzhethet ott tudományt, de gyakran megtörténik, hogy elidegenedik nemzetiségétől. A zágrábi egyetem nem lesz ilyen; az édes anyanyelven fogja tanítani növendékeit, s a tudomány mellett tanítani fogja őket nemzetük szeretetére, megemlékezve a dicső Strossmayer elveiről. – A ti egyetemetek az első szláv egyetem délnyugaton, mely hivatva van a felvilágosodást terjeszteni kelet felé, melynek nyers ereje ellen megvédte a horvát ifjúság a keresztény Európát« *Grünwald Béla*: A Felvidék 60-61. lap.

² A páznai, és az iloki kerületben.

szerepelnek, a csehek pedig mint a szabadság védelmezői igyekeztek a külföldiek rokonszenvét megnyerni. Az 1907. évben Björnson a müncheni „März” című folyóiratban egy cikkét közölte, melyben a nemzetközi békekongresszusra való meghívást visszautasította. Ebben a cikkében heves támadást intéz a magyar nemzet ellen: »A magyarok a leglelkesebbek ott, hol a béke javára szolgáló munkáról van szó. Különösen leglelkesebbek, hol a humanitásról és jogérzetről van szó. Ennek dacára saját hazájukban három milliónyi tótot nyomnak el. Nem engedik, hogy lelkük nyelvén beszélhessenek, történeti hagyományaik iránti szeretetüket gúnnyal bemocskolják. Bezárják múzeumaikat,¹ konfiskálják azon közvetítő eszközöket, melyekkel az atyáik életével való kapcsolatot fenntartják. A magyar képviselőházban disznóknak csúfolják őket, ledobják őket a lépcsőkről és lapjaikban szidalmakat zúdítanak rájuk. Az a férfiú, a ki miniszteri méltóságával ezeket a durvaságokat rendezi, egyúttal a kereszténység első bajnoka. Apponyi gróf a neve és az összes nemzetközi békekonferenciákon csakis őt lehet hallani.

Björnsonnak ez a támadása Magyarországon érthető konsternációt keltett. A híres norvég költő támadása ellen tiltakozott a magyar sajtó és a magyar politika. Érdekes volt a sajtónak találgatása az informáló forrásra vonatkozólag.² – Björnsonnak

¹ Ugyanabban az évben avatták fel a tótok Turócszentmártonban nagy ünnepségekkel az új múzeumépületet.

² A magyar sajtó egy része a külföldi támadást a »darabontokra« fogta. A *Slovenské Noviny* K^lalt sejtette Björnson informálójában s ez volt a leghelyesebb irány, ha a személy ugyan nem az. i *Lederer Eduárd dr.* cseh író informálta leginkább Björnson. -- Közben a londoni »The Daily News« is Björnson szellemében támadt a magyarokra.

fellépését a csehek és tótok nagy üdvörléssel fogadták és mikor a magyarok tiltakozó írást küldtek neki, a cseh-tót egyetemi hallgatók és a cseh írók és politikusok üdvözlő iratokban köszönték meg állásfoglalását. Nyilvánvaló, hogy a tót politika vezetősége is küldött neki egy ilyen üdvözlő írást.

A cseh írók és politikusok üdvözlő írásukban Magyarországra vonatkozólag mondták: »nem lehet szabadelvűségről beszélni ott, hol más nemzetnek nem engedik meg a kulturális, nyelvi és gazdasági fejlődést; nem lehet hangoztatni a világbékét, hol szenvednek és a gyengébb, az erősebbnek megalázott néptörzsek szolgátságát tűrik. Nincsen nemzet, melynek nem volna joga, ha le is van igazva, saját kulturális életéhez és nincsen a politikában nagyobb bűn, mint a mikor a gyengébb nemzeteket megfosztják fejlődésük lehetőségétől, akár az iskola és nyelv elnyomása által, akár a közéletben való egyenlő részvétel jogának megtagadása által és a mi még a legszegényesebb, az erőszakos elnemzetlenítés által.« – »Mi cseh írók már régtől fogva tiszteltük és szerettük Önt, mint nagy költőt; mi cseh politikusok és a cseh kulturális élet képviselői úgy ismertük Önt mindig, mint a szabadság nagy szószólóját. Életének dicső aggkorában közelünkbe lépSt, nagy és emlékezetes szavaival *a mi tótjaink* érdekében. És ezért elküldjük Önnek ma, az egész cseh kultúra nevében is, az egész cseh nemzet nevében, legőszintébb köszönetünket és legmelegebb üdvözlésünket.«¹

¹ Botló J.: Malá Revolucia, – Sl. Pohl. 1910. – 10-11 f. 631 1

A tótok köszönete: »Mi, a súlyosan megpróbált tót nemzet tagjai, árván és megalázottan régóta néztünk körül a széles világon, vájjon akad-e szív és lélek, mely a vigasz és a rokonszenv szavaival megemlékezne derék, szorgalmas és sok tehetséggel megáldott nemzetünkről. Évek múltak, a legnagyobb lelki kin évei, de Európa nem látott meg bennünket, annál kevésbé törődött sorsunkkal, bár sorsunk épen olyan szomorú, mint a négerek sorsa Afrika bensejében. Ekkor felhangzott Norvégia dicső fjordjai költőjének ideális, erős és igaz szava. Az Ön hangja volt ez, mint egy erős arkangyal hangja, ki védőangyalként állott elénk. Tekintetes Urunk! Nincsenek kulturális fórumaink, melyek méltóan megköszönhetnék fényes és világgraszoló tettét. Összes kulturális intézeteinket megsemmisítették. Magasabb nemzeti reprezentáció nélkül állunk. Ezért fogadja a tót nemzet egyes igaz fiainak és leányainak forró köszönetét, kiknek szívei telvék vannak szeretettel és hálával. Szegény szavakkal, de gazdag érzéssel köszönünk. Ön megjelent nekünk a hős Wiking alakjában, ki az észak jégmezőiről hozza nekünk a napfényt és a melegséget. Nemcsak mint Ossian, nemcsak mint Bárd, hanem mint Fing) jelent meg könnytől nedves szemünknek. Isten áldja meg Önt szavaiért. Adja önnek egy örömteljes élet hosszú éveit és óvja meg dicső nemzetét tót nemzetünk rettenetes sorsától. '

Mindezek az irások Björnsont további agitációra biztatták. A csernovai eset alkalmával ismét

¹ *Botto J.*: u. o.

ír a magyarság ellen¹ és egy új fogalmat dob a tájékozatlan külföld elé, a »magyargyártás«-t, mely erőszakkal a hazai nemzetiségekből magyarokat gyárt. Majd ismét² tollára veszi a »magyar uralom« borzalmait.³ Björnsont különösen *Lederer dr.* informálta, ki a norvég írot Rómában felkereste. Erről a találkozásról a cseh író így számol be: »Magától értetődik, hogy látogatásomkor beszélgetésünk a tótoknál kezdődött. Magammal hoztam a »Slovensky Obzor«⁴ két számát, melyből Björnsonnak futólag lefordítottam a legújabban elítélt tót férfiak jegyzékét s a »Leges Apponyianae« című cikkből megmagyaráztam neki a magyar jogok hazugságát ezekben a hírhedt törvényekben, hogy szerzőjük a jezsuiták neveltje, az úgynevezett közoktatás minisztere, Apponyi gróf.

„Figyelmeztettem arra, hogy a magyarok ezek-

¹ Neue Freie Presse 1907. nov. 15.

² Mázr 1908. márciusi szám.

³ A *borzalmak* közül különösen szembe ötlük a következő valótlan-ság: »A nagymagyarok annyi tót gyermeket elvesznek, a mennyi csak lehetséges. Törvényt csináltak, mely szerint szülónélküli árva gyermekek, vagy kik egyik-másik tekintetben gondozva nincsenek, a tulajdonképpeni magyar földre (Magyarenland) küldessenek és ott felneveltessenek. A gyermekek borzasztóan szenvedtek! Sokan meghaltak, sokan megszöktek; a jajveszékélés oly hangos lett, hogy Orosz- és Csehországban is meghal-lották és a törvény részben elaludni kényszerült. Akkor azután arra jutot-tak, hogy magyar óvókat szerveznek és hogy a tót gyermekeket, már a három éveseket, azokba kényszerítsék. Most a szülők büntetést fizetnek, ha a gyermekeket oda nem küldik; és ha ezek a pénzbüntetések (az éhes magyarok univerzális gyógyszere) meg nem fizettetnek, következik az exekució. És ennél a leghallatlanabb dolgok történnek.« – *Björnson* tá-madásaira a magyar válaszok nem maradtak el. Így a berlini Zukunftban *Weisz Juliántól, Farkas Pál dr.* cikke egy olasz folyóiratban, *Majláth József gróf* német röpirata »Hungaricae res« stb.

⁴ *Stefánek Antal* szerkesztésében Szokolczán jelent meg.

ről a törvényekről épúgy, mint az utolsó reakciós törvényekről és az ő szolgai rendjükéről is, a külföldi lapokba téves tudósításokat és szemmel látható hamisításokat írnak. Felolvastam Björnsonnak a Slovensky Tyzdennik cikkét, melyben idézve voltak a magyar lapoknak ellene idézett kifakadásai, melyek a vén hülyéről szóló sértésben kulmináltak. Felolvastam egyéb cikkekből is, melyeket arra a célra gyűjtöttem, hogy milyen kétszínű és alacsony a magyar vezető osztály taktikája, mely külföldön rendszerint a magyarság haladásáról és kujuráltásáról meséket terjeszt és otthon a nem magyarok valamint a saját magyar munkásosztálya utálatos elnyomását hajtja végre.«¹

Lederer e látogatása alkalmával átnyújtotta neki a cseh és tót ifjúság üdvözlő iratát. *Tolstojra* is került a beszéd sora. A nagy orosz író a tótok irányában nagy rokonszenvet mutatott. Tolstoj a tót kérdéstről egyoldalúan volt informálva. Háziiorvosa liptói ember volt, *Makoviczky Dusán dr.* Egy másik liptói születésű orvos állandó levelezésben volt a nagy orosz íróval.² Ezeket a férfiakat Tolstoj tanításai vezették e nagy emberhez és ez tiszteletre méltó meggyőződés. De Makoviczky dr. a nagy íróhoz való közelségét arra használta fel, hogy Tolstoj a magyarok ellen nyilatkozzék s ezt még a Björnson affér idején is tette.³

¹ *Dr. Eduard Lederer: U Björnsona. – Nova domová pokladnica. 1911. 141. 1.*

² *Skarvan dr.*

³ Björnson informálását sokan *Makoviczky Dusánnak* tulajdonították, így a Majláth-féle brosúrában olvashatjuk ezt a következő abszurdumot: »dieser Agitator, Dr. Dusán Makovitzky, ungarländischer Abstammung, vormals Arzt in Zsolna, hat es verstanden, das Interesse Björnsons für

A cseh esperantisták is kiadtak egy röpiratot esperanto nyelven, melyben a tótok szenvedéseire hívják fel a világ figyelmét.¹ A könyvhöz egy a közös külügyminiszterhez intézett kérvényt mellékeltek, mely így hangzott:²

»Ő Excellenciája Aerenthal «Alajos báró úrnak, Ausztria és Magyarország közös külügyminiszterének, kegyelmes Úr! A magyar nemzetiségek szörnyű és állandóan fokozódó szenvedései a magyar királyságban, különösen pedig a tótok kegyetlen üldözése, bennünket, a béke és igazság barátait arra kényszerítenek, hogy – nem törődve a határokkal – az emberiség, igazság és a nemzetek velük született jogainak nevében rokonszenvünket fejezzük ki a magyar királyság elnyomott nem magyar nemzetei iránt s egyúttal nyomatékosan tiltakozunk a tótok minden nemzeti, kulturális, szociális és gazdasági fejlődésének erőszakos elfojtása, az ártatlan polgárok brutális üldözése, büntetése, bebörtönözése és legyilkolása, úgyszintén az emberiség egy nemes ágának szándékolt kiirtása ellen. Kérjük Excellenciádat, mint embert és mint minisztert, hogy a rendelkezésére álló eszközök teljes felhasználásával akadályozza meg a birodalom nemzeteinek elnyomását és megsanyargatását. Kérjük továbbá Excellenciádat, szí-

die Lage der ungarländischen Slovaken zu erwecken, während er selbst die panslavistischen Blätter und Zeitschriften in tausenden von Exemplaren nach Ungarn einschmuggelte, womit er erreicht hat, dass in Oberungarn die panslavistische Propaganda bereits solche Dimensionen angenommen hat, dass in manchen Orten in keinem slovakischen Bauernhause die Bilder des Zaren und des Grafen Tolstoj fehlen.« – 18 1.

¹Hinek Bouska: Slovakoj kaj Magiaroj. 1908,

²»Liptó« 1908. 21 sz.

veskednék a császár és király ő felségét figyelmeztetni hűséges nem magyar nemzeteinek fájdalmas helyzetére, hogy továbbá felhívni méltóztatnék a magyar kormányt, hogy kultúrelles politikája megsemmisíti a nemzetek áldásos békéjét és sikeres együttműködését, hogy továbbá a kultúra és a birodalom érdekei követelik meg az emberieség, igazság és szabadság biztosítékait. Végül arra kérjük Excellenciádat, hogy ez iratunkat szíveskednék átadni *Andrássy Gyula gróf ő* excellenciájának, a magyar királyság belügyminiszterének. Erősen hisszük, hogy Excellenciád oda fog hatni, hogy a magyar királyságot emberiesen kormányozzák, hogy legalább ne semmisítsék meg az 1868-iki törvényt. *Fiat justicia, – regnorum fundamentum!* Fogadjja Excellenciád legmélyebb tiszteletünk kifejezését!«

A cseh-tót nemzetegység propagálói minden eszközt felhasználtak arra, hogy a külföld előtt a magyar nemzetet lealacsonyítsák.¹ Propaganda folyóiratuk a „*Nase Slovensko*” pedig a legrettenetesebb: rágalmakat szórta a magyar nemzetre.² Már a folyóirat címe »A mi Tótságunk (Tótföldünk)« elárulja ennek a cseh lapnak a céljait. A folyóirat megalapítását egy körlevélben jelentették be, melynek veleje ez a része:

»Ha azon aktuális politikai események folyamában állandóan informálva leszünk, melyek a

¹ Mikor *Roosevelt Tivadar* 1910-ben Magyarországon járt, egy tót küldöttség átnyújtotta neki *R. IV. Se ton-Watson* »Racial Problems in Hungary« című könyvét, melyben az angol író részletesen tárgyalja magyarellenes elfogultsággal a tót kérdést.

² 1907-ben indult meg.

művelt szemlélőre nézve olyan gyakran kevésbé megérthetőek, biztosan találunk sürgős alkalmat és kellő hangot, hogyan nyilvánítsuk a tótok iránti testvéri érzelmeinket a politikában is. Ha állandóan figyelni fogjuk a Tótságon a közgazdasági fejlődést és ha a Tótság közgazdasági haladásáról jól leszünk informálva, biztosan találunk gyors utat, melyeken az ottani, nemzetgazdasági életben részesedéshez juthatnánk a mi és a tótok hasznára . . . Összegezzük ezeket a gondolatokat és eszméket és mondjuk ki röviden: egy jó folyóirat alapítása, mely az összes fenti céloknak szentelné magát kizárólagosan, az első lépés a kérdés megismerésében, – egy feltétel, mely nélkül többé ma nem harcolhatunk ...» Ez a folyóirat Turócz-szentmártonban nagy ellenszenvet keltett, mert tulajdonképpen a budapesti cseh-tót csoport reklámdobosa volt és a hol lehetett kíméletlenül lebírált a turócz-szentmártoni tót csoport termékeit.

A Nase Slovensko részletes programot ad első füzetében, hogy miképpen kell a cseheknek a tótok érdekében dolgozniok.¹ A tizenhat pontból szerkesztett munkaterv a következő:

1. A Ceskoslovenská Jednota terjeszkedjék, gyűjtsön tagokat s minden nagyobb városban alakítson propaganda bizottságokat.

2. Négy filléres olcsó füzeteket kell kiadni a tótok elnyomatásáról. Angol és francia brosrákban a magyarok tetteit leírni. Erre legalkalmasabb a *Targo*-féle röpirat.²

¹ »Jak budeme pracovali pro Slovensko.« N. Sl. 1907. 111. f.

² Ezt *Kálal* írta,

3. Cseh könyvek importálását a Tótságra és a tót könyveknek Csehországban való elhelyezését kell lehetővé tenni. A cseh könyvtárakba tót könyveket elhelyezni. A tót lapoknak Csehországban előfizetőket szerezni.

4. A cseh sajtó tudósítását a Tótságon szervezni.

5. Minél több cseh turista ránduljon a Tótságba.

6. Szervezni kell a munkásközvetítést, a csehek tót földműves napszámosakat fogadjanak szolgálatba. Kezdeni kell a Tótságon az alkoholizmus ellen.

7. Prágában a tót drótosok részére »Utulna«! (menedékház) építendő.

8. Pénzintézeteket kell alapítani, különösen filléres bankokat.

9. Nyilvános könyvtárakat és olvasótermeket alapítani.

10. Az inaskérdést rendezni, tót inasok tót mesteremberekhez kerüljenek.

11. Cseh festők, költők, írók keressék fel a Tótságot és dolgozzák azt fel alkotásaikban.

12. A cseh nők, nőegyesületek támogassák a tót háziipart, különösen a tót hímzést.

13. A Nase Slovensko szívesen nyújt felvilágosítást mindazon cseh kereskedőknek és iparosoknak, kik a Tótságon le akarnak telepedni.

14. A csernovai árvák* részére gyűjtött pénzből fondot kell alapítani.

15. Angol-német-francia revüt alapítani a külföld informálására.

16. Az elnyomott nemzetek ligáját szervezni. Ez a terjedelmes program m nem maradt csak

papíron. Kilenc pontját nagy ambícióval csakugyan megvalósították. A cseh-tót egység tovább, hathatósabb eszközökkel, kiterjedt összeköttetésekkel dolgozott.¹ Megkísérelte az agitációt abban az irányban, hogy a Felvidéken levő ág. ev. tót népiskolákat szervezzék a tótok cseh szellemben.²

Egy neves cseh költő a Tátrához intézett erős lendületű költeménye szintén hü visszatükrözője a cseh terveknek és a magyarság elleni gyűlöletnek.

»Nechf honcu Arpadovych vnttk
svou patu v leb vám ryje,
nechf vasim synum jarmo muk
na mekké okládá šije
nechf sladkou rec jim ze rtu rve
a vrazdi nase bratry:
prec nase jste,
vzdy nase jste,
jste nase jen, o Tatry.«³

A Felvidék a cseheké, úgy szerepel, mint egy irredenta terület, mely megváltásra vár. Különösen gazdasági úton, gazdasági eszközökkel akarja a cseh-tót nemzetegység csoportja a tótságot szorosán Csehországhoz kapcsolni. *Kalal Károlynak* a Nase

¹ 1907-ben tót tanulók között 2014 koronát osztott ki, a tót irodalomnak juttatott 1990 K 62 fillért, a tót lapoknak előfizetés gyanánt 254 koronát, egyebekre 208 korona 47 fillért. – Ez a nyilvános elszámolás azonban olyan szegényes, hogy meglátszik rajta a mesterségessége.

² Erről egy cseh röpirat is jelent meg *Jozifek O.* tollából.

³ *Svatopluk Cech: Tátrám – Magyarul: Az üldözö Árpádnak unokája túrjon csak sarkával a ti koponyátokban, csak rakja fiaitok puha nyakára a kinok igáját, csak szakítsa ajkukról az édes beszédet és gyilkolja testvéreinket: mégis miénk vagy, mindig a miénk vagy, a miénk vagy csak, óh Tátra.« – Nase Slovensko 1907. 6 f.*

Slovenskoban¹ közölt cikke szerint a tótságon csakis egy helyes irányban kifejlesztett ipar segíthetne. A »Tótság« szerinte a nagyipar részére igen kedvező terület és e terület iparosítását csakis a csehek valószínűsíthetik meg. Tót fiatal emberek keressék fel a cseh ipariskolákat, cseh műszaki emberek és közgazdászok *tanulmányozzák végig a tót területeket* és azt a tanácsot adja, hogy a vállalatok alapításakor nem célszerű mindjárt a politikai dobot megütni, hanem várni kell az alkalmas időre.²

Magyarország különben úgy szerepelt ebben a folyóiratban, mint egy teljesen züllött, bukás előtt álló állam. Egyik cikkében³ a magyar nemzet fejlődését parazitaságnak deklarálja mert: »1. A magyarság Magyarországon való existenciája kezdetétől fogva parazitikusan fejlődött.

2. A mostani magyar élet eklatánsan mutatja az élösködés összes jellemző ismérveit.

3. A magyarság maga ezen parazitaság folytán rohamosan degenerálódik és pusztul és mert egy parazita sem lévén gazdájának hasznára, a magyar élösködés által egyúttal pusztulnak a magyarországi nem magyar nemzetek is.«

A Nase Slovenskoval a magyargyűlölet terén versenyzett a „*Slovansky Prehled*.” E két lap tartalmáról csupán egy-két magyar napilap emlékezett

¹ 1907. 8 f.

² *Kálal* példákat említett, így a rózsahégyi magyar papír- és a turócszentmártoni hajlított fabútor-gyárakat egyes tót vállalatoknak nevezi, – viszont a turócszentmártoni cellulóze-gyár kudarcát, t. i. alapításának meghiúsulását, annak tulajdonította, hogy nem tudták e'hallgatni a politikai célt. Természetes, Kálal szabadszájúsága nem jól esett e vállalatok vezetőinek.

³ P. S. Cambursky: O parazitismu v Uherském zivote. – 1908. 31.

meg részletesen és reámutatott mindig a rettenetes hazugságokra, melyeket a cseh-tót folyóiratok a magyar nemzet ellen feltálaltak. Nem akarok e két szláv folyóirat cikkeivel részletesen foglalkozni, mert erre terem nincsen, hanem csupán itt-amott említem majd meg egy-egy kérdésnél rosszindulatú túlzásait, melyeknek refrain je az, hogy a magyar vad, kegyetlen, műveletlen, zsarnok, élősd, munkakerülő stb. – Az ilyen izgatás, az ilyen hazudozás, bármilyen oldalon is, a tót nemzetiségi kérdés undorító kelevénye, melyet sürgősen gyógyítani kell. Ez az irány távolítja el egymástól a fajokat, a helyett, hogy megegyezésre bírná őket.

A Jednota kebelén belül 1908-ban egy cseh-tót segítő bizottság szervezetett, azonkívül egy levelező iroda tót ügyek részére. Elhatározták egyúttal, hogy a tótság helyzetéről könyvet adnak ki, a „*Slovenská Citanká*”-t.¹ Az egyesület prágai informáló irodáján kívül Szakolczán is szervezett egy ilyen irodát. Az egyesület mérlege erről az esztendőről is rendkívül csekély.²

Az *Apponyi-féle* népiskolai törvények kellemetlen meglepetésül” szolgáltak a cseh-tót mozgalom vezetőinek, kik már a tót népiskolák elcsehesítéséről is álmodoztak. Különösen az 1907. XXVII. te. erős. újításokat tartalmaz. Ez a törvény ez időszak leghasznosabb és legnagyobb alkotása, mely az állami és nemzeti érdekek megóvását követeli teljes és

¹ A levelező iroda vezetőjének *Pavlu Bohdali* volt kiszemelve. A tervezett könyv csak évek múlva jelent meg.

² 24,995 K 52 bevétel és 15,354 kor. kiadás. – Ebből az összegből tót diákoknak juttatott 2700 koronát. – *Nase Slovensko* 1909. 7 l.

szükséges energiával. A magyar nemzeti politikának egy határozott lépéssel való előbbre haladását jelenti ez a törvény, melynek végrehajtása igazán átformálta, átjavította Magyarország népoktatási ügyét. Ott, a hol azelőtt a tót nemzetiségi területeken a tanítás oklevélnélküli tanítók, katecheták kezében volt, hol a Tanító a papok alávetett szolgája, hol az iskola a falu legsilányabb viskója volt, – nagy változás állt be a törvény nyomában. Új és szakmájukat ismerő okleveles tanítók, új épületek és tetemes államsegélyek lendítettek a népoktatás ügyén. De a törvény nem csak ad, de kér is: »Minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segítséget élvez, vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét tartozik kifejleszteni és megerősíteni. Ennek a szempontnak az egész tanításban érvényesülni kell, külső kifejezésül minden iskolában, jellegkülönbség nélkül, úgy a főbejárat előtt, mint megfelelő helyen a tantermekben Magyarország címere helyezendő el, a tantermekben a magyar történetből vett falitáblák alkalmazandók, nemzeti ünnepeken pedig az épületen a magyar címeres zászló tűzendő ki.« A törvény szerint ugyanis nemcsak azok, kik államsegélyben részesülnek, mint az addig történt, hanem *minden* tanító fegyelmi eljárás alá vonható:

»Bármilyen jellegű elemi népiskolánál alkalmazott tanító ellen, tekintet nélkül arra, vajjon van-e fizetésének kiegészítésére vagy korpótlékára államsegély engedélyezve, vagy sem, a vallás és

közoktatásügyi miniszter a közigazgatási bizottság által az 1886. évi XXVIII. tcz. 7. szakaszában megszabott módon és az ott megállapított fölebbezési jog mellett foganatosítandó fegyelmi eljárást rendelhet el a következő esetekben: a) ha a tanító a magyar nyelv tanítását elhanyagolja; b) ha az iskolában a kormány által eltiltott vagy a miniszter által nem engedélyezett tankönyveket vagy ilyen taneszközöket használ; c) ha államellenes irányt követ; d) ha hitfelekezetek vagy egyes társadalmi osztályok ellen, úgyszintén ha a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat, vagy ha a törvény ellenére magán vagy köztulajdon fölosztásával ární.«

Hogy pedig fegyelmi eljárások elő ne forduljanak, köteles minden tanító, ki hivatalába lép, a kir. tanfelügyelő vagy ennek megbízottja előtt egy hivatalos esküt tenni.

A tót nemzetiségi mozgalom tiltakozott e törvény ellen és a tót evangélikus papság azt hirdette, hogy sérti autonómiáját.¹ Féltékeny szemmel nézte

¹ A lipcsei esperesség tiltakozott az Apponyi-törvények ellen. A törvénynek különösen a lelkészeket érintő következő része fájta a tót papságnak: »Az olyan iskolát, a melynek tanítója állásától államellenes vétségmiatt mozdítatott el, a vallás- és közoktatásügyi miniszter megszüntetheti és helyébe állami iskolát állíthat. Ha a fegyelmi eljárás során kiderül, hogy az államellenes hibák valamelyikében a lelkész is részes, a vallás- és közoktatásügyi miniszter erről az illetékes egyházi főhatóságot értesíti s az illető lelkésztől az állami kongruakiegészítést, az eset súlyos voltához képest, meghatározott időre, vagy mindenkorra elvonhatja. Ha az illetékes egyházi főhatóság a helyzet orvoslása iránt egy félév alatt kellő biztosítékot nem nyújt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető iskolát bezárhatja és helyébe állami iskolát állíthat. Súlyosabb esetekben a miniszter kimondhatja, hogy az illető lelkész állami iskolákban hitoktatással meg nem bízható.«

az állam szegényes gondoskodását a tanítókkal szemben. Szerintök a törvény következménye lesz, hogy a tanítók kultúremberek helyett szajkókat fognak nevelni.¹ A harag jogosult lett volna, ha a tót nemzetiségi mozgalom, akkor, abban az időben, mikor még tehetett, mikor még módja és alkalmja is volt, a népnevelés ügyével törődött volna, ha erre a nemzetiségemelő célra áldozott volna. Ezt nem tette és bizony már nagyon is égető szükség volt a népnevelés ügyét egy határozott lépéssel előbbre vinni és az elhanyagoltság fertőjéből kiemelni. Hogy mennyire nem törődött a tót nemzetiségi mozgalom a tót nép iskoláival, legjellemzőbb színekben mutatják be a tanfelügyelői jelentések, melyek épen az Apponyi-törvény meghozatalának évében íródtak. Ezek igazolják, hogy hasztalan és hiábavaló volt a tanfelügyelők legnemesebb iparkodása és szorgalma, ha egy célszerű törvény nem áll segítségükre, mert azok az egyházak és községek, melyek a tót mozgalom területébe esnek, soha sem akartak a népnevelés ügyére áldozni.

Viszont a törvény végrehajtása után, öt év alatt teljesen átalakult a helyzet a tót nemzetiségű megyékben mindenütt. A tót nemzetiségi mozgalom minden esetre egész más beállásban mutatta és

¹ *Bella Mátyás Method* orszgy. képv. ág. ev. lelkész (1908. dec) interpellációjából: »... Szerencsétlenebb helyzetben nem leledzhetik senki, mint a mostani felekezeti tanító a nemzetiségi vidékeken: vagy az egyik tényező, vagy a másik tényező haragját magára vonja és a törvény szankcióját kihívja és ő rajta érvényesül az, mert lehetetlen, hogy akár az egyiknek, akár a másikkal eleget tehesen. S még az a gyönyörúsége sincs meg, hogy ezen lelketölő munkája után a tanév elvégeztével nyugodt lélekkel nézhetne vissza működésére, mert látnia kell, hogy kultúremberek helyett csak *kerapelő szajkókat* nevelt.«

mulatja be a felvidéki népoktatás ügyét és úgy szerepelteti tanítóit, mintha folyton üldöztetnének,¹ de azt nem vallja be, hogy saját maga éhezette és a legrettenetesebb megalázottság sorsában tartotta őket. A tót nemzetiségi pártnak ebben az időszakban alkalma nyílt volt szövetségesével, a néppárttal szemben az ország színe előtt, a képviselőházban, régi együttműködésük emlékeit szellőztetni.² Ezen szenvedélyes szó- és tollharc után történt hogy *Jehlicska Ferenc* nemzetiségi párti képviselő lemondott mandátumáról és visszavonult a politikai élettől.³ Búcsúlevelében elítélőleg nyilatkozott a tót nemzetiségi párt izgatási irányzatáról.” Ez a visszalépés nagyon fájt a tót nemzetiségi pártnak, mely azonban

¹ *Aliquis*: Zo zivota slovenského uciteľa. – Egy tót tanító életéből. – *Nase Slovensko* 1908. 1. f. – »... A tót részére nincsen védelem a törvényben és mindenki, ki tót nemzetiségéhez hűnek vallja magát, ki van szolgáltatva az összes büntetlen üldözéseknek, ellene minden eszköz jó, olyan megalázott, kivel minden felelősség nélkül, tetszés szerint, el lehet bánni és igen is, csak ilyen módon lehet legkönnyebben a hivatalban előlépni és tisztségeket elérni.«

Egy másik cikkben ezeket írja egy J. H-la jegyű író: . . . Emlékezünk meg végre a magyar nevelés szelleméről, a melynek alapja a legpiszkosabb denúnciació, a tanulónál azért, hogy az osztályjegyet, a tanítónál, hogy jutalmat nyerjen a felvidéki közművelődési egyesület pénztárából; alattomoság, talpnyalás, stréberség . . . Ebből értjük meg a magyar közélet egész nagy nyomorúságát. Mint ragályos nyavalya, úgy hat ez az iskola a tiszta nemzetiségi életre. Valódi rendőri furfanggal igyekszik itt a diák valódi gondolatait elrejtteni, megszokja saját nemzetének, saját szüleinek megvetését; de nem is Csoda, ha gyöngébb lelkek megtörnek ennyi nyomás és külső befolyás súlya alatt s a janicsárok közé mennek. A család közt visszavonást hint el, a nemzetet megfosztja a művelődés forrásaitól, rossz jellemeket nevel, mert hiszen a körültekintés, erély és lelkiismeret nélkül való individuumokkal s a kultúra ürügye alatt lehet megrontani Magyarország őslakosságát.« *Budapesti Hírlap* 1908. 165. sz. – Magyarfaló cseh szemlék.

² 1907. februárban.

³ Eredetileg néppárti programmal lépett fel.

tovább rakosgatta a képviselőház elé panaszait, Ezen panaszok két csoportra oszthatók. Panaszok, melyek csakugyan a tót nemzetiségi kérdésre vonatkoznak és panaszok, melyek általános bajokat és hibákat öltöztettek fel tót nemzetiségi köntösbe. A tót nemzetiségi képviselők minden alkalmat felhasználtak, hogy bajaikat előadhassák.

Nevezetesebb eseménye az 1907-ik évnek, hogy Turócszentmártonban a *Tót-Muzeumegyesület* új muzeumot épített, melyet 1908-ban nyitottak meg. A muzeumegyesület közgyűlését megelőző és követő előadások rendszerint tüntetéssé fajultak és fájulnak és dacára annak, hogy éppen a megnyitás idején mondta az új elnök, *Misik József*, hogy az egyesület tudományos céljainak csak úgy fog megfelelni, ha kebeléből a politikát kizárja, – ezek a tüntetések nem maradnak el ma sem.¹ A muzeumegyesület komoly munkásságot fejt ki ugyan, de itt-ott a történelem terén nem tudja elhagyni a Matica történetíróinak nyomait. A tót történetírók között különösen *Sasinek F. V.*, ki még a Matica alapítóihoz tartozik, „Kultiválja ezt az irányt, mely cseppet sem épül elfogadható történeti érveken és adatokon.”²

A tót nemzetiségi ifjúság évi összejövetelét most

¹ Ennek az egyesületnek működéséről a második kötetben. – Jellemző, hogy mikor a közoktatásügyi minisztérium felhívta a muzeumegyesületet, hogy az épületre magyar felírást is tegyen, – akkor a »Slovensky Múzeum« cím mellől levették az egyik szót, úgy hogy csak a »Múzeum« maradt meg.

² Így például azt is tagadja, hogy a tót *Uhor* szó egyértelmű volna a *Magyar* szóval, mert a földrajzi Uhorsko nem Madaria és az *Uhor* szó már száz évvel Árpád előtt ismeretes volt. – »Je Uhor tolko, co Madár?« – Slov. Pohr. 1907. 8. 1.

is Turócszentmártonban szokta volt tartani¹ s teljesen a cseh-tót nemzetegység neveltjeiből rekrutálódott. Csehország csakugyan imponálhatott ebben az időszakban a tót nemzetiség vezető politikusainak, ifjúságának, sőt öregeinek is, mert az európai szláv kérdést, a szláv szolidaritást» a szláv vzájemnost¹ problémáját a csehek vetettéig fel mint kezdeményezők ismét napirendre. A pánszlávizmus, az orosz politikának más irányba való terelődése miatt, nagyon is elfakult és egyáltalában már nem volt az a vonzó és alkalmas lobogó, mely a szlávokat ismét egyesíthette volna. Az orosz pánszlávizmus egy erősen kompromittált irányzat, mely még a felvilágosodott szlávokban is *minden* hitelét elveszítette. És ezzel veszendőbe ment a szláv szolidaritási és kölcsönösségi eszme is. Ezeket akarták a csehek fel támasztani, de úgy, hogy a szláv szolidaritás centruma a csehek kezében legyen és egy szláv, csehek vezette Ausztria alakítását elősegíthesse.

Ausztriai cseh képviselők e terv érdekében Szentpéterváron jártak 1908. iunius havában, hol az oroszokkal arra a megegyezésre jutottak, hogy a pánszlávizmust a „*neoszlávizmus*” címe alatt felfrissí-

¹ A *Stefánek A.* szerkesztésében megjelent Slovensky Obzor május havi számában közölt statisztika szerint 246 tót nemzetiségi hallgató látogatta a főiskolákat. Budapesten 51, Kolozsvárott 27, Pozsonyban 21, Prágában 24, Bécsben 18 stb. – A közlemény szerint öt hallgatót kizártak tiltott nemzetiségi politizálás miatt.

A bécsi Pazmaneumból kizárták Gasparcik Jánost, Pazurik Józsefet, Carsky Józsefet. A nyitrai szemináriumból Koptak Józsefet, az esztergomból Mandik Pált. Az eperjesi ev. teológiai főiskolából Devecka András, Karlovsky Lajost, a szarvasi gimnáziumból és ev. szemináriumból Lilge Károlyt, Pavela Mártont, Kadávy Ivánt, Zloch Pált, Topolsky Pált, Zihlavsky Pált, Sirka Sámuel és Juráni Lajost. – *Botto J.*: Malá revolucia, – Slov. Pohf. 8-9. f. 545. 1.

tik,¹ de a csehek hasznára, a mit azonban az oroszok a prágai szláv kongresszus után megbántak és a szófiai kongresszuson már az orosz pánszlávizmus volt a helyzet ura. A csehek, hogy tervük sikerüljön, a lengyeleket és oroszokat egymás iránt békésebb hangulatra bírták. A neoszlávizmus a szláv tömegeket akarta a szláv szolidaritás számára megszerezni. Kibontotta az új zászlót, melyre ráírta a tömegcsalogató szót: egyenlőség. A pánszlávizmus tekintélyeket ismert a különböző szláv népek között. A szláv nyelvek között is. Voltak olyanok, melyek praedesztinálva voltak a vezető szerepre, a melyeknek pártfogásáért esedeztek, a melyek felé fordulva imádkoztak különösen *Kollár János* óta a kis szlován népek ábrándozol. Azelőtt a pánszlávizmus önmehtagadás! követelt a szláv népektől és nyelvektől. A szláv apostolok pedig nem gondoltak saját törzseik politikai emelésére, kultúrájuk fejlesztésére, - hanem csak a hatalmas szláv tekintélyre, mely szítja a pánszlávizmust a saját hasznára. Azt dicsőítették. A múlt század a különbségek elenyésztésére törekedett. A pánszlávizmus az ellenkezőjét cselekedte. Mert az orosz ura akart lenni az összes szlávoknak és a sok apró pánszláv apostol Oroszországban a szlávok anyját imádkozta. Vakon. Nem látták az orosz rabláncot, a 'szörnyű jobbagyságot. Csak a tömeg érezte ezt és ezért maradt idegen lelkétől és szívetől a pánszlávizmus.

¹ Elhatározták, hogy: 1. 1911-ben Moszkvában általános szláv kiállítás rendeznek. 2. Nagy szláv bankot alapítanak. 3. 1ÜU&~ juU.tlsb.an ^tai\$bjn szláv kongresszus lesz. 4. A szláv népek és országok könyvkereskedésében szorosabb kapcsolat létesítendő. 5. A Sokol szervezet kiterjesztendő Oroszországra. 6. A szláv népművelési egyesületek között föderáció létesítendő.

A neoszlávizmus kiírta a zászlóra, hogy^szlav törzsek között nincsen különbség. Egyenlők és egyenrangú a nyelvük. Â nyelvkérdés mellékes és a kultúraegység a fő az egyenlő és szabad szláv népek között. *Kramár K. dr.* osztrák, reichsrati képviselő volt a prágai kongresszus kezdeményezője és a neoszlávizmus szülője. A prágai kongresszus nem hozta a kívánt eredményt. Sok mindenről tanácskoztak, die a tulajdonképeni cél, a lengyelek és oroszok kibékítése nem sikerült.

Kjamáf szerint a neoszlávizmus akarja »a szláv népek kulturális és gazdasági közeledését és egymás közötti viszonyuk részére a szabadság, egyenlőség és testvériség demokratikus elvét.«¹ Bár tagadta a közvetlen politikai célt, – bevallotta mégis, hogy a neoszlávizmus tulajdonképeni célja Ausztria-Magyarország politikáját tiszta szláv politikává változtatni és a német birodalom ellen a *szláv monarkiát* Védelmi frontra kényszeríteni.²

¹ *Dr. K. Kmmár*: Die Slavenkonferenz in Prag. – Österreichische Rundschau. 1908. 4. f. 215 1.

² U. o. – »Allerdings vertrauen die ausserösterreichischen Slaven darauf, dass die Slaven in Österreich, namentlich wenn sie in der Folge vereint werden, vorgehen können, so viel Macht und Einfluss hab;n werden, um zu verhindern, dass Österreich eine ausschliesslich deutsche Politik mache, aber auch, um die Monarchie endlich auf den einzig richtigen, ihrer historischen Mission entsprechenden Weg zu bringen, gegen alle Völker der Monarchie gleich gerecht zu sein, allen die Möglichkeit ihrer vollen nationalen und wirtschaftlichen Entwicklung zu geben und nach aussen, namentlich auf den Balkan, ein absolut gleiches Wohlwollen gegenüber allen dortigen Völkern und zwar nicht nur in den offiziellen Kundgebungen, sondern auch in der Tat zu bewahren. Denn dann wird man aufhören auf dem Balkan und auch anderswo zu fürchten, dass alles, was Österreich zur Wahrung seiner Interessen, seiner eigenen Industrie und seines Handels unternimmt, eigentlich nur eine Vorarbeit für die grossdeutsche Politik von Meer zu Meer ist«.

A prágai szláv kongresszuson a tótok nem képviselték magukat, hanem Írásban közölték álláspontjukat a kongresszus vezetőségével, melynek elnöke áramár dr. megnyitó beszédében megemlékezett a tótokról is, mondván: »...Tehát a demokratikus szlávtság ezen nagy eszméinek szellemétől áthatva üdvözljük mindnyájukat! De legelőbb emlékezzünk meg azokról, kik igazán itt akartak lenni közöttünk, kik kezdeményezésünknek a legjobb sikert kívánják igaz lélekkel és a kik közöttünk – nincsenek. A pozeni lengyel Testvéreknek, a mi tótjainknak és a lausitzi szerbeknek küldjük az egész szlávtság meleg üdvözlését és szívélyes részvétét.«¹ – A tót nemzetiségi párt a kongresszus lezajlása után nagyszabású kirándulásokat rendezett a prágai jubiláris kiállítás megtekintésére, vagy ennek ürügye alatt. Egy közös, egy tanítói és egy földműves csoport kereste fel Prágát.

Prágában a tótokat tüntetésszerű fogadtatásban részesítették augusztus 9. és 11-ikén. A *Neue Freie Presse* prágai tudósítója a következő két tudósításban számolt be a tótok megérkezéséről:

»Ma este 10 órakor 80 magyarországi tót és 160 lengyel tanító érkezett meg külön vonatokkal a kiállítás és a nagyszláv tanítógyűlés látogatására. Prerauban találkoztak. A perronon, valamint az állomás körül nagyszámú közönség gyűlt össze a fogadásukra, amely a vendégeket viharos ovációkkal kísérte az utcákon végig. A lengyel vendégek utcai vonatokon a Zsófia sziget felé tartottak, hogy a számukra rendezett banket-

¹ Den. 1908. 193. sz. Slovanské dni v Praze.

ten részt vegyenek. A tót vendégek hosszú sorban egy nagyszláv zászló után haladva vonultak egészen a lakásukig.«

»Prága, augusztus 10. Eredeti távirat. (A magyarországi tótok a prágai kiállításon.) A kiállítás megtekintésére ideérkezett magyarországi tótok tegnap a városháza nagytermében a városi tanács által üdvözöltettek. Ez alkalommal dr. Stych helyettes polgármester a következőket mondotta: Ti és mi ugyanazon vérből valók vagyunk, nyelv tekintetében is legközelebb ti álltok hozzánk. Mi, mint jó testvérek, a sok elnyomást melynek a hatalom részéről kitéve vagytok és az elkeseredést együtt érezzük veletek. Teljes erőnkkel egy phalanxban akarunk harcolni veletek, hogy közös törekvéseink sikerre vezessenek. Jerzabek dr. városi és országgyűlési képviselő ezt kiáltotta a tótok felé: »Új szláv korszak küszöbén állunk, elnyomástok meg fog szűnni, boldogabb jövőtök biztosítva van!« Dr. Markovic a tótok nevében így felelt: »Szláv törzsünk nem szárad ki, a csehek segítségével újból fölvirágozik ez!«¹ Szeptemberben tót földműveseket vezetett *Blahó Pál* országgyűlési képviselő Prágába és az ez alkalommal elhangzott beszédek is² arról tanúskodnak, hogy a kirándulásoknak politikai tüntetés volt a céljuk. A szláv kongresszust megelőzőleg rendezte kongresszusát Prágában a szláv diákszövetség, mely alka-

¹ Felvidéki Híradó 1908. 34. sz.

² *Zdársky* cseh képviselő beszéde különösen. – *Blahó Pál* Szokolczán a tót földműveseknek egy szövetségben való tömörülését valósította meg a cseh-tót egység érdekében. Ebben a földművesakcióban segítségére voltak Dérer Iván dr., Stefanek Antal és Srobár Lőrinc dr.

lommal a tótok egyik küldöttje szintén előadást tartott és pedig ismertette a magyarországi tótság mozgalmát.

A szófiai szláv gyűlésen a tótok már résztvettek.¹ Ez a szláv gyűlés már teljesen pánszláv jellegű volt és megvalósult *Dmovsky Román* lengyel delegátusnak az 1909-iki pétervári szláv konferencián kifejtett jóslása, hogy a neoszlávizmus álrúhás pánszlávizmus. A lengyelek csalódtak a neoszlávizmusban és a Prágában fenn hangoztatott szláv egységnek iróniája volt ez a pétervári konferencia,² melyen az egyes szláv törzsek közötti kibékítésről volt szó. Elhatározták ismét a szláv bank alapítását³ és az austro-szlávizmus magatartása felett vitatkoztak. A cseheknek ugyanis szemökre vetették Oroszországban azt, hogy az annexió kérdésénél a szerbek ellen foglaltak állást és az austro-szlávizmust előbbre helyezték a szláv testvéri szolidaritásnál. Ennek a konferenciának eredménye volt a szófiai kongresszus.

Mikor Oroszországban a hatvanas évek elején a krími háború gyászos vége óta erős és hatalmas volt a pánszláv párt, ezt irták a pánszláv vezérek lapjuk homlokára: »Mi nem fogadunk el semmit a Nyugattól, nekünk semmi sem kell a nyugati civilizációból. Az orosz civilizációból merítünk életet. Fogunk harcolni tudni. Ám jöjjön a vihar.« Valahányszor szláv kongresszus van, mintha hallani

¹ A tótság képviseletében megjelentek 1910. július 5-én Szófiában: *Vajansky Sv., Stefanek Antal, Rath Ágoston dr., Bazovszky Lajos dr. és Markovié Iván.*

² 1909. május 27.

³ Ez is csak határozat maradt.

ekkor e szózatot. Katkov és Aksakov rég elporladtak már, nem él a kegyetlen Muraviev és a ravasz Ignatiev, de ez a szózat a pánszláv epigonok ébresztője maradt. Ott serénykedtek Szófiában és minden erejükkel visszaszorították a neoszlávizmust, melynek kabátjába bújtak két évvel ezelőtt. Az utolsó két esztendő a pánszlávizmus regenerálása volt. Oroszország Keletázsiaiában hatalmas ellenfélre akadt és a nagy vereségek arra készítették, hogy a szláv megváltó szerepét újból vállalja, már azért is, mert a Balkánon más hatalmak kezdenek dominálni és a szlávság vezetését a csehek ambicionálják a legkitartóbban. Ez a két szerep egymással összefügg és ezzel kapcsolatos a szláv Ausztria kérdése is. A csehek szláv vezérségüket arra akarják felhasználni, hogy Ausztriából szláv vezérállamot csináljanak, mely természetesen a balkáni szlávok feletti tekintélyét és védnökségét mindenkor megőrizze. A prágai kongresszus eszméjét nem a csehek győzelme, hanem az orosz politika éleslátása segítette a megvalósításhoz. A csehek a lengyel-orosz kibékítéssel óhajtották terveik útját egyengetni. A kongresszus előtt mindkét részről simán ment a békítés. Az orosz pánszlávizmus a neoszlávizmust későbbi tervei előmunkásának szemelte ki. Ez hozta össze az összes szlávokat, ez beszélt ismét közös szláv törekvésekről és hasonló, soha reális munkával meg nem közelített eszmékről. Azonban a kongresszuson a nagy dobbal bejelentett orosz lengyel kibékülés elmaradt és valóságban a csehek vezérálmai szétfoslottak, míg az oroszok a prágai kongresszusban nagyszerű kezdeményezést nyertek arra nézve, hogy régi szláv po-

litikájukat folytathassák. A csehek ismét megkísérelték, mint fentebb említettem, 1909-ben Szentpéterváron a kibékítést, de itt úgy a lengyelek, mint az oroszok e kísérlet sikerét megghiúsították és a lengyelek, kiket a prágai kongresszus idején Dmovszky Román könyve¹ arra szólított fel, hogy forduljanak inkább a nyugati németek ellen, keserűséggel látták, hogy nincsen neoszlávizmus, mert a nagyszláv idea nem más, mint hatalmi kérdés, mely nem ismeri el a szláv törzsek egyenrangúságát, hanem az orosz vezetés üdvösségét hirdeti, ez pedig nem egyéb, mint a szláv nemzetiségek halála. A pánszláv eszme alapelve az, hogy a kisebb olvadjon a nagyobb törzsbe. A pánszlávizmust utópiának hirdeti mindennütt, de nem ez a veszedelmes, hogy utópia, hanem az, hogy az utópia érdekében csinál nagyhatalmi politikát egy hatalmas állam és hogy egy utópiáért hozza áldatlan forrongásba a szláv népeket.

Mert az oroszoknak a szláv kölcsönösségi ügyekben való energikus előretörtetése arra vallott, hogy Oroszország készülődött és ágensét, a pánszlávizmust küldte ki kémutakra. Már a prágai kongresszus idején észlelték ezt az élesszemű megfigyelők. Akkor azonban az egész európai sajtó a pánszlávizmus haláláról beszélt és *dr. Kimarnak*, a neoszlávizmus patrónusának beszédeiből mindenki azt olvasta ki, hogy egy nagy átalakulás történt a szláv szolidaritás terén. Ez a lárma eltérítette a világ szemét az oroszok ravasz szándékainak megfigyelésétől. Ezek a szándékok Szófiában sokkal leplezetlenebbül és nyíltabban beszéltek, mint 1908-

¹ »Németország, Oroszország és a lengyelek.«

ban Prágában és a fantasztá neoszlávok hasztalan szónokoltak, tiltakoztak, nem jelentek meg, a régi pánszlávizmus kezdett ismét győzni.

A szláv kongresszusoknak kulturális jelentőségük nagyon csekély, mert a kongresszusok főcélja rendszerint a demonstráció. Az a sok szláv kulturális terv, mely ilyen gyűléseken eddig szóba került, sohasem valósult meg, de még komolyan nem is gondoltak arra. Legszebb példáját szolgáltatta erre nézve a prágai kongresszus, melyen a kongresszusi előadásokat tartalmazó könyv kiadására pénzt adakoztak. A pénz együtt volt és a kongresszusi jelentés nem jelent meg. így nem is beszélhetek azon nagyszabású intézményekről, melyeknek alapítását elhatározták és amelyekről ezután hallgattak.

Érdeemes ebből a szempontból a két legutolsó szláv kongresszust egybe hasonlítani. A prágai kongresszus annak idején a következőket határozta el:

Szervezni fogja a szláv újságírást akképen, hogy minden szláv centrumban kulturegyesületet alapít, mely az újságírás és egy központi szervezet alakításával foglalkozzék. Alapítani óhajtott egy szláv távirati irodát, mely az összes szláv újságoknak a szláv eseményekről hirt adna. E távirati iroda alakításával a prágai újságíró egyesületet akarták megbízni. Szláv újságírói kongresszusok szervezését tervezték. Azután egy nagy szláv banknak alapításáról tanácskoztak behatóan. E bank élso központja Prága lett volna. Az ennek előkészítésére kiküldött 12 tagú bizottság később is tanácskozott, de semmi konkrét eredményt nem ért el. A szláv könyvkereskedelmet is szervezni akarták. Erre nézve is javaslatot ter-

jesztettek elő. Elhatározták továbbá, hogy Szentpéterváron egy olyan nagy terjedelmű újságot adnak ki, mely az összes szláv irodalmi, művészeti, tudományos és kulturális kérdésekkel foglalkozzék. Mozgalmat óhajtottak indítani, hogy az ausztriai és orosz egyetemeken töltött félévek kölcsönösen beszámíthatók legyenek. Elhatározták, hogy Prágában egy nagy, az *összes szláv* újságokat tartalmazó olvasóterem rendeztessék be. Egy közös szláv munkásközvetítőt akartak felállítani. Szentpéterváron egy nagy könyvkiadó vállalatot akartak létesíteni, mely az összes szláv írók művelt kiadná. 1911-re Moszkvában egy nagy szláv kiállítást terveztek. Végül elhatározták, hogy a kongresszus anyagát egy könyvbe gyűjtve kiadják.

Ebből a valóban gazdag anyagból nem valósult meg semmi, még a kongresszusi jelentés sem került piacra. Ha most a szófiai eredményeket sorolom fel, úgy majdnem ugyanazokat a terveket kell említenem. A kongresszusok kultúrmunkát nem végeztek, mert politikai tendenciájuk volt és csakis a kulturtanácskozásokkal leplezték a pánszlávizmus szándékait, így a pánszlávizmus – úgy látszik – óvakodott attól, hogy e tanácskozás anyaga apadjon.

A szófiai kongresszus anyagban szintén nagyon gazdag volt és belőle is ki lehet érezni azon különös, de praktikus haditervet, hogy gazdasági intézményekkel kívánta szorosabbra kötni a szláv szolidaritást. A kulturális kölcsönösség – a közösséget nem is érintve – nehezen, évtizedek munkája árán közelelhető meg, míg a gazdasági közös intézményeket nem a munka, hanem a pénz teremti meg és pedig

hamarosan, ha meg van hozzá az alkalom és a megfelelő szellemi erő. Azonban ez az erő nem kivan érvényesülni e közös szláv tervek megvalósításában, hiszen már a prágai kongresszus micsoda ideálisan, szépen és lényegileg könnyen megteremthető intézmények felállítását határozta el és az intézmények még most is késnek az éji homályban. Sőt egynémelyikét annyira elfeledték, hogy a szófiai kongresszuson még nem is említették és ez legszebb tanúsága annak, hogy e közös szláv tervek a kongresszusok lezajlása után elárvultak a germánság és magyarság üdvére. Mert az alábbi program kíméletlen harcot jelentett a Nyugat ellen, különösen pedig a magyarság ellen, mely itt a szláv tenger közepén ál! teljes elszigeteltségben.

Ám vegyük szemügyre pontról pontra a szófiai kongresszus munkáját:

A szláv akadémiát fel fogják szólítani, lépjenek egymással szorosabb kapcsolatba és alkossák meg a szláv könyvtárszövetséget. Közös szláv színházi ügynökség szervezését tervezik. Egy szláv antológia kiadását javasolták. Szláv könyvkiadói szövetséget akarnak alakítani. Egy pánszláv lexikont óhajtanak kiadni és ennek megalkotásához felszólítják az összes szláv tudományos akadémiákat. A szláv kereskedelmi iparkamarák között egyenes összeköttetést létesíteni és e szervek kongresszusait szervezni óhajtják. Szláv ipari és művészeti kiállításokat szándékoznak rendezni. A szláv postaegyesület szintén javaslatba hozták. A szláv államok intézetei könyveiket cserepéldányképen kölcsönösen egymásnak elküldjék. A szláv bankot ismét elhatározták. Egy szláv kereske-

delmi és ipari szakszótár kiadását, a szláv távirati iroda szervezését és a szláv egyetemek közötti kölcsönösség megalapítását határozták el. Legvégül, hogy 1912-ben Prágában kulturkongresszus lesz.

A két kongresszus közötti különbség ezekben az eredményekben alig szemlélhető. A szófiai kongresszus kulturális tervekben alig kívánt többet, mint a prágai és ha többet is kívánt, végeredményben a kettő egyenrangú, mert mindkettő nem csinált semmit, Azonban a szófiai kongresszus teljesen más színezetű volt, mint a prágai, mert a szófiai kongresszuson nemcsak, hogy az orosz nyelv dominált, de az orosz politika is. És rikítóan éles volt az az indítvány, mely a szláv közös kulturnyelvül az orosz nyelvet ajánlotta. Prágában, hói mindenféle idealistákat vezettek orruknál fogva a neoszlávizmus dicsőítésére, még nem mert volna a pánszlávizmus ez ajánlattal előlépni. Szófiában már nem jelentek meg a csalódott lengyelek, a pánszlávizmus halálán örvendező szláv szocialisták, az orosz járom alatt keservesen nyögő ukrajnaiak, ott csak ó-pánszlávok voltak és a szláv vezérségre áhítózó, a szláv Ausztria megalkotásának eszméjébe makacsul kapaszkodó csehek, kik szerettek volna radikális neoszlávok és hízelgő pánszlávok is lenni és úgy kerülték a nyílt, egyenes beszédet, mint a macska a forró kását. Ekkor ébredhetett mindenki annak a tudatára, hogy az új cseh-szláv politika a régi Palacky hagyományokat elevenítette fel, de miként azok csődöt mondtak, éppúgy vereséget szenvedett ez is. 1867-ben Palacky és Rieger a pánszlávizmus-sal fraternizáltak, hogy a kiegyezésben kiegyenesedett

és tekintélyét megerősített monarchiát megfélemlítve, azt szláv terveik elfogadására kényszerítsék. Ez nem sikerült és később maguk is szégyellték, hogy Moszkvába zarándokoltak megcsókolni az orosz kancsukát. Most a csehek ugyanezt a politikát követték egy kis változtatással. Most sokkal erősebbek, országuk a fejlődés kiváló stádiumában van, kereskedelmük, iparuk, kultúrájuk tekintélyes, tehát eléggé éretteknek hitték magukat, hogy a nagy szláv idea képviselőivé lehessenek és a szláv szolidaritás terén a vezetőszerpet vállalhassák. Ez a szándékuk kútba esett és meglepődve látták, hogy a forró gesztenyét az orosz pánszlávizmus számára kaparták ki. Oroszország érdeke, hogy az ausztriai és balkáni szlávok oly szolidárisak legyenek, hogy az orosz politika iránti szimpátiájuk biztosítva legyen. Az orosz-japán egyezmény éle Ausztria-Magyarország ellen is irányult és az orosz politika cselekvésre készült. Ez a cselekvés annál biztosabb hatású lesz, minél nyugtalanabb a monarchia a szétfeszítő szláv erőtől.

A bolgár hírlapíróknak a kongresszus tiszteletére rendezett lakomáján a tótok nevében *Bazovsky dr.* mondott toastot. »Mi fiatalabbak, – monda, – a tisztán reális és praktikus álláspontot valljuk. A szervezett és szerves kulturális és nemzetgazdasági munka cseh testvéreink segítségével, kik tanítóink és mentoraink, jelentősen előre vitte nemzetünket. A csehektől tanultuk meg, hogy kell egy nemzetnek praktikusán és tudományosan dolgoznia. Ezért nem akarunk lamentálni nemzetünk elnyomatása és szörnyű sorsa felett, hanem ápoljuk azt a praktikus pánszlávizmust, mely nem fenyegeti sem az államot,

sem a nemzeteket, de felemeli a kicsiny nemzetet és kulturális és gazdasági haladáshoz segíti. Ezt a praktikus pánszlávizmust ápoljuk mi is a cseh-tól kölcsönösség formájában, mert ha akarjuk a nagyszláv egységet és kölcsönösséget, úgy mindenekelőtt saját szülőföldünk rendjével kell törődnünk és legközelebbi testvéreinkkel egyetértésben lennünk. A kulturális és gazdasági téren a cseh nemzettel kéz-kézben haladunk és ebben nyilvánul a mi praktikus pánszlávizmusunk. Cseh testvéreink üdvére üritem poharamat, kikkel a legszorosabb együttérzés egyesít.«¹

A szófiai kongresszus a neoszlávizmus letörését jelentette és már októberben² beszélt elégikus hangon *Kramar* a bécsi reichsrat ülésén, hogy »mindennek vége és egy további kölcsönös közeledés érdekében dolgozni Don-Guichotéria volna«. Az orosz és osztrák-magyar politika közeledését értette, ele valójában az orosz pánszlávizmus győzelmét a cseh neoszlávizmus felett gondolta.

Ezekben az időkben tolakodott előtérbe a *triálizmus* eszméje, mely a monarchiából délszláv vezérállamot óhajtana alakítani, természetesen a magyar történeti jogok megcsonkításával és letörésével. A triálizmus propagálója és térképkészítője a Tótság neve alatt egy autonómiával rendelkező tartományt tervezett, melybe Nyitra, Trencsén, Turócz, Árva,

¹ Nase Slovensko 1910. 10. f.

² Október 10. – Akkor vallotta be, hogy a neoszlávizmusnak politikai célja is volt; »Das einzig politische, was wir wollten, war ein einiges Verhältnis zwischen Oestereich und Russland, weil wir darin das beste Gegengewicht gegen das deutsche Bündnis und überhaupt die beste Lösung des Problems deutscher Politik gesehen haben.«

Zólyom, Liptó, Szepes, Sáros megyék és Abauj-megye fele tartoznék.¹ Tehát a tiszta tót megyékből alakítaná a triálizmus a tót tartományt. Ez azonban a veszedelmes ábrándok világába tartozik. A triálizmus nemcsak Magyarország, de az egész monárkia és a dinasztia érdekei ellen tör.

A koalíciós minisztérium kormányzása alatt három politikai kérdés foglalkoztatta leginkább a közéletet, a bankkérdés, a választói reform és a katonai kérdés. A tót nemzetiségi politika szintén állást foglalt ezekben a kérdésekben és az önálló magyar jegybank ellen agitált. A turócszentmártoni tót lap azt kiáltotta a tótság felé: »Rímeljétek Ausztriát, mert ott fordul meg a mi sorsunk.« – »Csak Ausztriának nem szabad károsodnia.« Hasonlóképpen ellene volt a magyar katonai vezényszónak. »Protestálunk az ellen, hogy bennünket még a katonaságnál is magyarosítsanak és ott nemzetiségünket lealacsonyítsák. De nemcsak saját nemzetiségünk, de a köz érdekében is tiltakozunk bármilyen, a magyarosítás hasznára követelt katonai engedmény ellen, mert mi, ha már adjuk a katonaságnak véres garasainkat, akarjuk, hogy ez a katonaság egységes, a magyar szovinizmus által szét nem osztott legyen, – hogy erős és hatalmas legyen megvédeni az országot és a birodalmat.« Ezt írták 1909-ben, a kivetkező évben már egy lépéssel tovább mentek és a (tót ezredek részére *cseh* kommandót kértek; »Ha azonban a bécsi politikai körök a magyar soviniz-

¹ *Heinrich Hanau*: Tri karty ku doplneniu Triasmappy.

² Slov. Tyzdennik 1909. 21. sz. »Protestujeme proti madarizácii vojska!«

táknak engednének, akkor a hadkiegészítő kerületeknek olyan beosztását kérjük, hogy a tótok és csehek úgy legyenek beosztva, hogy az ezredekben a cseh vezényszó és tanítás volna megvalósítható. Mi tótok nem vagyunk olyan szerénytelenek, hogy tót vezényszót követeljünk számunkra, bár ezt ép olyan joggal tehetnők, mint a magyarok. Mi kevesen vagyunk. A cseh nemzet és a tót egy faji egészlet alkotnak együtt. Ennek következtében a cseh kommandó az osztrák-magyar hadsereg egységes jellegének nem ártana és sokkal inkább volna praktikusán megoldható, mint a magyar kommandó.«¹

A választói jog kérdése terén az általános titkos, községenkinti, egyenlő választói jog érdekében agítottak a leghevesebben, bár a következő években néha megfeledkeztek róla. *Andrássy Gyula* gr. választójogi tervezetét,² mely a plurális szavazati módszeren alapult, a nemzetiségek és így a tótok is nagy ellen-szenvvel fogadták. Ezzel a tervezettel majdnem egy időben merült fel egy terv a vármegyék új beosztására nézve, mely a választói reformmal szemben a magyarság hegemoniáját lett volna hivatva megerősíteni.³ A plurális javaslatnak indító forrása minden bizonnyal az volt, hogy az országot nem

¹ Slovensky Denník 1910. 157. sz. »Madarské komando.«

² 1908. november 11.

³ A tervezetnek a Felvidékre vonatkozó része: »Abaújt megnagyobíthatjuk Sáros alsótartcai és Borsod szendrői járásával. Szepesben a magyarságot és a németséget jelentékenyen megerősítjük, ha a vármegyét Abauj és Gömör felé kikerekítjük. Árvát, Turócot és Liptót egygyé kell tömöríteni és e jelentékeny vármegye székhelyéből erős magyar közép-pontot teremteni. Zólyomgyében az államhú németséget meg lehetne akként erősíteni, hogy Nyitra vármegye privigyei járását és Barsmegyéből Körmöczbányát és a hozzátartozó községeket, valamint a garamszent-

lehet egy sötétbe való ugrás veszedelmének kitenni, ámbár a választási reform egy égető nemzeti szükség.

A tót nemzetiségi párt csehbarát része épen az általános titkos választói jog jelszavával intenzív parasztpolitikát folytatott, melynek első eredménye, a tót nemzetiségi párt első parasztgyűlése¹ nagyon szegényes volt, mert huszonkét kerületből csupán 88 földművelő jelent meg. Ennek a gyűlésnek az általános választói jogért és a néppárt ellen való tüntetés volt az eredeti célja.² A gyűlésen egyhangúlag oly ellenzéki blokk létesítése mellett foglaltak állást, mely az összes demokratikus pártokból állana és melynek megalakítását ilyen hangosan sürgette a Slovensky Tyzdennik:

»Az úri fúzió ellen – a népnek ellenkoalícióját! – E fúzió ellen most csak egy orvosság van, ha ők, az elnyomók egyesülnek, egyesüljünk mi elnyomottak is. Azért voltak képviselőink a magyar paraszttal Békés-Csabán,³ hogy azon az összes nemzetiségek egyesülését előkészítsék, a melyek ismerik a jogtalanságot és az úri hatalom alatt szenvednek. Ezért volt képviselőink politikája az országgyűlésen olyan, hogy sok szintén fontos ügyet

kereszti járás északi részét hozzácsatoljuk. Nyitramegye magyarságát megerősítjük, ha Komárom határos hat magyar községét hozzákapcsoljuk. Barsmegyét magyar többségűvé lehet tenni, ha Komárommegye udvardi járásának északkeleti részével és Esztergom párkányi járásával nagyobbítjuk meg, míg Esztergommegyét Pest pomázi és biai járásaival kárpótoljuk. Hontmegyét Nógrádmegye balassagyarmati járásának északi részével és a nógrádi járással kell megnagyobbítani.« Budapesti Hirlap 1909. szept. 17. A vármegyék új beosztása.

¹1908. szeptember 15.

²A tót földművesek szervezését 1912-ben a *csehek* befolyására kezdeményezte a tót párt.

³1908. szeptember 20.

félretettek és másról nem is beszéltek, mint az általános választói jogról.

Az ingyenélők, a hasukat őrzők, a herék, a piócák ellen csak egy gyógyszer van és ez az elnyomottak összes pártjainak egyesítése, ezek a pártok a mi nemzetiségeink, a magyar parasztpárt és a nemzetközi munkásság.«

Az ellenkoalíció működése tiltakozó népgyűlések rendezésében és a királyhoz intézendő táviratokban nyilvánult. A tót nemzetiségi párt sok helyen rendezett ilyen népgyűlést,¹ melyen a pluralitás ellen tiltakoztak és a királyhoz intézendő sürgönyt olvasták fel.² A tót politika önérzete ebben a munkában megerősödött és megelégedéssel írhatta az egyik lap politikus szerkesztője, mikor a rutének helyzetével hasonlította össze a tótok helyzetét, hogy »- hiszen nekünk sincsen jó sorunk. De legalább kezdünk erőt nyerni. Gyarapodik népi, polgári és tót nemzeti önérzetünk. Gyarapodnak lapjaink, bankjaink és takarékpénztáraink. Ha öt-hat éven keresztül úgy fogunk még tovább növekedni, mint az elmúlt öt-hat

¹ Így Liptószentmiklóson, Rózsahelyen, Vágújhelyen, Turóczenimártonban, Mosócon, Szenicen, Gyetván, Miaván, Pozsonyban stb.

² »Felséges Urunk! A szucsányi választókerület közönsége Turóczenimártonban összegyűlve, legalázatosabb hódolatát nyilvánítja s hálával tekint Felségedre, mint az általános, titkos, egyenlő és községenkénti választói jog királyi kezdeményezőjére, mely választó jogtól várja az ország tulajdonképpen boldogulását és felvirágoztatását, de amely jogot bizonyos hatalmi körök a pluralitással és a kerületek mesterséges beosztásával a valódi értékétől megfosztani, azt illuzóriussá, sőt veszedelmessé akarják tenni. Bizalmunk Felséged azon döntésén nyugszik, mely szerint a hűséges nemzetnek megígértett az általános egyenlő, titkos választói jog, melyet se pluralitással, se a kerületek beosztásával illuzóriussá tenni nem lehet.« Felvidéki Híradó 1908. 42. – A sürgönyök ilyen tartalmúak voltak.

évben, akkor a mi tótságunk jól fel lesz fegyverkezve. Nálunk van, ki harcoljon, nálunk a tót paraszt tudatára kezd jutni annak, hogy ő tartja fenn az országot. A tót parasztok mentik meg a tót nemzetet. De a rutén parasztok még ott vannak, hogy kénytelenek – az állatot megirigyelni.«¹

A tót nemzetiségi mozgalomnak, *Björnson* és *Tolstoj* agitációjánál sokkal nagyobb feltűnést keltő külföldi propagálója akadt *Seton Watson Robert Williamban*, ki *Scotus Viator* írói névvel Ausztria-Magyarország politikájával, majd a hazai nemzetiségek helyzetével foglalkozott cikkeiben és könyveiben,² melyek egyikében túlnyomóan a tót kérdést ismereti. A *Racial problems in Hungary* legterjedelmesebb munkája, mely a tót kérdést alapos egyoldalúságban mutatta be Európának. A tót nemzetiség körében ez a munka természetesen a lelelkesebb fogadtatásra lelt és míg a magyar sajtó és közvélemény azon töprengett, hogy tulajdonképpen ki ez a *Scotus Viator* és honnan szedte nagy tót tudományát,³ addig a tót politika vezetői örvendeztek azon, hogy végre egy közvetítőre tettek szert, ki vádaskodásait Európa előtt tolmácsolhatta. A terjedelmes

¹ Slov. Tyzdennik. 1909. február 12. – »Lud závidí zverom . . .«

²The future of Austria-Hungary 1907.,-- Political persecution in Hungary. 1908.,- Racial problems in Hungary. A History of the Slovaks. P908. – Britische Politik und Balkankrise. 1909. ,- Absolutismus in Kroatien. 1909. – Corruption and reform in Hungary. 1911.

³ Mindenféle kombináció került forgalomba. – Seton-Watson Írásaira számos magyar válasz jelent meg. Nagyjából hirtlapcikk és röpirat. Az angol író leginkább *Stefánek Antal* informálta, ki ezt a Slovensky Dennikben közzétett cikksorozatában részletesen tárgyalja is. Slovensky Dennik 1910. március 4-9-iki számaiban *A. Stefánek*; Skotusa Viatorove zkusenosti,

munka előszavában azt bizonyítja, hogy angol hagyomány szerint magyarbarát volt és csak mikor' látta a magyar tirannizmust ébredt, fel szimpátiája a magyarországi nemzetiségek és különösen a tótok irányában.

A munka elfogult és egyoldalú és hatását csak annak köszönheti, mert angol. Nagyon találóan mondta Scotus Viatorról *Herczeg Ferenc*: »Mi magyarok kritika nélkül tiszteljük az angolokat, azt merném mondani, hogy társadalmunk túlnyomó részben angломán. Ez érthető, mert az angol-szász faj az emberiség virága. Le fogunk azonban szokni arról, hogy orientális naivságunkban az egyes angol emberben, a legüresebb fejűben is, valami arisztokratikus jelenséget lássunk, a melynek megnyilatkozásait tisztelettel kell fogadnunk. Hiszen Scotus Viator is csak attól kapott vérszemet és azért lett valakivé, mert angol voltánál fogva nagyobb súlyt tulajdonítunk írásainak, mint tulajdonítanánk akkor, ha a turócyszeritmártoni Malcsik úr, vagy a bécsi Eibenschütz doktor volna a szerzőjük.«¹

A *Racial problems in Hungary* néhány fejezetét tótok írták² és a sok melléklet egybeállításán erősen meglátszik a tót nemzetiségi politika tendenciája. A munka egyszerű összeállítása az *adott*, de nem a *gyűjtött* adatoknak. Természetesen, így nem lehet és nem is szabad oknyomozó tanulmányokat írni. A könyvet akkor túlbecsülték. Még a magyarság is. Ennek magyarázata az, hogy a Slovenské Pohfady és a Nase Slovensko tartalma angol nyelven látott

¹ Uiság, 1910. 145. sz. *Herczeg Ferenc*: Scotus Viator.

² *Hurbán Vajansky Sv., Lichard Milán, Kolisek Alajos* stb.

napvilágot; – az angol pedig nálunk az alaposság, az elfogulatlanság fogalmával azonos; továbbá, hogy nem rendelkezünk olyan tudományos és alapos munkákkal, melyeket bármikor az ilyen otrombán összefércelt támadó írásokkal szembeállíthatunk és melyek nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is, a hazai nemzetiségi kérdéstről egy helyes és az igazságnak megfelelő közvéleményt teremthetnének. Ez a helyes közvélemény Scotus Viator könyvét érdeme szerint fogadta volna és a külföldi kritikák felismerték volna benne a dilettantizmust, a tót-cseh forrásból kapott adatoknak felülvizsgálás nélküli feltétlen elfogadását, az oknyomozás hiányát.

A „*Corruption and reform in Hungary*” című könyve mostani választási rendszerünkkel foglalkozik és erős benne az igyekezet, hogy közállapotainkat minél sötétebbre fesse. A választási korrupciót szembehelyezte a szükséges reformokkal és az egész munka alaphangja, hogy a reformokat, különösen pedig, mindenekelőtt a választói reformot minden áron meg kell alkotni, – még egy abszolutisztikus periódus árán is, hiszen szerinte még most is sokan vannak, kik ettől a periódustól várják a helyes mederbe terelődést. Ez a helyes meder minden bizonynyal a föderatív szervezet, mert ugyanott azt hangoztatja, hogy Ausztria-Magyarország tizenkét fajnépe között a békés fejlődést csakis a föderatív államszerkezet állandósíthatja. Ebből a felfogásából származott az a jeligeje, melyet a tótokról irt könyve első lapjára helyezett és mely azt mondja, hogy cseh-német egyetértés a tót nép felszabadítása nél-

kül nem lehetséges.¹ Tehát Scotus Viator a cseh-tót egységesítés apostola és *Hodza Milán* nem hiába írta az angol könyv cseh fordítását terjesztő körlevélben, hogy a cseh-tót kölcsönös megismerésnek sarokpillére Seton-Watson könyve.² A skót turista alkalmas területet lelt, hol azt hitte, hogy zavartalanul nagypolitikát csinálhat azzal, ha nemzetiségi túlzóinknak politikai területek alakítása iránti aspirációit írásbeli dolgozataival élesztgeti. Ez az egész munka egy közönséges önámítás. Scotus Viator önönmagát ámítja, ha úgy gondolja, hogy ez az ő munkája jó és helyes, fontos és eredményes. Hasztalan kapaszkodik államunk mai szerkezetébe, hiszen a porszemnél is porszemebb az ő fejtegetése ama hatalmas történelmi tanulság mellett, mely azt hirdeti, hogy sem Ausztria, sem pedig Magyarország nem lehetnek föderatív szerkezetű államok. Épen honfitársa *Knatchbull-Mugessen* a magyar nemzetről irt művében vallja azt, hogy európai érdek az, hogy semmi se történjék, a mi Magyarország gyengítését vagy felosztását célozza, mert az egész monárkia jövője a magyarságtól, ettől az egyetlen fajtól és nemzettől függ. A nemzetiségi kérdést pedig angol és nem tót szemmel nézi. Az állam biztosságának megóvása a legfelsőbb szempont, mely nem tűrhet érzelgősségeket, mert ezzel nem lehet államokat vezetni.

A magyar faj hegemoniájában rejlik államunk

¹ A lótok felszabadítását egy másik tanulmányában is a csehek hathatós figyelmébe ajánlja. *Scotus Viator*: Europa a slovenská otázka. - Slov. Citanka. 7. és 8. f.

² 1910. január 20. – Megjelent A. *Pisa* kiadásában Brünben.

biztossága és az evolúció törvénye is azt parancsolja, hogy az uralkodjék, a ki erősebb a kultúrában, kinek felsőbbbségi érzete tartalmasabb. Minden nemzeti törekvésnek célja: uralkodás. Ezt Eötvös br. mondta egy fél évszázaddal ezelőtt és ez igazság ma is. A magyar államnak életérdeke, hogy a magyar nemzeti törekvést céljától vissza ne szorítsák.

Kilenc választásról számolt be és nyilvánvaló, hogy ezek között a tót nemzetiségi párt választásai kerültek első helyre, mert a választások idején munkatársával, a morva *Kolisek* plébánossal Felső-magyarországon tartózkodott. A privigyei, szakolcai, szeniczi, rózsahegy, kisjenői, alvinczi, magyarigeni, szászvárosi, karánsebesi választásokról irt részletesen. A szakolczai választáson ő maga is jelen volt és ezért ez a fejezete a leghosszabb.

A szakolcai választást húsz oldalon ismerteti, mert a választást személyesen végignézte. A bukott pártok szokásos, kesergéssel telt, panaszait írta le, akárcsak a rossz diák, ki a szekundát, a rossz tanárnak tulajdonítja. Mintha tót és oláh diktandó után írta volna ezt a könyvét is, minden baj okát a magyarságra hárítja. Ez egy különös jelenség, mely úgy a tótoknál, mint az oláhoknál divatos. Egy *Dorsey* nevű amerikai tanár a *Chicago Tribune*-nak¹ hazánkából küldött egyik levelében mondja, hogy »a tótok túlságosan szentimentálisoknak látszanak. A mit a magyarok csinálnak: sohasem jó nekik. A tótok minden előrehaladása, a parasztság anyagig vagy szellemi életében beállt javulás, változás úgy van feltüntetve, hogy sikerült a magyarok ellenzése

¹ Szabadság (Cleveland) 1910 dec. 2.

dacára is. Félnék az üldözésektől elszokni, mert érzik, hogy nem lenne semmi más, a mi továbbra is táplálhatná mozgalmukat.« Az amerikai tanár, ki leveleinek nagy részét *Scotus Viator* könyvéből merítette ugyan, ezt a jelenséget helyesen figyelte meg. A nemzetiségeknek szükségük van az üldözésekre, melyek azonban egy szuggesztióban lelik forrásukat. A politikai elkülönülés gondolatát nem tudnák másképpen ébrentartani és propagálni, beleszugerálják az alkalmas médiumba, a visszamaradt nemzetiségi tömegbe: téged üldöznek, elnyomnak, el fogsz pusztulni, mert nem mozdulsz és nem védekezel.

A választási példákat megelőző értekezésében az angol író a mai választási rendszer ismertetését úgy eszközli, hogy az itt nem járt külföldi olvasó mindenképpen azt gondolja, – ezek orosz állapotok. Előfordul még itt a koalíció, a dzsenti, a zsidó, Jeszenszky miniszterelnöki államtitkár, a kormány, Kristóffy. Az utóbbi kivételével a többi nem örülhet az angol turista szimpátiájának.

Feltárlja azt a közismert nemzetiségi frázist, hogy a magyar nemzet négy frontban harcol: a korona, a horvátok, a nemzetiségek és a dolgozó nép ellen és reményét fejezi ki, – az összefoglaló fejezetben, – hogy a reformálás ideje nemsokára bekövetkezik, mert vannak még Magyarországon haladó elemek.

Reformjavaslatai: általános választói jog mindenféle mellékintézkedéssel; a közigazgatás reformálása; a nemzetiségi törvény reformja és végrehajtása; az anyanyelvnek az alsó és középiszolák-

ban való tanítása; az elsőfokú hatóságoknál az anyanyelv használata, továbbá a vasúton, postán és adóhivatalokban; szabad gyülekezési jog. A sajtószabadság kiterjesztése, a politikai lázítási paragrafus eltörlése, nevelési reform, adóreform, a latifundium, kivándorlás, orvosok, nők és gyermekek munkaideje kérdésének rendezése. Az első reform kivételével a többinek megalkotását a népparlamentre bizza a szerző. A mi a közigazgatás reformját illeti, a nemzetiségek programját követi.

Említésre érdemes a cseheknek még egy magyarelles tüntetése, melyet a világ színe előtt rendeztek. Az 1909-iki nemzetközi orvoskongresszus Budapesten ült össze. A cseh orvosok a kongresszusra szóló meghívót visszautasították egy német és francia nyelven kiadott tiltakozásban,¹ melyben azt hangoztatták, hogy nem fogadhatják el egy olyan állam és nemzet vendégszeretét, melynek túlnyomó többsége azonosítja magát azzal az antikulturális, gyűlölködő, az európai demokratikus érzést sértő rezsimmel, amilyen a magyar rezsim. Ennek az eseménynek is tapsoltak a tót vezetők, mert hiszen ez sem volt egyéb, mint a cseh-tót politikának egyik sikerült sakkhúzása Európa előtt.

A cseh-tót csoport politikai csoportja a képviselőházban erőben veszített, mert *Ivánka Milán* országgyűlési képviselő mandátumát a képviselőház megsemmisítette és az új választásnál megbukott.

A tót politikában, különösen a cseh-tót csoport-

¹ A tiltakozás felsorolja a tót panaszokat. Tót iskolákat, egyetemet, Matica, Apponyi-törvény, egyesületi jog, Cernova, fribár dr. elítéltetése stb. fordul elő benne.

nak a politikai felelősséget cseppet sem tisztelő elemei a jövőbeli magyar király, a *trónörökös* nevét kezdték lapjaikban feltűnő módon hangoztatni. Ez abban a célzatos beállításban nyilvánult, hogy a trónörökös nem szereti a magyarságot és megveti a magyar sovinizta politikát. Valahányszor a magyar trónnak nagy tehetségű várományosa a nyilvánosság előtt tett, vagy beszélt valamit, ez a tót sajtó mindig készenlétben volt ebben egy magyarelleses élt felfedezni, a mi minden esetre csakis a cseh-tót politikusok élénk fantáziájának tulajdonítható és egy rendkívül silány és rút politikai taktika.¹

Az 1909-iki politikai válság idején a király tekintélyes politikusok véleményét hallgatta meg, – a tót sajtóban a tót nemzetiségi párt ekkor azon igényének adott kifejezést, hogy a király hallgassa meg a *tót* nemzetiségi párt férfait is. Ez a kísérletük ép olyan eredménytelen volt, mint azon iparkodásuk, hogy a koalícióval szemben a »népblokkot« és a nemzetiségi pártok fúzióját létrehozzák, – hiszen saját pártjukban sem volt egység és összetartás. A turóczszentmártoniak már nem tudták tovább nézni és hallgatag túrni a budapesti cseh-tót csoport prepoiciáját. A *Národnie Noviny* egyik cikkében³ igazán találó színekkel festette ennek az iránynak politikáját: »Ezek a sorok . . . annak a ré-

¹ Így a trónörökös egy utazása alkalmával írja a *Slov. Tyzdennik* 1909. 29. sz.: »A magyar sovinizmus épen most ősszel akar az általános választói jog- és az uralkodó ház ellen új támadással előrukkolni és ime egyszerre megjelenik a trónörökös és nem titkolja, hogy a magyar sovinizmussal semmilyen közösséget nem óhajt.« stb.

² 1909. júliusban.

³ Memento. Pise: jeden z mladych. 1909. 78. sz.

gebbi és minél több ideig, annál erősebben hangsúlyozott véleménynek megnyilvánulásai, hogy már nagyon is elérkezett az ideje visszavonulásra kényszeríteni a hangos szavakat, a hamis jelszavakat, az erős kiáltásokat, a hiábavaló lármát és az embereket, kik még nemrég hangoztatták erős felhívásokban, hogy nem szabad Béctől semmit sem várni, hanem saját erőnkre kell támaszkodnunk, mert csak így küzdhetjük ki jogainkat és a kik előtt most Bécs nagyon is kedves; embereket, mások tetteivel elért váratlan dicsőséggel, felfuvalkodott gőgösek, kik a problematikus politikával törődnek, a melyből a nemzetnek úgyszólván semmilyen haszna nincsen, – csak nézzünk reális szemmel magunk körüli – ők annál inkább nagyítják meddő dicsőségüket; a hencegés politikáját, a *reális* politikáját annak a folytonos, egészen ugyanazon jóslásnak és előre mondanak előbb két évvel ezelőtt, hogy a király, most pedig, hogy a trónörökös akarja az általános választói jogot; a különféle korú, állású vagy foglalkozás nélküli embereket, kik hajnaltól estéig szájukkal dolgoznak a népért, lefelé radikálisak, felfelé alázatosak, kik saját egyéni dicsőségük után futnak, az elbízott parancsolgatókat, az önmaguk által ki-nevezett generálisokat, a felső vezéreket, a kapaszkodó strébereket és szuverén diktátorokat, kiknek semmi, semmi más épenséggel nem hiányzik, csak-hogy mi mindnyájan kivétel nélkül alázatosan szolgáljuk őket stb. stb.«

Ez a jellemzés korántsem túlzott. A budapesti tót csoport lapja csakugyan a legszélsőségesebb hangon beszélt a tót néphez, melynek sorsát, – így

képzelte, – egyedül kívánta intézni. A politikai pártok ellen egytől-egyig bizalmatlanság vezette¹ és erőteljes hangon intette őket, hogy a törvényes nemzetiségi politika csődjének eredménye a nemzetiségi elkülönítést követelő radikalizmus és föderalizmus lehet.² Nem hittek *Justh Gyulának*, a nemzetiségi politikára vonatkozó elveinek és Ígéreteinek és míg a magyarság többsége a Justh-politika célszerűtlenségét felismerte, addig a tót nemzetiségi párt kicsinylő mosollyal fogadta e politika udvarolgatását.⁴ Míg a politikában megegyezésről és kibékítésről szónokoltak, addig a társadalmi életben a bojkott¹ kíméletlen fegyvereivel harcoltak egymás ellen a nemzetiségi politika tényezői. A kibékítési jelszónak hatása abban jelentkezett, hogy egy *mérsékelt tót párt* alakítása irányában mozgalom keletkezett, mely azonban végeredményben kudarcra végződött. A mérsékelt tót párt nem alakult meg és a tót nemzetiség

¹ Slov. Tyždennik. 1909. 39. - Maciarské strany a národnostná otázka.

² U. o. 1909. 23. sz. – Politické polozenie a národnostná strana.

³ *justh Gyula* híres januári kijelentése, melyben a nemzetiségekkel való »megegyezést« hangoztatta épen olyan keveset hatott a tót politikára, mint a bankkérdés idején való népgyűlési szózatok, melyek szerint – »tűrhetővé kell tennünk a nemzetiségek életét Magyarországon és így meg kell akadályoznunk, Hogy Bukarest, vagy Bécs felé irányítsák reménykedésüket. Egész nyugodtan biztosíthatnánk a nemzetiségeknek bizonyos autonómiát nemzeti irányban, de ennek fejében meg kell őket győznünk arról» hogy nekik is érdekük, hogy Ausztriával szemben kíméletlenül megóvják Magyarország önállóságát«.

⁴ Így Losoncon és Eperjesen. A bojkott oka a tót nemzetiségi pénzügyintézeteknek térfoglalása. – Az ilyen bojkott igazán nevetséges fegyver. Gazdasági fegyvereket nem lehet ezzel kiütni. A nemzetiségi pénzügyintézet ellen a betétkamatok emelésével és a kölcsön-kamat leszállításával leh¹ küzdeni. Ez az egyetlen elfogadható és meggyőző érv.

⁵ Trencsénben volt az előkészítő értekezlet (aug. 1.)

vezető politikusai a folyton élesedő politikai válságban nagyon ingadozó és egymástól eltérő politikát követtek, de abban az egyben teljesen megegyeztek, hogy bizonyos nagymérvű idegességgel fordultak Bécs felé, hol fenyegetve, hol udvarolva.

Mintegy komoly intelem gyanánt hangzott el ekkor *Wlassics Gyula* beszéde,¹ mely a nemzetiségi politika kérdését fejtegette és ebből a beszédből tanulhattak ez időszak kibékítő politikusai.

»Ne áltassuk magunkat!« – úgymond, – »Hamis illúziókból kijózanodva, a reálpolitika mezejére kell lépünk, hol nincs másnak súlya és bece, mint a valódi erkölcsi, szellemi és gazdasági értéknek.

Nincs gondolkodó magyar politikus, ki ne helyezne súlyt hazánk népessége teljes belső összhangjára, a teljes kölcsönös megértésre, de nagy tévedés, ha gyenge megalkuvásokkal és barátságkeresésekkel akarjuk biztosítani a többi népfajok ragaszkodását. Ha majd a magyar faj kultúrája és gazdasági ereje ennek a magyar földnek társadalmi egyensúlyában a nélkülözhetetlenség értékének súlyát jelenti, – akkor a magyar állami lét minden belső veszedelmétől megszabadulunk.«

A cseh-tót csoport lapjai szívós propagandát fejtettek ki s fejtenek ki a jelen időben is a cseh iskoláknak a tótok részéről való támogatása és látogatása ügyében.² Ürügyül azt említik, hogy míg tót középiskoláik nincsenek, addig a cseh iskolákat és a cseh kultúrát kell ápolni. A cseh-tót eszmék a

¹ A Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége közgyűlése szept 26.

² A »Zivena« 1909-ben újból kérvényezte egy női gazdasági iskola szervezési engedélyét; – most sem kapta meg.

Nase Slovenskóban részletes taglalást nyertek és a művészeti kérdésekben is úgy tüntették fel a Felvidéket, mintha még a meg nem hamisított kultúra (Reinkultur) földje volna, honnan a cseh művészet új erőt és eszméket hozhatna.¹ A » Tótság «-ot minél gyakrabban és minél tömegesebben fel kell keresni, hirdették és hogy a Ceskoslovenská Jednota céljai és működése mennyire államellenes, ezt egyik körlevelének következő része is igazolja:² »A Ceskoslovenská Jednota, mely hivatásául választotta a mi legelhanyagoltabb tót törzsünkkel törődni, abban a meggyőződésben működik, hogy az egységes csehtót nemzet megerősödéséhez hozzájárul és így a mi *Havlicek Borovský Károlyunk* programjában eljár. *Ezt a célt követve, nem akarunk semmilyen hatásokat ismerni, melyek a nemzetünket két részre osztanák.* Az ellenünk intézett erős német-magyar támadások e nehéz idejében csakis egy közös kötelességet ismerünk mindnyájan: közösen és kitartóan nemzetünk kulturális haladásáért küzdeni Csehországban, Morvaországban, Sziléziában, Délausztriában és a Tótságon is.«

Az egyesület ebben az évben, mint már említettem, tót informáló irodát vezetett, mely informáló leveleket adott ki,³ azonban az iroda kiadványa nem

¹ *Emil Edgar*; Poznámky o slovenské kultúre. – Nase Slovensko 1909. 3. f.

² A körlevél jelígeje: *K. Havlicek Borovský*: Csehország, Morvaország, Tótság és Szilézia a mi hazánk.« – Nase Slovensko. 1909. 2. f.

³ A Slovenská Korrespondence? 15 levelet adott ki 1566 K 99 fillér költséggel. – Az egyesület alapított a Felvidéken 8 könyvtárt és szervezett egy információs irodát. Cseh iskolákban támogatott 40 tót diákot. – U. o. 7. t.

A működéséről különben egy füzetben számol be, melyben bevallja hogy oly nagy akciókat kezdeményezett, melyekről sikerük érdekében tanácsos egyelőre hallgatni. A füzet terjedelmes munkakörrel tesz jelentést, de vagyona csupán 9407 K 76 fillér, tagjainak száma 750.

prosperált és azt megszüntették azzal a megokolással, hogy az időközben alapított *Slovensky Dentiik* c. tót napilapból fognak informálódni a csehek.¹ A tót nemzetiség irodalmi termelése nagyon kevésre zsugorodott össze. A cseh-tót csoport tevékenysége inkább gazdasági célzatú, hiszen a cseheknek inkább gazdasági ügynökségre, mint cseh-tót költőkre van szükségük.

1909. január hónapjában ünnepelte a tót nemzetiség egyik legnagyobb költőjének, *Hviezdoslavnak* hatvanadik születésnapját. Ez a nagy tehetségű költő a magyar irodalomból is sokat fordított. Most nem akarom irodalmi jelentőségét méltatni, csupán két eltérő vonatkozású költeményének egy-egy versét állítom egymás mellé. Mikor *Ady Endre* magyar költő azt írta, hogy

»Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
végül egy erős akarat?
hiszen magyar, oláh, szláv bánat
mindigre egy bánat marad.«

Hviezdoslav így válaszolt:

»Tak, heroldé ty svitajúcich casov:
nám v jednu vôlu ná cím tuzby sliaf,
po clánkoch ochabnuté osamelych;
kecť zialime dnes kvifbou jednohlasou:
by zajtra, dá-li Boh a sfastie smelych,
sme rovnako sa mohli radovat«²

¹ Ezen a napilapon kívül »Prudy« címmel az ifjúság is alapított egy 'olyóiratot.

² Dozvuky. – Slovenské Pohľady 1910. 4 f. 207. 1, – Magyarul: »Így, hajnalodó idők hírnöke, élettelen cikkekben elzsibbadt vágyainkat egy akaratban kell egyesítenünk; midőn ma egybehangzó jajgatással bánkódunk, hogy holnap, ha Isten és a bátrak szerencséje adja, egyformán örvendezhessünk.«

Viszont Prága felé is énekel:

»O, Praho zlatá! vdaka ti, ze mládez
 nám pritulujes k prsám materskym
 a matke-vdove zachovávas, kym
 s nej vlastnych náder unása ju krádez.
 A vdaku tu vzdy zapálenú najdeš
 nám zo srdce sl'ahaf ohnom oltárnym. –
 Len zmyli nás vse, ze i medzi tym,
 cos' vyplekala, natrafi sa padez.«¹

Igen, Prága nevelte a tót ifjúságot. Ennek egyik ékes bizonyítéka az 1909-ben kiadott tót ifjúsági évkönyv,² mely Prágában készült s mely természetesen Turóczszenmártonban nem talált tetszésre.

A koalíciós miniszfénúm lemondása után a tót nemzetiségi párt abban a tévhitben élt, hogy a törvényhozás testületébe tekintélyesen meggyarapodott számmal fog a bekövetkező választásokon bejutni.³ Csalódott, a mint csalódott egyéb rózsaszínű reményeiben is. A választási harc megkezdése előtt serényen népgyűlésezik és agitál. A királyhoz intézett táviratok most sem maradnak el. Rózsahegyen izgatóan kiáltotta oda a szónokló tömegnek *Hodza Milán*: »Az ellenségnek megmutatjuk, hogy milyen

¹ Dozvuky. – U. o. 10-11 f. 661 l. – Magyarul: »O, arany Prága, köszönet neked, hogy ifjainkat az anyai szívedbe fogadod, és megőrzöd őket az özvegy anyának, míg saját kebléből elviszi őket a tolvajság. És égő hálánkat mindig oltári tűzként szívünkéből fellobogni találod. Csak az bánt bennünket állandóan, hogy a között is, a mit kigyomláltál, találkozik hulladék.«

² Sbornik Slovenskej Mlatfeze. 1909.

³ Az 1910-iki képviselőválasztások előtt következő jelöltjeik voltak: Juriga Nándor, Blahó Pál, Hodza Milán, Skicák Ferenc, J3ajor Mihály, Bella Mátyás Method, Stefanik Igor dr., Okáfiik Lajos dr. – Ezek közül képviselő lett Blahó, Juriga és Skicák.

csépjaink vannak.«¹ S vajjon kit gondolt ellenségnek? Mindenesetre azokat, kik a cseh-tót csoport programjának útjában állottak. Turóczszentmártonban is volt népgyűlés. Onnan is küldtek táviratot a királynak. Szembeötlő a két távirat közötti különbség. A Hodzáék távirata buzdító hangú, emezeké kérő. Azok buzdítják a királyt, hogy tartson ki az általános választói jog mellett, ezek kérik, hogy adja meg és mintha nem is akarnák az általános választói jog radikális megvalósítását, hanem csupán a *szélesebb* rétegekre való kiterjesztését. Úgy látszik a két pártárgyalat közötti féltékenységek ebben a kérdésben is kifejezésre jutott.²

A választási programjuk, a mint ezt *hák Gusztáv*, a tót nemzeti párt titkára, röpiratában megírta, a következő főbb pontokat foglalta magában:

¹ Slovensky Dennik. 1910. 2. sz. – Nase zástavy vesele vlajú.

² A rózsahelyi távirat: »A február 27-ik napján Rózsahelyen egy nagy népgyűlésen egybegyűlt alsóliptói nép Felsőéd trónja elé rakja alázatos hódolatát és kéri, hogy Felsőéd a trón dicsőségére és igazán hű népe hasznára nagylelkű elhatározása mellett, a nemzeteknek az általános egyenlő titkos községenkénti választói jogot megengedni, kegyelmesen kitartani kegyeskedjék.« – SI. D. u. o.

A turóczszentmártoni távirat: »A szucsányi választói kerület polgárai ma abból a célból gyűltek össze Turóczszentmártonban, hogy világos, lojális kifejezését adják az általánosságon alapuló választójogi reform és az 1868. évi törvény cikk végrehajtása iránt való hazafias gondolkodásuknak. Egyúttal legnagyobb hódolattal közelednek zsámolyához, megszentelt, legmagasabb trónjának zsámolyához, hogy forró szívvel úgy Felsőéd személye, mint legmagasabb háza iránti valódi alattvalói hűséggel eltelt lélekkel fejezzék ki legmélyebb hálájukat császári és királyi Felsőédnek, a miért hazánk minden nemzete iránt egyenlően érzett atyai szeretettel méltóztatott elhatározni, hogy a választói jogban az ország lakosságának szélesebb rétegei is részesüljenek. Ünnepiesen kinyilvánítjuk, hogy az igazságos választójogért érzett forró és őszinte hálánkhoz járul rendíthetetlen odaadásunk, törhetetlen hűségünk és alattvalói szeretetünk Felsőéd iránt.« – »Liptó.« 1910. 13. sz.

1. A magyar állam egysége és függetlensége.
2. Az 1868. évi 44 te. végrehajtása, mely szerint a tót nyelv egyenjogú az állam többi nyelveivel. Követeli annak teljes érvényesülését az iskolákban, a bíróságoknál és a többi hivatalokban.
3. Az általános, egyenlő, községenkénti választói jogot.
4. Az egyesülési jog teljes épségben tartását.
5. A mezőgazdaság, a kisipar és kereskedelem támogatását és a kereskedelmi törvény megváltoztatását.
6. Tót nyelvi iskolák felállítását.
7. A közigazgatás reformálását. '

A tót nemzetiségi párt és a tót sajtó hangulata *Khuen-Héderváry Károly* miniszterelnökkel szemben rendkívül békülékeny volt, sőt néhány tót nemzetiségi párti népgyűlésről táviratilag üdvözölték is a miniszterelnököt.² A választás előtt a tót nemzetiségi párt vezetői és a kormány között tárgyalások folytak, melyek azonban eredménnyel nem végződtek.³ E tárgyalások meddsége két oknak tulajdonítható. Az egyik, hogy a kormány hamarosan meggyőződött a felvidéki kerületek nagy részében a kompromisszum-ellenes hangulatról. Egy-némelyik feltétlen kormánypárti kerületben oly harcias volt a hangulat a tót nemzetiségi párttal szemben, hogy ezt még a kormánypártiságnak sem akarták alárendelni.⁴ A másik, hogy a tót nemzetiségi párt

¹ Felvidéki Híradó. 1910. 18 sz.

² Így Trencsénben, Losoncon, Zólyomban stb.

³ *Stefanek Antal*: A tót nemzetiségi párt álláspontja a kormánnyal és az ellenzékkel szemben. – Huszadik Század. 1912. 7-8 sz. 137 l.

⁴ Így Liptószentmiklóson és Turócszentmártonban.

nagyon is túlzó követelésekkel állt elő, melyek a magyar nemzet egysége szempontjából megvalósíthatatlanok. – A miniszterelnök több ízben nyilatkozott a nemzetiségi kérdésről és e nyilatkozatok szolgáltak mintegy alapul annak a kellemetlen félreértésnek, mely azután valószínűleg a tárgyalások során kibontakozott. A tót nemzetiségi párt ugyanis azt hitte, hogy az új kormány az összes tót nemzetiségi követeléseit megadja és ezt a gondolatát sajtójában, népgyűlésein fennen hangoztatta. A nemzet pedig e hangos örömjaj által félrevezetve azt gondolta, hogy a kormány csakugyan kompromisszumot kötött a tót nemzetiségi párttal.¹

A választások után kitört az elégedetlenség. A tót nemzetiségi párt csúfos kudarcban látta elesni jelöltjeinek többségét. Ekkor megkezdődött a nagy lárma a »választási visszaélések« miatt, melyeknek heves riportere lett *Scotus Viator*. A bécsi reichsratban is szószólói akadtak ezeknek a vádoknak,² melyeket természetesen a nagy csalódás erősen szított.

A nemzetiségi kérdésnek a koalíciós kormány idejében való aktualitása mintegy átplántálódott a következő kormány korszakába. Csakhogy a két aktuálitási jelleg között különbség van. Míg a koalíció éveiben a radikális visszaszorítás, tehát pusztán a tett dominált ezen a téren, addig a következő években inkább a politika, vagyis a diplomatikus

¹ Ez a félreértés egynémely magyar képviselőjelöltet is megtevesztett és az ilyen jelölt *reversalist* adott az általános választói jog és a nemzetiségi törvény megvalósításának követelése tárgyában.

² *Korošec dr., Renner, Sramek dr., Daszynsky* reichsrati képviselők.

taktika uralkodott. Hogy vajjon az utóbbi volt-e jobb és a nemzeti egységre hasznosabb eredményű, azt a jövő fogja megmutatni, – az az egy azonban kétségbevonhatatlan, hogy a koalíció politikája révén a tót nemzetiségi mozgalom megerősödött, vezetői tekintélyre, népszerűsége tettek szert, viszont a diplomatikus politikai taktikában teljes vereséget szenvedtek és elveszítették mindazt, a mit az előző években nyertek. A tót nemzetiségi mozgalom vezetősége érezte ugyan, hogy az erejét meghaladó feladatra vállalkoznék, mihelyt egy kompromisszumot akarna kiravaszkodni és tiltakozott is minden békítési kísérlet ellen, de kényelmes választási előnyök, nagy tót nemzetiségi tervek reményében mégis erre a sikos útra lépett, melyen azután csakugyan elvágódtak. És igazán komikus is a tót nemzetiségi pártnak magatartása az 1910-iki képviselőválasztások előtt. Mikor *Tisza István gróf* nagyváradi beszédében fmdmerítően foglalkozott a nemzetiségi kérdéssel és Jíorrekt disztíngválással a nemzetiségek iránti méltányossági politikát hirdette, egyúttal kifejtette, hogy ennek a méltányossági irányzatnak alapfeltétele csakis a nemzetiségeknek a nemzeti egységhez való törhetlen ragaszkodása lehetne. »Nézzünk széjjel az egész országban és látni fogjuk,« – úgymond, – »hogy mind merészebben emelik fel fejüket és mind nagyobb sikereket tudnak felmutatni azok, a kik ezen a téren egyenesen a magyar állam nemzeti egysége elleni törekvést képviselik és mind bátor-talanabban, megszíbbadtabban és mindinkább elkedvtelenedve húzódnak vissza azok, a kik az ország

idegenajkú lakosait addig egy nyíltan bevallott hazafias irányban vezették.

Ezen a téren igen nagy feladatok előtt áll a nemzet és igen nagy felelősség terhel bennünket, hogy teljesítsük ezeket a feladatokat. Nekünk kéretlen szigorral és következetességgel kell ragaszkodnunk nemcsak a magyar állam egységéhez és épségéhez, de nemzeti jellegéhez is. A politikai magyar nemzet egységéből engednünk nem szabad egy jottányit sem. Mi baráti kezet csak annak nyújthatunk, a ki, bárminő anyanyelvű legyen is, a magyar nemzeti szent korona tagjának, a magyar politikai nemzet tagjának érzi magát.«

Tisza Istvánnak méltányossági kijelentéseit a tót nemzetiségi párt ellenszenvvel fogadta és a milyen békés hangon irt a tót sajtó a miniszterelnökről, olyan dühvel támadta Tiszát. De ebben az időben *Justh Gyulának* kibékítési nyilatkozatai sem jártak más eredménnyel. A tót nemzetiségi párt bizalmatlanul fogadta a választások előtt kiadott programját, mely a nemzetiségeknek széles terjedelmű ígéreteket tett. »Hiábavaló hát Justhnak és Tiszának minden szerelmi éneke. Egy öreg szakácsné sem adná oda a kezét. Nemzetiségi pártunk és az összes demokrata pártok nem harcolnak ma sem a dualizmusért, sem ellene,¹: sem a bankért, sem ellene, hanem Magyarország demokratizálásáért, az általános, egyenlő, titkos községenként] választói jogért,«! írta a budapesti tót napilap a két magyar államférfiú nemzetiségi politikájára vonatkozólag. A demokrata jelszavak nyomultak a'cseh-tót csoport politikájában előtérbe.

¹ Slovensky Dennik. 1910. 6 sz. – Dve offerty.

A milyen mértékben elutasították Justhot és Tiszát olyan lelkesedéssel üdvözölték *Kristóffy*t, mikor ez az általános választói jog mellet érvelő könyvét adta ki.

Féltékenységgel nézte és figyelte ez a csoport azt a mozgalmat, mely a magyarság és oláhság egymáshoz való közeledésének útját egyengette. Egy olyan szövetség lehetőségét sejtették ebben, mely Magyarországon egy erősen szlávellenes politikát inaugurálna. A tót politika attól félt, hogy teljesen izoláltatni fog s mikor arról volt szó, hogy Budapesten egy magyar-oláh ankét hívassék egybe, azt hangoztatta, hogy nem lehet külön az oláhokkal és külön a tótokkal egyezkedni, hanem csakis az országgyűlési nemzetiségi párttal, melynek kebelébe az összes hazai nemzetiségek tartoznak.¹ Ez a mozgalom a magyarság részén sem talált sokaknál tetzésre. Különösen *Bánffy Dezső br.* fejtette ki e mozgalom iránti bizalmatlanságát. Érvelésének végkövetkeztetése, hogy »nem koncessziókkal kell ugyanis keresni a nemzetiségek aspirációinak kielégítését, mert a koncessziók mindig meglévő jogokat és érdekeket sértenek, s továbbá a végletekig úgy sem fokozhatók. Hanem intézményileg kell teremteni olyan viszonyokat, politikai, társadalmi és gazdasági téren egyaránt, amely viszonyok közt az egységes és oszthatatlan magyar nemzetnek minden egyenjogú tagja – tehát a nemzetiségek is – egyenlő mértékben megtalálják a maguk beldogulásának útjait. Mert akkor, ha a nemzet minden osztályának, ha a közszükség és közjólét minden követelményének meg-

¹ Slovensky Dennik, 1910. 142 sz. – Rumuni a vláda,

felelő intézmények fogják biztosítani az ország összes polgárainak egyforma jogait és azonos érdekeit, akkor meg fog szünni a nemzetiségek elégedetlensége is, vagy ha ez nem, hát bizonyára el fog tűnni az a látszólagos jogcím, amelynek ürügyével most külön jogokat és érdekeket vindikálnak maguknak.«¹

A tót nemzetiségi párt, hogy az oláhságot ezen közeledési mozgalomtól eltérítse egy nemzetiségi kongresszusnak eszméjét vetette felszínre. Ennek a tervbe vett kongresszusnak célja tehát az lett volna, hogy a hazai nemzetiségek között a szolidaritás realizáltassák és hogy egyik sem cselekedhessek a politikában a másiknak tudta nélkül. A kongresszusi indítvány egy sakkhúzás volt, mely a magyar-oláh közeledés meghiúsítására akart szolgálni. A tót politika ekkor már teljes tudatában volt annak, hogy a kormánnyal kezdett harcában teljes vereséget szenvedett és hogy ez a vereség ne súlyosbodjék egy magyar-oláh szövetség által, a nemzetiségi kongresszus kezdeményezését vállalta magára, *Bazovsky Lajos dr.* losonci ügyvéd írta a kongresszusra vonatkozó indítványt, mely a következő pontokat logialta magába:

1. Tisza István politikai állításait a nemzeti-ségi kérdésről meg kell cáfolni, különösen azt a politikai valótlanságot, hogy a nemzetiségek Magyarországon nincsenek elnyomva.

2. Egy közös – nem magyar – nemzetiségi központi információs iroda szervezendő, mely érint-

¹ *Báró Bánffy Dezső*: A kormány és a nemzetiségek. – Pesti Napló 1910. 193 sz.

kezésben álljon az összes külföldi tudományos, irodalmi, kulturális szervekkel és vezetőkkel. Egy ilyen irodát szervezni csakis egy nemzetiségi kongresszusnak állhat módjában.

3. Meg kell állapotodni nemcsak egy közös politikai, de kulturális és gazdasági programban is.

4. Habár nem ajánlatos egy kizárólagos gravaminális politikát folytatni, mégis össze kell állítani precízen a nemzetiségi sérelmeket és azokat a király, a kormány, az osztrák politikai pártok és az egész művelt világ elé terjeszteni.

5. A kongresszuson készítendő és a kormányhoz terjesztendő felirat tekintetében alkalma lehet az új kormánynak megmutatni, vájjon akarja-e a nemzetiségek sérelmeit orvosolni.

6. A kormánynak a választásokon a nemzetiségekkel szemben tanúsított magatartása felett beható tanácskozást kell folytatni.

7. A kongresszus alapítson egy magyar nyelvű nemzetiségi hírlapot, mely igaz adatokkal és tényekkel győzze meg a magyar közvéleményt a nemzetiségek igazáról.¹

A kongresszus nyelvétül *Bazoysky dr.* a magyar nyelvet ajánlotta. Kongresszusi indítványát érdekes érvekkel támogatta. Szerinte közismert valóság az, hogy az egész osztrák-magyar monárkiának kardinális kérdése a nemzetiségi kérdés. Az 1867-iki kiegyezésnek egyik az uralkodó által megszabott alapfeltétele a nemzetiségi törvény, mely tehát alkotmányjogi, kardinális törvény. Tehát minden magyar-

¹ *Dr. Ludevic Batoysky: Návrrh. – Slovensky Dennik 1910. 159. sz.*

országi politikai fordulatnak ezzel a törvénnyel számolnia kell.

»Ha azonban, akár ellenségeskedve, akár csalva be nem engednek bennünket a parlamentbe,« – folytatja, – »olyan utat kell találnunk, hogy hangunkat meghallja az egész kulturális Európa és Amerika a parlament nélkül is. A koalíció bestiálitásai alkalmával jól estek nekünk, Björnson és Seton Watson férfias szavai.

A míg a magyarországi nemzetiségi kérdés nem lesz Európában egy diplomáciai kérdés, mint például a balkán kérdés, addig hiába várhatjuk érdemleges rendezését. Lényegében, tényleges anyagában már európai kérdés, csupán formailag még nem az. Csak az idő kérdése, hogy a nemzetiségi kérdés, ha a méltányosság és a demokratizmus szellemében nem lesz rendezve, diplomáciai konfliktusokat is fog előidézni, mert abszurdum elképzelni is, hogy sokáig ilyen szégyenletes állapotban lehessen Európában maradni, mint a milyen állapotban például mi tótok leledzünk.«

„Ha az uralkodó család nem rendelkezik azzal az erővel és tehetséggel, hogy ezt a megmérhetetlen sérelmet eltüntesse, úgy tulajdonítsa saját magának, ha ez a kérdés rövid idő múlva sok rossz vért fog okozni még a nemzetközi politikában is.”¹

Ezekben a fenyegetésekben megszólalt tehát egy új terv, melynek eszméjét a balkáni szlávok szolgáltatták. A bomladozó Törökország nyomása alatt nyögő keresztény szlávok sorsában akartak tetszelegni Európa előtt és mint a fenyegetés világosan érezteti, a hatalmas szláv testvérm nemzetek

¹Národnostni kongress. – Slovetisky Dennik. 1910. 162. sz.

hathatós beavatkozását kikönyörögni. A nemzeti egységről szavaló tót politika indulatos, de igazi hangja volt ez, mely a *hazaárulásnak* legnyíltabb bejelentése. Ezt az igazi hangot a magyar-oláh közeledés iránti féltékenység hozta felszínre a tót politika mélységeiből, hol még sok meglepő és megrettentő titkos indulat fekszik elraktározottan.

A nemzetiségi kongresszus nem valósult meg. Az oláh Tribuna írt ugyan a nemzetiségek szolidaritásáról, de keveset a kongresszusról és mikor a tót nemzetiségi párt végrehajtó bizottsága megbízta *Bazoyskyt*, hogy a kongresszus megvalósítása érdekében értekezzen az oláh politika vezetőivel, nem érhetett el eredményt, mert közvetlen azután a kongresszusi mozgalom teljesen elhallgatott. Az oláhok nem akarták valószínűleg a magyar-oláh közeledésben elérendő eredményeiket kockára tenni.¹A kongresszusnak azonban leghevesebb ellenzője volt a pozsonyi tót szocialista párt, mely kíméletlenül tudomására adta a tót nemzetiségi pártnak, hogy a tót kapitalisták és lelkészekből álló nemzetiségi pártnak mozgalmához nem csatlakozhatnak.

Magában az indítványozó pártban sem volt ebben az időben megfelelő hangulat egy nagy kongresszus rendezésére, mert a párt kebelén belül a nagy választási vereség nyomában eddigelé visszafojtott ellentétek tolakodtak napirendre torzsalkodások, veszekedések alakjában. A párt vezetősége, mely ezen időben a „*národna rada*” (nemzeti tanács) hangzatos címet is használta, minden erejével ugyan

¹ A szerb Bránik és a szlovén Jutro c. lapok csatlakoztak a kongresszusi mozgalomhoz.

arra törekedett, hogy ezeket az ellentéteket elsimítsa, vagy a világ előtt eltitkolja, de ez nem sikerült neki, mert egyrészt a személyeskedések annyira elfajultak, hogy azok alig hederítettek a pártvezetőség pisszegésére, másrészt mert a pártvezetőség sem volt jobb a deákné vásznánál. Feltűnést keltett ebben az időben *Markovics Gyula dr.* röpirata, melyben valószínűleg azért, mert a verbói kerületben *Hodza Milánt* jelölték és mert egy miavai tót pénzügyintézet az öt év előtti választási költségeinek váltóit, melyek egy tekintélyes összegre rúgtak, esedékessé tette, leleplezte a tót képviselőválasztások titkos műveleteit, a tót pénzügyintézeteknek szoros összefüggését a tót politikával, vagyis a pénzügyintézetek politizálását és sok kényes és kínos tót politikai személyi ügyet. Ennek következménye *Hodza* és *Markovics* erőszakos kibékítése volt,¹ mert a tót nemzetiségi párt minden bizonnyal nagyobb leleplezésektől is tartott. Ez a kibékítés sikerült, de a nagyobb szakadást, a Hlinka-csoportnak kiválását semmilyen módon nem tudta megakadályozni. A *Markovics-röpirat* bizony semmiképpen sem bizonyítványa a vezérek önzetlenségének és a tót költő, *Rehor Utam-Podtatransky* nem szedhette volna belőle az inspirációt költeményéhez, melyben lelkesedve írja róluk:

»Národe môj, uc sa, uc sa z toho!
 Vodcovia ach, tvoji írpa mnoho!
 Bói to: ked ich nepriateí suzuje,
 Vácsi: ked ich vlastny rod krizuje!«²

¹ Egy békéltető bizottság előtt játszódtott le Liptószentmiklóson.

² Pes a koza. – Magyarul: A kutya és a kecske. – Nemzetem, okulj, okulj ebből! Vezéreid ah, sokat szenvednek! Fájdalom az: ha őket az el-lenség kínozza, nagyobb: ha saját fajuk feszíti őket keresztre!«

Ami a cseh-tót kölcsönösséget illeti, az a tótok politikai veresége után erőben még gyarapodott. *Hodza Milán*, ki a képviselőségből kibukott, Csehországban előadásokat tartott a tót kérdéstről.¹ *Blahó Pál* képviselő pedig tót földművesekből álló műkedvelő társulattal utazta be Morvaországot és fiatal tói földműveseket helyezett el cseh gazdasági iskolákban. A budapesti cseh-tót lapok következetes propagandát folytattak a cseh iskolák mellett. Földműves iskolák, gazdasági iskolák, kereskedelmi és ipari iskolák rövid prospektusait közölték vezető helyeiken és a főargumentum az volt, hogy ha nincsenek tót iskolák, akkor inkább látogassa a tót nép a cseh iskolákat. A Csekoslovenská Jednota szorgosan gondoskodott pénzbeli támogatásról, ösztöndíjakról.²

A cseh közvélemény figyelmét ebben az időben egy tót tárgyú színdarab terelte különösképen

¹ *Hodza* Pilsenben, *Blahó* Németbródban tartott előadást a Csekoslovenská Jednota által rendezett gyűléseken. (1910. okt. 3.) Mindkettő a csehekkkel való kulturális és gazdasági egységnek fontosságát fejtegette. *Hodza* előadásában a távoli nemzeti célok kitűzésének szükségességét említette és néhány érve után arra a konklúzióra jutott, hogy »ezért kell Csehországnak második hazánknak lennie « – A turóczzsentnrátoni csoport lapja ezekről az az előadásokról többek között ezt is írta: »...testvérgyilkosok, kik készek az idegen tál lencseért szentséges fogadalmait meggyilkolni, idegenbe mennek gyalázatosságokat pletykálni testvéreikre és atyáikra, csakhogy szegényes személyeicskéiket bengáli világításba helyezhessék. És fegyverük hamisság és hazugság, hazugság a végtelenségig, az utálatosságig.« – *Nase Slovensko*. 8 füzet 1910. Természetesen ez a kritika azért volt olyan éles, mert *Hodzáék* ott Csehországban nem nyilatkoztak rokonszenvvel a turóczzsentnrátoni csoportról.

² Érdekes gyűlést rendezett a tót nemzetiségi párt ez év okt. 26-án. Azok, kiket a magyar iskolákból eltávolítottak túlzó tót nemzetiségi érzelmeik miatt, Pozsonyban gyűlést tartottak és nagyobb ösztöndíjalapítványt gyűjtöttek össze tót diákok részére.

a tótok felé. A prágai nemzeti színház *Mahen György* »Jánosik« c. színdarabját hozta színre,¹ mely úgy kompozíciójában, mint tartalmában rendkívül sovány volt. A cseh-tót egységesítésnek sokkal hathatósabb és komolyabb propagálója az a tudományos elmélet, mellyel *Niederle Labor dr.* egyetemi tanár írásai-

¹ Jánosikról sokat beszél a néplegenda. A tizennyolcadik század elején élt és rettegésben tartotta a jobbágyaikat tipró felvidéki zemänokat, a vásárra siető kereskedőket és a szegény jobbágnépet. Jánosik épen ezért, mert nem tett különbséget az emberek között, mikor pénzt és egyebeket is rabolni akart, nőtt meg egy szimpatikus hatalmas hőssé a robotban sínylődő tót paraszt képzeletében. Ez a szegény nép, melynek apró viskós falvain végigsepertek a kuruc és labanc hadak, mely a legszörnyűségesebb szellemi és anyagi szegénységben sínylődött, mely egyebet nem látott, mint azt, hogy neki robotolni kell, hogy csak ő van kiszemelve örökös testi és pénzbeli adózásra, míg a kiváltságos osztályt kiméli a baj, a gond, – ez a szegény nép, csodálattal mesélgette, hogy akadt mégis egy szegény legény, ki nemcsak az ő pénzét szedte el, hanem a nemesekét is. És ez az alapja a Jánosik legendák keletkezésének. Ezekről a legendákról idővel lehámlottak azok a részek, melyek a valóságnak hiven mesélték azt, hogy a szegény népet is rabolta. De a nép úgy látszik szívesen megbocsátotta és elfelejtette ezeket a tetteit, ha a felette terpeszkedő földesurakat is bántotta. Jánosikból így a jobbágnép hőse lett.

A darab minden alapos történelmi tanulmány és a korhűség megközelítése nélkül tisztán legendái alapon megirt öt felvonásos színmű, mely tragédiának van elnevezve. Annyira legendás, hogy még a néplegendákban sincs így, mint azt a szerző megírta. Azonkívül át van itatva az egész azon hamis és az ötvenes évek tót költészetéből merített felfogással, mely szerint Jánosik a tót nemzet szabadságáért küzdött. Ezt a felfogást visszatükrözteti a darab szövege elé irt ajánlás, mely azt mondja: »Annak a tótságnak, annak a Jánosik regimentnek, mely nemzete jóléteért, szabadságáért és igazáért harcol, ajánlja a szerző ezt a darabot.« Pedig Jánosik regimentje csöppet sem harcolt ezért.

Jánosjak (Jánosik) György csavargó betyár volt. Olyan, kiben nem lakozik a lovagias és nagylelkű érzületből egy szikrányi sem. Az utak mentén leskelődött az emberekre és nem tett különbséget nemes és paraszti ember, férfi és nő között. Mihelyt útjába kerültek, kirabolta őket, még a ruhájukat is elszedte. Így tett a nőekkel is. Sőt vallomásában legnagyobbbrészt ilyen hősi tettek fordulnak elő, mert a gyilkosságokat buzgón és gyáván cinkosaira tolt.

ban a cseh-tót-morva egység elkerülhetlenségét bizonyította.¹

Közben-közben pedig a megyei »uralom« ellen előadódtak alkalmas események,² melyeket azután agitációs célokra fel lehetett használni. Ekkor írta az egyik tót lap a »megyei urakról«: »Szerencsére ezek a megyei urak, az egy nyomorúságos cselédhad. Ha olyan gazdagok volnának mint a Németbirodalomban, attól kellene félnünk, hogy a mi földünket is ki fogják sajátítani. Ezt, a nyomorultak, nem tudják. Hanem megfordítva, igen, a nép. A tekintetes rablók vadságára legyen a népnek válasza az, hogy a nép mint mostanáig, úgy a jövőben is vásárolja össze a nemesi birtokokat. Legyen már vége az emberi társaság ezen rossz rétegének. Pusztuljanak a »dicső« családok utódai lassú, de biztos halállal, ámbátor sunyi módon bennünket akartak kiirtani. Így, vásároljátok össze földjeiket! És ha a tekintetes család egy utódját lerongyolódva és lealjasodva látjátok, akkor oltsátok el szívetekben az emberi részvét szikráját.«³

Nem pihent egy percre sem a »halina-politika« és a sok népies kiadványban különösen az »odro-

¹ Így a »Slovansky švet« c. munkájában is. 98. 1.

² Egy liptói községben egy cseh vállalkozó úgy építette a vízvezetékét, hogy a csövek a talajban szétestek, a község nem akarta kijavítani a vízvezetékét, a vállalkozó sem. A szolgabíró súlyosabb rendszabályokhoz nyúlt és reáírt a községre, hogy ha ki nem javítja a vízvezetékét, akkor betömeti. Ebből azután egy óriási lármát csapott a tót sajtó, mely elhallgatta a valódi tényállást: hogy a cseh vállalkozó gyatrán csinálta meg a vízvezetékét, melynek vize a mocsaras talaj vizével vegyült. – Egy másik esetből kifolyólag azt a rémhírt közölték, hogy Liptóban a nép lakóházait rombolja a megyei hatóság. Ebből persze sajtóper lett.

³ Rúcájú domy. – Slovensky Tyzdennik. 1910. 35. sz.

dilecek« (renegátok) ellen agitáltak. Nagyobbrészt *Srobár Lőrinc dr.* igyekezett ilyen szellemben a népre hatni.¹ A budapesti cseh-tót csoport ez évtized végén kiadott terveiben, program m jában a tót nemzetiségi politikában a parasztosztálynak juttatja a döntő szerepet.² Demagógia gondosan kieszelt gazdasági tervekkel, a parasztosztály hátán való politikai előretörtetés bontakozik ki ezekből a programmszerű tervezetekből.

Hogy mennyire nélkülözik a *tót* nemzetiségi párt vezetői a szükséges politikai érzéket, ezt a *Matica* kérdésnek újból való felmerülésénél mutatták. A tót nemzetiségi párt azzal a tervvel foglalkozott, hogy memorandumban kérni fogja a *Khuenkormánytól* a *Matica* feltámasztását, tót középiskolák szervezését. Ezt a memorandumot később be is nyújtották és arra törekedtek, hogy a közvélemény figyelmét e mozgalmukra tereljék. Egy tekintélyes fővárosi lapban érdemlegesen foglalkoztam akkor ezzel a *Matica* kérdéssel és cikkem végén ezeket írtam:

»Tehát a *Matica* legtöbbet vétett saját nemzetisége ellen, mikor könnyelműen nem törődött hivatásával. Minden nemzetiségnek joga van nyelvét és szellemét fejleszteni és midőn most a tótok a *Matica* visszaállításának kérésével állnak a magyar nemzet elé, nem akadhat senki, ki e kérés jogosultságát tagadná. Azonban a kérés teljesítésének föltétele az,

¹ Odrodilstvo -- nase národné nesfastie. – Slovensky Rodinay Kalendar 1911.

² Nase úlohy v novom roku. 52 sz. – Národná Politika SÍ. Tyzdennika. 50. sz. 1910.

– megkapja-e a magyar nemzet és a magyar állam biztosítékát annak, hogy az új Matica jobb lesz a réginél. Hogy tudományos intézet lesz, hogy nem lesz a szláv szolidaritás exponense, hogy nem lesz sem a felekezeti, sem az országos politika búvóhelye, hogy nem fog gyűlöletet hirdetni, hanem a tudomány és haladás ígét, mert a gyűlölet nem emeli, de visszaveti az emberiséget. Ezeket a biztosítékokat nyújtsák a nemzetnek. Ezek megnyugtatónának bennünket abban a tekintetben, hogy az új Matica sem a tót nemzetiség, sem a magyar állam bizalmával nem fog visszaélni.«

Írásomra *Mudron Pál* válaszolt nagy rövidlátással, mert nem az új Maticáról írt, hanem a régiről. Azt igyekezett tisztára mosni, védeni, dicsőíteni, pedig nem azt akartam elérni cikkemmel, hogy a régi Maticáról írjon, hanem az újról, annak terveiről és szándékairól. Az a régi vitatkozási düh, mely a tót politikába annyira beleevődött, ennél a kérdésnél elnyomott minden politikai érzéket és útjába állt egy nagy és ebben a részletkérdésben egységes közvélemény és közóhaj kialakulásának. Ennek a közvéleménynek kialakulási nehézségeit még tetézte *Jászi Oszkár*nak a vitába való beavatkozása, kinek szélsőséges és nagyon egyoldalúan informált cikke nem volt alkalmas a kérdésnek felszínén való tartására.¹

¹ Szükségesnek tartom ennél a kérdésnél még következőket kijelenteni: A Maticáról írtam egy fővárosi lapban. *Mudron* a *Narodnie Noviny*-ban válaszolt. A fővárosi lapban feleltem hosszú fejtegetéseire, *Cikkemből azonban a lap tudtom és beleegyezésem nélkül szabadelvű gondolkozásomat leginkább hirdető kijelentéseimet kihagyta.* így azt is, hogy szükségesnek tartom a felvidéki középiskolákban a tót nyelvnek tanítását, egy tót egyetemi tanszék felállítását stb. – De ez nem elég. A következő számban

Jászi Oszkár a magyarországi nemzetiségi kérdésről írt tanulmányaiban a tót nemzetiségi mozgalomnak sokkal kevesebb figyelmet szentel, mint az oláh kérdésnek és nagyobbrészt, úgy látszik, információk segélyével beszél a tót kérdésről.

A kormányelnök karácsonyi beszédében ismét érintette a nemzetiségi kérdést. A nemzetiségekkel való békét és egyetértést hangoztatta. A tót párt válasza sajtójában nem volt elutasító, sőt reményekben gazdag. A szkepszis eltűnt és helyet adott e kormányelnöki kijelentések után új reményeknek, melyek ezekben a sorokban jutottak kifejezésre: »És legyünk nyugodtak: ha a mi politikánk elért annyit, hogy a kormány kénytelen a velünk való megegyezésre, el fogunk annyit is érni, hogy kénytelen lesz törvényes követeléseinket kielégíteni.«¹ Ugyanebben az időben Bécsben a tót egyesület, a „*Národ*” hangos tüntetést rendezett a tót mozgalom érdekében.

Az új évtized elé önbizalommal és reménnyel nézett a tót nemzetiségi mozgalom, melyre azonban mindjárt az első évben a csalódás egész sora zúdult. Politikai vereség és erőtlenség, politikai kétségbeesés, mely a cseh-tót nemzetegység melletti kíméletlen tüntetésekben nyilvánult, töltötték ki ezt az utolsó két évet, melynek főbb mozzanatairól röviden emlékezem meg a következő fejezetben.

nekem ront *Jászi Oszkár* a tót nemzetiségi mozgalom védelmére pontokba szedett állításokkal, melyek egyoldalúságuk miatt cáfolatra és kiigazításra szorultak. Természetesen teljesen higgadt, korrekt és tárgyilagos feleletemet a lap nem közölte, a mi a szabadelvűségéről keringő hírek nagyszerű illusztrálására szolgált.

¹ Ministerpredseda Khuen sa dice s nami merit? – Slovensky Tyzdennik 52 sz.

VIII.

1910-1912.

Szakadás a tót pártban. – Hlinka csoportja. – A cseh-tót nemzetegység megerősödése. – A memorandum. – Bella előadása. – A jövő.

A koalíció idejében a tót nemzetiségi politikára vaskéz nehezedett; a következő kormánynak is ugyanolyan a nemzetiségi politikája, azonban más taktikája van, a minek következtében a vaskéz nyomása tekintélyesen csökkent a tót politikában is.

A tót politika a múlt század második felében a kultúra terjesztésében meddő volt. A cseh-tót egység eszméje öntött a tót politikába a legutolsó évtizedben reális és igazán veszedelmes tartalmat. Ez az eszme energikus küzdelem után meghódította Magyarországon az összes tót pártokat. A turóczi-szentmártoni tót konzervatívok, ha ma még neheztelnek is a csehekre, de holnap már kibékülnek velük, mert tulajdonképpen ők is már a cseh program hívei és pusztán hatalmi féltékenységből neheztelnek. A csehszlovák Jednota budapesti csoportjára, amely kiragadta kezükből a vezetést. A tót szociálisták inkább tartoznak a cseh szocialista párthoz, mint a magyarországi szocialista középponthoz. A tót katolikus néppárt szintén a cseh katolikus szövetség

tagjaként szerepelt néhányszor. A budapesti tót középpont pedig a cseh politika ügynöksége Magyarországon.

Mindezek a csoportok egymás között folytonos harcban vannak, azonban két dologban egységesek: a csehek iránti szimpátiájukban és a magyarsági visszaszorításában. Ha a tót konzervatív harcol a tót »haladó« ellen, a tót szocialista a tót munkaadó ellen, a tót néppárti a tót liberális ellen és viszont, mégis csak egy célt hajszolnak következetesen és ez nem más, mint a magyarság visszaszorítása. Az aktuális politikai kérdésekben való viselkedésük, a két utolsó évben történt külföldi tüntetések, a katolikus tót túlzóknak különválása a centrumtól, mind magán viseli magyarellenességük jellegzetességeit.

A nemzetiségi politikusokról különösen a legutolsó időkben néhány politikai párt azt a hatásra vadászó kijelentést kockáztatta, hogy nem törnek az állam egysége ellen, a régi félreértéseket el kell oszlatni stb. stb. Az aktuális katonai kérdésekben mutatta meg azelőtt és most is a tót nemzetiségi pártvezetőség, hogy ezek a kijelentések a tót nemzetiségi mozgalomra nem vonatkozhatnak, mert a tót nemzetiség vezetői ebben a kérdésben legkivált éreztetik magyarellenességüket. A tót nemzetiségi párt nemhogy a régi félreértéseket enyhítené, de a nagyhangú magyar nemzetiségi politikusok kibékítő akciójának nagy gunyjára még élesebbekre hegyezi azokat. Elvi ellenségei a magyar vezényszónak, de ha a magyar követelmények mégis megvalósulnának, akkor előállnak ők követelésükkel, mely jel-

lemző világot vet a tót politikára: cseh vezényszót térnek.

A napirenden volt katonai javaslatok ismét alkalmat nyújtottak nekik arra, hogy a birodalom egységét féltsék. Szövetségestársaikat, a magyar ellenzékét csúful cserben hagyták és a legalázatosabb módon fitogtatták lojalitásukat, hangoztatván, hogy a kiegyezést meg kell változtatni.¹

A tót politika az obstrukció ellen fordult, holott azelőtt egy táborban volt az obstruálókkal. Ennek a magatartásnak oka bécsi számításuk.

Még a választási reform kérdésében sem jártak a tót politikusok egyenes úton. Hol sürgetik a leg-radikálisabb reformot, hol hallgatnak róla, hol pedig tiltakoznak ellene. A budapesti cseh-tót középpont politikusai a választói reformmal szembehelyezték a tót iskolák kérdését és ennek megoldását jóval fontosabbnak hirdették egyszerre, a mi természetesen a tót táborban nagy nézeteltéréseket idézett elő. Ugyanis a tót nemzeti tanács, az iskolakérdést tűzte napirendre. Ez a középponti végrehajtó bizottság még 1911. június havában küldöttség útján memorandumot nyújtott át a' miniszterelnöknek, a kinél tót középiskolák fölállítását sürgették. Addig, míg ez megvalósulna, tanítsák az összes felvidéki középiskolákban a tót nyelvet és ne tiltsák el a tót gimnázium céljaira az adománygyűjtést. Azonkívül követelték a Matica föltámasztását. Noha a miniszter-

¹ »Itt nincsen más segítség, mint következetesen és energikusan végrehajtani azt, a mit már az 1903-iki évben a klopai manifesztum intónált és a mi a koalícióval az 1906-ik év áprilisában kötött paktumban alapvető eszméül szolgált. A dualizmust, az 1867-iki év szerencsétlen alkotását, lerontani és a monarkiát új alapokra építeni.« – Náród. Nov. 1911. 105 sz.

elnök kitérő feleletet adott, a tót nemzetiségi párt meg volt győződve, hogy kérései teljesülnek. A pozsonyi *Robotnické Noviny*, a tót szociáldemokraták lapja a legélesebb hangú támadásokat intézte a budapesti *Slovensky Tyzdennik* ellen, mely azelőtt az általános választói jog leghevesebb agitátora volt, de most már így írt:

»A Tótságon nem akad egy, a fáját szerető ember, ki nem volna híve az általános titkos választói jognak, – de a választói jog iskolák nélkül olyan hamis garas, melyért egy darab száraz kenyert sem lehet venni. Mit kezdjen vele az erdőmunkás, vagy az árvái, szepesi, sárosi analfabéta paraszt, kinek politikai úristene a borovicskaflaskó, a ki nem tudja, hogy vájjon tót-e, vagy magyar, hogy mi a demokratizmus, arisztokratizmus és radikalizmus, mit tegyen ez a gyámoltalan az általános, egyenlő választói joggal. V.

És megindult az agitáció a tót középiskolák érdekében a választói reform félretolásával. Felhívták a tót vezetőket, hogy rendezzenek népgyűléseket, melyek egyenlő petíciókat küldjenek a miniszterelnökhöz. A petíciók az 1868. évi XLIV. törvénycikk 17. szakaszának végrehajtását követeljük. Az elemi iskolák tanítási nyelve a Felvidéken legyen kizárólag a tót. A magyar nyelvet csakis a harmadik osztályban kezdjék tanítani. A városi és középiskolákban pedig tanítsák heti két órában rendes tantárgy gyanánt a tót nyelvet. – Azonban alig volt ez irányban népgyűlés és nem ment egy petíció sem Budapestre, mert a tót politika e hirtelen meg-

¹ Sloy. Tyzdennik. 1911. 33. sz.

változása nem tüntethette el egy egyszerre előbbi választói jogbeli féktelen agitációjuk nyomait. A tót-ság megriadva látta, hogy mindaz, a mit a tót vezetők eddig cselekedtek, nem komoly politika és a csalódás keserű íze érzett ki az új taktika ellen való felszólalásokban.

Feltűnő és eddig nem tapasztalt jelenség az, hogy már régen nem volt annyi tót és cseh-tót demonstráció, mint ezekben az esztendőekben. Rövid idő alatt 1911-ben tót tüntetések voltak Turócszentmártonban, Luhacsoviban, Hodoninban, Zágrábban, Olmützben, Raksán, Liptószentmiklóson, Prágában, Bécsben, Budapesten, Nagyszombaton. Az említett gyűlések és ünnepek, bár mind a magyarság ellen rendeződtek, magukban foglalták a tót nemzetiségi pártnak teljes szétszakadását.

A szakadási mozgalmat a hodonini¹ (gödingi) ifjúsági kongresszus indította meg. A »haladó« cseh-tót ifjúság jelent meg a tanácskozáson, melyen *Srobár dr.* rózsahegy-i orvos is előadást tartott a cseh-tót kölcsönösségről, nyilatkozván a tót papságról és a klerikalizmusról is. A nyilatkozat agresszív jellege még burkolt volt, de már *Masaryk dr.* cseh egyetemi tanár beszédétől tüzet fogott a tót egyetértés, mert szemére vetette a papságnak, hogy nem türelmes a »haladók« irányában és a »klerikalissokkal« való együttműködést nem ajánlotta. A gyűlés tapsolt a cseh tanárnak, míg a tót nemzetiségi párt katolikus papvezére, *Hlinka*, a felett gondolkozott, hogy a neki szánt kihívásra miként vála-

¹ 1911. aug. 13.

szóljon. Elment négyszáz katolikus tóttal a cseh-tót katolikus gyűlésre Olmützbe.

Olmützben *Juriga* és *Hlinka* előadást tartott és a tót sajtó kivétel nélkül azt hirdette, hogy a »demokratikus« tótságra sokkal egészségesebb, ha a katolikus egyházi alapon álló tót politikusok inkább a cseh klerikálisokkal tartanak, mint egy hasonló magyar párttal. Az olmützi gyűlés után a katolikus tót túlzók a nagyszombati Szt. Adalbert-egyesület közgyűlésén tiltakoztak a »haladók« ellen. Mindezekre a dolgokra pedig jellemzően mondta a szocialista tót lap, – »odahaza semmit sem csinálni, de Moraviában és Zágráiban hancegni, ez ebben a nehéz időben a tót nép demokratikus és haladó vezéreinek politikája. Ah, szegény egy nép!«¹

Mióta *Hlinka* Rózsahegyre visszatért, politikát változtatott. Abban a kis felvidéki városban minden áron felekezeti politikát akart csinálni, a mi nem sikerült. A zavarok emberének nem igen tetszett a nyugalom és a Slovenské Ludové Noviny is az egyik vereséget szenvedte a másik után Pozsony-

¹ A magyarországi szociáldemokrata párt vezetősége 1911 -12. évi jelentésében a tót nemzetiségi pártról ilyképen emlékezik meg: »Azokon a természeti akadályokon kívül, amelyekkel a nem magyarok elvtársak pártmunkája Magyarországon megküzdeni kénytelen, tótajkú elvtársaink a lefolyt évben már nyílt harcban találkoztak a nacionalista polgári demagógokkal is. Jurigáék és a radikalizmusával kérkedő Hodza és társai máris erős tanúbizonyságát adják annak, hogy »elnyomott népüket« és ennek érdekeit tulajdonképpen kutyába se veszik és csak közönséges védelmezői a polgári osztályérdekeknek. Jurigáról elvtársaink kimutatták, hogy lapját a Khuen-kormány pénzelte és ugyanez kimutatható Hodzáék sajtójáról is. Hodzáék különben eljutottak odáig, hogy a magyarországi szociáldemokrata pártot a legutóbbi években követett harci taktikája miatt állandóan rágalmazták. Ezt a munkát a tót nacionalisták fontosabbnak tartják, mint a választójogért való agitációt« – 16 l.

ban. A tót katolikus túlzók e vereségek okait kezdték annak tulajdonítani, hogy a többségben lévő evangélikusok megakadályozzák érvényesülésüket. Mikor *Párvy* püspök lipői bérmaújtja alkalmával Rózsahegyre érkezett, Hlinka okosan és békésen fogadta a püspököt. Mit tehetett volna mást? És ez nem tetszett a »haladó« tótoknak, kik Hlinkáért erősen exponáltak magukat a nagy zavarok idejében. És megindult a nagy harc, melyben Hlinkát azok a *tót* lapok támadták, melyekbe ő írta azokat a hírhedt cikkeket a szepesi püspök ellen, kit ő nevezett el »rettenetes Sándor«-nak és a ki ellen ő rendezett szégyenteljes agitáció!. Hlinka elszakadt a tót nemzetiségi párttól és a következő évben üzente meg teljes nyíltsággal csoportja a tót nemzetiségi pártból való kiválást.

A veszekedő *tót* vezérek között különbség alig van. Valamennyi kifelé sandít és csupán a konc fölött kaptak össze, a mi annak a jele, hogy a *tót* nemzetiségi pártban erősen érdekelt emberek vannak. A katolikus tót túlzók nem szívesen látják az izes falatot az evangélikus tót túlzók szájában és viszont. A haladók a konzervatívékében, a szocialisták pedig valamennyiében. De panaszra és erősítés végett mind a csehekhez fordul, kik örülnek a visszavonásnak, gondolván, hogy hódító munkájuk így könnyebb lesz.

Elkeseredett és szenvedelmes volt az a harc, mely a Hlinka-csoport és a budapesti cseh-tót vezetők között dúlt. Egész halom gyalázó és gyanúsító cikkeken öntötték ki egymás elleni gyűlö-

létüket.¹ A budapesti *Slovensky Tyzdennik* és *Dennik Párvy* püspök ellen írtak bérmaútja előtt. Hlinka azonban Párvy védelmére kelt és megindult a harc, melyben kiűnt, hogy a pozsonyi *Ludové Noviny* a kormánytól egy tekintélyes összegű szubvenciót fogadott el, melynek első részletét felvette.² A Hlinka-csoport igyekezett ugyan magát tisztára mosni és *Tománek* magára vállalta ugyan a pénzfogadás ódiúját, de azt tagadták, mintha a lap részére utalványozták volna azt ki, a mi természetesen naivság volt. A tót nemzetiségi párt választmánya ezzel az ügygel foglalkozván, olyan határozatot hozott, mely a felek közötti békét megteremthette volna, ha maguk a felek erre hajlottak volna. A határozatnak azonban semmilyen tekintélye nem volt, mert maga a turócz-szentmártoni csoport nem tudott, vagy nem is akart még sajtójában sem határozott állást foglalni. A buda-

¹ Ennek a Hlinka-vitának érdekes cikkei: *Slovensky Tyzdennik* 1911: Rozkolnici. – Párvy, Szimizsár a Lucania. 35 sz. – Hlinkov obchod! – *Srobár dr.*: Hlinkov pripad. 39., 42. sz. – Hlasy o spore pre Hlinkov rozkolnictvo. 40. sz. – Slov. Lud. Noviny a vládné peniaze? – Osvedcenie dra Milana Ivanku. 41. sz. – Po martinskej porade. 43. sz. – *Slovensky Dennik: dr. V. Srobár*: Po birmovke v Ruzomberku. 18!. sz. – *A. Stefánek*: Protidôvody 182 -184. sz. – »Vissie ciele. 185. sz. – Zapierajú vseiko. – Dr. G. Rathove osvedcenie. 194. sz. – *A. Stefánek*: Ako ma volali za redakiora »Ludovich Novin.« 202 sz. *Slovenské Ludové Noviny*: – Zabi ho, zabi! – *Hlinka A.*: Knaz a veda. 38. sz. – Rozkolnici? 39. sz. – *Hlinka A.*: Moja odpoved'. – K clánku »Zabi ho, zabi.« – Jeden uz vysiel z huste. – Dôkaz. 40 sz. *Hlinka*: Osvedcenie, azonkívül *Juriga, Skycák, Tománek* nyilatkozatai. 41. sz. – *Juriga*: Kto je vinen? – *Tománek*: Pred súdom. 42. sz. – Uzavretie porady. – Néni mozná! 43. sz. – *Narodny Hlâsnik*: szept. 22. Poznaj samého seba. – *Huszadik Század* 1911. nov.: *Stefánek*: A kierikalizmus elleni küzdelem a tótok között, stb.

² 10.000 kor. szubvenció és 2500 koronát vettek fel. Ezt a részletet a szerkesztőség tagjai felosztották egymás között. *Tománek* állítólag 1000 koronát kapott. – *Ivánka Milán dr.* nyilatkozata a Slov. Tyzd. 41. számában és *Stefánek* cikkei.

pesti és pozsonyi csoport a turóczszenzmártoni kibékítés után ugyanoly kíméletlenséggel rohant egymásnak, mint annakelőtte.

Az utolsó összecsapás ez év nyarán játszódott le Turóczszenzmártonban. Rút és alacsony személyeskedések, felekezeti civódások harapóztak el a tót nemzetiségi pánban. Ezek az apró és kölcsönös túsúrások nem is érdemesek arra, hogy részletesen ismertessem azokat. Féltékenység, gyűlölet, lebecsülés és lekicsinylés ütött tanyát a tót nemzetiségi pártvezetőségben, melynek következménye, hogy a Hlinka-csoport egy új, katolikus tót párt szervezésének gondolatával foglalkozott. Azonban egy ilyen kompromittált csoport ugyan hol számíthat politikai sikerekre?

A cseh-tót nemzetegység éppen a nagy politikai vereség következtében erősödött meg. Ebben a két esztendőben a cseh-tót nemzetegység munkája nagy lépésekben haladt előre. Azok a nagyszabású tüntetéses gyűlések, melyeket a *Jednota* minden év nyarán a morva-magyar határon! rendez, mindinkább leplezetlenebbek és bátrabbak lettek és az éppen ebben az évben megtartott gyűlés leginkább bizonyítja, hogy azok a tehetetlen tót politikusok, kik szerénytelen magaviseletük és rövidlátásuk követ-

¹ Luhacsoviczon és Hodoninban. A turóczszenzmártoni ünnepek már nagyon alárendelt jelentőséget kezdenek magukra ölteni. Megalakították ugyan ez év augusztus havában a tót nemzetiségi pártot, – már néhányadszor, – és pártadót (- *nemzeti adót*) vetettek ki a tagokra, de egy «Tót gazdasági központi szövetkezetinek a cseh-tót csoport által való alapítása természetesen mélyebb hatású. – Megemlítendő, hogy a turóczszenzmártoniaknak *tekintélye* nagy csorbát szenvedett *Rovnianek* bukása folytán.

keztében politikai vereséget szenvedtek, nem riadnak vissza semmilyen magyargyalázó lépéstől és hogy milyen borzasztó veszedelmet jelent a magyarországi nemzetiségi politika kedvező irányba való terelése számára a csehek által pénzelt magyarországi tót ügynökségi hálózat, mely a tót nemzetiségi aspirációk ürügye alatt a hódító cseh gazdasági politikának előmunkása.

A fejezet elején említettem azt a memorandumot, melyet a tót nemzetiségi párt nevében a kormánynak benyújtottak. Követelései a következők: »I. Az elemi népiskoláink tekintetében az által, hogy azokban a tót tannyelv, mint az 1868: XLIV. 17. §-ban elismert egyedüli sikeres közoktatás eszköze, alkalmaztassák a magyar nyelv ismertetése mellett. S e végből az eddig hozott népiskolai törvényeknek ily szellemben való módosítását célba vevő törvényjavaslat az országgyűlés elé terjesztessék, a 133.704- 1907, 106.267 – 1908. és 128.207-1909. sz. alatt kibocsátott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendeletek pedig hatályon kívül helyeztessenek.

II. A középiskolák tekintetében az által:

1. hogy a kormány annyi tót anyanyelvű középiskolát állítson fel, illetve a fennállókat ilyenekké alakítsa át az 1868: XLIV. 17. §. értelmében, amennyi a tömören lakó harmadfél milliányi tót nemzetiségű honpolgárok számának megfelel;

2. hogy addig is, míg ez tényleg foganatosítható lesz, az összes felsőmagyarországi középiskolára nézve a tót nyelv és irodalom tanítása kötelees tantárgynak rendeltessék;

3. hogy a tót nemzetségbeliek azon törekvése, mikép tót tannyelvű középiskolák felállíthatására pénzalapot gyűjthessenek, nemcsak ne akadályoztassék, hanem előmozdítottassék.

III. A »Matica Slovenská« irodalmi egylet tekintetében az által, hogy a kormány azt állítsa vissza, kiadván neki a helytelenül elkobzott vagyonát. «

Ezeket a követeléseket nem teljesítették és mi-
kor Luhacsovicon *Bella Method Mátyás* volt országgyűlési képviselő hosszadalmas és panaszolkodó előadása befejezésében azt mondta, hogy »... nem akarom a cseh nemzet szánalmát felkelteni, nem appellálok a cseh testvérek altruisztikus szeretetére és könyörületeségére, *hanem csak azt kívánom, hogy a cseh nemzet meggyőződjék arról, megértse azt, hogy a Tótságon a védelmi munka a cseheknek épen olyan érdeke, mint maguknak a tótoknak . . .*«¹ élénkbe tárulnak a jövő kontúrjai, melyeknek egyes már összefüggő vonalait a cseh-tót pénzügyi, ipari és kereskedelmi, mezőgazdasági alapításokban, a tót nyelv és kultúra csehesedésében, a tót politikának a cseh politikába való átszívódásában látjuk. *És ezt meg kell akadályozni.* A magyarság, a tótság, a magyar állam, sőt a monárkia érdekei parancsolják ezt. De hogyan? Egy teljesen új, a szélsőségeket kerülő nemzetiségi politikával, melyről részletesen, behatóan munkám második kötetében nyilatkozom, hol a tót kérdés *kulturális és gazdasági* vonatkozásait ismertetem.

¹ *Bella M. M.*: Nase krivdy. – Slovensky Dennik. 1912. 156 sz.